

secolul 20

REVISTĂ DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

MORIE CULTURALĂ

Secolul 20

R E V I S T Ă
D E
L I T E R A T U R Ă
U N I V E R S A L Ă

Editație de

UNIUNEA SCRITORILOR DIN RPR

București, Redacția: Casa Scriitorilor,

Calea Victoriei, 115, tel. 16.79.22

Ad-ția: Șos. Kiseleff, 10, tel. 18.63.99

Apare lunar

Copertă de:

EUGEN MIHĂESCU

SUMAR

Nr. 10 (anul II) — Octombrie 1962

VIKTOR NEKRASOV:

Kira Gheorghievna,

în românește de Igor Block 4

Poeți spanioli contemporani,
în rom. de Romulus Vulpescu 71

Sinteze și profiluri

R. M. SAMARIN:

*Conceptul de literatură
universală* 79

V. OZEROV:

Maturizarea eroului 91

A. E. BACONSKI:

*Umberto Saba, poet al
simplității* 99

UMBERTO SABA:

*Poeme, în românește de
A. E. Baconski* 104

De vorbă cu:

- S. ANTONOV, G. BAKLANOV, I. BONDAREV și I. KAZAKOV
— *la Moscova*
TADEUS HOLUJ și STANISLAW LEM — *la Varșovia*

109

★

- WILLIAM FAULKNER: *Conacul*, roman, partea III-a, în romî-
nește de Fănuș Neagu și Aurora Leicand

127

Literatura în arte și spectacole

- RAUL OLIVA: *Aspecte ale dezvoltării teatrului în Cuba*

183

Imaginea prezentului în lume

- Realismul socialist în literatura mondială; Un prozator siberian; Frații și surorile inimii mele; Amintirea pământului; Un mecanism funcționând în gol (France Observateur); Cum nu se poate trăi (L'Express); Împotriva fabricanților de piese (Arts); Romanul de citit în toate sensurile; Pane verde; Privire asupra literaturii neogrecești; Brecht în ultimul război mondial (Neue Deutsche Literatur); Atlanticul nu tace; Teatrul și altele (The Times Literary supplement); Ochii celor îngropați.*

186

Ecouri românești

- Proza română contemporană (Plamen)*

216

Desen de S. LUKAVSKENO
(R. S. Cehoslovacă)

KIRA GHEORGHIEVNA

Numele prozatorului Viktor Nekrasov a devenit cunoscut cititorilor sovietici în 1946, odată cu publicarea primului său roman. Tânărul scriitor abordase o temă frecvent dezbătută de literatura acelor ani și care se integra în propria lui experiență de viață — tema războiului. Deși debutantul avea de înfruntat comparația cu scriitori consacrați, cartea sa În tranșeele Stalingradului s-a impus de îndată atenției cititorilor și criticilor. Romanul lui Viktor Nekrasov s-a afirmat ca o creație originală, cu o tonalitate aparte. El aducea imaginea autentică, profund veridică a războiului, lipsită de orice elemente de paradă, de convențional. Romanul a atras atenția prin sinceritatea și prospețimea sa, prin zugrăvirea complexă a caracterelor. Încă din această primă lucrare a sa, Viktor Nekrasov s-a dovedit a fi un bun și fin psiholog, un scriitor — am spune — de manieră cehoviană, sobru și reținut, evitând ostentația, preferind semitonurile, aluziile, contururile estompate. Și, totodată, un scriitor care privește cu atenție viața înconjurătoare, care caută să pătrundă sensul și semnificația epocii pe care o străbate. Creația lui Viktor Nekrasov se înscrie sub semnul contemporaneității. Problemele pe care le dezbate sînt din cele ce interesează și frămîntă generația sa, poporul său, contemporanii săi. Tot așa ne-a apărut personalitatea literară a lui Viktor Nekrasov și în cel de-al doilea roman al său intitulat În orașul natal (1954). Atît în această operă, cît și în nuvelele ce i-au urmat (Vasia Konakov, Un șalău, etc), Nekrasov manifestă din ce în ce mai multă predilecție pentru problemele morale, pentru conflictele etice. Această tendință și-a găsit expresia și în ultima sa nuvelă, Kira Gheorghievna, publicată de scriitor în revista Novii Mir (nr. 6/1961) pe care o reproducem mai jos în traducere.

Nuvela a trezit mult interes și a suscitat un viu schimb de opinii, de aprecieri, uneori cu totul opuse. Unii critici au exprimat rezerve cu privire la crearea figurii personajului central, Kira Gheorghievna, asemuind-o cu celebra eroină a lui Cehov, Zvâpăiata, și imputându-i egoismul, izolarea în lumea îngustă a propriilor ei plăceri. «Cititorul nu poate să n-o judece aspru și hotărît pe Kira Gheorghievna» — scris criticul Jak — în revista Oktiabr (nr. 9/1961.)

«Toate faptele ei, toată viața sa sentimentală, cu păcatele ei, refuzul de a gândi și a-și asuma vreo răspundere, sînt străine de înalta morală omenească.» Și mai departe: «Multe lucruri rele, triviale, au fost în viața Kirei Gheorghievna. Dar ea n-a vrut niciodată să le judece dintr-un punct de vedere autocritic și întotdeauna și pentru toate a găsit o justificare». Istoria Kirei Gheorghievna poate fi însă un izvor de învățăminte și concluzii nu lipsite de utilitate pentru contemporanii noștri. Așa cum a arătat în revista Voprosi literaturî criticul D. Nikolaev: «nuvela lui Nekrasov dezbată problema drumului de urmat în viață. Problema felului cum trebuie să trăiești în viață, a principiilor după care să te călăuzești, arătîndu-ți totodată după ce principii nu trebuie să te călăuzești»... Subliniind importanța conflictului moral desbătut în nuvelă, criticul scris: «Te poți minți pe tine însuși multă vreme, poți chiar să începi să crezi că totul nu e minciună, ci adevăr, dar vine și clipa în care totul se descoperă și apare în adevărata sa lumină. O asemenea clipă a sosit în viața Kirei Gheorghievna... Și conchide: «Kira Gheorghievna va începe o viață nouă, în literatură e drept, căci exemplul ei îi va învăța pe oameni cum nu trebuie să trăiască!»

1

După trei sau patru pahare au început să discute despre artă. Au vorbit de una, de alta și, în cele din urmă, cineva puse întrebarea dacă un roman, o nuvelă sau o povestire nepublicată poate fi considerată o operă de artă autentică. Părerile difereau. Unii spuneau că da, alții — că nu. Și unii și alții își susțineau părerea cu multă convingere. Dar cea mai convingătoare părea să fie totuși Kira Gheorghievna. Cel puțin așa i se părea ei. Oare, nu e același lucru dacă o povestire a fost imprimată la tipografie, sau a fost scrisă de mînă într-un caiet de școală? Ea există, a apărut, s-a născut — asta e! Nu importă cîți cititori are — unul singur sau numai pe propriul ei autor — important e să fi fost scrisă.

— Uite, eu am să-ți dăltuiesc capul în marmură, Leoșka. — Leoșka, un pictor tînăr și agasant, era principalul ei oponent. — Am să-l dăltuiesc așa, cu pârul vilvoi, și am să-l las în atelier, n-am să-l dau la expoziție.

Ei bine, dacă o să stea la mine în Sivțev Vrajok și nu în Kuznețki, în sala de expoziții, înseamnă oare că nu e o operă de artă? Astea-s prostii!

Kira Gheorghievna spuse toate acestea pe un ton vesel și puținșag totodată, fără a se lăsa întreruptă. Îi plăcea să discute în contradictoriu, o încănta însăși desfășurarea discuției, atmosfera ei. Camera îmbicsită de fum, pictorii, ochii aceștia aprinși, replicile violente, freamătul gândului... — toate acestea au și ele ceva din artă.

— În general, nu e vorba de asta, urmă Kira Gheorghievna. Nu importă unde și în ce fel este expusă o lucrare. Ceea ce importă e priceperea artistului de a surprinde elementul cel mai caracteristic, o trăsătură originală și de a realiza o imagine sintetică...

— Și așa mai departe... E clar! o întrerupse Leoșka, vesel, agitându-și părul rebel. Dar ce ai de zis despre Șubin, marele sculptor Șubin? Sint oare sculpturile lui opere de sinteză? Ce zici? Fiecare din potențaii lui e o individualitate. Ei, fir-ar să fie!

— Stai, stai...

Aici, începură să vorbească toți deodată. Kira Gheorghievna se încurcă, își pierdu firul gândurilor și ceru coniac. Băutura o ameți brusc (mai mult se lăuda că rezistă la băutura) și de aceea ieși în balcon.

Dedesubt, înveșmântată în strai de sărbătoare, Moscova își juca luminile pînă hăt departe în zare. Kremlinul și clădirile înalte erau luminate de reflectoare.

« E frumos, își zise Kira Gheorghievna, foarte frumos! Și Kremlinul, și clădirile înalte, și reflexele lor în apă. Ce importă dacă clădirile astea înalte n-au nici o logică! Acum sint frumoase, așa cum se înalță albe, ca niște țepi, în noapte. Asta-i toată logica. Iată cum gonesc acolo jos, mașinile, cu luminile lor roșii... Nu, nu trebuie să mă uit în jos... » își întoarse capul. În cameră, discuția continua. « Buni băieți! Și Leoșka, și Vovka, și Grigori Alexandrovici... Adică Grigori Alexandrovici e cam imbecil și nu prea știe să lucreze, dar e un bătrinel cumsecade și cît se poate de complexent. Ar face bine să bea mai puțin. Și Iurocika la fel. De ce s-o fi așezat lîngă bețivul acela de Smorodnițki? Mai trebuie să mă și conducă acasă... »

Mai tîrziu, în taxi, alături de Iurocika, se gîndea ce băiat de treabă și delicat e el, cum se sfîște, uite chiar și acum, s-o atingă ca din greșeală cu mîna. « Și doar mă place, zău că mă place », își zise Kira Gheorghievna. Gîndul că putea să placă unui tînăr de douăzeci de ani, simplu și mustind de sănătate, o flata în chip deosebit. Se uita la el cu coada ochiului. Stătea drept, cu mîinile pe genunchi și se uita peste umărul șoferului, în lungul asfaltului.

— Ești supărat, Iurocika?...

Iurocika nu-i răspunse. Toată seara l-a tachinat. Și el, prostul, se supăra! Mai întîi i-a spus să-și scoată cravata (are un gît frumos și nu trebuie să poarte hamul ăsta). Și-a scos docil cravata, s-a descheiat la guler și — ciudat lucru — toți au izbucnit în ris. Apoi, ea a început să vorbească despre fața lui, despre conturul bărbătesc al bărbiei sale, spunînd că lucrează ia un mular după capul lui, ceea ce l-a făcut să se fisticască de-a binelea. În prezența ei, se pierdea întotdeauna cu firea. El era monitor electric, pe cînd prietenii Kirei erau toți pictori sau sculptori. Deaceia, s-a așezat lîngă Serghei Smorodnițki, un fost marinar, de lîngă care Kira Gheorghievna

I-a smuls cu multă greutate abia pe la ceasurile trei din noapte. Acum, stătea bosumflat. Asta o amuza și-i făcea plăcere.

În fața unei case uriașe de pe strada Nemirovici-Dancenکو au dat drumul mașinii.

— Te conduc sus, spuse posac Iurocika. Liftul nu funcționează.

— Nu te deranja, că nu mi-e teamă, replică Kira Gheorghievna.

Dar Iurocika nu-i răspunse. Intră înăuntru și porni să urce scara cu pași repezi.

«Bun băiat! își zise Kira Gheorghievna. Naiv... Smorodnițki sau Kuleavin nici nu se pot compara cu el!»

Puțin sufocată, Kira Gheorghievna ajunsese la etajul cinci. Iurocika stătea rezemat de balustradă și se uita în golul scării.

— Mulțumesc, spuse ea și-i întinse mîna. Pe mîine. La unsprezece fix, te rog.

În loc de răspuns, Iurocika o trase hotărît spre el, o sărută stingaci, cu violență și cu aceeași violență se năpusti în jos pe scară.

În prima clipă, Kira Gheorghievna își zise că era bine că n-a făcut ea asta, apoi constată că mirosul de vin e neplăcut și abia după aceea se gîndi că mîine va trebui să-l mustre pe Iurocika.

Jos, se auzi o ușă trîntită.

Kira Gheorghievna vîrî cheia în yale și deschise ușa. În casă, toți dormeau. Aruncă o privire în bucătărie, apoi se apropie în virful picioarelor de camera lui Nikolai Ivanovici și crăpă ușa. Ca întotdeauna, Nikolai Ivanovici aprinse numaidecît lumina și se ridică într-un cot, clipind din ochii lui miopi.

— Ei, te-ai distrat?

— Dormi, dormi! M-am distrat.

Nikolai Ivanovici își puse ochelarii și se apucă să-și caute țigările.

— A fost și Serghei Vladimirovici?

— A fost, a fost... De ce fumezi noaptea? Dormi!

Nikolai Ivanovici zîmbi docil, cu un aer vinovat, și în loc de țigară luă un muc din serumieră.

— Asta se cheamă că fumez? Aprind și eu așa...

— Asta e și mai rău, replică Kira Gheorghievna și uitîndu-se la fața lui blîndă, pușin buhăită, cu pungi la ochi, își zise: «Zău, nu există pe lume un om mai bun ca el».

Apoi, în camera ei, stînd în fața geamului deschis și inspirînd aerul proaspăt, primăvăratec, parcă venind din afara orașului, cu ochii la Moscova care-și stinsese luminile, contemplînd contururile orașului ce se profilau distinct la răsărit, se gîndi cît de bun, cît de sensibil, ce om adevărat e Nikolai Ivanovici, soțul ei.

2

Kira Gheorghievna, sau Kilea, cum îi spuneau prietenii (în copilărie ea n-a putut multă vreme să pronunțe litera «r»), a avut la început, o viață oarecum veselă și ușoară. S-a născut și a locuit la Kiev pînă la război. Tatăl ei era medic otolaringolog (alt cuvînt pe care Kira n-a putut multă

vreme să-l pronunțe), iar mama, așa cum se scrie în fișele personale, casnică. Avea un frate mai mic, pe nume Mișka, leneș, fotbalist și primul bătaș din curte.

La școală, Kilea visa să devină balerină și a urmat, chiar, o școală de balet. Apoi, cînd a intrat la școala profesională de comerț și industrie, teribil de plictisitoare («de ce oare trebuie să intri neapărat undeva?»), se gîndea să se facă actriță de film. Era sveltă, avea ochii veseli, părul cirilionțat, tuns «a la garçon» și colegii de școală o asigurau că e foarte fotogenică (cuvîntul acesta era la modă pe-atunci). În oglinda de pe mîsuța ei de toaletă au apărut fotografii ale artistelor de cinema celebre din acea vreme. Un timp, a purtat chiar un moț «à la Lia de Putti». Mai tirziu, pasiunea ei pentru film s-a mai răcit, dar a atras-o pictura, o pictură foarte de stînga, care-i îngrozea pe părinții ei, oameni cumsecade. La examenul de admitere de la institutul de arte plastice l-a desenat în verde, în stilul lui Cézanne, pe bătrînul portar al școlii, care servea drept model. Cu toate acestea a fost primită, e drept nu la pictură, ci la facultatea de sculptură...

La institut, viața era veselă, munca n-o surmena prea mult. Îi plăcea să umble cu trusa de pictură, să-și spele cu benzină petele de ulei și argilă de pe rochie, să discute cu aplomb profesional despre colorit, tonuri dense și umbre transparente, să-și arate admirația pentru Matisse, Gauguin, Mayolle, să zîmbească sceptic cînd se pomenea de Surikov sau de Antokolski. La institut, s-a învățat să fumeze. Tot aici s-a îndrăgostit. Mai întîi de Sașka Lozinski, coleg de an, sportiv, cîntăreț și chitarist, apoi de Venka Lifșit, un ochelarișt care scria versuri. Venka a introdus-o în cerul poeziilor. Aici, domnea o atmosferă și mai animată. Își citeau unii altora versuri, proprii sau străine, ucrainiene sau rusești, discutau, făceau spirite, hoinăreau noaptea prin parcurile de pe malul Nîprului, mai beau cîte puțin, nu atît fiindcă le-ar fi făcut plăcere, cît ca să pară mai maturi. Tot aici l-a cunoscut pe Vadim Kudriavțev.

Orice făcea Kilea, făcea fără să stea mult pe gînduri. Nu-i plăcea să-și refuze nimic. Lua hotărîrile imediat și le punea pe loc în aplicare. Părinții nici nu mai apucau să obiecteze. Într-o seară, a adus în casă un tînăr înalt, svelt, cu ochii albaștri, cam de vreo douăzeci de ani, într-un tricou verde de fotbalist, cu o claie de păr negru, ca la țigani, care-i cădea pe ochi. L-a prezentat drept unul din cei mai talentați poeți pe care-i cunoscuse ea. Tînărul a fost silit să recite pe loc, teribil de stînjcnit, două din poemele sale, *Urme de furnici* și *Bumerangul melancolic*. Părinții, care pînă și pe Blok îl recunoșteau cu chiu cu vai, l-au ascultat fisticîți. Kira nu-și mai lua ochii de la Dimka al ei. Peste trei zile, s-au căsătorit.

Cu cine mi-e drag, mi-e bine oriunde! Ea avea optsprezece ani, el douăzeci. S-au instalat în odăița lui Dimka de la etajul patru, pe care o luase cu chirie după ce s-a certat cu taică-său, un inginer de vază. Geamul odăiței dădea pe acoperiș, dar de aici se vedeau sute de alte acoperișuri și asta le plăcea mult la amîndoi: stăteau într-o mansardă exact ca în Montmartre. «Montmartriene» li se păreau și producțiile superstîngiste ale Kiliei, agățate pe toți pereții, și cele două măști de negri, cu buzele răsfîrnte, lucrate tot de ea. În odaie, stăruia întotdeauna o dezordine cumplită, peste tot se tăvăleau petece de hîrtie cu versurile lui Dimka, ba o poezie fusese scrisă chiar de-a dreptul pe perete.

În afară de versuri, Vadim mai avea o îndeletnicire: studioul de filme. Lucra acolo ca asistent de regie, deși nu avea nici o pregătire de specialitate.

Dar era tânăr, întreprinzător și îi plăcea forfota de pe platourile de turnare. Și Kiliei îi plăcea forfota. Îi plăceau și artiștii, și luminile reflectoarelor, și filmările din timpul nopții, la care mergea de la o vreme împreună cu Vadim, și escapadele nocturne la « Continental ». Într-un cuvânt, îi plăcea tot ceea ce, în limbojul insipid al părinților ei, definea înspăimântătorul cuvânt « boemă ».

Cursurile de la institut au fost aproape cu desăvârșire abandonate. Le-au luat locul modelajul și construirea de decoruri în uriașul pavilion al studioului de filmare. În afară de plăcerea pe care i-o aduceau banii primiți, aceasta îi dădea posibilitatea să facă cunoștință cu oameni ca Dovjenko, Pudovkin, Eisenstein. Kilea s-a angajat, chiar, într-o polemică cu Eisenstein, în urma unui referat prezentat de acesta din urmă. Pe scurt, era o atmosferă veselă și plăcută. Toate acestea se petreceau în anul 1936. Un an mai târziu, Vadim a fost arestat.

Simpaticele odăițe montmartriană a fost sigilată. Kilea s-a întors la părinți. Acasă, toți erau deprimați. Kilea a fost chemată de câteva ori într-o casă mare, cenușie, de pe strada Korolenko, unde i s-au spus despre Dimka niște lucruri îngrozitoare căroră nu era chip să le dea crezare. Și la institut a fost chemată de câteva ori pentru discuții și după o lună a fost exmatriculată. Au început pelerinajele pe la tot felul de instituții. Tatăl și-a luat concediu fără plată și a plecat cu Kilea la Moscova. După un an, Kilea a fost reprimită, dar nu în anul ei de curs, ci într-unul inferior.

Primele săptămâni și, chiar, primele luni după arestarea lui Vadim, era ca ieșită din minți. Totul fusese atât de neașteptat, atât de înspăimântător. Dimka al ei, omul acela vesel și nepăsător, care scria versuri despre « norii verzi străpuși de săgeata lui Cupidon, care și-a dus tolba la muntele de pietate », Dimka al ei, cu ochii albaștri, dezordonat, gata să împartă totul cu alții, îndrăgit de toți, iată-l deodată dușman al poporului...

După un an sau un an și jumătate de la arestare, a primit o scrisoare de la el. Nu se știa în ce fel și de unde fusese expediată, dar pe plic era ștampila Moscovei și adresa fusese scrisă de o mână necunoscută. Scrisoarea cuprindea doar câteva rânduri: îi făcea cunoscut că e bine, sănătos și, în afară de asta, îi spunea că poate să nu se mai considere soția lui și că îi redă libertatea. Și atât. « Te sărut. Al tău, Dimka ». Mesajul era scris pe un petec de hârtie, cu un scris strâmb și grăbit. De atunci, n-a mai auzit nimic despre el.

Au lăsat oare toate acestea vreo urmă asupra Kiliei? Și da, și nu. Nepăsătoare, trăind parcă la suprafața vieții, luncind veselă pe deasupra ei, Kilea a înțeles atunci că pe lângă seratele acelea gălăgioase și lecturile de versuri, pe lângă desenele drăguțe agățate pe pereți, mai e încă ceva mult mai complicat, ceva important, nu întotdeauna înțeles și — vai! — nu întotdeauna plăcut. Ea avea, însă, o fire de invidiat, știa să uite repede ceea ce complică viața. Poate că astu nu e una din cele mai bune trăsături ale firii omului, dar atât Kiliei, cât și celor din jurul ei, trăsătura aceasta le ușura viața. Trei ani mai târziu, în refugiu, asta a ajutat-o pe Kira — acum i se spunea tot mai rar Kilea — pe mama și pe fratele ei mai mic să reziste în condițiile nu tocmai ușoare în care trăiau ei, a ajutat-o să suporte moartea tatălui. Pe scurt, Kira știa să nu se piardă cu firea. Lucra la ziarul din localitate, furnizându-i caricaturi ale lui Hitler și Goebbels, scria lozinci la club, desena afișe pentru cinematograful, preda desenul în

clasele inferioare, stătea pe la cozi, aducea tainurile, iar uneori rupea împreună cu vecinele, noaptea, gardurile de lemn, ca să aibă cu ce face foc. Toate acestea le făcea cu ușurință și dacă nu întotdeauna cu plăcere, niciodată însă văitându-se.

Își aducea mereu aminte de Vadim — două fotografii ale lui, una serioasă, făcută pentru buletinul de identitate, alta în care fusese fotografiat stînd în mîini pe plajă, erau atîrnate deasupra patului — dar, ce e drept, timpul trecuse și durerea de la început se mai potolise. Oricît de ciudat ar părea, mai des își aduceau aminte de el Sofia Grigorievna, mama Kirei, care-i spusese cîndva « individul ăsta », și fratele ei mai mic, Mișka, îndrăgostit pînă peste urechi de cumnatu-său, care l-a învățat să înoate, să plonjeze în apă cu capul în jos, să sară din tramvai în plină viteză și, mai ales, să fumeze.

Au trecut alți cinci ani. În 1946, la Alma-Ata, Kilea l-a cunoscut pe Nikolai Ivanovici Obolenski, profesor la Institutul de arte plastice. Un an mai tîrziu, a plecat cu el la Moscova. După un timp, s-au mutat acolo și Sofia Grigorievna cu Mișka.

Biețile mame, cît de greu le este să se obișnuiască cu toate! Mult mai greu decît copiii. Sofia Grigorievna nu s-a putut împăca numaidecît cu gîndul că micuța lor Kilea a devenit soția unui om în tricou de fotbalist, necunoscut de nimeni, care mirosea a tutun și uneori a vodcă, și tot atît de greu i-a fost să se obișnuiască cu ideea că Kilea ei s-a măritat cu Obolenski. Vadim, era, totuși, aproape de aceeași vîrstă cu Kilea și, cum spuneau vecinele, amîndoi alcătuiau « o pereche minunată ». Și apoi, așa cum s-a dovedit curînd, deși ușuratec din fire, Vadim era un om bun, vesel, serviabil și, mai ales, o iubea pe Kilea. Și ea îl iubea. Sofia Grigorievna l-a îndrăgit și ea. Dar Obolenski? Un văduv în vîrstă, cărunt, chel, cu burtică și diabet, întotdeauna cu scrum de țigară pe haine, taciturn, liniștit... Ce e drept, însă, cunoscut și bine situat. Oare s-o fi ispitit pe Kilea situația, banii, relațiile lui? Nu se poate...

3

Kira Gheorghievna trecuse de patruzeci și unu de ani. Dar, oricît de ciudat ar părea, nu simțea asta. Era tot atît de sveltă (îi făcea o plăcere deosebită cînd i se spunea pe stradă sau în magazine « duduie »), și la fel ca înainte îi plăcea plaja, înotul, canotajul (din păcate, acum avea prea puțin timp pentru asta). Spre deosebire de prietenele ei, nu se gîndea la nici o dietă pentru menținerea siluetei, nu se plîngea nici de inimă, nici de dureri de cap. E drept, începuse să-și vopsească părul și o făcea cu destulă migală, ca să nu se vadă cărarea cu intenții de încăruntire, dar în gură n-avea decît două coroane de aur, adînci de tot, care se vedeau numai atunci cînd rîdea. Tenul îi avea proaspăt, aproape fără riduri. Cei care n-o cunoșteau, îi dădeau cel mult treizeci doi — treizeci și trei de ani. Dar nu asta era lucrul cel mai important. Cel mai important era că în toți anii aceștia ea nu și-a pierdut ceea ce de obicei dispare odată cu vîrsta: rămăsese tot atît de pasionată pentru munca ei cum fusese și la douăzeci de ani. În afară de asta, mai dobîndise ceva nou, surprinzător pentru

prietenii ei: învățase să muncească. În direcția aceasta, a ajutat-o foarte mult Nikolai Ivanovici Obolenski.

El era mai în vîrstă decît ea cu mai bine de douăzeci de ani. Se născuse în secolul al nouăsprezecelea. Cînd a izbucnit Revoluția, împlinea douăzeci și unu de ani. Ca toți pictorii tineri din acea epocă, desena cu pasiune așe uriașe cu muncitori și ostași ai Armatei Roșii, dîndu-le peste bot lui Denikin, Vranghel, Pilsudski. Apoi, pasiunea așigului a trecut. Datorită tatălui său, pictor și el, care studiasă la Academie împreună cu Kustodiev și Maliavin, a încăput pe mîinile lui Nesterov și, spre sfîrșitul deceniului al patrulea, ajunsese un pictor destul de cunoscut. În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei a fost distins cu Premiul Stalin. După un timp, a fost ales membru corespondent al Academiei de Arte.

Oricît de ciudat ar părea, cu toate aceste titluri, a rămas un om modest, ba chiar sfios, care își iubea munca, penelurile, șevaleturile, culorile, studenții și activitatea obștească — era membru în tot felul de juriuri și comitete de expoziție — căreia i se dăruia cu plăcere și cu multă conștiințiozitate. Alțceva nu-i mai rămăsese: soția îi murise încă înainte de război, iar fiul lui, locotenent de artilerie, își pierduse viața sub zidurile Moscovei, în octombrie 1941.

Cînd Kilea a venit pentru prima oară la Nikolai Ivanovici (asta s-a întîmplat încă la Alma-Ata și ea era pe-atunci agitatoare), înfățișarea camerei lui a îngrozit-o. Portrete, desene, vase nespălate, crătiți — stăteau toate de-a valma, iar în mijlocul acestui haos cumplit se înălța o copie în marmură a bustului lui Voltaire lucrat de Houdon, contemplînd ironic de la înălțimea unui șifonier prăfuit tot prăpădul din jur. Se prea poate ca bătrînul acesta șiret și înțelept să-l fi pețit pe vîrstnicul profesor cu fosta lui studentă, trecută și ea de prima tinerețe.

Kilea și-a terminat studiile la Moscova, instalîndu-se în locuința pe jumătate pustie a lui Nikolai Ivanovici. În legătură cu asta, unii zîmbeau cu înțeles și își făceau cu ochiul, dar Kira Gheorghievna (așa i se spunea acum) spunea « puțin îmi pasă ». Despre lucrarea ei de diplomă, foarte bine apreciată, pînă și bătrînul Matveev a spus: « Fata asta zvăpăiată are ceva... » Iar în ce privește zîmbetele și privirile ironice, nici nu se sînchisea.

Da, are un soț bătrîn. Dar ea îl iubește. Poate să rîdă oricine vrea — îl iubește. Da, e bătrîn, adeseori bolnav, are diabet, hipertonie, inima bolnavă, e neputincios și lipsit de apărare în tot ceea ce nu privește arta lui, dar în artă, slavă Domnului, nu cunoaște nici un compromis. Nu se adaptează niciodată părerii nimănui și dacă votează « pentru » sau « contra » cutăruia, o face numai pentru că el însuși e « pentru » sau « contra » cutăruia și nu din cine știe ce alte motive. Studenții îl iubesc și-l stimează, și ei știu, de bună seamă, pe cine trebuie și pe cine nu trebuie să iubească și să stimeze. Da, are o vilă la Krasnaia Pahria, dar a cumpărat-o mai ales pentru că Mișka s-a însurat și a căpătat în chip cu totul inoportun doi gemeni.

Da, soțul ei e bătrîn și nu prea frumos, are chelie și burticică, dar viața în tovărășia lui e ușoară și simplă. El înțelege totul imediat, e uimitor de delicat, își dă seama că Kilea are interesele ei, cercul ei de prieteni. De pildă, Iurocika. Modelul acesta tînăr și frumos îi pozează a treia lună pentru sculptura « Tinerețe ». Altul în locul lui Nikolai Ivanovici n-ar privi cu atîta ușurință treaba asta, dar el, dimpotrivă, ține foarte mult

la Iurocika, îl întâmpină binevoitor, ba mai și bea cu el cîte un păhărel, două, de coniac. Nikolai Ivanovici își dă perfect de bine scama că, pentru Kira, Iurocika nu e decît un băiat cu o musculatură foarte bine dezvoltată, plăcută de modelat, un băiat bun, puțin cam necioplît și pe care ei l-au cunoscut anul trecut pe plajă, cînd li s-a defectat barca cu motor. Iurocika s-a moșmondit destul de mult cu motorul, care se gripase. Tot atunci, apreciîndu-i cu un ochi de profesionist corpul lui bine legat de adolescent, Kira Gheorghievna i-a notat telefonul de la serviciu. Iurocika era montor la un oarecare S.M.U.¹ Apoi s-a ivit o comandă pentru expoziția agricolă. I-a telefonat lui Iurocika și l-a convins să-i pozeze, deși la început el s-a opus, socotînd, ca cei mai mulți oameni, că această indeletnicire are în ea ceva nedemn. Și asta-i tot. Acum, vine la ea de trei ori pe săptămînă, după serviciu, și-i pozează. Nikolai Ivanovici înțelege foarte bine toate astea. Înțelege și ea. Oricum, a trecut de patruzeci de ani. Nutrește pentru Iurocika un sentiment pur matern și dacă-l tachinează, o face numai pentru că el se fisticțește și se supără întotdeauna într-un chip foarte amuzant, ca un copil. E încă un copil. A sărutat-o pe scară! Ce, n-are el fetele lui? A sărutat-o ca un urs. A strîns-o în brațele lui puternice, de era să-i sucească gîtul.

«Da, trebuie totuși să-l pun la punct, își zise Kira Gheorghievna și închise geamul, căci se făcuse răcoare. Să-l pun serios la punct. E încă un copil...»

4

Dimineța zilei următoare era însorită, cu cerul albastru. Kira Gheorghievna se trezi mai devreme ca de obicei — obișnuia să se scoale pe la nouă, nouă și jumătate — și-l găsi pe Nikolai Ivanovici încă în sufragerie. El se scula devreme și își lua micul dejun singur.

— Nu-mi place cum arăți azi, spuse ea, apropiîndu-se de el și sărutîndu-l pe frunte.

— Vîrstă, răspunse Nikolai Ivanovici, ridicîndu-se. Toată noaptea m-am perpelit. Am mai visat și niște prostii. Zicînd acestea, își aprinse o țigară. Lucrezi azi?

— Lucrez. Dar de ce mă-ntrebi?

— Așa... M-am gîndit că e sîrbătoare și e primăvară... Îeșim prea puțin la aer.

— Prea puțin. Dar m-am înțeles cu Iurocika și acum n-am unde să-i telefonez.

— Bine, dacă v-ați înțeles...

Kira Gheorghievna trecu în baie.

Dușul rece alungă ultimele rămășițe ale mahnurii din ajun. Totul i se păru acum caraghios și amuzant. Și discuția aceea despre artă, și toasterile entuziaste ale lui Leoșka pentru realismul «creator» și împotriva celui «comercial», și Iurocika în supărarea lui caraghioasă, și ieșirea lui puerilă de pe scară. Nu, nu trebuia să-l mustre. Trebuie, numai, să-i spună

¹ Direcția de construcții și montaj — N. T.

zimbînd că ea e mai mare decît el cu douăzeci de ani și că la vîrsta ei... Nu, nu trebuie. Să-l dojenească și atît: «Vai, vai, Iurocika!» Sau, poate, să lase totul baltă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic?

Kira Gheorghievna porni pe jos spre atelier, care se afla în Sivtev Vrajok. Cînd ajunse la Poarta Nikitski, își zise că trebuie totuși să-l mustre pe Iurocika. De fapt, ar fi trebuit s-o facă încă de ieri, dar fiindcă, fisticită cum era, n-a făcut-o, trebuie s-o facă azi... Ajungînd în Arbat, își schimbă gîndul. Într-adevăr, e ridicol să ia în serios întîmplarea de ieri. Ar fi pur și simplu o prostie...

Așa se face că nu luă nici o hotărîre.

Iurocika o aștepta de aproape o jumătate de oră. Ședea pe canapeaua cea veche de lingă geam și frunzărea un număr din *Ogoniok*. Era posomorît.

— Ce zi, curată primăvară! spuse veselă Kira Gheorghievna, intrînd, și înțelese numaidecît că n-are să-l mustre, dacă n-a făcut-o de la bun început.

Iurocika își ridică capul și-l lăsă numaidecît în jos.

— Într-adevăr, spuse el.

— Mergeam adineaori pe bulevardul Nikitski: știi, copacii au dat muguri. Zău. Am rupt unul și l-am mîncat.

«Vai, ce tot îndrug!» se gîndi în aceeași clipă.

Iurocika nu-i răspunse. Cîrn, tuns scurt, cu un moț pe creștet, arăta cu totul ca un adolescent. Mîinile, însă, le avea de om matur, cu vinele proeminente, cu palma masivă, butucănoasă.

— E vremea să ne gîndim la vară. Stă barca aceea fără treabă, n-o folosește nimeni. N-ar strica să-i verifici cîndva motorul. Ce zici?

— Bine, spuse posac Iurocika și punînd deoparte revista, se îndreptă spre cămăruța unde se schimba. Începem?

— Da, da, începem.

Kira Gheorghievna se apucă să-și caute salopeta în care lucra, dar n-o găsi. Atunci se apropie de sculptură — ceva masiv, înfășurat în cîrpe — dădu s-o dezvelească, dar nu duse treaba pînă la capăt și se apucă iar să-și caute salopeta. Întotdeauna dispărea cine știe pe unde...

Prin geamul mare răzbătea în atelier o rază groasă de soare, în care jucau firicele de praf. Raza lumina o parte din dușumea și o porțiune de perete, pe care atîrnau niște măști de gips.

«Ce moarte sînt toate, își zise Kira Gheorghievna. Albe, moarte, cu ochii închiși. Am să le dau jos...»

Iurocika ieși din cămăruță puțin zgribulît, fiindcă în atelier era cam răcoare.

— Nu mi-ai văzut salopeta?

— E-acolo. Iurocika făcu un semn cu capul înspre cămăruță. S-o aduc?

— Nu-i nevoie.

Kira Gheorghievna aduse salopeta din cămăruță și o scutură cu putere. În raza de soare se învîlbură frumos nouriș de praf. Salopeta era veche și murdară. Ținea mult la ea.

— Ascultă, știi ceva?

Kira Gheorghievna aruncă salopeta pe canapea și se uită supărată la Iurocika. Ca să se încălzească, el boxa cu un adversar imaginar.

— Ce?

Iurocika se opri și întoarse capul.

«Acum am să-i spun tot. Scurt, calm, fără cuvinte de prisos. Cel mai stupid e să mă prefac că n-a fost nimic... A fost... Iar dacă a fost, trebuie să-i spun...»

Iurocika o privea cu un aer de așteptare, pe jumătate întors înspre ea, cu pumnii încă strinși.

— Știi ce? spuse ea deodată. La dracu! Hai afară din oraș...

Și au plecat afară din oraș.

Pe la cinci s-au întors, înfometați, simțind o oboseală plăcută în corp.

— Mi-e foame, mi-e o foame teribilă, spuse Kira Gheorghievna și se uită în poșetă ca să vadă câți bani are. Ai fost vreodată la «Ararat»?

Iurocika nu fusese niciodată la «Ararat», așa că s-au dus la «Ararat». Acolo, Kira Gheorghievna își aduse deodată aminte că o așteaptă la dejun Nikolai Ivanovici. Telefonă imediat acasă din cămăruța directorului și-i spuse Lugei să-i transmită lui Nikolai Ivanovici, care încă nu se întorsese că s-a întâlnit cu o prietenă și că o să ia masa la ea, așa că nu trebuie s-o mai aștepte.

La «Ararat», au băut mai întâi vin sec, apoi coniac, apoi cafea, apoi iar coniac, un coniac special, foarte scump. Apoi, pe la unsprezece, Kira Gheorghievna telefonă din nou acasă și dându-și silința să pronunțe toate literele, îi comunică lui Nikolai Ivanovici că prietena ei — n-o cunoaște, au stat împreună în refugiu — a invitat-o la ea la vilă, că se jensează s-o refuze și de-aceia azi n-o să doarmă acasă.

— Bine, să mai respiri și tu puțin aer curat, spuse în receptor Nikolai Ivanovici. Vezi numai să nu răcești. Sper că ai pardaeul cu tine?

— Îi am, îi am... răspunse veselă Kira Gheorghievna și puse receptorul în furcă.

5

Au trecut două luni. A venit vara, vara moscovită, cu săpușeală și praf. Era timpul să plece undeva în Sud, la mare, dar nu putea din cauza sculpturii, pe care trebuia s-o predea la cincisprezece iulie. Kira Gheorghievna lucra acum mult și cu perseverență. Îi plăcea ceea ce făcea. Și-a invitat prietenii și le-a arătat lucrarea aproape gata. «Tineretea» era destinată expoziției agricole și cei mai mulți dintre prieteni au spus că nu e o lucrare standard, că are ceva propriu, foarte convingător. Nu era un atlet din antichitate cu brațul întins, era pur și simplu un tânăr cu torsul gol, în pantaloni de lucru, privind la cer. Până și ciufulul de Leoșka i-a găsit sculpturii unele calități cu caracter profesional (un succes!), deși în principiu îi aducea o serie de obiecții, considerînd-o un model dacă nu din cele mai pregnante (expresia lui favorită), în orice caz destul de pregnant de realism «comercial». Dar acesta era Leoșka, gata cu orice preț și oricînd să se ia la harță cu toți, așa că părerea lui putea nici să nu fie luată prea mult în seamă.

O dată, a venit la atelier și Nikolai Ivanovici, ceea ce făcea destul de rar. A contemplat îndelung sculptura din toate părțile, după care a spus: «Da, termin-o!» și a plecat. Ceea ce înseamnă că i-a plăcut. În caz contrar, ar fi lăudat unele detalii, iar apoi, seara sau a doua zi, luînd-o

pe departe, ar fi făcut lucrarea praf. De rîndul acesta, însă, a stat mult, s-a uitat și a spus « termin-o ! » O frîntură de secundă, Kirei Gheorghievna i s-a părut că, examinînd sculptura, cercetează în ea o față concretă, dar cînd, luîndu-și rămas bun de la Iurocika, Nikolai Ivanovici i-a spus: « N-ai mai fost de mult pe la noi. Vîno o dată, am niște albumuri noi », ea a înțeles că s-a înșelat.

Totuși, după ce a plecat Nikolai Ivanovici, i-a spus lui Iurocika:

— Într-adevăr, ar trebui să vii o dată. Mai înainte, veneai mereu, dar de-o lună încoace n-ai fost decît o singură dată, cînd ai reparat firul din bucătărie. E cam jenant...

Iurocika nu i-a răspuns nimic. Din ziua în care au fost la « Ararat », atitudinea lui față de Nikolai Ivanovici a suferit o schimbare. Mai înainte venea destul de des. Îi plăcea și apartamentul acela mare, cu care nu era obișnuit, încărcat de tablouri, îi plăceau și tablourile, deși nu înțelegea tot ce înfățișau ele, îi plăcea cum îi vorbea despre ele Nikolai Ivanovici.

Înainte de a-i cunoaște pe Kira și Nikolai Ivanovici, Iurocika nu se prea interesa de pictură. A fost el o dată sau de două ori — încă pe cînd era la școală — la Galerile Tretiakov, pe urmă, cînd era în armată, au fost duși la o expoziție jubiliară, și asta era tot. În tablouri, îi plăcea cel mai mult conținutul: de pildă, Ivan cel Groaznic ucigîndu-și fiul, sau « Dimineața executării strelîilor »; puteai să stai mult și să cercetezi pe fiecare strelit în parte. Îi plăcea în tablouri și « asemănarea » lor cu originalul, și faptul că unele amănunte păreau că trăiesc; de pildă, mătasea kneaghinei Tarakanova e făcută astfel că-ți vine s-o pipăi cu degetele. În general, însă, nu-i plăceau muzeele — prea erau multe și de tot felul aici — iar în altă parte n-a avut prilejul să vină în contact cu pictura.

Și iată că acum a venit în contact. Ba chiar s-a dovedit a fi ceva interesant. Nikolai Ivanovici lua din raft una din cărțile acelea uriașe, cu scoarțe frumose, aurite, se așeza lîngă el pe canapea și o frunzăreau amîndoi, uneori cîte o seară întreagă.

Și Kirei Gheorghievna îi plăcea să vorbească despre tablouri. Sărînd pe un scaun și luînd de pe perete ceva pestriț, cu linii frînte, începea să explice, ca întotdeauna vorbind tare, cu pasiune, confuz, ce trebuie să însemne lucrarea respectivă și de ce, cu toate că e făcută cu talent, cu foarte mult talent chiar, nu e pentru spectatorul nostru. Iurocika o asculta docil și nu pricepea nimic. Cînd, însă, începea să vorbească Nikolai Ivanovici, interesul lui se trezea deodată, dorea să asculte, să pună întrebări. O dată, de pildă, au stat două seri la rînd aplecați asupra unei singure cărți despre un singur pictor — Ivanov, ba chiar despre un singur tablou de-al lui. Iurocika era pur și simplu zguduit. Doamne, cîtă muncă ! Omul și-a dăruit toată viața acestei munci. Și cît de interesant a fost lucrat tabloul ! Hristos e mic și se vede undeva departe-depart; în fața lui sînt o mulțime de oameni, dar te uiți întîi și-ntîi la Hristos. Foarte interesante lucruri spunea Nikolai Ivanovici: și despre boieroica Morozova, și despre pictorii francezi, care își pictau tablourile în așa fel încît trebuie să le prinecunoscută lui — lumea artei și, în același timp, o lume a muncii încordate, a luptei, a răzvrătirilor, o lume, cum se vede, foarte zbuciumată.

Și toate acestea i le-a arătat Nikolai Ivanovici. Tocmai deaceia, i-a îndrăgit Iurocika casa.

Acum, Iurocika nu mai venea. Îi era rușine. Ultima oară, în ziua când a schimbat firul de la bucătărie, seara, la ceai, a căutat să nu se uite la Nikolai Ivanovici. Palid, obosit (acum lucra mult, terminând un grup pentru expoziție), cu cămașa descheiată din pricina căldurii, prin care i se vedea pieptul alb, fără păr, ședea chiar în fața lui Iurocika și Iurocika s-a simțit stînjinit, pentru că avea mîinile butucănoase, zgîriate, bronzate, pentru că era sănătos, pentru că alături de el ședea Kira Gheorghievna și puneă imposibilă dulceață în farfurioare; iar apoi — știa el că așa o să fie — în antru, cînd va fi să plece, se va lipi de el, îi va deschide zorită ușa și-i va da în glumă un ghiont în spate. Și pentru că așa s-a și întîmplat, s-a simțit și mai stînjinit, și mai rușinat. De-atunci n-a mai dat pe la ei.

Iar într-un rînd, cînd Kira Gheorghievna i-a reproșat din nou că nu vine — la urma urmei e jenant, Nikolai Ivanovici a întrebat de cîteva ori de el — i-a spus-o fără ocol că îi e rușine de Nikolai Ivanovici, că îi vine greu să se uite în ochii lui.

Kira Gheorghievna a rămas cîteva clipe tăcută, apoi i-a spus, rîzînd forțat:

— Zău, la douăzeci de ani ești încă un copil. Ori dimpotrivă, un bătrîn, un bigot. Da, un bigot. Oare nu înțelegi că relațiile mele cu Nikolai Ivanovici se întemeiază pe cu totul altceva? Eu îl consider, l-am considerat și-l voi considera întotdeauna cel mai bun om de pe pămînt. Ține minte asta! Ești lămurit?

Toate acestea au fost spuse tare, cu foc. Apoi a adăugat, uitîndu-se undeva într-o parte:

— Dar între noi e totuși o diferență de douăzeci de ani, amănunt de care e greu să nu se țină seamă.

Iurocika n-a răspuns nimic. Cînd i-a amintit de cei douăzeci de ani, n-a putut să nu se gîndească că și între ei e o diferență tot de douăzeci de ani. Kira Gheorghievna pare-se că și-a dat și ea seama de asta, pentru că spuse deodată pe un ton violent și iritat:

— În general, tovarășe dragă, poți să procedezi cum poțestești, ai capul tău pe umeri.

Nu i-a răspuns nici de data asta și, curînd, a plecat. El nu știa să vorbească astfel. Toate astea îl jenau. Îi părea rău și-i era milă de bătrîn, și se rușina pentru Kira Gheorghievna, care găsea oricînd și la toate un răspuns convingător.

Kira Gheorghievna n-a putut să închidă ochii toată noaptea. Se răsucea de pe-o parte pe alta, se scula mercur, deschidea și închidea la loc geamul, căuta somniferul, iar se culca și iar se zvîrcolea în pat.

De ce oare o fi pornit ea discuția asta idioată? Și ce expresie — « amănunt »... E o proastă care nu-și poate ține gura...

Ultimele două luni a fost atît de bine! Lucra mai ușor ca oricînd, cu multă însuflețire, întotdeauna bine dispusă. Și lui Nikolai Ivanovici părea să-i meargă toate din plin. Era mulțumit, ceea ce se întîmpla rar. În general în aceste două luni, Kira Gheorghievna s-a simțit tînără, plină de vigoare. Era veselă. Încetase să se mai amăgească spunîndu-și că îi place numai să modeleze mușchii lui Iurka. Și ce, apariția lui a făcut-o oare să-și schimbe atitudinea față de Nikolai Ivanovici? Cîtuși de puțin. Cu el se simte întotdeauna într-o ambianță de intimitate, tovarășia lui e interesantă și plăcută, chiar și atunci cînd stă de cealaltă parte a peretelui, în cabinetul lui, și ea îl aude tușînd. Uite și acum tușește. Înseamnă că iar lucrează. Cînd termină

un tablou, îi e greu să se despartă de el fie chiar și pentru o noapte; îl aduce din atelier în cabinet și-și face de lucru cu el zi și noapte...

Kira Gheorghievna își puse balatul, străbătu în virful picioarelor sufrageria și deschise puțin ușa lui Nikolai Ivanovici. Stătea în fața tabloului, într-o pijama vârgată, cu mâinile la spate și fuma. Auzind scîrțitul ușii, întoarse capul.

— Ce-i cu tine? — Zimbi, își scoase ochelarii, se apropie de ea și o mîngîie blind pe cap. — Ai insomnie?

— Nu știu, ce naiba, nu pot să dorm. E un aer sufocant.

— Da, e sufocant. *Veciorka* scrie că la Moscova n-a mai fost așa căldură de șaptezeci de ani. Așa zic ei întotdeauna: șaptezeci de ani. De șaptezeci de ani n-au mai fost așa geruri, n-a mai fost așa zăpadă. Totul, de șaptezeci de ani...

— N-ar fi cazul, totuși, să te culci? spuse Kira Gheorghievna. E trecut de unu.

Nikolai Ivanovici zimbi.

— De ce să dorm, cînd am musafiri? Nu e politicos.

— În cazul acesta trebuie să le oferi un ceai, replică Kira Gheorghievna și fugi la bucatărie.

Apoi au băut ceai pe un colț al biroului, pe care așternuseră un șervețel. Își aduseră aminte cum a tratat-o cu ceai Nikolai Ivanovici pentru întâia oară pe agitatoarea lui acolo, la Alma-Ata, cu treisprezece ani în urmă. Treisprezece ani... Cînd te gîndești — treisprezece ani! Nikolai Ivanovici zimbi. Pe-atunci mai avea păr în cap, nu prea mult, dar totuși avea, și-l pieptăna cu grijă dinspre urechea stîngă spre cea dreaptă. Acum...

— Uite, îl vezi pe domnul acela cărunt, prezentabil, cu guler alb și cravată? Nikolai Ivanovici făcu un semn cu capul înspre tabloul său, care înfățișa trei bărbați în vîrstă stînd în jurul unei mese. Acum e academician, o somitate, scrie cărți groase... Dar cînd l-am pictat pentru prima oară, era un tînr frumos, cu părul blond, buclat, cu o kubankă în cap și cu pantaloni roșii bufanți, cu un coșcogea mauser la șold. Se zice că a băut basamac cu Mahno în persoană. Acum ia validol și nu mai fumează, fiindcă-i face rău...

Începu să-i vorbească despre brigada de agitație cu care a străbătut toată Ucraina și tot ținutul Donului. Îi spuse cum a făcut într-o ședință de o jumătate de oră portretul lui Sciors, cum a rămas Sciors oarecum mirat văzîndu-se fără ochi și fără nas, dar totuși l-a primit și chiar i-a mulțumit, cum a călătorit în Crimeea, cum a făcut cunoștință cu Veresaev, cum a plecat apoi la Moscova și a răzbit împreună cu alți doi amici pînă la Lunaciarski, care a ascultat cu atenție propunerea lor de a picta pe zidurile Kremlinului o frescă cu tema «De la Spartacus la Lenin», iar apoi, zimbind obosit, le-a spus: «Ce-ar fi să luăm masa, tovarăși? Cred că n-ați mîncat nimic, nu?» Și au rămas să mînceze, iar despre frescă n-au mai adus vorba.

Kira Gheorghievna, ghemuită în fotoliu, asculta toate povestirile acestea și se minuna ca întotdeauna de cîte a văzut în viața lui Nikolai Ivanovici și cît de puțin vorbește el despre toate astea. Numai așa, întimplător, toată noaptea, încet, fără să se pripească, aprinzîndu-și țigară de la țigară, iar ea poate să-l asculte la nesfîrșit, stînd uite-așa, ghemuită în fotoliu.

Se luminase de-a binelea. Vrabiiile ciripeau de zor — ziua nu se auzeau nicio dată, la ora aceea, însă, făceau o larmă cumplită — pe stradă trecură huriind primele camioane. Nikolai Ivanovici căscă, se ridică și se apropie de tablou.

— Uite-așa s-a dus viața, Kile. Acum pictăm bătrinei și ne aducem aminte de tinerețe. — O cuprinse de umeri și o sărută pe păr. — Vrei să-ți fac portretul? Așa, pentru mine. Îl punem în sufragerie, alături de Koncialovski. Bine?

— Bine! — Kira Gheorghievna rîse veselă. — Dar neapărat în mărime naturală, îmbrăcată în rochie de bal și cu briliante. Altfel, nu accept.

Se retraseră ficcare în camera lui. « A fost plăcut... Ah, ce plăcut a fost... » Kira Gheorghievna se întinse în patul ei, își trase cearșaful peste cap (obișnuință din copilărie), inspiră adînc și închise ochii. După ceaiul acesta din puterea nopții, calm și intim, se simțea parcă purificată, liniștită. Dar cîteva ore mai tîrziu s-a petrecut un eveniment de pe urma căruia toată viața ei, în general aranjată și calmă, cum socotea ea, s-a dat peste cap.

6

Iurocika lucra la S.M.U., dimineata și deaceea se înțeleseseră să vină la atelier pe la cinci. Azi era o zi de finisare și de control, căci în ansamblu sculptura era gata. Ca întotdeauna, asta îi făcea Kirei Gheorghievna plăcere, dar totodată o și mîhnea. Îi făcea plăcere, pentru că e întotdeauna plăcut să finisezi și să șlefuiesti, și o mîhnea, pentru că întotdeauna îți pare rău să te desparți de ceva cu care te-ai obișnuit, de ceva ce-ai îndrăgit. Urcată pe scară, Kira Gheorghievna examina sculptura de sus.

— De-aici nu prea-mi place brațul stîng, îi spuse ea lui Iurocika, cînd veni. Ia hai să verificăm brațul.

Dar abia luă Iurocika poziția obișnuită, că în atelier dădu buzna Liuska, o fetiță cîrnă din vecini, care se învîrtea mereu prin curte.

— Tanti Kira, vă caută un nene.

— Care nene?

— Eu de unde să știu? Unul cu mustați.

— Să vină aici.

— A zis să ieșiți dumneavoastră în curte.

— Ei asta-i!... Kira Gheorghievna coborî de pe scară și își puse salopeta, încurcîndu-se într-un crac de pantalon. Parcă eu n-am altceva mai bun de făcut. Să vină aici.

Liuska fugi.

După un minut, se auzi ușa din vestibul.

— Se poate?

În atelier intră un om în vîrstă, îmbrăcat într-o bluză, cu cizme în picioare, înalt, cărunț, cu niște mustați ca ale lui Ceapaev. O dată intrat, se opri lingă ușă.

Kira Gheorghievna, izbutind în sfîrșit să-și îmbrace salopeta, se întoarse. Cîteva clipe se uitară tăcuți unul la altul. Apoi, Kira Gheorghievna spuse tărăgănat:

— Mustăți... De ce mustăți?

Omul zîmbi.

— Pentru frumusețe. Mustățile sînt o podoabă la un bărbat. Omul făcu cîțiva pași înainte. Bună ziua!

— Bună ziua!

Kira Gheorghievna strînse mîna pe care i-o întinsese bărbatul și deodată se lăsă pe canapea.

Omul cercetă tacticos atelierul. Privirea lui zăbovi în treacăt asupra lui Iurocika, cîntărindu-l.

— Făceți cunoștință, spuse Kira Gheorghievna. Iura... Vadim Petrovici...

Își strînseseră mîinile, cu putere, bărbătește, poate chiar ceva mai tare decît s-ar fi cuvenit.

Kira Gheorghievna se ridică, strînse, fără să știe de ce, prosopul care se tăvălea pe canapea și-l puse pe pervazul geamului.

— Pentru azi ajunge, spuse ea.

— Pe joi? întrebă Iurocika.

— M-da, pe joi. — Kira Gheorghievna își încruntă sprincenele și se uită la el gîndindu-se că era la ceva. Adică nu... Dă-mi un telefon miercuri seara... Pe la unsprezece.

— Bine.

Iurocika îl salută cu un semn din cap pe necunoscut, care-i răspunse în același fel, și ieși.

Miercuri seara, Iurocika a sunat-o de trei ori pe Kira Gheorghievna, dar de două ori n-a ridicat nimeni receptorul, iar a treia oară i-a răspuns Nikolai Ivanovici.

— Nu știu, Iurocika, unde e, îi spuse el. A dispărut. Nu mi-a lăsat nici măcar un bilețel. Telefonează-mi peste vreo oră.

Nici după o oră n-a găsit-o. Mai tîrziu s-a jenat să mai telefoneze.

A doua zi, joi, Iurocika era liber, așa că și-a propus să treacă pentru orice eventualitate pe la atelier.

În curte se învîrtea, ca întotdeauna, Liuska.

— Acolo stă nenea ăla, îl înștiință ea pe Iurocika. De două zile.

Cînd intră Iurocika în atelier, «nenea» stătea lingă geam și își rădea mustățile. Era în chiloți și într-un maiou vechi, decolorat, plesnit la subuori.

— Ai picat bine, spuse el, văzîndu-l pe Iurocika. Ai să mă razi pe gît. Iura îl salută.

— Kira Gheorghievna lipsește?

— Da și nici nu vine. M-a rugat s-o scuz. Are o ședință.

— O ședință?

Iura se miră. După cîte știa el, Kira Gheorghievna nu se ducea niciodată la ședințe.

— Exact. Te roagă să-i telefonezi diseară. Musafirlui îi întinse briciul. Fii bun!

În vreme ce Iurocika îl rădea pe gît, vorbiră despre calitatea bricelor. Apoi, musafirlui se frecă cu colonie. Fără mustăți, părea mult mai tînăr.

— Ai mîncat? îl întrebă el, ștergînd și punînd în cutie aparatul de ras.

— Am mîncat.

— Păcat.

— De ce?

Musafirul se aplecă și scoase tăcut de sub masă o sticlă de o jumătate de litru.

— Mă duc să iau un salam? întrebă Iurocika.

Celălalt izbucni în ris.

— Ești un tinăr priceput! Nu-i nevoie. Avem de toate. Spunind asta, desfăcu pachetul de pe masă. În pachet era șuncă, brânză și un borcan cu castraveți murați.

— Deschide-l tu — îl tutui deodată. Până atunci eu am să fac rost de pahare.

Paharele erau o vază pentru flori și cănița pentru bărbierit.

— Va să zică te cheamă Iura, îi spuse el, turnînd vodca. Ești model?

Iurocika dădu din cap.

— Asta ți-e profesia de bază?

— Nu. Sint electrician.

— Asta-i mai bine. Pe mine mă cheamă Vadim Petrovici. Ți-o amintesc, pentru că sint sigur că ai și uitat. Ei, hai!

După vodcă, gustară din șuncă.

— Așa... Și sub cîrpele astea ești tu? Vadim Petrovici arătă cu capul înspre sculptura învelită, ca întotdeauna, în cîrpe ude.

— Eu.

— După cît se pare faci box, nu?

— Am făcut.

— De ce vorbești la trecut?

— Păi... Nu mai am timp. Cînd eram în armată, aveam timp, ba chiar am luat parte și la niște campionate, dar acum...

— Ai familie?

Vadim Petrovici se uită chiorș la Iurocika.

— Mamă, o soră...

— E mică?

— Așa și-asa — paispe ani.

— Tată n-ai?

— N-am.

— A murit pe front?

— Nu, după război. A avut un accident. Era șofer.

— Mama lucrează?

— Nu. E la pensie. E foarte bolnavă. Inima, ficatul, nu mai vede bine...

— E bătrînă?

— Nu prea. Are cincizeci de ani. E mai curînd tînără.

— Frați n-ai avut?

— Am avut un frate mai mare. A murit la Königsberg.

Vadim Petrovici turnă din nou.

— Iartă-mă că-ți iau un fel de interrogatoriu. Dar pentru mine, asta... Ei, hai noroc!

Bău, se strîmbă și întoarse sticla cu fundul în sus.

— S-ar mai cuveni una. Dar nu, nu... Își duse degetele la buza de sus și zîmbi, pentru înfrîia oară de cînd erau împreună. Ciudat! Opt ani am purtat mustăți. Iar înainte de asta am mai purtat și barbă, patru ani. În total, doisprezece...

— Să mă duc să mai iau una? întrebă Iurocika. E aici aproape, după colț.

— Nu, nu trebuie. Ajunge. Las' că mai avem timp. — Vadim Petrovici se lovi cu palma peste buzunar și scoase un pachet de țigări. — Mergi în oraș?

— Pot să merg. Dar mai întâi eu aș zice totuși... Iurocika se făcu nevăzut în cămăruță, de unde se întoarse numaidecît cu o sticlă în mînă. Sint vreo două sute de grame.

Vadim Petrovici îl lovi pe spate. Avea mîna grea.

— Măi băiete, mi se pare că-ți cam place treaba asta.

Iurocika zîmbi.

— Cui nu-i place?

— Mie, de pildă, nu-mi plăcea. Cînd eram de vîrsta ta. Pînă la douăzeci de ani n-am băut deloc. Făceam sport. De altfel, am făcut și box.

— De-aia ai dumneata nasul strîmb?

Vadim Petrovici rise.

— Ce, se vede? Se uită în oglinda în fața căreia se bărbierise adineauri. Da, e strîmb... De la box, ai ghicit. Dar nu în ring.

Iurocika ar fi vrut să-l întrebe unde și cînd s-a întîmplat asta, dar se jenă. Vadim Petrovici îi plăcea. Era simplu și prietenos. Și avea ochii inteligenți.

— Ei hai, dac-ai adus-o, trebuie s-o bem.

Vadim Petrovici își ciocni cănița de vaza lui Iura.

Cîteva minute rămaseră tăcuți. Apoi Vadim Petrovici se ridică, făcu cîțiva pași prin atelier, se întoarse, se așeză pe canapea și se uită țintă la Iurocika, ceea ce-l făcu pe acesta să se simtă stînjedit.

— Cîți ani ai? îl întrebă.

— Douăzeci și doi.

— Și nu ești căsătorit?

— Nu sînt căsătorit.

Iurocika roși.

— Păi de ce?

— Știu eu? — Iurocika roși și mai tare. — Școala, pe urmă armata... Nu mi s-a ivit ocazia.

— Nu ți s-a ivit ocazia... E clar. — Vadim Petrovici molfăi din buze. Și zici că aici ești model?

— Ihi...

Vadim Petrovici molfăi din nou din buze.

— Numai model?

— Nu. V-am spus că profesia mea de bază...

— Nu de asta-i vorba.

— Dar despre ce?

— Despre ce? Hei, măi băiete! Am avut și eu cîndva douăzeci și doi de ani... Vadim Petrovici se scotoci prin buzunar și aruncă pe masă o hîrtie mototolită de o sută de ruble. Ia, dă o fugă pînă la «Gastro-nom»¹...

Te-ai întors?!

¹ Magazin alimentar — N. T.

Kira Gheorghievna nu se dusese la nici un fel de consfătuire. Nu-i plăceau ședințele. A hoinărit pur și simplu prin oraș. Dumnezeu știe de când n-a mai hoinărit ca așa, singură, pe străzi și pe ulicioare. Cîndva, îi plăcea foarte mult treaba asta, dar pe urmă n-a mai avut timp s-o facă.

În Parcul de cultură și odihnă, o surprinsese furtuna, o furtună zgomoasă, cu apă din belșug, iscată instantaneu. S-a refugiat într-un restaurant. Era restaurantul ceh. Ca să nu stea fără treabă, a cerut o halbă de bere și o porție de «špekacki», niște cîrnăciori ciudați, groși și parcă întorși pe dos. Berea era foarte rece, te ardea la dinți, dar era plăcută și ametoitoare.

Apoi dădu buzna în restaurant o pereche, un băiat și o fată, amîndoi uzi learcă, desculți, veseli. Chiar în prag, sărind într-un picior și rîzînd într-una, fata și-a pus pantofii, pe care băiatul îi scosese din sîn. S-au așezat la masa vecină și au comandat și ei bere.

Privindu-i, veseli și tineri cum erau — pentru ei furtuna nu era decît un prilej de a mai rîde — Kira se gîndi mîhnită că, acum, ea poate nu și-ar scoate pantofii și n-ar alerga așa prin băltoace. Și cînd te gîndești... În ce an era? În treizeci și șase, sau treizeci și șapte? O furtună mai ceva ca asta i-a surprins — era cu Vadim — pe Kreșciatik. Nu era furtună, era un potop. Atunci au fost inundate parterele și subsolurile și s-a scris despre asta și în ziare. Kreșciatiku, umplut de șuvoaiele tulburi venite din străzile Lenin, Proreznaiia, Liuteranskaia, se prefăcuse într-un rîu năvalnic. Rîzînd de bucurie ca și perechea aceasta, afundați în apă pînă la genunchi, au încercat să ajungă acasă. Dar și acolo era potop — acoperișul curgea, toată camera fusese inundată. Au trebuit să verse în chiuvetă trei găleți pline de apă luată cu cîrpa. Ce-au mai ris atunci: de cînd se tot pregăteau ei să spele podelele!...

De-atunci, au trecut douăzeci de ani, ba nu, douăzeci și trei de ani. Ieri au stat într-un bufet prăpădit, se pare pe Lenivka, nu departe de Muzeul «Pușkin». Au stat pînă la închidere. Vodka nu se servea și cu toate că Kira Gheorghievna a spus «foarte bine», Vadim a dat totuși fuga la un magazin din apropiere. Au băut din pahare mari, prefăcîndu-se că beau apă minerală.

Ce și-au vorbit în ziua aceea?

Mai întîi, pe cînd mergeau pe Arbat, Vadim a întrebat-o de Sofia Goriievna, de Mișka («E tată? Vai, vai, vai! »), de vechii prieteni din Kiev, dintre care unii au murit, alții au dispărut, iar cei care trăiau, s-au răzlețit din voia soartei și a vremurilor. Vadim o asculta atent, aproape fără s-o întrerupă. Pe urmă, în timp ce traversau piața Arbat, au criticat amîndoi monumentul cel nou al lui Gogol și au adus vorba despre sculptură în genere, despre munca Kilei, și atunci Vadim s-a arătat foarte bucuros că Kilea a obținut aceste succese într-o muncă pe care o iubește. «Nu oricui îi reușește asta», a spus el. Kira Gheorghievna nu i-a răspuns. Pe urmă au mers cîteva minute tăcuți. Kira Gheorghievna se chinuia să găsească o temă de discuție. Atunci, el a spus: «Poate intrăm undeva, că mi s-a făcut foame». Și au intrat în bufetul acela.

Cînd Vadim s-a dus după pirjoale și salată, Kira Gheorghievna l-a privit de sus (se așezaseră sus, în balcon) și și-a zis că în general s-a schimbat numai puțin, cu toate că mersul lui nu mai era atît de ușor și de tînăr ca înainte.

Apoi, Vadim a adus două porții de pirjoale cu fidea, o salată și o sticlă de apă minerală. Turnînd vodca în pahare, a întrebat-o:

— Pentru ce bem?

— Pentru întoarcerea ta, firește, a spus Kira Gheorghievna, simțindu-și îndată vocea străină, venită parcă de departe.

...Dumnezeule, ce-i asta?... «Pentru întoarcerea ta...» Unde? La cine? Iată, ea stă acum la masa asta roșie, cu cristal, și se uită în farfurie, iar în față are un pahar cu cine știe ce porcărie în el, și n-a întrebat încă nimic, și nici nu știe ce să întrebe, și cum să întrebe, și dacă se cuvine în general să întrebe, iar el tace ca și ea și nu întreabă nici el nimic. Cînd au trecut pe lângă Gogol, ea i-a spus că monumentul cel vechi a fost așezat undeva pe-aproape, în curtea casei unde a murit Gogol, și că acolo îi e chiar mai bine, iar el a spus: «L-au reabilitat pe bătrîn», dar ea nici măcar nu l-a întrebat dacă a fost reabilitat și el. Iar acum stă și se uită în farfurie, și o să bea vodca asta care-i face scîrbă, o s-o bea pentru că așa trebuie, pentru că așa se cuvine și se cheamă că după asta te simți mai bine...

Vadim a vîrit mîna în buzunar și și-a scos portofelul, care căpătase luciul de vechi ce era, iar din portofel a scos o fotografie înfățișînd un băiețuș de doi ani, cirliionțat, amuzant, cu ochii mari, cu fața mirată și cu picioarele puțin crăcănate.

— Fiul meu, a spus Vadim. Volodea.

Kira Gheorghievna și-a ridicat ochii.

— Să bem pentru el. Vrei?

— Să bem.

Și i-a împins paharul mai aproape. Ea l-a luat cu amîndouă mîinile, simțindu-le tremurul.

Doamne, Dumnezeule, ce-i asta? Au fost împreună și s-au despărțit, și au trecut douăzeci de ani, ba chiar mai mulți, și în acești douăzeci de ani s-au întîmplat atîtea că nici nu le mai dai de capăt. Și acum iată-i din nou împreună, și ei nu-i mai trebuie acum nimeni — nici Nikolai Ivanovici, nici Iurocika, nimeni,...

Vadim, scumpule, Dimka, nu mă judeca aspru! Sînt rea, o știu. Dar nu te-am mințit niciodată. Nici acum nu te mint. Sînt așa cum sînt. Primește-mă așa...

Vadim ședea în fața ei ușor aplecat înainte, cu coatele pe masă, învîrtînd încet paharul dinaintea lui, și se uita și el la ea. Iar în ochii lui, în ochii lui albaștri, atît de bine cunoscuți în care n-a putut să se uite pînă acum, a citit ceea ce poate nici nu mai avea dreptul să citească — așteptarea. Și a înțeles deodată că tot ce a stat între ei pînă-n clipa asta s-a mistuit.

A înțeles și el.

— Kilea, Kilea! a spus Vadim. Totul e limpede. Păcat numai că am fi putut avea și noi un Vovka așa ca ăsta. Și ar fi avut acum douăzeci de ani, ori poate și mai mult.

Zicînd asta, a lovit-o ușor peste mină.

Da, da, fiul lor ar fi putut avea douăzeci de ani sau poate și mai mult. Acum, s-ar fi bărbierit, și ar fi fumat, și ar fi făcut curte fetelor, ba poate s-ar fi și căsătorit și ar fi avut un fecior, așa ca Vovka ăsta... Aici, Kira

se gândi fără să vrea că Iurocika are exact vârsta pe care ar fi putut-o avea fiul lor.

— Ei, să bem pentru Vovka, spuse ea.

Vadim zîmbi.

— Dar cine spunea: «Foarte bine că n-avem»?

A băut, s-a încetat și a tușit mult, iar el a lovit-o de cîteva ori pe spate, ca să-i treacă. Pe urmă l-a rugat să-i mai vorbească despre el, despre intențiile lui. Și el i-a povestit. E de cinci ani însurat, e drept, neoficial. Primul lor copil a murit, al doilea e bine sănătos; rachitismul are să-i treacă, piciorușele i se îndreaptă vizibil. Pe soția lui o cheamă Maria Kondratievna, i se spune Musia, e mai tinăra ca el cu zece ani, a venit în Nord după el, e un tovarăș bun. L-a îngrijit la spital; e medic de profesie. Dacă e frumoasă? Așa și așa, obișnuită. N-are fotografia ci la dînsul. E înaltă, slabă, acum s-a mai îngrișat, are ochii albaștri, a fost cîndva brunetă, dar acum a încărunțit mult.

Vadim a spus toate astea simplu, calm. Se vedea după toate că se poartă bine cu soția lui și poate chiar că o iubește. Kira Gheorghievna simți deodată că nu vrea s-o vadă pe femeia asta, nici măcar în fotografie.

Pe urmă s-au plimbat prin Moscova noaptea, pe cheiurile liniștite. Vadim vorbea mereu despre el. Kira îl asculta tăcută. El vorbea încet, calm, fără a căuta de loc să-i provoace compasiunea sau s-o uluiască.

Au ieșit pe podul Krîmski și au stat mult pe pod, uitîndu-se în apa neagră, în care tremurau luminile orașului. Vadim i-a pus haina lui pe spate și a cuprîns-o de umeri. Au stat așa tăcuți, nemaiavînd chef de vorbă.

A venit, s-a întors... E lîngă ea, aici, pe pod, la Moscova, după douăzeci de ani. Are părul cărunț, nasul strîmb, pe față i-au apărut zbîrcituri. Nu puteau să nu apară, dar poate că ar fi fost mai puține dacă toți anii aceștia ar fi stat la Kiev, la Moscova, lîngă ea, sau chiar dacă ar fi fost pe front. Și totuși, degetele lui — le simte pe umărul ei — au rămas tot atît de puternice, ba poate acum sînt și mai puternice, iar ochii... Toată viața are să țină minte ochii lui, privirea lui, cînd ședeau acolo, la masa aceea roșie cu cristal, privirea aceasta mîrinimoasă, înțelegătoare, atot-înțelegătoare...

Au stat mult pe pod. A trecut un milițian, s-a uitat la ei, n-a spus nimic și și-a văzut de drum. Pe urmă, cînd a început să se lumineze de ziuă și riul Moscova a devenit din negru, liliachiu, iar apoi trandafiriu și puțin zgrunțuros, Vadim a întrebat:

— Ce zici, Kilea, ce facem mai departe?

Și ea i-a răspuns:

— Cum adică ce facem? Eu cred că totul e clar.

Asta a fost ieri.

8

Furtuna a trecut tot atît de repede cum a venit. Aerul s-a făcut proaspăt, a început să miroasă a iarbă, din băltoacele de pe asfalt se ridica un abur ușor, străveziu. Kira Gheorghievna ieși din restaurant, înclinîndu-și capul spre perechea aceea simpatcă — cei doi îi făcuseră veseli semn cu mîna

și izbucniră tam-nisam în ris — și porni de-a lungul riului Moscova spre podul Krinski.

Totul e clar, totul e clar, totul e clar...

Urcă pe pod și se opri în locul unde stătuseră noaptea trecută. De sub pod se ivi o barcă foarte lungă, ai cărei ocupanți, patru băieți în maiouri albe, lovind uniform cu vislele în apă, o minară numaidecît în josul riului.

Totul e clar, totul e clar, totul e clar...

Kira Gheorghievna mergea spre casă repetînd mașinal, iar apoi fredonînd: « Totul e clar, totul e clar, totul e clar... » Cînd urcă scara la etajul cinci (liftul era în reparație), repeta aceleași cuvinte.

Nikolai Ivanovici era acasă. Punea masa. Aceasta era o îndatorire sacră a lui, ca și tăierea brînzei și a lămîi în felioare subțiri, transparente. Trebuie spus că aceste trei îndeletniciri menajere le îndeplinea într-un chip strălucit. De data asta, pe lângă soluțele, pipernițele și farfuriarele cu muștar, cu grijă rînduite, pe masă se înălța și o sticlă lungă cu vin de Tokay.

— Cu ce ocazie? întrebă mirată și chiar puțin speriată, fără să știe de ce, Kira Gheorghievna.

Nikolai Ivanovici zîmbi enigmatic.

— Nu ghicești?

Nikolai Ivanovici aranjă cu grijă lângă tacîmuri șervețelele albe, scrobite, apoi se retrase tot atît de misterios în cabinetul său și după un minut se întoarse de-acolo ținînd la spate ceva de formă pătrată:

Kira Gheorghievna se gîdea:

— Stai, stai. Ce-avem azi?

— Oare ai uitat?

— Nu-mi aduc aminte.

— Ce zi avem azi?

— Știu eu? Joi sau vineri...

Continuînd să zîmbească, Nikolai Ivanovici îi întinse cu un aer solemn obiectul acela pătrat pe care-l ținea la spate.

— Aflați, Kira Gheorghievna, că azi sîntem în patru iulie.

Dumnezeule, ziua ei de naștere!

Nikolai Ivanovici se apropie și o sărută pe obraz.

— Obiectul acesta l-am ținut în păstrare trei luni. M-am rugat special la consignația din Arbat ca deîndată ce se va ivi un Sarian, să-l rețină pentru mine. Știu că-ți place.

— Îmi place.

Kira Gheorghievna zîmbi, se uită la studiul plin de prospețime și soare care înfățișa dealurile Alaghiozului, cu livezile în floare, și duse tabloul la ea în cameră.

« Doamne, ce inoportun, își zise, punînd tabloul pe masă, ce inoportun... » Cînd urcase adineauri scara, era ferm hotărîtă să-i spună totul lui Nikolai Ivanovici. Nu se putea s-o lungească. Trebuia să-i spună totul și direct. « Ei poftim, își zise acum înciudată, tocmai azi e ziua mea de naștere, Sarian, festivitate — vai, ce inoportun!... » Dar totodată, așa cum li se întîmplă adesea oamenilor cînd trebuie să facă un pas greu și au un pretext ca să-l amine, în sinea sa, fără a o recunoaște, Kira Gheorghievna era bucuroasă că acest pretext s-a ivit.

« Am să-i spun mîine, se gîndi. Azi parcă mă jenez. Mîine, însă, e duminică, mergem undeva în afara orașului și acolo o să stăm de vorbă... »

Nu prea era ea lămurită de ce trebuie să vorbească în afara oraşului şi nu acasă. Dar, într-un fel sau altul, hotărîrea fusese luată şi Kira Gheorghievna se întoarse în sufragerie zimbătoare şi afabilă, aşa cum îi şade bine unei sărbătorite.

Tokay-ul s-a dovedit a fi foarte bun (aşa a declarat în orice caz Nikolai Ivanovici, bun cunoscător în materie de vinuri), la fel şi okroşka¹, şi carnea dulce-acrişoară, cum îi plăcea Kilei, şi geleul de vişine, aşa că o lăudau care mai de care pe Luşa, de faţă şi ea cu prilejul festivităţii şi strălucind toată de fericire.

După masă au căutat multă vreme un loc pentru Sarian. În cele din urmă, i l-au găsit în sufragerie, hotărînd să mute pe sală — locul de surghiun — tabloul «Noapte la Gurzuf», dăruit de cineva, un tablou mult prea tradiţionalist şi de care li se făcuse la amindoi lehamite.

Apoi s-au dus la expoziţia sticlei cehoslovace, au hoinărit vreo două ore prin Manejul devenit de nerecunoscut şi Kira Gheorghievna a rămas încântată de gustul şi iscusinţa cehilor.

Seara şi-au petrecut-o la conservator. Venise un celebru organist german şi toţi cunoscuţii spuneau că trebuie neapărat să-l asculte. Poate că n-ar fi trebuit totuşi s-o facă. La masă, apoi în timp ce căutau un loc pentru Sarian şi apoi la expoziţie, Kira Gheorghievna s-a mai distrat, dar aici, la concert, unde trebuia să stea tăcută şi să se gindească, ascultînd muzică de Bach şi Haendel, simţi deodată un val de milă şi de duioşie pentru Nikolai Ivanovici. Iată-l cum şade lângă ea, în costumul lui gri, vechi (amator pasionat de muzică, se ducea întotdeauna la concerte în costumul acesta, căci se simţea bine în el, fiindcă nu-l jena), acoperindu-şi ochii cu palma şi ascultă cu atenţie, bătînd uşor cu piciorul tactul muzicii (obişnuinţă de care nu se putea în nici un chip dezbăra); cît de bine îi e acum, cît de liniştit se simte, fără să ştie că mîine...

Dar nici mîine n-a aflat nimic. Şi nici poimîine. Şi nici în ziua următoare, nici peste o săptămînă, şi nici peste două n-a aflat nimic.

A doua zi, duminică, n-au izbutit să plece niciieri. A venit Mişka, însoţit de un amic, un lungan roşcat, sosit pentru o săptămînă de la Habarovsk şi căruia trebuia să-i găsească un adăpost, apoi a avut cîteva zile treabă cu predarea «Tineretii», apoi n-a vrut să-l indispună pe Nikolai Ivanovici, care îşi termina şi el tabloul cu grupul, apoi Vadim a plecat la Kiev...

În răstimpul acesta — Vadim a stat la Moscova zece zile, avînd treabă cu reabilitarea sa — a fost mereu zarvă mare. Vadim pleca dis-de-dimineaţă şi se întorcea tîrziu; afară de alergăturile de la diverse instituţii mai trebuia să se întîlnească cu o seamă de oameni, să capete diferite caracterizări, recomandări. Acasă, adică la atelier, unde rămînea peste noapte, venea pe la douăsprezece, iar uneori şi mai tîrziu. Kira Gheorghievna lucra şi ea mult, era şi ea obosită. Se vedeau puţin, pe apucate.

— Obosesc la Moscova, i se plîngea Vadim. Zău, mai mult decît atunci cînd tăiam copaci în pădure.

— Chiar mai mult?

— Nu chiar mai mult, dar altfel. M-am desobişnuit să stau la oraş. Aici sînt oameni mulţi şi toţi sînt ocupaţi, grăbiţi...

— La Kolîma e mai bine?

¹ Mîncare naţională rusească — N. T.

— Nu ride. M-am obișnuit cu ea. Zău că m-am obișnuit. Nu crezi?
 — Nu prea cred.
 — N-am îndrăgit-o, ceea ce e destul de greu, dar m-am obișnuit. Pe cuvîntul meu. Dacă îmi place ceva, îmi place numai Iareski. Și Psiolul. Liniștea. N-am fost niciodată acolo, dar îmi place.

La Iareski, în ținutul Poltavei, stătea maică-sa. Acolo, a stat ea în timpul războiului și al ocupației. După război, n-a mai vrut să se întoarcă la Kiev: casa fusese distrusă, bărbatul îi murise în timpul unui bombardament. Ce nevoie avea ea de Kiev?

— E paralizată. Stă cu soru-mea mai mare. Mi-a trimis o fotografie la Magadan. Abia am recunoscut-o. E mică, toată numai zbîrcituri. Ochii nu i se văd; e o fotografie proastă. Și are niște ochi minunați. Eu nu seamăn cu mama, seamăn cu tata... Cred că ar trebui s-o cunoști și tu.

Apoi s-au apucat să pună la cale o călătorie în doi la Iareski. Vreo două săptămîni, poate și mai mult, el o să trebuiască să alerge pe la instituțiile din Kiev, să lămurească lucrurile în vederea obținerii unei camere, apoi îi va telefona sau îi va telegrafia și ea va veni la Kiev (Dumnczeu știe de cînd n-a mai fost nici ea pe-acolo), au să hoinărească un pic prin oraș și au să plece la Iareski. În august, e minunat acolo. Și în septembrie. Tocmai bine au să se coacă merele și maică-sa are acolo o mică livadă. Au să se scalde în Psiol, au să mănince mere, borș ucrainean cu smîntînă, colțunași cu brînză. Pe urmă...

«Pe urmă» era ceva mai complicat, dar Kira Gheorghievna era optimistă.

— Plecăm la Kiev și gata. Important e să capeți acolo o cameră.

— O să obțin neapărat.

— Va să zică de stat vom avea unde. Asta-i principalul.

— Dar cu ce?

— Cum cu ce?

— Cu ce-o să trăim?

— Cu ce? Cu bani. Am un prieten acolo, Jorka Lîskin. O să închiriez jumătate din atelierul lui și o să lucrez. Tu ai să lucrezi la studioul de filme. Trebuie să mai fie acolo cineva din prietenii de altădată. Prietenii botărăsc totul. Ține seama de asta.

Vadim rîdca. Îi plăceau pronosticurile acestea vesele («zău, ea nu s-a schimbat de loc în anii ăștia!»), dar el era departe de a privi viitorul în roz. În primul rînd, nu era deloc convins că va fi primit la studio cu brațele deschise. Nu se știe dacă îi mai rămăsese vreun prieten pe-acolo. Mai sigur e că nu mai era nici unul. Și apoi el nu are nici studii de specialitate.

— Ai să scrii scenarii, decise Kira Gheorghievna. Sint bine plătite.

Mai era o problemă. La Magadan, avea un fiu și pe mama fiului său. Să-i lase acolo și el să se desfete sub soarele și în căldura Kievului...

— O să le cedăm spațiul tău locativ din Kiev, l-a întrerupt veselă Kira Gheorghievna. Și asta-i tot. Important e să fim înregistrați la Kiev. O să închiriem o cameră cu cinci sute de ruble. Poate nu în oraș, ci undeva la Bucia sau la Irpen. Așa e chiar mai bine. Am să-mi fac acolo un atelier. În jur — pădure, apă... Ce mai vrei?

Într-un cuvînt, viitorul i se înfățișa Kirei Gheorghievna dacă în cele mai frumoase culori, totuși în culori destul de luminoase. Credea în capacitatea ei de a munci și de a cîștiga bani, credea și în Vadim; un om

care a trecut prin atâtea încercări, o să știe să se descurce. Dealtminteri, ce-a fost greu a trecut.

Tot optimismul acesta plin de vioieșie înflorea în toate culorile după miezul nopții, în atelier, unde se întâlneau după o zi lungă, obositoare, după o zi de muncă și alergătură. Kira Gheorghievna îndrăgise însuși misterul acestor întâlniri nocturne din Sivțev Vrajok. Aveau ceva nou, neobișnuit, ceva despre care citise cândva și totodată ceva drag din anii studenției, care îi amintea de «mansarda» din Kiev. Când pleca de-acasă, îi spunea lui Nikolai Ivanovici că merge să lucreze la «Tineretea» ei (zăbovea vădit cu sfârșitul lucrării), lua un taxi și după ce dădea o raită pe la magazinul alimentar din colțul unde se încrucișau Arbatul și Smolenskaia, venea la atelier pe la vreo zece, zece și jumătate. Dacă Vadim nu era încă acolo, încerca să lucreze, uitându-se mereu la ceas; dacă era, gătea pe reșou jumări sau crenvușți, pe care el îi înfuleca de zor, asigurînd-o că n-a mâncat ceva mai gustos de cînd e. Pe la două noaptea, o ducea cu taxiul pînă la încrucișarea străzilor Gorki și Nemirovici-Dancenko. Acolo se despărteau. Vadim se întorcea în atelier, iar Kira Gheorghievna își urma drumul pînă acasă singură. Toate acestea, întâlnirile lor, misterul în care erau învăluite, senzația că îl avea alături pe Vadim, o făceau să se simtă veselă și fericită. Abia acum a înțeles că Vadim era pentru ea nu numai primul om pe care l-a îndrăgit, dar și singurul pe care l-a iubit. După dînsul n-a mai fost dragoste. A fost altceva.

O dată — era în primele zile de la întoarcerea lui — i-a spus: .

— Știi, nu mi-am închipuit niciodată că aș putea fi o soție credincioasă...

— Credincioasă? a zîmbit Vadim.

— Dacă nu credincioasă, atunci devotată... De cînd ai venit tu, nu mai am nevoie de nimic. Și de nimeni — mă crezi? — de nimeni.

Dar în sinea ei și-a zis numaidecît: «Nu, n-o să mă creadă... Iurocika»

Iurocika... Aceasta era poate problema cea mai complicată. Sau, mai bine zis, neclară, nelămurită. Iurocika n-a mai venit în ultima săptămînă, spunînd că are de făcut o lucrare urgentă. De parcă s-ar fi înțeles între ei, Kira și Vadim aproape nici nu pomeneau de el. Numai așa, dacă venea vorba. Și totuși, el stătea între ei.

«Nu, cu Iurocika totul s-a sfîrșit, își zicea Kira Gheorghievna cînd rămînea singură. Bun băiat, mi-a plăcut și-mi place încă, dar acum s-a sfîrșit. Totul s-a sfîrșit. Chiar așa o să-i spun lui Vadim — a fost și nu mai este. Chiar mîine o să-i spun...»

Și nu-i spunea nimic. Poate se temea de o izbucnire neașteptată din partea lui Vadim, poate se jena, poate nu-și dădea sio înseși crezare. În afară de asta, Kira Gheorghievna știa că ei s-au întâlnit cînd ea lipsea și se pare că s-au și plăcut. Poate tocmai conștiința faptului că în lipsa ei au vorbit de ea — nu se putea să nu fi vorbit, știa asta — o încătușa. Lasă să aducă Vadim primul vorba...

În ziua plecării lui la Kiev, în gară, în timp ce se plimbau pe peron, el i-a spus deodată:

— Știi, Kile, ce-aș vrea să-ți spun? O dată pentru totdeauna.

S-a uitat la el cu un aer întrebător, puțin alarmat. Aplecîndu-se spre urechea ei, el i-a spus încet:

— Să știi, Kile, că eu nu te-am întrebat niciodată nimic și nici n-o să te întreb. Orice s-ar fi întîmplat mai înainte în viața ta, pe mine nu mă privește. Ai înțeles?

Kira s-a uitat la el de jos în sus.

— Nici Iurocika? a rostit ea abia auzit.

— Nici Iurocika...

Acolo pe peron, de față cu toți, fără să ia în seamă pe nimeni, s-a ridicat în virful picioarelor, l-a îmbrățișat cu putere și l-a sărutat.

— Vai, ce proastă sint... Ce proastă!...

Vadim a zîmbit.

— N-am nimic de obiectat.

Și s-a apucat de bara vagonului, căci trenul se pusese în mișcare.

9

Lui Iurocika nu-i spusese nimeni și niciodată Iurocika. Toți îi ziceau Iura, Iurka, uneori Jorka. Iurocika i-a spus prima oară Kira Gheorghievna.

— De ce-mi spui așa? a întrebat-o el într-un rîd. Am totuși optzeci și trei de kilograme și un metru optzeci înălțime.

— Pentru că ești un copil, i-a tăiat-o Kira Gheorghievna și de-atunci el a devenit Iurocika.

Din toate punctele de vedere, Iurocika era un băiat din cei mai obișnuiți, mai normali și mai buni. Înfățișarea lui era și ea obișnuită, destul de simpatice, simplă, atrăgătoare. Era un tînăr dintre aceia pe care regizorii de filme îl aleg pentru rolurile de tineri muncitori din brigăzile de muncă comunistă. Ca toți tinerii de vîrsta lui, iubea fotbalul, cunoștea toți jucătorii și toate echipele, iar în timpul liber mergea pe plajă, la dans și, firește, la cinema. Avea cunoștințe și printre fete, care oftau după dînsul, dar el nu se prea dădea în vînt după ele, preferînd să stea de vorbă cu băieții, ori să mai trebăluiască la cîte un motor.

O dată — pare-se în seara aceea de la « Ararat » — Kira Gheorghievna l-a făcut să se fisticască grozav cînd l-a întrebat:

— Ascultă, Iurocika, tu iubești pe cineva?

Nu știa ce să-i răspundă, căci nu era obișnuit cu astfel de întrebări.

— Ai vreo fată? Cam așa mi se pare că se zice asta în limbajul modern.

— Am, i-a răspuns el în doi peri. Dar de ce mă-ntrebi?

Vara asta a tot mers la cinema și la dans cu Tonia, o blondă platinată, frumoasă cum spunea toată lumea, studentă la Institutul de cultură fizică.

— Și vrei să te căsătorești cu ea?

— Nu m-am gîndit încă la asta.

— Dar ea?

— Ea?

— Se gîndește?

— Hm... Toate fetele se gîndesc.

— Dar a ta?

— Nu știu. — Iurocika s-a fisticit de-a binelea. — Ce tot vrei dumneata de la mine, Kira Gheorghievna?

— Să te căsătorești.

S-a uitat mirat la ea.

— Nu înțeleg... De ce vrei dumneata să mă căsătoresc?
— Uite-așa. Toți se căsătoresc. — Și după o pauză a adăugat: Aș vrea s-o cunosc și eu.

S-a mirat din nou, întrebându-se de ce-o fi vrînd, dar la stăruințele ei a trebuit să se învoločască. Dar nu s-au cunoscut. După toate cele întâmplate mai tirziu, Iurocika se jena să le facă cunoștință.

În general, seara aceea de la «Ararat» a însemnat un fel de cotitură în viața lui Iurocika. Pînă în seara aceea, tot ce era legat de Kira Gheorghievna, de atelierul ei, de soțul ei, de prietenii ei, i se părea ceva mare, luminos, atrăgător, cu atît mai mult cu cît îi era ceva necunoscut. Pentru prima oară în viață, venise în contact cu arta, cu oamenii care o fac, asculta discuții pe care le înțelegea prea puțin, frunzărirea cărțile și albumurile pe care i le arăta Nikolai Ivanovici. Toate acestea erau pentru el noi, neobișnuite, ispititoare. Stînd pe podiumul lui din atelier, se minuna văzînd cum, în mîinile Kirei Gheorghievna, lutul obișnuit ia înfățișare de om, înfățișarea lui.

După «Ararat», totul a rămas la fel și în același timp s-a schimbat. Venea ca și mai înainte în ziua și la ora stabilită, ca și mai înainte stătea o oră și jumătate sau două ore pe podium, dar aureola din jurul Kirei Gheorghievna a pălit vizibil. Ea începuse să vină în niște svetere strîns pe corp, și atunci cînd lucra, fredona sau fluiera destul de fals niște cîntece vesole sau începea să ridă din senin și nu se mai putea opri. Toate acestea îl făceau pe Iurocika să se simtă stînjinit, și după ce termina deșina de lucru, căuta să plece cît mai repede. Uneori nu izbutea s-o facă și asta-l descumpănea și mai mai mult.

Apariția lui Vadim Petrovici a adus o adiere nouă și împrăspătătoare în viața lui. S-au întîlnit numai de două ori — în atelier și pe urmă la un restaurant, unde l-a invitat Vadim Petrovici — dar atît a fost de-ajuns. Vadim Petrovici a văzut mulți oameni în viața lui și știa să povestească despre ei într-un chip foarte atrăgător. Dar ceea ce impresiona mai mult la el era nu atît iscusința-i de povestitor, cît felul lui de a fi, degajat și firesc, care l-a izbit pe Iurocika încă din primul moment, cînd Vadim Petrovici, văzîndu-l pentru întîia oară, i-a spus așa de parcă s-ar mai fi văzut de o sută de ori: «Ai picat bine. Ai să mă razi pe git». Și mai avea Vadim Petrovici ceva de care Iurocika, nu prea încercat ca psiholog, nu-și dădea seama, dar nu putea să n-o simtă în forul său interior. Vadim Petrovici nu vădea de loc iritarea și obosala la care ar fi avut, poate, dreptul; dimpotrivă, îl interesa totul cu atîta lăcomie, încît părea uneori că n-are patruzeci și trei de ani, ci șaptesprezece sau optsprezece. Pe Iurocika îl amuza mai ales faptul că unele lucruri cu care el se obișnuise pînă într-atîta, încît nici nu le mai lua în seamă, stîrneau admirația lui Vadim Petrovici. Îl bucura metrourile (văzuse pînă atunci numai prima linie, cu douăzeci și cinci de ani în urmă), îl bucura curățenia de-aici și precizia cu care circulau trenurile (ce e drept, nu prea era el de acord cu aspectul lui somptuos), îl bucurau mașinile de gătit cu gaz, podurile largi de peste râul Moscova, iar cînd a văzut un scuter, a stat vreo douăzeci de minute de vorbă cu posesorul lui și chiar a făcut un tur și el. Dar desființarea bulevardelor de pe Centura Sadovaia l-a mișcat atît de mult, încît a spus de cîteva ori: «Cînd te gîndești ce copaci creșteau aici, ce copaci...»

După ce au ieșit din restaurant, în puterea nopții, au mai hoinărit mult prin Moscova, apoi au stat pînă dimineața în atelier.

La prima lor întâlnire, au vorbit mai ales de Kira Gheorghievna. La început, Iurocika și-a pierdut cumpătul când a aflat că ea a fost soția lui Vadim Petrovici, dar acesta, observând jena lui Iurocika, a zîmbit numai: «Nu-ți fie teamă, că n-am să te provoc la duel», și a început să-i povestească cite ceva din tinerețea lui și a Kirei Gheorghievna.

La cea de-a doua întâlnire, n-au mai vorbit despre Kira Gheorghievna. Au vorbit despre viață, despre lucruri de care Iurocika nu avusese prilejul să vorbească cu nimeni încă pînă atunci. Iar Vadim Petrovici știa nu numai să povestească, ci să și asculte, și nu numai să asculte, dar să-i și facă și pe alții să povestească.

Și Iurocika a vorbit. Pentru prima oară în viață.

Poftim, în curînd împlinește douăzeci și trei de ani, e tînăr și sănătos; dar ce-a văzut el? Afară de Moscova n-a călătorit niciodată mai departe de Mojaisk și Alexandrovo. Nici măcar la Leningrad n-a fost și doar e numai o noapte de drum... Cînd a fost încorporat, visa să nimerească la marină, dar l-au luat la artileria antiaeriană. Acum e electrician, se cațără toată ziua pe pereți și pe tavanuri, ca un păianjen, trăgînd fire. Alții la vîrsta lui au fost și la Berlin, și naiba mai știe unde («Unii și-au lăsat oasels pe-acolo», l-a întrerupt aici Vadim Petrovici, dar el i-a răspuns numaidecît: «Le-au lăsat, știu, dar aveau pentru ce să le lase»). Ei bine, alții au colindat prin lumca largă, pe cînd el n-a fost decît la Lujniki, Mnevniki, Ceriomușki, pe șoseaua Horșevo... Nu, el nu se plinge, ferit-a sfîntul; să nu-și închipuie Vadim Petrovici una ca asta. Are tovarăși buni și e destul de bine tratat la serviciu; ba chiar de curînd a fost ales organizator de grupă sindicală, cu toate că nu a împlinit încă anul de cînd e la S.M.U. Dar parcă de asta-i vorba? Uite, de pildă, Vanka Șeglov. Tocmai s-a întors din Ussuri. S-a dus pe un an și acum pleacă din nou, zice că pentru totdeauna. S-a aranjat la «Soiuzpușnina»¹. A fost în taiga. Ce de lucruri povestește el! A văzut tigri în carne și oase. Ba chiar a și tras în ei...

— Ai putea să pleci și tu acolo.

— Dar mama, dar soră-mea? Iurocika a zîmbit trist. Dacă era tata!... Dar nu mai e. Ți-am spus că a avut un accident. Acum mai bine de-un an, la șaptesprezece mai. Lucra pe un MAZ. Eu eram încă în armată. Cînd m-am întors, nu l-am mai găsit... Bun om mai era. Semăna cu dumneata. Atît că era ceva mai înalt și mai spătos. Vezi, asta-i... Iurocika a rămas o vreme tăcut. Pe urmă, după armată, nu m-am mai dus să învăț. Valia, soră-mea, n-are nici cincisprezece ani. Eu trebuie să-i port de grijă. Dar să-nvăț tot aș vrea, zău, să nu-ți închipui că nu. Nikolai Ivanovici, soțul Kirei Gheorghievna, mi-a propus și el să mă ajute...

Aici Iurocika s-a înecat și s-a fisticit deodată. A urmat o pauză, Vadim Petrovici s-a ridicat, s-a dus la robinet, a băut apă și pe urmă a întrebat:

— Ție îți place Nikolai Ivanovici?

— Îmi place, a răspuns Iurocika.

— De ce-ți place?

Iurocika a ridicat din umeri.

— Nu știu. Așa. E om bun. Simplu.

¹ Întreprinderea pentru valorificarea blămurilor — N.T.

— Se poartă bine cu Kira? a întrebat Vadim Petrovici după o pauză.
— Bine.

Ajunând aici, Iurocika ar fi vrut să-i vorbească de Tonina, dar Vadim Petrovici, simțind parcă la ce se gîndește el, l-a întrebat:

— Ascultă, tu ai vreo fată?

Și Iurocika i-a răspuns, la fel ca atunci cînd l-a întrebat Kira Gheorghievna:

— Am. Dar de ce mă-ntrebi?

Vadim Petrovici și-a destins spinarea și s-a uitat pe geam.

— Bine, Iuri. Hai la culcare. Se luminează de ziuă. Tu unde dormi — pe canapea sau pe patul de campanie?

10

La sfîrșitul lui iulie, «Tinerețea» a trecut cu succes prin toate instanțele. Cîteva zile mai tîrziu a venit o telegramă poste-restant de la Vadim: «Felicitări, aștept».

Și Kira Gheorghievna a plecat la Kiev.

Era într-adevăr foarte obosită și deaceia, cînd i-a spus lui Nikolai Ivanovici că, în ultimele două săptămîni, «s-a surmenat cumplit» și ar vrea să plece undeva ca să se odihnească, era adevărat, fiindcă avea realmente nevoie de odihnă.

— Aș vrea să fac un drum pînă la Kiev. Oricum, n-am mai fost pe-acolo din patruzeci și unu, spuse ea și adăugă din politețe, știind că el n-are să primească: Poate vii și tu?

— Nu, pleacă singură, i-a răspuns cu un zîmbet Nikolai Ivanovici. Eu n-aș face decît să te încurc. Tu ai acolo prieteni, cunoștințe. Eu mai am încă serios de lucru aici cu portretul.

A doua zi a plecat. A condus-o numai Nikolai Ivanovici, dar în ultimul moment și-a făcut apariția în fața vagonului Iurocika. Părea jenat, dar după ochi se vedea că avea să-i spună ceva Kirei. Într-adevăr, cînd Nikolai Ivanovici s-a dus să-și ia țigări de la chioșc, el i-a șoptit repede:

— La conductor e un pachetel. E pentru Vadim Petrovici.

Kira Gheorghievna s-a mirat, dar n-a spus nimic.

— Hai, urcă, s-a deschis semaforul, a spus Nikolai Ivanovici și a sărutat-o pe obraz. Din cînd în cînd scrie-mi totuși, măcar niște cărți poștale. Le ai în buzunărașul geamantanului.

Trenul a pornit. Kira Gheorghievna a scos capul pe geam și a făcut semn cu mina. Nikolai Ivanovici și Iurocika îi făceau și ei semn. Mergeau de-a lungul trenului, unul legănîndu-se, cu mersul greu al omului suferind de inimă, celălalt alergînd și luînd-o înaintea oamenilor de pe peron. Apoi, la capătul peronului, s-au oprit și așa i s-au întipărit pentru multă vreme în memorie Kirei Gheorghievna, stînd alături și făcîndu-i semn cu mina: Nikolai Ivanovici, buhăit, cu umerii lăsați, Iurocika bronzat, cu mincile sufocate.

Kira Gheorghievna a stat mult la geam — în compartiment dormea un copil — uitîndu-se la suburbiile cu vile care se perindau prin fața geamului, la cantoane, la grămezile de cărămizi formînd inscripții «Pace lumii». Era tristă. De ce oare?

Se duce în orașul copilăriei sale, în orașul unde a crescut, unde și-a petrecut cei mai buni ani, se duce la omul care o așteaptă și pe care ea îl iubește, și totuși e mîhnită. Nikolai Ivanovici va ajunge acasă, îi va ieși înainte Lușa, și-l va întreba ce dulceată să-i servească la ceai; iar el, ca să n-o jignească, îi va spune « de vișine » sau « de mere », dar va bea numai jumătate de pahar și nici nu se va atinge de dulceată, după care se va duce în cabinet ca să lucreze. Dar n-o să aibă spor nici la lucru; se va culca pe canapea, își va pune scrumiera pe scaun și se va apuca să citească *L'Humanité*-urile care s-au strîns de vreo două săptămîni, apoi va încerca iar să lucreze și, în cele din urmă, va lua o porție dublă de luminal și dimineața se va trezi obosit, indispus, cu un gust neplăcut în gură. Iar ea, în vremea asta, se va apropia de Kiev, unde, așa cum a spus el, are mulți prieteni și cunoscuți. Ce-ar fi să-i trimită acum o telegramă? Așa, din drum; o să-i facă plăcere... Păstrează cu grijă scrisorile și cărțile poștale de la ea (cite au fost în toți anii aceștia? Vreo cinci sau șase), ba chiar și telegramele, într-o mapă specială, care stă în sertarul din stînga, « cel mai important », al biroului... Cît de mult ține el la fiecare dovadă de atenție din partea ei! Și cît de rar le primește! Și cine altul le merită mai mult decît el? Ce ar fi fost ea fără dînsul? Cine a învățat-o să lucreze? Cine a făcut din ea, o studentă flustratecă, care se risipea în toate părțile, o sculptoriță de profesie? Cine a știut s-o convingă că arta nu e un amuzament, ci o muncă grea, îndîrjită, și cine a sădit în ea dragostea față de muncă? Și ea cu ce l-a răsplătit? Cu dragoste? Nu-i adevărat. La drept vorbind, între ei n-a fost niciodată o dragoste adevărată. Dealtminteri, el nici nu se prea aștepta la așa ceva. Mîngiere, atenție, grijă — iată ce-i trebuia lui. Avea nevoie să aibă alături de dînsul un om, un prieten, pe cineva căruia să-i poată purta și el de grijă. Căci el e prin vocație învățător, dascăl. Deși e pietet și chiar un pictor cu renume, principalul pentru el e să educe pe cineva, să-l călăuzească pe drumul adevărului. Și pe Iurocika îl îndrumează într-o direcție, îl învață ceva, « să dește în el gustul », cum zice singur, ba chiar intenționează să-l înscrie la o universitate de cultură. Și pe ea a învățat-o. Se pare că a fost o elevă destul de bună. Și nu numai elevă, ci și soție și prietenă. Și-i va rămîne prietenă pentru totdeauna. Dar ce să-i faci dacă în afară de asta mai e și viața! Așa cum e ea, încălțată, complicată, plină de contradicții și surprize... A apărut Vadim. Asta nu mai e un episod! E un moment de cotitură. În viața ei, apariția lui Vadim e lucrul cel mai important, esențial și Nikolai Ivanovici nu poate să nu înțeleagă asta. Și o va înțelege, știe ea că o va înțelege...

Așa reflecta Kira Gheorghievna la geamul trenului, ajungînd în cele din urmă, ca întotdeauna, la concluzia că tot ceea ce face ea e bine și că altă soluție nu există și nu poate să existe, nici pentru ea și nici pentru alții. Abia mai tirziu, cînd era aproape să adoarmă în patul ei de sus — în cele de jos dormeau mama cu copilul și un bătrîn care umbla în cîrje — și-a adus aminte că nu i-a expediat telegrama lui Nikolai Ivanovici, dar și-a zis numaidecît: « Nu-i nimic, o să-i telegrafiez mîine, direct din gară », și întorcîndu-se cu spatele la geam, închise ochii și începu să respire uniform, ca să adoarmă mai repede.

În vremea asta, Nikolai Ivanovici bea într-adevăr ceai. Cînd a venit acasă, Lușa l-a întrebat într-adevăr ce dulceată să-i servească și el a spus « de vișine ». Dar n-a venit singur, ci însoțit de Iurocika.

— Nu vii pe la mine? I-a întrebat el nehotărît cînd au ieșit din gară. Mi-e cam neplăcut să mă întorc în casa pustie. Am să-ți arăt portretul. Nu știi de ce nu-mi reușește. E nevoie de un ochi proaspăt.

Iurocika nu putea să-l refuze, așa că nu mers împreună.

În seara aceea Nikolai Ivanovici a vorbit mult. I-a arătat oaspetelui său niște desene și cîteva schițe vechi, dintre care i-a și dăruit una. Iurocika a făcut schița sul și o ținea tot timpul în mînă. Ar fi vrut să plece. Fusese de-ajuns cît au stat împreună. Simțea din plin cît de falsă era situația în care se afla, dar Nikolai Ivanovici scotea alte și alte mape — una a scos-o din canapea — și i le arăta una după alta...

— Uite-așa am muncit o viață întreagă, Iurocika. Și asta nu e decît o parte din munca mea. Aproape tot ce-am lucrat înainte de război s-a pierdut. Numai mapa asta s-a păstrat ca prin minune. A ajuns, nici eu nu știu cum, la institut și cei de-acolo n-au aruncat-o. Nikolai Ivanovici a deschis mapa. — Acesta e portretul fiului meu. Cînd era la școală. Apoi a devenit locotenent de artilerie. Desena și el. De altfel, între dumneata și el e ceva care vă apropie. Nu pot să-mi dau seama ce anume — zîmbetul sau expresia ochilor? Cînd beam ceai adineauri, mi-am zis că ești leit Iura. Tot Iura îl chema și pe el...

Nikolai Ivanovici i-a arătat desenele fiului său — cîteva portrete, probabil niște colegi de școală, mici peisaje din Crimeea, chiparoși, munți, marea («cînd a fost la Artek»), cîteva animale din grădina zoologică.

— Era un băiat talentat. Ar fi putut să devină un pictor autentic. Da, autentic...

Nikolai Ivanovici a început să vorbească despre fiul lui. Din cele ce spunea, se putea ghici că Iura a fost pentru dînsul mai mult decît un fiu iubit; interesele multiple pe care le vădea el erau pentru Nikolai Ivanovici o necesitate în calitatea lui de artist. Aveau nevoie unul de celălalt. Tatăl își educa fiul, iar fiul își înviora tatăl și-i îmbroșăta ochiul.

— Cînd a murit, avea vîrsta pe care o ai dumneata acum. Nu știi de ce, dar sînt încredințat că v-ați fi înțeles de minune. Și Kira s-ar fi împrietenit cu el, cu toate că ea e o femeie puțin haotică, pe cînd el era liniștit și taciturn. Nici nu pot să-mi închipui cum le comanda soldaților. Nikolai Ivanovici a închis mapa și i-a legat șireturile. Acum ar fi avut patruzeci de ani... Cînd te gîndești, patruzeci de ani!

La despărțire, i-a strîns cu putere mîna lui Iurocika.

— Mai vino, am să fiu întotdeauna bucuros să te văd, pe cuvîntul meu. Mi s-a făcut lehamite de pictori. Mi s-a făcut lehamite și de mine însumi. Vino, zău...

Dar Iurocika era hotărît să nu mai vină, deși Nikolai Ivanovici îi plăcea. Sau poate tocmai deaceia.

11

Tot timpul cît a stat Kira Gheorghievna la Kiev, vreo cinci sau șase zile, s-a simțit ciudat. Orașul îi părea apropiat și totodată străin... Cînd trenul a trecut podul peste Nipru și a văzut Lavra (clopotnița era acum împrejmuită de schele), a simțit o strîngere de inimă. Apoi s-au perindat

prin fața geamurilor turllele ascuțite ale bisericii catolice, dar în jurul lor se ridicaseră niște clădiri noi, necunoscute, așa că și ele i s-au părut Kirei străine. Străin i s-a părut și Kreșiatikul. Era acum mai larg, mai solemn, într-o parte a lui apărua un bulevard frumos, mărginit de castani, dar — ce să-i faci! — Kreșiatikul cel vechi și nu cine știe ce frumos, cu tramvaiele lui care zăngăneau cumplit și cu caldarîmul de granit, îi era mult mai drag.

A hoinărit cu Vadim prin oraș. Își aduceau aminte de cîte și mai cîte (bătrînețea, era de vină!) și remarcău tot ce vedeau în jurul lor.

«Ții minte, aici am stat toată noaptea (atunci școala asta avea un singur etaj, acum a fost supraetajată, iar aici era un chioșc cu apă gazoasă), apoi am mers pe Pușkinskaia, pe stradela Mihailovski, am coborît scara și tu ți-ai citit poemul (nu, nu poemul; atunci am citit versuri, un ciclu de versuri, intitulat *Dincolo de marea verde și sărată*, și ție nu ți-a plăcut titlul și ai spus că ți sugerează o mare ca o ciorbă verde, ții minte?), pe urmă am urcat pe Colina Vladimirskaia și am stat pe treptele monumentului, iar tu, prostule, ai scrijelit acolo data (și cu inițialele, hai să vedem dacă nu-i așa!), apoi m-ai sărutat (asta-i adevărat!), și ne-am întors acasă la ora cînd apăruseră stropitorile pe străzi. La intrare, am întîlnit o vecină, pe bătrîna Kagașka, care se ducea să stea la rînd la untdelemn, și i-am zîmbit amîndoi, ca s-o îmbunăm. O mai fi trăind oare? Casa a ars; a fost restaurată și tencuită cu alb-gălbui, cum sînt acum toate casele din Kiev.»

Și iată-i acum hoinărind din nou prin oraș; li se pare că au tot douăzeci de ani. Și-au găsit mansarda. Au bătut în ușă și au intrat. «Pe cine căutați?» «Scuzați, am stat cîndva aici». «Dar e deranj...»! «Nu-i nimic, plecăm imediat». În odaie, stăteau patru persoane, tapetele se șterseseră cu totul, pereții erau spoiți, pe geam se vedea aceeași privesc — acoperișuri și iar acoperișuri, numai că acum erau mai multe și aveau pe ele antene de televizoare. Au stat ce-au stat și-au plecat — «scuzați de deranj».

Se sculau devreme, ieșeau din hotel și porneau la o oră matinală să hoinărească prin orașul liniștit.

Moscova rămăsese undeva departe-departede și nu-și mai aduceau aminte de ea. Hoinăreau pe ulicioarele de la periferie, intrau prin curți (duminica, locatarii căsuțelor bătrîne, lăsate într-o rină, jucau cărți între rufe înținse la uscat), apoi se urcau în autobus și plecau afară din oraș, încotro-i duceau ochii...

Dintre vechile cunoștințe n-au mai găsit aproape pe nimeni. În orice caz nu i-au găsit pe cei pe care ar fi vrut să-i vadă. Unii cunoscuți mai erau și acum la studioul de filme și aceștia l-au ajutat într-adevăr pe Vadim să încheie un contract pentru un scenariu, dar oamenii aceștia nu prea îi atrăgeau. O singură întîlnire, cu totul înțimplătoare, pe stradă, a tulburat-o cu adevărat pe Kira. În timp ce stătea la rînd în așteptarea troleibusului, s-a întîlnit cu Lida Dmohovskaia. Cîndva, învățaseră împreună la institut, în același an. S-ar putea spune că au fost chiar prietene. Pe urmă, Lida s-a căsătorit pe neașteptate, apoi curînd a născut și a părăsit institutul, și de-atunci nu s-au mai întîlnit. Cu douăzeci de ani în urmă, era o blondă frumoasă și cochetă, în jurul căreia roiau o mulțime de tineri; acum, Kira avea în fața ei o femeie în vîrstă, cu totul încăruntită.

— Vino pe la mine, i-a spus Lida. Stăm tot acolo. Mama o să se bucure mult. Te țin minte. Ai să-mi vezi și fetița. E studentă...

Și Kira s-a dus.

Au stat împreună o seară întreagă. Au băut ceai și au mâncat din torta de ciocolată adusă de Kira, s-au uitat la niște fotografii vechi, au încercat să-și aducă aminte de numele prietenelor, multe din ele date uitării. Într-un ungher, aplecată deasupra mesei, Olia, fiica Lidei, o fată înaltă, timidă, care toată seara n-a scos o vorbă, descna ceva. Pe o otomană, lângă care a fost trasă mâsuța rotundă pentru ceai, stătea culcată mama Lidei, bolnavă. Semăna mult cu fiică-sa, mai bine zis, odată cu vârsta, fiica a început să semene cu mama. Înainte de război, Liudmila Vasilievna era unul din cei mai populari medici terapeuți din oraș. Acum, era pensionară. Altădată foarte activă, acum nu se mai scula din pat. Se îmbolnăvise încă pe vremea nemților — n-a putut să se evacueze — și a stat sub ocupație doi ani și mai bine, cu Olia în brațe.

Acum locuiau tustrele — mama, fiica și nepoata. Soțul Lidei a murit pe front. Lida era corectoare la un ziar. Olia învăța la institutul de construcții. Bursa ei și pensia Liudmillei Vasilievna, adăugate la salariul Lidei, le dădeau puțința s-o scoată la capăt. Liudmila Vasilievna a mai lucrat și după război, în anii din urmă fără a se mai da jos din pat (era consultanță la comisia medicală de expertiză pentru problemele de muncă, și primea vizite acasă, dar vizitele acestea, destul de rare, erau prost plătite). Nu putea trăi fără ca să lucreze, căci muncise aproape șaiszeci de ani.

Lida i-a spus toate acestea Kirei când a condus-o la troleibus. I-a vorbit și despre perioada ocupației. Comandamentul german a chemat-o de trei ori pe Liudmila Vasilievna și i-a propus să conducă secția de terapeutică a spitalului ofiteresc. Liudmila Vasilievna a refuzat de fiecare dată, pe motiv că e bătrână. A fost arestată. Ce e drept, scurt timp după aceea i-au dat drumul; au ținut-o cel mult vreo zece zile, dar nu-i plăcea să-și amintească de asta. În aceeași perioadă, întorcându-se o dată acasă, a căzut (pe străzi nu se făcea curățenie și era un ghețuș teribil), și-a rupt o coastă și de-atunci nu s-a mai ridicat din pat.

După vizita asta, Kira s-a zvîrcolit toată noaptea. Doamne, ce seară grea! Tot timpul i se părea că vorbește aiurea, că spune ce n-ar trebui să spună. Ce nevoie a fost, de pildă, să-și amintească de călătoria pe care a făcut-o cu doi ani în urmă în Italia? Lida nici măcar nu și-a luat concediu, preferînd o compensație în bani, ca să-i cumpere palton fiicei sale. Iar Kira s-a plimbat prin Florența, prin Veneția și și-a adus vopsele, pensule, o garnitură de scule. Uitîndu-se la mobilierul prăpădit, la șifonierul strîmb, mîncat de carii, Kira și-a adus aminte de mobila finlandeză pe care ea și Nikolai Ivanovici au luat-o cu bani grei. Și torta adusă de Kira, care a bucurat-o atît de mult pe Liudmila Vasilievna? Și privirea aceea a Lidei cînd Kira a încercat să-i ofere o mie de ruble? («Împrumut, împrumut, desigur, nu te speria...»).

Ziua următoare a fost toată o zi parcă melancolică. N-aveau chef să meargă nicăieri. Seara, Kira i-a spus lui Vadim: «Nu crezi c-am stat deajuns la Kiev? Am chef să plec la Rio de Janeiro. Și au plecat la Iareaki.

În ziua plecării, Kira și-a adus aminte că nu i-a scris încă lui Nikolai Ivanovici. Avea în geamantan vreo zece cărți poștale, cu adresa scrisă de mîna lui. A luat una și a umplut-o cu un scris lăbărtat:

« Kolia, scumpule ! Iată că a trecut o săptămână și eu abia acum îți scriu. Sînt obosită. Îmi revin încetul cu încetul. Despre Kiev am să-ți vorbesc cînd o să ne vedem ; e o senzație complexă. Cum progresa portretul ? Salutări Lușei și tuturor prietenilor. Te sărut. A ta, Kilea ».

Mai mult n-a mai fost în stare să-i scrie pînă s-a înapoiat la Moscova. Pentru Kira, și scrisorica aceasta a fost un act de eroism.

12

Era la sfîrșitul lui august, luna merelor, a stelelor cûzătoare, ultima lună de fericire a școlarilor. Zilele nu erau prea călduroase, dar stăruiau însorite, senine, uimitor de străvezii — primul semn al toamnei care se apropia.

Lui Vadim îi plăcea perioada aceasta a anului. Îi plăceau mai ales diminețile. Te scoți de dimineată, de cum se ridică soarele și dai fuga, zgribulit la rîu, călcînd cu picioarele desculțe prin iarba udă. Rîul e liniștit, străveziu. Ici, colo s-au rinduit pescarii, taciturni și concentrați. Îți alegi un locșor mai departe de ei, ca să nu sperii peștele, o coastă de mal povîrnită și verde, îți scoți maioul și chiloții și te arunci din fugă cu capul în apă. Ce bine e ! Diminețile sînt acum răcoroase și apa pare uimitor de caldă, încît nici nu-ți vine să ieși. Pe urmă, stai pe mal, trăgînd din prima țigară pe care ai aprins-o. Și e atît de gustoasă, e atît de plăcut s-o fumezi, stînd cu genunchii lipiți de burtă, urmărind zborul libelulelor și cei dinți nurași, albi, ce se iscă sub ochii tăi deasupra pădurii din zare... Iar acasă, pe terasa cea mică, năpădită de viță (a început să se înroșească) și de zorele (au început să se vestejească), te așteaptă o porție de brînză de vaci, un pahar de riajenkă galbenă-trandafirie, cu caimac auriu, și niște ochiuri care sfîrșie în tigaie, gătite cu slănină și cu ceapă verde.

Kira doarme încă, Varia — sora mai mare — trebăluiește în grădină. Numai mama îi ține tovărășie la gustarea de dimineată. A îmbătrînit de-a binelea, abia mai merge. Citește. Citește foarte mult. Numai lucruri noi. Dima i-a trimis de la Kiev cîteva cărți, printre care memoriile Panaeevi și cîteva colecții din *Russkaia msl* din deceniul al nouălea; bătrînilor le place să recitească lucruri vechi. Mama a fost foarte mișcată, i-a mulțumit, i-a sărutat pe frunte și pe urmă i-a spus :

— Ceva nou n-ai adus nimic ? Vezi că acum se scrie altfel decît pe vremuri, dar cînd mai vii altădată, să-mi aduci totuși ceva.

A abonat-o la *Pravda*, *Literaturnaia gazeta*, *Novii mir*, *Znamia*, ba chiar și la *Voprosi literaturi*. În gară la Mirgorod, a golit aproape tot chioșcul de cărți. Bătrîna citea totul cu pasiune, deși uneori găsea cuvinte de ocară la adresa celor citite. Afară de asta, îi plăcea să stea cu nasul în aparatul de radio. În lunile din urmă, după ce s-au consumat bateriile aparatului, s-a plictisit mult. Acum, avea din nou baterii (i le trimisese Iurocika prin Kira — pachetul despre care îi vorbise la gară) și asta a inviorat-o de-a binelea. Asculta toate concertele, toate emisiunile de artă, dar cel mai mult o interesau ultimele știri. Nu lăsa să-i scape nici un jurnal, începînd de la șase dimineată. După ce asculta știrile, îi puneia lui Dima tot

felul de întrebări, la care el nu putea să răspundă întotdeauna. Iar atunci când Dima, citind întâmplător vreo notă în ziar sau ascultând vreo emisiune, găsea de cuviință să facă unele observații critice, ea îl combătea numai-decît și-și apăra cu atîta îndrăjire punctul de vedere, încît lui nu-i rămînea altceva decît să tacă chitic și să se dea bătut de «băbuța avansată», cum îi spunea el în glumă mamică-si.

Maria Antonovna nu-l întreba niciodată pe feciorul ei de anii petrecuți în surghiun. Era ca și cum acești ani nici n-ar fi existat. Cînd începea el uneori să povestească, seara, după ceai, ea se apuca de croșetat și stătea tăcută. Tăcea și asculta. Așa s-a întîmplat în primele zile ale șederii lor aici. Pe urmă Dima, a încetat să mai vorbească despre asta. Ascultîndu-i povestirile, Kira rămînea și ea mai mult tăcută, și doar din cînd în cînd îi punea cîte-o întrebare. Cea mai atentă era Varia. La masă, e drept, nu făcea decît să asculte, în schimb cînd se întîmpla să se aște amîndoi în grădină, nu mai conținea cu întrebările.

Varia era o fire închisă, taciturnă și muncitoare. Era învățătoare. Copiii n-o iubeau, cu toate că nu era nici severă, nici rea, nici prea exigentă. În timpul liber, se ocupa de gospodărie. Silueta ei înaltă, slabă, «deșelată», cum se zice în Ucraina, putea fi văzută întotdeauna în grădina de zarzavat, ori în ogradă, ori la rîu, unde se ducea să cîlătească rufe. Se scula înaintea tuturor și se culca mai tîrziu decît toți. Nu se plîngea niciodată de nimic. Își iubea mama și fratele la nebunie. A avut o viață neinteresantă. Cîndva, în tinerețe, se îndrăgostise în taină de un coleg al tatălui ei, un bărbat frumos, cu mustăcioară, dar el era mai în vîrstă decît ea și n-o lua în seamă, iar pe urmă a murit pe front. I-a păstrat în tăcere amintirea pînă a încăruntit.

Era tăcută și sfioasă. Numai cu mama și cu Dima se simțea la largul ei. Dima ghicea asta și-i era recunoscător. Ciudat lucru, aici, în grădină, ajutînd-o pe soră-sa, la prășitul cartofilor, el se simțea mai în voie ca ori-cînd. Putea să vorbească, ori să tacă, după cum avea chef. Cînd le vorbea altora de încercările prin care trecuse, începea să i se pară că se plînge de ceva, că ar căuta să-și uluiască ascultătorii, iar el nu voia nici să se plîngă, nici să uluiască. Numai aici, cînd era singur cu Varia, izbutea să povestească simplu despre oamenii cu care l-a pus în contact soarta în taiga, în mine, la zăcămintele aurifere...

— De ce nu scrii despre toate astea? îl întreba cu o naivitate copilărească, în ciuda celor cincizeci de ani pe care-i avea, Varia.

Dima zîmbea. Încă pe vremea cînd era deportat, scrisese o povestioară despre un pui de vulpe care a nimerit la ei în lagăr. Cei de la redacția revistei unde a cutezat acum să se ducă au dat a neputință din mîini, dar găsind că autorul are totuși însușiri, i-au propus să facă o deplasare într-un colhoz fruntaș. Ce știa, însă Vadim despre colhozuri, ce putea el să scrie despre ele? N-a plecat în colhoz, dar de necaz s-a dus la restaurant. Acolo, s-a întîlnit cu băieții de la studioul de filme, care l-au convins pînă la urmă să semneze un contract pentru un scenariu din viața pescarilor, deoarece au aflat că acolo în Nord el s-a îndeletnicit și cu pescuitul.

În fiecare zi după gustarea de dimineață, Vadim își lua mapa cu hîrtie, perna și pledul — un pled vechi, în carouri, cu care se învelea pe cînd era copil — și se așeza în grădină, sub stejarul bătrîn și pletos, singurul din tot ținutul (se spunea că avea peste trei sute de ani și că în umbra lui — pe cînd era tot așa ca acum — a stat și a scris Gogol).

De ce s-a apucat el de scenariul ăsta? Naiba știe! Vorbise el ceva cu Kira la Moscova despre un scenariu, dar n-a luat în serios treaba asta — deee, își închipuiau și ei viitorul în culori trandafirii — și apoi atunci când și-au făcut planul cu «toamna la Iareski», botăriseră să nu facă nici altceva decât să se odihnească și să se mai înzdrăvenască. Dar iată că s-a ivit într-adevăr scenariul acesta despre pescari. În deportare, Vadim a fost în ultimii doi ani pontator — o muncă nu cine știe ce atrăgătoare; acum, a intrat în legătură cu un studiou din capitală, a semnat un contract, a purtat discuții serioase... Cum era să nu se apuce? S-a apucat. Și a început să lucreze. Dar treaba nu mergea.

Deasupra capului fremătau frunzele. Sus, pe cer, pluteau șiruri de nori. Din stejar mai cădea cite-o ghindă. Nu-i venea să se gîndească la nimic. Ar fi vrut să stea uite-așa, culcat pe spate, și să se uite la cer, la ciocănitorea de colo și la veverița de dincolo, iar apoi, întorcîndu-se pe burtă, să urmărească o omidă groasă, proastă și păroasă, ori o furnică nu mai puțin proastă, dar sîrguincioasă, cu un firicel de pai în gură.

Pe urmă venea Kira.

— Destul. Hai la rîu!

Și se duceau la rîu.

La Moscova, Vadim își cumpărase un aparat de fotografiat foarte bun. Aici, pe malul pitoresc al Psiolului, fotografia neconținut peisaje — răsăritul și apusul soarelui, norii ce se învălătuceau deasupra pădurii, sălciile care se oglindeau în apa liniștită. Seara, zăbovea la școală pînă pe la douăsprezece, chiar și pînă la unu, dezvoltînd și făcînd copii. Nu există ocupație mai liniștitoare ca fotografiatul. Și apoi împrejurimile erau teribil de frumoase. În tundră, Vadim se desobișnuise de această frumusețe.

În primele zile, Vadim s-a tot dus în sovhozul vecin. Ca și la Moscova, îl interesa totul — cum s-au aranjat oamenii, cum trăiesc. A fost atîta vreme rupt de toate acestea!

Dar se simțea numaidecît stînjinit de pălavrageala și curiozitatea lor, așa că se întorcea sub umbra stejarului.

Așa au trecut două săptămîni. Amîndoi s-au bronzat și s-au mai îngrășat. Kira făcea modelaje din plastelină, avînd ca model copiii din sat. Vadim lucra la scenariu. Părea că totul merge așa cum trebuie.

Dar nu era chiar așa.

Vadim nu știa cum să califice atitudinea mamei și a surorii sale față de Kira. E drept, n-ar fi putut să se plîngă că se poartă urît cu ea. În aparență, totul mergea foarte bine. Cu toate acestea, Vadim simțea că, aici, Kira nu prea e la locul ei. Cînd se apropiau cu mașina de Iareski, avusesse emoții, întrebîndu-se cum au s-o întîmpine mama și sora. Nu se cunoșteau, aveau să se vadă pentru întîia oară. În 1936, se certase cu tatăl său, un om sever și despotic, care nu voia să se împace cu pasiunile cinematografice ale fiului, după părerea lui neserioasă, și din ziua aceea nu i-a mai văzut nici pe tata, nici pe mama. Numai cu Varia se mai întîlnia din cînd în cînd, și asta nu la el acasă. Ce-o să fie acum, oare? se întreba.

În ziua soirii la Iareski totul părea să meargă bine. Poate a stăruit o oarecare încordare, dar Vadim și-a zis că mama se teme să-și dea frîu liber simțămîntelor. Pe urmă, a doua zi, s-a ivit o notă de răceală. Adică nu de răceală, ci de rezervă. Vadim a înțeles: Kira n-a plăcut. La început i s-a părut că asta se datora firii impetuoase a Kirei, felului ei de a da

CULTURALIA

întotdeauna sentințe fără drept de apel. Pe urmă, însă, s-a văzut limpede că nu era asta la mijloc.

Din niște fraze aruncate la întâmplare, din felul în care Maria Antonovna îi puneă întrebări, în ceasurile acelea matinale cînd luau împreună gustarea de dimineață pe terasă, despre Vovka, despre Maria, și-a dat seama că mama nu aprobă revenirea lui la trecut. Și nu s-a înșelat. Pentru Maria Antonovna, Maria, pe care n-o cunoștea, cu care fiul ei s-a întîlnit într-o perioadă grea pentru amîndoi și cu care a străbătut un drum greu, era mai apropiată decît doamna asta sulemenită din Capitală, care ținea să pară mai tinără decît era. Și apoi Vadim avea un băiat. De mult visa Maria Antonovna să aibă un nepot.

Varia era — clar — de partea mamei-si, cu toate că, la fel ca și ea, nu-și dădea pe față atitudinea față de Kira. În general, în casă nu se vorbea despre Kira.

Vadim simțea toate acestea și nu spunea nici el nimic. Înceerca să se convingă că toate astea au să se aranjeze de la sine cu timpul și, totodată, se temea ca nu cumva să simtă și Kira realitatea.

În primele zile ale șederii la Iareski, Kira s-a simțit bine și era veselă. Avea aici apă, soare, aer curat. Moscova era departe. Nu se grăbea nicăieri, n-o plictisea nimeni. Avea o odăiță mică, curată, separată, și nu trebuia să amăgească pe nimeni (cum făcea la Kiev, la hotel). Pe scurt, la început totul a fost bine. Pe urmă, a cam început să se plictisească, stînd așa fără să facă nimic. Kira s-a apucat de modelaj. Apoi a constatat că o irită Varia: toată ziua muncește și muncește; oare n-o face demonstrativ? Chipurile, voi, aștia din Moscova, nu faceți nici pe dracu, pe cînd noi, aștia de la țară, ne spetim muncind și tot nu mai prididim să le facem pe toate. Într-un rînd, Kira s-a oferit s-o ajute pe Varia în grădină, dar ea a refuzat-o destul de rece și poate că tocmai din clipa aceea a început Kira s-o urască. Sau poate și din pricină că Dimka zăbovea ore întregi în grădină. Soră? Ei și? Poți să fii geloasă și pe-o soră. E drept, Kira își aducea și șie-și unele învinuiri. O dată, la masă, după ce Dimka a povestit ceva interesant dar destul de lung din vremea deportării lui, ea a citat, așa cum i s-a părut atunci foarte oportun, un aforism de-al lui Kuzma Prutkov, care spunea că sînt trei lucruri pe care dacă le începi deodată, e greu să le duci la capăt; să guști o mîncare bună, să stai de vorbă cu un amic întors din campanie și să te scarpini acolo unde se scarpină oamenii. A spus-o și numai decît i-a părut rău. Vadim nu i-a înțeles umorul (și doar a spus-o în glumă, zău că în glumă!) și s-a supărat.

În aceeași seară, cînd se pregăteau de culcare, au avut o discuție o discuție foarte scurtă, dar care a lăsat urme. De fapt, nici n-a fost o discuție, ci mai curînd un monolog rostit de Kira și care a provocat din partea lui Vadim o singură frază ca răspuns. Ea a început prin a recunoaște că, într-adevăr, la masă a făcut un spirit nu tocmai reușit, dar se întreabă dacă nu cumva, totuși, el abuzează cu povestirile lui din deportare. Nu face decît să le îndispună pe Maria Antonovna și pe Varia. Și nu numai pe ele. Se îndispune și pe sine. Povestirile acestea îl readuc în trecut, de care trebuie totuși să se dezbrace, să caute să se gîndească mai puțin la el, să se uite la viitor, să privească înainte... În acest loc, Vadim a întrerupt-o și a spus: «Bine, de mîine am să privesc înainte», și s-a întors cu fața la perete.

A doua zi, îndată după micul dejun, Kira s-a dus în pădure să culeagă ciuperci (până acum n-a arătat nici un interes față de ele) și a hoinărit trei ore de una singură, învinuindu-l în gând pe Vadim. Nu, ea nu-l condamnă, dar îi era necaz că el a devenit așa. Bine, se înțelege, douăzeci de ani și așa mai departe, dar nu se poate să reduci totul la un singur lucru. Orice ar începe să spună cineva, el își aduce numaidecât aminte de vreo întâmplare din «anii aceia», poate potrivită cu tema discuției, dar neapărat «din anii aceia». La radio se transmite «Apassionata» de Beethoven. Tace, ascultă, dar pe urmă află că ea i-a adus aminte de un oarecare Venka Ștok sau Ștuk, care a interpretat-o în lagăr, la o serată a artiștilor amatori, iar apoi și-a pierdut mina dreaptă, poveste care a făcut-o pe Varia să-i dea lacrimile. Dar nu e vorba de asta. Lucrul acesta poți să-l înțelegi: totul e încă mult prea proaspăt, n-a apucat încă să se estompeze, stă dinaintea ochilor. E vorba de altceva, mult mai complicat: Dimka a devenit alt om.

Da, a devenit altul. În aparență e tot cel de mai înainte. Când se uita la el pe plajă, rămânea de-a dreptul uluită cum a știut el să se mențină. Mulți se întorc dărâmați, măcinați de boli. A văzut ea și oameni sănătoși la trup, dar care au devenit brusc teribil de ortodocși: «Noi am trecut prin toate și trebuie s-o spunem de-a dreptul că unii — noi, de pildă — au fost închiși pe degeaba, dar în general s-a procedat just, pentru că în perioada aceea oamenii trebuiau închiși, era o necesitate grea...» A văzut și alții care s-au conservat destul de bine, s-au întors așa cum au plecat și priveau fără interes și neîncredători tot ce apăruse nou. Vadim nu semăna nici cu unii, nici cu alții. Altceva o izbea la el: ruptura totală de ceea ce au trăit ei împreună înainte de arestarea lui. Trecutul acela parcă nici nu exista pentru el. Iar dacă exista, exista doar ca ceva drag, amuzant, emoționant, ca tot ce purcede din copilărie. Dar și această «induișoare pricinuită de trecut» a ținut numai câteva zile, zilele pe care le-au petrecut împreună la Kiev.

Cîndva scria versuri, deși cu înflorituri (ce să-i faci, tinerețea!), totuși, zău, de loc banale și care vădeau talentul autorului. Acum, însă, cînd l-a întrebat o dată, în treacăt, dacă nu duce dorul poeziei, el a dat din mină: «Depinde ce fel de poezie... În general, cu treaba asta e de preferat să te indeletnicești pînă la douăzeci, hai să zicem pînă la treizeci de ani». «Și cu proza pînă cînd?» «Poate toată viața. Dar cu proza e ceva mai complicat. Aici nu-i chip să umbli cu subterfugii. Ea nu înghite jocurile de artificii... De altfel, nici poezia nu le înghite». Ce-a vrut să spună cu asta? A ridicat din umeri, fără nici o altă lămurire. Dealtminteri, a devenit teribil de taciturn. Mai ales cînd vine vorba de ceva abstract, despre artă, de pildă. «Da», «nu», «poate», «crezi»?... Iar cînd își spune părerea mai clar, o face întotdeauna cu indulgența unui om care a trecut prin toate încercările în viața lui, ca un fel de judecător suprem: eu, chipurile, m-am lămurit de mult în haosul ăsta — deșertăciunea deșertăciunilor. Dar, de fapt nu numai că nu s-a lămurit, ci s-a rupt cu totul de viața de azi și o măsoară cu etalonul lui, care nu mai e bun de nimic.

Au fost, de pildă, la o expoziție la Kiev. A străbătut tăcut sălile, cu mîinile în buzunare, apoi a spus: «De ce atîtea sărbători? Oamenii fac nunți, se bat cu bulgări de zăpadă, cîntă. Muncesc jucîndu-se, fără nici un pic de încordare. Și în război luptă tot cu ușurință...» L-a dus atunci la un tablou care înfățișa înmormîntarea unui marinier din flota militară.

Marinarul era acoperit cu un drapel și străjuit de o gardă de onoare, deasupra lui sta aplecată, toată în negru, maică-sa. A calificat tabloul acesta «un spectacol pompos».

— Eu n-am fost în război, dar am văzut moartea de multe ori. E mai simplă și, așa zice, mai gravă.

Clar și fără drept de apel. Așa e Vadim azi. Nu vrea să țină seama de nimic.

Acum, după toate discuțiile astea, se duce înainte de micul dejun sau după cină cu aparatul de fotografiat la râu și fotografiază răsăritul și apusul soarelui, stă lungit sub stejarul lui Gogol, cu ochii la cer, și se face că scrie scenariul.

Dealtminteri, nici cu scenariul nu iese nimic. E a treia săptămână aici, la Iareski, și în tot acest răstimp a scris doar vreo douăzeci de pagini, și astea numai niște «tatonări», cum a mărturisit-o el însuși. N-are, chipurile, chef de scris. Vezi dumneata, nu-i place regizorul, nu-i plac pozițiile pe care se situează el, concepțiile lui. «Pentru tine, zice regizorul, e important acum să răzbați, să te afirmi ca scenarist, să arăți că ești în stare, așa că nu face nazuri, nu descoperi Americi, nu umbra cu probleme, ci vezi-ți de treabă așa cum se cuvine: vezi să nu depășești termenul, ține seama de părerile cineaștilor, declară-te de acord cu șapte observații din sece, iar două respinge-le, spunând că ar fi împotriva principiilor tale...»

Aici, Kira a început să dea îndărăt, ceea ce i se întâmpla adesea. Și-a adus aminte de o povestire a unui scriitor, în care un tinăr își întemeia viața tot pe principiul că trebuie mai întâi să te ridici în picioare. Și-a zis atunci: are dreptate Dimka, las' să scrie cum vrea el, nici să nu-i pese de regizorul ăsta și în general las' să se odihnească. O lună, două, trei atît cît e nevoie. Să facă fotografii, să dezvolpeze, să trîncănească ce-i trece prin cap, să tacă, să doarmă, pe scurt să facă tot ce vrea. Și ea, proasta, s-a apucat ieri să-i dea povețe — că așa și pe dincolo, că trebuie să privească înainte... Proasta de ea...

Cînd a ajuns acasă, era veselă, deși se întorsese cu coșulețul gol. Pe fund erau vreo cincisprezece ciuperci, din care însă numai una era comestibilă.

Vadim stătea pe terasă, numai în chiloți. Repara un scaun. În gură ținea cîteva cuie. Fără să deschisă gura, spuse, arătînd cu capul înspre masă:

— O telegramă.

Kira luă de pe masă o foaie ruptă dintr-un caiet, pe care scria cu niște litere strîmbe: «3 Moscova Iareski Poltava Kudriavțev Vadim Sosim joi trenul 16 vagonul 4 Maria».

Kira răsuci hîrtia în mînă, apoi întrebă:

— Azi ce zi e, miercuri?

— Marți.

— Va să zică trebuie să pleci mîine?

— Ihi.

Vadim dădu din cap și se uită chiorîș la Kira.

Cînd i-a spus pentru prima oară că Maria intenționează să vină la Kiev — era a doua sau a treia zi de la sosirea lor la Iareski — Kira a spus mirată:

— De unde a aflat că ești aici?

Vadim i-a răspuns mirat la rîndul său:

— Cum de unde? I-am scris eu.

— Credeam că e un secret pentru toți.
— După cum vezi, nu. Iar după o pauză a adăugat: se duce cu Vovka la maică-sa, la Vinnîța.

Au rămas amândoi o vreme tăcuți, după care Kira a întrebat:

— Și ce-ai de gând să faci?

— Mă duc la Kiev. N-o să fie nevoie să stau mai mult de trei-patru zile. Trebuie s-o aranjez la hotel, s-o ajut să-și cumpere unele lucruri și în general...

— Ce — în general?

Vadim i-a răspuns atunci poate ceva mai violent decât s-ar fi cuvenit:

— Trebuie să vorbesc cu ea. Parc-ai uitat că am un fiu...

Kira nu i-a răspuns atunci nimic. Acum, împăturind cu grijă telegrama, spuse:

— Foarte bine. Du-te la Kiev. Trebuie, în sfîșit, rezolvat totul. Și cu camera, și cu înregistrarea. Cu ocazia asta ai să-mi mai cumperi niște plastilină. Am găsit aici o fetiță delicioasă. Vreau să-i fac portretul. E o ucraineană autentică — cîrnă, cu niște ochi violeni.

A doua zi, Vadim a plecat. Kira l-a condus pînă la poștă, și-a luat rămas bun de la el — « bagă de seamă, duminică, cel tirziu luni, te aștept » — și abia după ce a plecat mașina, și-a adus aminte că tot nu i-a scris lui Nikolai Ivanovici scrisoarea pe care Vadim trebuia s-o pună în cutie la Kiev, ca să aibă ștampila poștei de-acolo. De altfel e mai bine că nu i-a scris. Ce să-i scrie? Să-l mintă din nou? Pentru ce? Cînd o să se întoarcă, o să-i spună totul. Așa e mai bine. E, oricum, mai cinstit.

Întoarsă acasă, s-a dus numaidecît după Katia cea veselă și cu ochii violeni. Așezînd-o pe un taburet în curte, s-a apucat să modeleze, fără a mai aștepta plastilina cea nouă.

Kira a lucrat trei zile cu pasiune, abandonînd pînă și plaja pe care o îndrăgise atîta. Katia, îmbrăcată în tot ce avea mai bun, ședea pe taburetul ei ca o sculptură, temîndu-se să facă cea mai mică mișcare, așa că era absolut cu neputință să-i smulgi măcar un simulacru de zîmbet. Kira a început, chiar, să se supere.

— Ce stai așa de parcă ai înghițit un băț? Stai liber, nu te încorda. Parcă ești la o înmormîntare. Zîmbește! Poți să zîmbești, ori ba?

— Pot, răspundea Katia, zîbind fisticită și încremenea numaidecît cu ochii în gol.

Lucrarea progresa, totuși, și Kirei îi plăcea. Era ferm hotărîtă s-o prezinte la expoziție.

Duminică, Vadim nu s-a întors. Luni dimineața a venit o telegramă: « Mai stau trei zile, sesc vineri ».

În ziua aceea, Katia a fost trimisă acasă. Kira s-a dus pe plajă.

După prînz, în timp ce strîngea de pe masă, Varia spuse, fără să se uite la Kira:

— Aș vrea să-ți vorbesc, Kira Gheorghievna.

— Te rog.

Varia așteptă pînă se retrase maică-sa în camera ei și rosti încet, fără a ridica ochii, strîngînd cu grijă firimiturile de pe masă:

— Ar trebui să pleci, Kira Gheorghievna.

— Cum adică? De ce? nu înțelege Kira.

— Uite-așa... Ar trebui să pleci.

— Bine, dar... Kira Gheorghievna nu găsea ce să spună. Vineri trebuie să se întoarcă Vadim și apoi...

— Totuși ar fi mai bine să pleci, repetă pentru a treia oară Varia, tot atât de monoton, fără a-și ridica ochii.

Kira Gheorghievna se ridică.

— Poate vrei, totuși, să-mi explici de ce?

— Ce să-ți mai explic? Trebuie să pricepi singură.

— E părerea dumitale, sau e și a Mariei Antonovna?

— Nu-i părerea nimănui... Dar eu în locul dumitale aș pleca.

Varia vorbea încet, fără a ridica vocea, dar în glasul ei se simțea hotărâre și fermitate.

Kira Gheorghievna se străduia să imprime vocii sale aceeași fermitate și spuse:

— Ei bine, nu plec nicăieri. Când s-o întoarce Vadim, plecăm împreună.

— Treaba dumitale...

Varia strinse farfuriile și fără să se uite la Kira Gheorghievna, se duse să le spele la robinetul din curte.

13

În tren era o căldură insuportabilă. De teama prafului, călătorii închiseră geamurile. Vadim ieși pe platformă. Aducându-și aminte de copilarie, deschise ușa și se așeză pe scara vagonului. Se lăsa înserarea. Când lungi, când scurte, umbrele caraghioase ale vagoanelor topăiau pe ogoare, prin grădini și peste tufele care mărgineau terasamentul căii ferate. Vântul îi flutura părul, provocându-i o senzație plăcută. Trenul mergea repede, cu vreo optzeci de kilometri pe oră.

Mîine, Vadim are să fie la Kiev. Vovka o să i se agațe de gît și n-o să mai vrea să i se dea jos din brațe. Maria o să-l ia cu sila, căci Vadim va trebui să ducă geamantanele. Vovka o să izbucnească în plîns. Pe urmă, au să pornească spre hotel. Pe drum, au să vorbească de una, de alta. Maria are să-i spună cum au călătorit ei, unde au tras la Moscova, ce are de cumpărat la Kiev. La hotel, au să ia masa, jos, la restaurant, apoi au să-l culce pe Vovka. Și atunci... Discuția pe care trebuia s-o aibă și la care Vadim căuta să nu se gîndească, dar nu putea să nu se gîndească, se apropia cu fiecare zi. Acum trebuia să aibă loc.

Maria știa de mult de Kira Gheorghievna. Încă la spitalul unde ea era medic, Vadim, în convalescență după o desinterie cumplită, îi povestise viața lui. Îi vorbise și de Kira. Maria l-a ascultat tăcută, fără a-i pune întrebări. Abia în cel de-al cincilea an de viață în comun, cînd pleca el la Moscova, l-a întrebat:

— Prima ta soție e acum la Moscova?

— Nu știu, i-a răspuns el. Poate că e la Moscova. (Cîndva, văzuse în revista *Iskusstvo* fotografia unei sculpturi, sub care stătea numele Kirci, ca mențiunea «Moscova» în paranteze).

Alteceva n-au vorbit despre Kira.

Acum, trebuia să vorbească din nou. Știa dinainte ce-i va spune Mariei. Ea nu se va pune împotrivă, nu va obiecta, doar o să-i spună: «Sper că

pe Voyka mi-l lași mic?» Iar el n-o să-i poată răspunde altceva decît: «Da, firește»...

Da, firește...

Acum o lună, cînd a intrat pentru întîia oară în atelierul Kirei, iar apoi cînd au stat la mîsuța aceea roșie, și în noaptea aceea pe pod, și în serile petrecute în Sivțev Vrajok, totul era limpede. A revenit trecutul. Trecutul acela care, uneori, părea că nici n-a existat vreodată...

La ei în baracă a apărut o dată, nu se știe de unde, o ilustrată veche, boțită, înfățișînd Universitatea din Kiev. Vadim a agățat-o pe perete, la căpătîiul patului. Dumnezeu, cîți ani la rînd a trecut el pe lingă clădirea asta lungă, cărămizie, cu colonade, mai întîi în drum spre școala elementară, apoi în drum spre școala profesională și, mai tîrziu, în drum spre studioul de filme! Ținea minte fiecare ornament de pe coloane, fiecare gemuleț; în primul din stînga, la etajul întîi, era montat un ceas, după care vedea întotdeauna cu cît întîrzie la școală. Își aducea aminte cum au fost sădiți dinaintea universității primii castani și plopî, plîpînzi de tot... Stînd în patul din baracă, se uita la ilustrata asta veche, de dinainte de război și se întreba: oare am s-o mai văd? Oare e cu puțință lucrul acesta? Și iată că a fost cu puțință. A văzut-o.

Dar, ciudat lucru tocmai aici, la Kiev, a simțit el pentru prima oară cum se mișcă totul încetul cu încetul. La început difuz, abia perceptibil, apoi din ce în ce mai clar. Prin trecutul cunoscut și drag a început să se contureze, luînd proporții, ceva nou, așa cum în răstimp de douăzeci de ani au crescut plopîi și castanii din fața universității. Totul părea la fel și parcă nu...

La Iareski, deplasările acestea erau și mai pronunțate.

Vadim o știa pe Kira egocentrică. Cîndva îi plăcuse, chiar, s-o știe așa. Mă rog, așa sînt eu; dacă vrei, acceptați-mă așa cum sînt, dacă nu, vă privește. Și el a acceptat-o. Dar acum? De ce se simte el oare șocat? Par lucruri mărunte... La masă, în plină conversație, ea spune deodată: «Un moment!» și dispare. Are de adăugat sau de modificat ceva la lucrarea ei. Apoi se întoarce: «Iartă-mă, spuneai ceva; continuă, continuă». El îi vorbea de un prieten, de cel mai bun prieten... Și nu pentru că asta n-ar interesa-o; însă, pe un plan al ei, aparte. Unele lucruri o lasă cu totul impasibilă, altele o afectează puțin de tot, altele iscă o scinteie, provoacă un scurt circuit și apoi se sting. Dar o și cite ceva care pune stăpînire pe întreaga ei ființă și atunci e ca o posedată. Lucrează poate tot așa de nebunește cum alerga prin Kiev, dacă-i place munca. Tot ce s-a întîmplat cu Vadim în anii aceștia, de pildă, a atins-o așa cum ar atinge-o o cometă venită din depărtări; a atins-o, a iscat o lumină orbitoare și s-a stins. Toate acestea sînt lucruri îndepărtate, neînțelese, care nu-și găsesc nicăieri locul, abstracții, și de-accea — asta e mai îngrozitor ca orice — nu prea are ea nevoie de ele. Cît despre versurile lui de acum douăzeci de ani, ele sînt ceva apropiat, drag, ceva al ei și, după toate aparențele, extrem de necesar. Pentru el, însă toate astea sînt deja «plus-quamperfectum», cum spunea un bătrîn la închisoare.

Pînă în seara aceea fatală din noiembrie 1937 au trăit amîndoi aceeași viață. Ce-i al meu e și al tău, ce-i al tău e și al meu. Totul e limpede. Acum fiecare își are viața lui. Ea are o profesie care-i procură nu numai satisfacții, dar și bani (de altfel, asta n-are nici o importanță, fiindcă ea n-a socotit niciodată banii), are un soț bătrîn care o iubește și cu care s-a

obișnuit, desigur, tot așa cum s-a obișnuit cu atelierul ei, cu apartamentul spațios, cu discuțiile despre artă. În afară de asta, mai e și Iurocika, față de care Vadim nu nutrește nici un resentiment, deși Kira crede că ar trebui să-l urască. E caraghios, zău, dar nu-l urăște, pentru că și în el tot pe Kira o vede. Îndrăgostită instantaneu. Așa era și înainte. Tot așa s-a îndrăgostit și de el. Tot așa a plecat și acum la Iareski, fără să-i pese de nimic. Nu, nu-i vorba de asta. E vorba de altceva. E vorba că ea nu înțelege și, evident, nu poate să înțeleagă (așa e ea făcută) cât de greu îi vine unui om să se încadreze în viața de care s-a desobișnuit, cât de greu e să te obișnuiești că ești un om și nu un «X» oarecare, că în jurul tău nu vezi sîrmă ghimpată, că poți să spui oricui «tovarăș». În primele zile s-a surprins de cîteva ori cât pe ce să-i spună milițianului «cetățene șef». E greu; o, ce greu el! «Dar nu te bucuri?» ar putea fi întrebat. Stupidă întrebare. Desigur că se bucură, și încă cum! Dar nu acesta e cuvîntul. E nevoie de alt cuvînt, care n-a fost încă născocit și care să cuprindă și bucuria, și mirarea, și neputința de a înțelege, și dorința de a recupera timpul pierdut, și supraestimarea trecutului, și descumpănirea, și chiar teama de neobișnuit, și atîtea gînduri despre viitorul care părea că nu va mai veni și care, deodată, s-a arătat din nou...

Nu, ea nu poate să înțeleagă asta.

Sau poate e bine că nu înțelege? Poate așa și trebuie? Poate că ea, care e un om de artă (și pentru dînsa arta, sculptura, e totul; cel puțin așa spune ea), poate că ei, oamenii de artă, trebuie să vadă numai ceea ce e luminos și vesel?... Oare lui nu i-a plăcut acolo, la expoziție, tabloul acela al unui pictor tînăr — i-a uitat numele — intitulat pare-se «Mai» sau «Dimineată de mai,» sau «Primăvara»? Un grup de soldați dorm în pădure înghesuți unii în alții. Unul tinerel s-a trezit deodată. S-a ridicat într-un cot și trage cu urechea. Ce ascultă el? Freamătul dimineții, glasul primăverii, ciocîrlia? Are o față de copil, zăpăcită, mirată. Abia s-a trezit și, ca un copil, nu-și dă încă seama unde se află. Și a visat ceva frumos....

Soldatul acela i l-a amintit pe Iurocika. Ori din pricina feței lui rotunde și cîrme, ori din pricina ochilor larg deschiși și mirați. Așa se uita Iurocika la el, fără a clipi din ochi, în prima zi cînd s-au cunoscut. Nu, nu în prima zi, ci în cea de-a doua, cînd s-au întors în atelier de la restaurant și au trîncănit toată noaptea. Ședea pe canapeaua găurită, cu genunchii în brațe, lipiți de burtă și cu ochii larg deschiși, silindu-se să priceapă ce spunea Vadim.

A fost o discuție interesantă. Vadim nu-și aduce aminte de la ce a început. Se pare că-i povestea cum au pompat ei apa dintr-o mină inundată. Sau poate că nu. Iurocika îl asculta fără să-l întrerupă și fuma țigară dela țigară. Pe urmă, profitînd de o pauză, i-a spus, încrețindu-și teribil fruntea, că nu poate să priceapă — de altfel nici n-a încercat cu adevărat s-o facă — cum de e cu puțință ca un om care a îndurat atîtea cîte a îndurat Vadim să mai vorbească liniștit despre toate astea.

— După cum vezi, pot, i-a răspuns Vadim zîbind.

— Dar ai fost închis pe degeaba, nu?

— Pe degeaba.

— Așa că acum....

Iurocika s-a făcut roșu de încordare și pe fruntea lui s-au ivit broboane de sudoare.

A. KISEENKO, V. LOMACH, I. LITOVCHENKO (U.R.S.S.) — Constructors

— Cum oare... cum oare nu te-ai umplut de ură?

Vadium a înțeles ce-l întreabă Iurocika. Și-a pus și el adesea întrebarea asta. I-au pus-o și alții.

Da, la douăzeci și unu de ani a fost închis. Avea atunci aproape aceeași vîrstă pe care o are Iurocika acum. L-au închis degeaba, cum a spus Iurocika, și a stat închis o jumătate de viață. Nici măcar nu avea sentimentul ușurător că suferă pentru o cauză, pentru o idee. Suferea degeaba. Acum e liber și... «Cum oare nu te-ai umplut de ură?» Oricît de ciudat ar părea, nu urăște. Dar a urît? Ehe, cîte n-au fost! Acum însă... Acum e altceva. De ce? Poate de fericire că a scăpat cu viață, că s-a întors, că și-a păstrat puterile, că, uite, stă așa și fumează, și discută liniștit de una și de alta. Ori, poate, pentru că asta n-a fost o nenorocire a lui, ci o tragedie a poporului și el a împărțit-o cu poporul. E greu de spus de ce... Ori, poate, pentru că e încredințat că una ca asta nu poate să se mai repete.

Apoi au rămas multă vreme tăcuți. Vadim se gîndea la Iurocika, la generația lui, generația de tineri pentru care anul 1937 a rămas acum de domeniul trecutului. Se gîndea la Kira. S-a întrebat ea oare vreodată, cînd modela în lut chipul acestui tînăr calm, cu capul dat mîndru pe spate, ce se petrece în realitate în capul adolescentului acestuia de douăzeci și doi de ani, care atunci cînd a murit Stalin avea șaisprezece ani și a plîns, înspăimîntat că totul s-a sfîrșit. Uitîndu-se la Iurocika, pe chipul căruia se citea întrebarea și așteptarea răspunsului, credința și îndoiala, dorința de a înțelege un lucru neînțeles și atît de necesar, Vadim s-a gîndit, poate, pentru întîia oară dacă nu cumva o să substituie Kira, în arta ei, elementelor vii și complexe altceva, în aparență asemănător, iar în esență convențional, fictiv? Și oare numai în artă?

Se gîndea Vadim și la el, la tinerețea lui, nepăsătoare, și veselă de fapt însă deșartă, plină de nimicuri și de palavrăgeală copilărească. Se gîndea și la anii din urmă...

— Nu e ușor să înțelegi toate astea, a spus el la sfîrșit, făcînd parcă un bilanț al discuției. Un singur lucru pot să-ți spun: dacă vrei, crede-mă, dacă nu, cum poțestești — ultimii douăzeci de ani din viața mea prezintă pentru mine o importanță și au o semnificație mult mai mare decît primii. Am cunoscut, nu numai nenorocirea. Am cunoscut oamenii. Tot felul de oameni. M-am gîndit mult. Și am învățat multe. Din care multe lucruri bune... După o pauză, Vadim a adăugat: Ori poate au învățat ei ceva de la mine. Poate am fost și eu cuiva necesar, folositor... Poate am să mai fiu... Ei hai, destul despre mine.

Atunci, Iurocika a vorbit pentru întîia oară despre el.

— Cetățene, de ce nu respecti regulamentul?

Vadim tresări. Deasupra lui stătea aplecat un controlor mustăcios și impunător, cu geanta în mînă, sfredelindu-l cu o privire de superior.

— Nu e voie de stat pe scări. Ar trebui s-o știi.

Vadim își ceru scuze și intră în compartiment. Tovarășii lui de călătorie jucau cărți. Erau doi slujbași în vîrstă, aflați în deplasare, și un tînăr imberb, cu chipiu în cap. Văzîndu-l pe Vadim, tînărul îi făcu vesel cu ochiul.

— N-ar fi cazul să luăm o gustărică, șefule? Eu așa zic. Peste șase minute sîntem la Lubni.

La Lubni, a țignit pe peron numai în maiou și cu pantalonii bufanți viriți în ciorapi, iar după un minut s-a întors cu fața strălucind ca un bănuț abia scos din bancă.

Flăcăușul acesta brav, bătut de toate vânturile și în aceeași vreme sceptic, înțelegînd toate cîte sînt pe lumea asta, voia grozav de mult să pară mare. Era cu neputință să-l convingi de contrariul; el știa totul. Și numai pentru că era tînăr și vesel, nu se supăra nimeni pe dînsul.

— Acum, vodca se face din cărbune, spuse el, turnînd băutura în niște păhărele mici, care se vîrau unele în altele și pe care le scosese dintr-o valioară curățică. Știu precis.

— Din ce cărbunc? îl întrebă unul din tovarășii de compartiment, ascunzîndu-și zîmbetul.

— Brun, răspunse numaidcît tînărul.

— Precis?

— Precis.

Apoi scoase niște țigări bulgărești și le oferi stăruitor tuturor.

— Sînt mai bune ca «Chesterfield», vă rog să mă credeți. Au filtrul cu un amestec din petale de trandafir. Suge nicotina ca buretele.

După cîte se vedea, abia începuse să fumeze. Scutura cu grijă după fiecare fum țigara în scrumieră și nu-și lua ochii de la virful ei.

Pe urmă, se apucă să povestească cum era cît pe ce să-l răpească niște spioni (unde și de ce, n-are importanță; aici făcu misterios cu ochiul) și numai datorită faptului că el s-a clasat pe locul doi la un concurs de sambo, spionii nu numai că nu l-au răpit, dar au fost conduși acolo unde se cuvine. Cînd să-și sfîrșească povestirea, trecu pe culuar o tînără blondă, într-un sveter alb. Flăcăul sări în sus și se făcu nevăzut—«făcăm o recunoaștere...» Se pare că recunoașterea n-a dus la nici un rezultat fiindcă s-a întors curînd, a căscat și, abia așezat lingă geam, a adormit. Au trebuit să-l culce într-unul din paturile de jos. A adormit ca un îngerăș, cu palmele sub obraz.

Vadim se urcă în patul de sus și stinse lumina.

În toial nopții, tînărul se trezi, începu să se foiască, se repezi pe culuar, întrebă pe cineva: «Cît mai e pînă la Irkutsk? N-am trecut?» apoi se întoarse și adormi din nou.

Simpatic băiat, își zise Vadim, și, totuși, un gogoman. Vodca îl scîrbește; ar trebui să bea numai vinată din sticluța pe care i-a dat-o mămica... Își aduse din nou aminte de Iurocika. Cît de mult se deosebesc băieții ăștia doi! Iurocika e mult mai interesant decît palavragiul ăsta, de altfel simpatice și care știe tot, dar de fapt neinteresîndu-l nimic. Nu, Vovka al lui n-o să fie așa... O să facă un om adevărat din omulețul lui mititel și crăcănat, pe care o să-l vadă mîine în gară. «Pe Vovka ai să mi-l lași, desigur?» o să-l întrebe Maria. «Da, firește», o să-i răspundă el.

Ei, ia să te vedem cum ai să spui acest «da, firește»?

14

La mijlocul lui august, Nikolai Ivanovici și-a terminat lucrarea și a predat-o la expoziție. Toată lumea o lăuda, spunînd că are profunzime psihologică etc., etc. Nikolai Ivanovici era, însă, nemulțumit. Tabloul

i se părea superficial și anost. Laudele nu-l bucurau. Îl rodea singurătatea, nu-și găsea locul.

Știa oare Nikolai Ivanovici de apariția lui Vadim? Nu, nu știa. Dar simțea că ceva nu e în regulă. În ultimile zile dinaintea plecării, Kira parcă se schimbasc. Era surescitată, zorită, îngrijorată. «Am nervi și atît, a spus ea. Așa e cînd sfîrșești o lucrare...» Și el a crezut-o. Instinctul de conservare, unul din simțămintele lui cele mai puternice, nu-i îngăduia să aprofundeze cauzele acestei schimbări.

La început, i-a scris cu regularitate Kirei la Kiev, poste restante, dar drept răspuns a primit o singură carte poștală. Ca să n-o importuneze, nu i-a mai scris.

O dată, i s-a oferit la Uniunea artiștilor plastici, din cine știe ce capriciu, un bilet la o competiție de box. Ca să nu stea acasă (de la o vreme i se făcuse lehamite de casă, de Lușa, de apelurile telefonice), a luat biletul și s-a dus la Lujniki. Acolo, s-a întîlnit într-o pauză cu Iurocika. Tînărul era însoțit de o fată, foarte drăguță, sveltă, într-o rochiță de stambă, și ceea ce i-a plăcut în chip deosebit lui Nikolai Ivanovici, cu părul lung, strîns într-un coc la spate. Stăteau amîndoi la rînd la citronadă.

Cîteva clipe, Nikolai Ivanovici a șovăit, întrebîndu-se dacă e cazul să se apropie de ei sau nu; i s-a părut că Iurocika l-a văzut și a întors capul înapoi. Totuși s-a apropiat. Iurocika îi zîmbi prietenos.

— Unde stați, Nikolai Ivanovici? Poate veniți lîngă noi. Sîntem aproape de ring.

Nikolai Ivanovici a trecut la ei.

Timp de două ore, niște zdrahoni de flăcăi bronzăți s-au bătut unii pe alții cu coșcoaga pumni de piele. Spectatorii strigau și săreau de la locurile lor. Era un meci între echipele U.R.S.S. și R.F.G., așa că pasiunile se dezlănțuiseră mai puternic ca de obicei. Iurocika comenta cu insuflecire loviturile. La fazele mai tari, Tonicika — așa o chema pe fată — scotea un țipăt și se lipsea de Iurocika. Uitîndu-se la gealații care se băteau, Nikolai Ivanovici se strimba, așteptînd să se sfîrșească o dată toate astea. Totuși, nu pleca. Ședea și privea.

După meci, miile de spectatori se precipitară spre ieșiri. Iurocika leoarcă de sudoare, fericit de victoria echipei sovietice, dădu să-și ia rămas bun, cînd deodată își aduse aminte:

— Vai, nici măcar n-am întrebat de Kira Gheorghievna. Ce mai face? Vă scrie?

— Nu prea. În privința asta e cam leneșă.

— Cînd o să-i scrieți, vă rog să-i transmiteți salutări de la mine. Cordiale! Iurocika o luă pe Tonicika de braț. Ei, la revedere!

Atunci, în chip cu totul surprinzător pentru el însuși, Nikolai Ivanovici spuse:

— Ce-ar fi să mergem undeva?

La început, Iurocika nu-l înțelese.

— Unde să mergem?

— Să stăm undeva, să bem ceva.

Cei doi tineri se uitară unul la altul.

— Eu nu pot, spuse Tonicika. Mîine trebuie să mă scol devreme. Stau și departe.

— Da, stă departe, întări Iurocika. Trebuie să se scoale devreme.

— Păcat, spuse Nikolai Ivanovici.

Tinerii îi zîmbiră și-i făcură semn cu mîna. După ce se îndepărtară cu vreo douăzeci de pași, Nikolai Ivanovici îi strigă din urmă:

— Iurocika, o clipă... Îi ajunse. Am o rugăminte mare la dumneata. Poate îți faci un drum pe la mine? Mi s-a defectat lampa cu lumină fluorescentă. Nu pot să lucrez seara.

— Bine, am să vin Cînd?

— Cînd dorești. Chiar și mîine.

— S-a făcut. Pe la șapte-opt. Vă convine?

— Da.

Și își luară rămas bun pentru a treia oară.

A avut de lucru cu lampa nu mai mult de cinci minute. Se defectase întrerupătorul și Iurocika l-a înlocuit.

— E-n ordine. Acum puteți să lucrați și seara, spuse el vesel, virîndu-și sculele în valiză.

Cînd se întoarse Iurocika în cabinet după ce s-a spălat pe mîini, Nikolai Ivanovici era ocupat cu destuparea unor sticle. Pe birou, lîngă geam, era așternut un șervețel, pe care stăteau două farfurii, două pahare, o sticlă de apă minerală, felioare subțiri de brînză și de salam, o cutie cu iere.

— De ce asta? dădu să protesteze Iurocika.

— Trebuie, spuse Nikolai Ivanovici. Ești grăbit? Ai o întîlnire?

— Îhi.

— La opt? La nouă?

— La nouă.

— La Teatrul Mare sau la Poșta centrală?

— La Pușkin.

— Doi pași de-aici. E abia șapte și un sfert. Ce preferință ai — vodcă, coniac?

— Indiferent. Prefer vodca.

— Așa mai zic și eu.

Nikolai Ivanovici a susținut tot acest scurt dialog într-un ritm energic, nepotrivit cu firea lui. Era vădit că avea chef de băutură, slăbiciune pe care Iurocika n-o observase mai înainte la dînsul.

Aproape imediat mai turnă un rînd. Apoi gustă o bucățică de pîine cu iere și turnă alt rînd.

— Am luat-o cam repede, Nikolai Ivanovici. Ce-ar fi să fumăm cîte-o țigară?

Nikolai Ivanovici nu-i răspunse și dădu pe gît cel de-al treilea păhărel așa că lui Iurocika nu-i rămase altceva de făcut decît să-i urmeze pilda. Fîndcă în ziua aceea nu mîncase de prînz, se apucă cu poftă de gustări. Nikolai Ivanovici nu mîncă. Își aprinse o țigară. Apoi spuse:

— Nu pot suferi lampa asta. Are o lumină rece, fără viață. Stă de trei ani nefolosită și ocupă numai loc degeaba.

Iurocika se uită mirat la el. Nikolai Ivanovici se îmbujorase un pic, ochii îi străluceau în chip nefiresc.

— Ca să-ți spun drept, Iurocika am vrut să te văd, să mai stau de vorbă cu dumneata. Nikolai Ivanovici aprinse și stînsese de cîteva ori lampa. Nici n-am nevoie de ea. Te-am pus degeaba la lucru. Te rog să nu te superi...

— Se poate, Nikolai Ivanovici?...

— Bine, Hai încă un rînd. O să devenim mai veseli. Mai băură un rînd.

Iurocika întrebă cum s-a desfășurat ședința de analiză a expoziției, căci a auzit că tabloul lui Nikolai Ivanovici a fost foarte mult lăudat.

— Dă-l încolo. . . făcu Nikolai Ivanovici. N-am nici un chef să vorbesc despre el. Și ce, dacă l-au lăudat? M-am obișnuit cu de-alde astea. Și apoi știi cum e la noi? Dacă te laudă o somitate, mai ales în presa centrală, te laudă toți. Ca să fiu sincer, e un tablou slab, chinuit. Dă-l încolo. . .

Nikolai Ivanovici se îmbujoră și mai tare, ceea ce-l făcea să pară mai tinăr.

— Nu, nu despre el aș vrea eu să vorbesc. — Își turti țigara de scrumieră și luă numaidecât alta. — Aș vrea să vorbesc despre altceva. . . Uite, am trăit șaiszeci de ani. În răstimpul ăsta, am văzut multe și am făcut multe. Mai puțin decât aș fi vrut, dar totuși am făcut. Te rog să mă ierți că vorbesc despre mine. De cînd mă știu nu mi-am permis asta niciodată, sau, mai exact, aproape niciodată. Nu știu de ce, dar am întotdeauna impresia că mărturisirile de felul acesta nu prea-i interesează pe alții. Mi-e teamă că nici pe dumneata nu te prea interesează. Dar omul are nevoie cîteodată. . . Nikolai Ivanovici se înecă în vorbă, luă sticla și umplu din nou pahărelele. Surprinse privirea dojenitoare a lui Iurocika. Bine, las' să mai stea. — Știi, Iurocika, nu-mi dau seama de ce, dar mă simt bine în tovărășia dumitale. Poate pentru că semeni cu băiatul meu, sau poate. . . Te rog să nu te superi pe mine, Iurocika. La urma urmei nu poți să spui întotdeauna numai lucruri inteligente. . .

Iurocika ședea cu privirea ațintită la mîinile sale și tăcea.

Nikolai Ivanovici luă păhărelul.

— Nu-mi plac toasturile, dar acum aș vrea să beau pentru dumneata. Pentru ca să rămii așa cum ești.

Iurocika tăcea.

— Știu cum ești, cu toate că ne-am întîlnit rar. Dumneata ai o însușire pe care eu o prețuiesc în chip deosebit la oameni. Azi n-o întîlnești prea des. Se chiamă delicatețe.

Iurocika tăcea.

— Știi ce înseamnă asta? — Nikolai Ivanovici se uită la Iurocika foarte serios. — E forma cea mai înaltă de respect față de om. E o însușire minunată. Ea nu le exclude pe celelalte, însă de acestea parcă am mai puțină nevoie. . . Dar văd că am cam luat-o razna. Să bem, așadar, pentru ca să rămii așa cum ești.

Iurocika ciocni și goli păhărelul. De cînd era el nu se aflase într-o situație atît de insuportabil de grea. « Ce-ar fi să mă îmbăt? Își zise el. Poate o să-mi fie mai ușor. Ori să vorbesc cu bătrînul pe față? Dar cum? E oare nevoie s-o fac? Poate ar fi mai bine să plec? »

Nikolai Ivanovici se plimba prin cameră și vorbea. Se opri, aplecat deasupra lui Iurocika.

— Te plictisești, nu? Spune-mi-o. Pînă în piața Pușkin sînt cinci minute de mers. N-ai să întîrzi. Eu însă trebuie să spun ce am de spus. Doar n-am să stau de vorbă cu Lușa, fiindcă m-ar întrerupe numaidecît și s-ar apuca să vorbească ea. N-am nici prieteni. . . Adică am, și încă prieteni buni, nimic de zis, dar cum te-apuci să vorbești cu ei — să-ți vină rău nu alta — încep imediat cu ce a scris sau a spus cutare, ce s-a vorbit la ultima plenary a artiștilor plastici, unde se pot procura vopsele. Dar despre lucrurile simple, omenești. . . Nikolai Ivanovici se opri deodată și aplecîndu-și capul într-o parte, se uită la Iurocika. — Mă uit la dumneata

și-mi zic: uite stă în fața mea un om și toată viața lui e înainte. Stă și tace. Nu știu ce și-o fi dorind el în viață. Să devină academician, general? Nu știu. Știu numai...

Iurocika îl întrerupse, fără a-și ridica capul:

— De ce vorbești despre mine, Nikolai Ivanovici. Voaiați să vorbești despre dumneavoastră...

— Păi despre mine vorbesc, da, despre mine... Nikolai Ivanovici rise nervos, se apropie de geam și rămase acolo. Mda... Peste o lună împlinesc șazecei și trei de ani. Iar peste șapte ani — șaptezeci. Dacă am să-i apuc. Au să apară atunci articolașe în ziar. Și poate au să-mi dea și te miri ce ordin. Și or să țină o adunare. Și au să vorbească. Poftim, iată ce contribuție a adus dumnealui la arta sovietică. Iar eu am să stau într-un fotoliu și toate acestea au să-mi facă probabil, plăcere și au să mă măgulească... Pe urmă, o să vin acasă, o să mă așez la biroul acesta, o să scot fotografia băiatului...

— Lăsați, Nikolai Ivanovici. Nu trebuie.

— Ba trebuie. Și te rog să nu mă întrerupi. — Nikolai Ivanovici se întoarse. Până atunci, vorbise stînd lîngă geam, cu spatele la Iurocika. — O să scot fotografia băiatului și o să-i spun: « Uite, Iura, am împlinit șaptezeci de ani. Și în acești șaptezeci de ani am făcut cutare și cutare lucru. Și n-aș putea spune că mi-e rușine de ceea ce am făcut. Dar nu știu de ce asta nu mă bucură. De ce? »

Iurocika a ascultat tot ce i-a spus mai departe Nikolai Ivanovici, stînd cu coatele pe masă și cu bărbia sprijinită în pumni și privind pe geam cerul trandafiriu al amurgului, care lui nu-i spunea nimic. Nikolai Ivanovici i-a depănat o poveste tristă. Povestea unui om care a trăit o viață lungă, destul de grea și nu fără folos, iar spre sfîrșitul ei a văzut că e cu desăvîrșire singur. În jurul lui roiesc oamenii, dar el e singur. E ceva greu de explicat. Are prieteni, cunoscuți, îi are pe studenți, are soție, o are pe Lușă, și toți îl iubesc și-l stimează. Totuși, în jurul lui e pustiu. Nu-i vorba aici de faptul că soția a plecat și în răstimp de-o lună i-a scris numai o carte poștală (« Ba tocmai de asta e vorba ! » își zise Iurocika), vorba e că el nu se pricepe să se apropie măcar de cineva. E poate cel mai important lucru să știi că ești necesar altora. Atunci, au să-ți fie și ei necesari. Dar așa...

— Privesc lucid, Iurocika, mă privesc pe mine și-mi privesc viața. Știu ce artist sînt și nu-mi fac iluzii. Așa, un artist de nivel mijlociu. Tare sub aspect profesional, cum se obișnuiește să se spună. Te rog să nu mă întrerupi. Ascultă... Știu asta. Altul în locul meu s-ar apuca să vorbească despre tinerețe, despre anii care au trecut, ar spune că pe vremea lui oamenii erau altfel, « oameni dintr-o bucată, nu ca voi... » Nu, eu n-am să fac asta. Ca să fiu sincer, n-am fost un om dintr-o bucată... Sînt pur și simplu trist. Sînt trist, pentru că în viață trebuie să te simți necesar. Pe cînd eu... eu sînt în cel mai bun caz numai util... Și nu știu dacă sînt prea util.

Pînă atunci, Nikolai Ivanovici — vorbise încet, calm, încît putea să pară că toate acestea fuseseră de mult formulate, căci au fost spuse prea limpede de un om amețit de băutură; în locul acesta, însă, Nikolai Ivanovici se înecă, amuți, dădu să ia sticla, văzu că e goală, se uită descumpănit în dreapta și-n stînga, apoi luă sticla și ieși din cameră. După cîteva minute, se întoarse. Roșeața din obraji îi trecuse. Era palid. Se așeză lîngă birou și simbi. Zîmbetul lui era cam anemic.

— Mi-am adus aminte de o întâmplare — Nikolai Ivanovici scoase din buzunar o țigară (fuma încontinuu, aprinzind o țigară de la alta) — fiindcă veni vorba. O întâmplare de la un jubileu. E o poveste scurtă, nu-ți fie teamă. Era sărbătorit un pictor bătrîn, un om foarte bun. Toată lumea îl iubea. Cei veniți să-l sărbătorească s-au urcat pe rînd la tribună, au citit mesaje, au rostit cuvîntări, l-au îmbrățișat pe bătrîn, l-au sărutat. Și o făceau, zău, din toată inima. M-au mișcat mai ales doi studenți. Niște băieți simpatici, în haine de catifea, drăguți, puțin fisticiți. Ba chiar au lăcrimat. Mărturisesc că mi-au dat și mic lacrimile. Pe urmă, i-am auzit vorbind pe scară (nu mă vedeau). Unul îi spunea celuilalt: «Dac-am putea să ne așezăm la celălalt capăt al mesei (era vorba de banchetul ce avea să urmeze), că altfel ne dă gata moșneagul cu poveștile lui, cînd s-o apuca să ne vorbească despre rostul vieții și despre felul cum și-a dus el traiul». Au spus asta și au luat-o la fugă în jos.

Iurocika își strînsese capul în mîini. Cel mai îngrozitor era că, ascultîndu-l pe Nikolai Ivanovici — și-l asculta cu atenție și compasiune — se surprindea fără să vrea că așteaptă o pauză potrivită ca să se ridice și să-și ia rămas bun. Poate ar fi trebuit să facă altceva — să ia o înfățișare veselă și să spună, de pildă, că toate astea nu-s adevărate, că Nikolai Ivanovici nu e de loc singur, că dimpotrivă, că le este tuturor necesar, și mai ales lui Iurocika, căci el l-a învățat să înțeleagă tablourile, să deosebească ce e rău și ce e bun, și altele de felul ăsta. Dar nu izbutea s-o facă și nici să ia o înfățișare veselă nu izbutea. Dimpotrivă, Iurocika ședea cu ochii la fereastră, privind în gol, iar cînd a început să vorbească bătrînul despre jubileu, și-a zis: «Cînd termină, mă ridic, îmi cer scuze...»

Deodată, a simțit dorința nestăpînită de a-l avea dinaintea lui acum nu pe Nikolai Ivanovici, de altfel om simpatic și bun, totuși nu prea necesar, ci pe Vadim Petrovici. Cum a zis el atunci? «Poate am fost și eu cuiva necesar, folositor...» Da, a fost! Nu se putea să nu fi fost. Iurocika știa asta. Îi păru cîmplit de rău că nu-l are acum alături de el pe Vadim Petrovici și că, Dumnezeu știe, dacă au să se mai vadă vreodată...

Cineva bătu în ușă. Apoi ușa se crăpă și, în deschizătura ei, se ivi fața galbenă și supărată a Lușei.

— Poftim, am adus...

Lușa viri prin deschizătura ușii o sticlă învelită în hîrtie și numaidecît trînti ușa la loc. Nikolai Ivanovici luă sticla și fără să se ridice de la masă, i-o întinse lui Iurocika.

— Fii bun. Dumneata te pricepi...

— Poate n-ar mai trebui? spuse Iurocika.

— Trebuie.

Iurocika destupă sticla dintr-o lovitură dată cu fundul palmei. Nikolai Ivanovici puse dinaintea lui pîhărelele.

— Aș vrea, Iurocika, spuse el fără să se uite la dînsul, ci într-o parte, într-un ungher, aș vrea să nu-ți închipui că mă plîng de ceva. Voiam numai să mai stau și eu de vorbă. Omul simte uneori nevoia să stea de vorbă. În dumneata am încredere. Trecînd peste orice...

Iurocika simți deodată rupîndu-se ceva într-însul. I se făcu brusc cald. Din cap pînă-n picioare. Își bău dintr-o înghițitură pîhărelul, îl puse pe masă și se uită drept la Nikolai Ivanovici.

— Nikolai Ivanovici, nu mai pot. Dați-mi voie...

— Nu, nu-ți dau voie. — Nikolai Ivanovici se întoarse și privirile lor se întâlniră. — Nu-ți dau voie... Duse păhărelul la gură, făcând o grimasă, și-l bău dintr-o sorbitoră. — Acum poți să pleci. E trecut de nouă. Du-te. Îl apucă ușor de umeri și-l împinse spre ușă.

Iurocika a ajuns în piața Pușkin la nouă și jumătate. Tonina nu era aici. Așteaptă o jumătate de oră. La zece pleacă. Fără să-și dea seama, se pomeni din nou în fața casei lui Nikolai Ivanovici. La etajul cinci mai era lumină. Iurocika se învârti puțin în loc, dădu să intre, dar pe urmă se întoarse, se mai uită o dată la geamul luminat și porni înspre strada Gorki.

În vremea asta, pe biroul lui Nikolai Ivanovici stătea golită și cea de-a doua sticlă. Nikolai Ivanovici se lungise pe otomană și se uita în tavan, la crăpăturile vechi, de mult cunoscute. Una din ele semna cu profilul lui Pușkin.

Pe la vreo douăsprezece, Lușa intră în cabinet, ca să stringă de pe masă. Îl găsi pe Nikolai Ivanovici culcat. Avea cravata desfăcută, o mină li căzuse pe covor. Ochii îi ținea deschiși.

Lușa se repezi imediat la telefon.

15

Kira Gheorghievna întârziase la acceleratul de Harkov, așa că sosi cu personalul, la nouă și ceva. «Foarte bine, își zise. Înseamnă că s-au și sculat». Lăsă valiza și plasa la biroul de bagaje, ca să nu umble cu ele prin oraș, și se apucă numaidecît să telefoneze la toate hotelurile din Kiev. Abia de la cel de-al cincilea sau la șaselea — bine că își făcuse rost la poșta din Iariski de monede pentru telefon — i se spuse că Kudriavțev a tras într-adevăr acolo și că stă la camera treizeci și opt.

În troleibus era un aer sufocant și mare înghesuială. Taxatoarea țipa la toți și călătorii îi răspundeau în același fel. Schimbau și între ei tot felul de «amabilități». O femeie grasă, roșie la față, cu un coș în mână, se întoarse deodată spre Kira Gheorghievna, cînd aceasta încercă să se strecoare spre coborîre: «Încotro, încotro? Pare-a fugit de la bărbat și se grăbește la ibovnic». Asta o amuză pe Kira Gheorghievna: înseamnă că mai seamănă cu una din alea!

Era un hotel de categoria a treia; cu toate acestea, deasupra ghișeului de la poartă era pus un aviz pătat de muște: «Nu avem camere libere». Într-un colț, ședea o manicuriată. Lîngă ea stătea pe o măsută un telefon. Kira Gheorghievna formă numărul treizeci și opt.

— Alo! îi răspunse o voce de femeie.

— Scuzați, Vadim Petrovici doarme încă?

— Doarme. Cine întreabă?

— Lăsați, am să telefonez mai tîrziu.

— E ceva în neregulă cu locuința? — Vocea era plăcută, joasă.

— Nu. Am să revin mai tîrziu.

— O clipă. Femeia se pare că a pus receptorul jos, apoi l-a luat din nou. — S-a trezit, vine imediat. Numaidecît auzi vocea lui Vadim: Alo!

— Eu sînt, Vadim. Te-ai sculat?

— Kira?

- Da, eu...
- Se unde telefonezi?
- De-aici, de jos.
- Nu înțeleg nimic... Ai venit aici? S-a întâmplat ceva?
- Nu, nu s-a întâmplat nimic.
- Atunci ce e?... Hai, vino sus.

Vru să-i spună să coboare el, dar Vadim puse receptorul în furcă.

Kira Gheorghievna urcă la etajul al doilea. Vadim stătea pe platforma scării, în maiou și pantaloni de pijama. Avea ochii cirpiți de somn.

— Într-adevăr, nu s-a întâmplat nimic?

Vocea lui avea o notă de îngrijorare.

— Nimic.

— M-am speriat. Credeam că i s-o fi întâmplat ceva mamei.

— Nu, totul e în ordine.

Porniră pe un coridor lung, cu nesfârșite cotituri.

— Bagajul unde ți-e?

— La gară.

Vadim deschise ușa și o lăsă pe Kira să treacă înainte.

— Faceți cunoștință.

Femeia aflată în cameră, o femeie înaltă, trecută de prima tinerețe, trase grăbită cuvertura peste pat.

— Scuzați, e cam dezordine la noi, spuse ea.

— Nu-i nimic, nu-i nimic.

Kira îi strânse mâna.

Își aruncară una alteia o privire fugitivă. «E drăguță», își zise Kira Gheorghievna.

Din baie se auzi o voce de copil: «Gata...» După un minut, dădu buzna în cameră Vovka, un băiețuș bălai, cirliionțat, în niște pantalonași roșii, cu bretele. Văzînd o persoană străină, se fistică.

— Cum te cheamă?

Vovka își viră un deget după bretea.

— Hai, dă minuța lui tanti.

Copilul nu se clinti. Începură stăruințele obișnuite în asemenea ocazii: «Ei hai, dă minuța lui tanti», dar Vovka era ocupat să-și înfășoare breteaua pe deget, după care se repezi în ungherul unde stăteau camioanele și ursuleții lui.

— E cam sălbatic, spuse Maria. Se teme de străini...

În cameră se făcu tăcere.

— Ce s-a întâmplat, totuși? întrebă Vadim.

— De fapt nu s-a întâmplat nimic, spuse Kira. Mi s-a făcut dor de Moscova. — Apoi, urmă cu multă insuficiență, de parcă i-ar fi fost teamă să nu fie întreruptă, spunînd că ajunge, că a venit pe două-trei săptămîni, dar stă de mai bine de o lună, că la mijlocul lui septembrie urmează să se dea comenzile pentru lucrările de ornamentare a stadionului din Lujniki, că s-a bronzat destul și că trebuie să se apuce de lucru.

Vadim o asculta tăcut. Ședea pe o canapea, îndoind și desdoind o airmă. Nu prea putea el să înțeleagă de ce i-au venit Kirei toate ideile astea judicioase și lucide așa deodată, și nu atunci cînd era el la Iareski, de ce-a trebuit să pice așa din senin, fără să-l prevină, fără să-i telefoneze, fără să-i telegrafeze. De altfel, Kira nici nu știa adresa. Și totuși...

— Poate luați o gustare cu noi? o întrebă Maria.

Kira spuse: «Nu, mulțumesc, am mâncat», dar apoi bău totuși o ceașcă de ceai.

Vovka se urcase pe genunchii lui taică-său și se uita pe sub sprincene la Kira. De câteva ori îi șopti ceva la ureche lui Vadim, care-i tot spunea «astîmpără-te» și-i vîra în gură lingura cu griș.

— Apropo, nu ești curioasă să știi de ce am zăbovit? o întrebă Vadim pe Kira.

— Ba da... Ce s-a întîmplat?

— Azi se dau repartiții pentru camere. La studioul. Trebuie să afișeze listele.

— A-a...

Kira nu găsi ce să spună altceva.

Iarăși rămaseră o vreme tăcuți.

Vadim se uită la ceas.

— Eu o iau din loc. La unsprezece trebuie să fiu acolo. — Îl cobori pe Vovka de pe genunchi și-i dădu pîrintește o palmă la spate. — Te-ai săturat? Acuma dute-n colțul tău. Tata trebuie să-și pună pantalonii.

Vovka începu să clipească repede din ochi, apoi se repezi la maică-sa, își afundă fața în genunchii ei și izbucni în plîns: «Să plece tanti... Să plece tanti...»

Nu voia să audă de nimic — nici că la vîrsta lui băieții nu mai plîng, nici că tanti e bună și o să-i aducă bomboane. Urla cit îl ținea gura și o ținea una: «Nu vreau bomboane... Să plece tanti... Să plece tanti...»

Și tanti a plecat. A plecat și Vadim cu ea. Era unsprezece fără un sfert.

Ce stupid a fost! Doamne, ce stupid! A venit, a trîncănit, s-a așezat să bea ceai... Sorbea ceaiul și se tot temea că Vadim și Maria au să observe cit de tulburată e. Au observat, sau nu? Maria nu, sau se făcea că nu vede. Cum știe ea să se stăpînească! Cit de calmă și cit de demnă e! Vadim spune că a refuzat categoric să i se dea o cameră la Kiev. O să stea la maică-sa. Cînd Vadim i-a povestit totul, ea n-a răspuns decît atît: «Sper că n-ai de gînd să mi-l iei pe Vovka?» Kirei i se părea că aude cum a spus ea asta. Nu era întrebare și nici o rugămintă, ci un răspuns scurt la toate cele spuse de Vadim, un răspuns calm, sigur de el. Așa o ea — liniștită, sigură de sine. Probabil că e un bun medic. Bolnavilor le plac medicii de felul acesta — zgîrciți la vorbă, atenți și, desigur, hotărîți. Are și ochii frumoși, puțin obosiți, cu pleoapele de sus ușor ieșite în afară, dar în ochii aceștia... Naiba mai știe ce e-n ei. Cînd și-a luat rămas bun, Kira și-a întors ochii în altă parte. De ce?

A trecut peste o jumătate de ceas, dacă nu chiar mai mult, din clipa în care s-a despărțit de Vadim. El a sărit într-un troleibuz și a plecat la studio. Ea mai ședea încă în scaun, pe locul unde se afla odinioară clădirea comitetului regional, iar, mai înainte, a Dumei. Lîngă ea ședea o mamă tînără de tot, probabil o studentă. Cu o mîină legăna căruțul în care-i dormea pruncul, iar în cealaltă ținea un curs de statică. La un moment dat, cursul a căzut jos; tînăra ațipise. Kira i l-a ridicat și atunci și-au zîmbit una alteia.

«Ce soartă și asta! își zise Kira. Fata are cel mult optsprezece-nouă sprezece ani. E drăguță, dar prea e slabă. Părinții au fost, probabil, împotriva căsătoriei. Pe urmă s-au împăcat cu gîndul, mîrginindu-se s-o roage să mai intrîzie cu copilul. Dar ei n-au zăbovit prea mult și au și venit cu ploconul...»

N-a izbutit să se explice cu Vadim. Erau amândoi încordați, nefirești și nu se priveau în ochi. Dealtminteri, când doi inși merg alături, de obicei nu se uită unul în ochii altuia. Nici unul n-a vorbit despre ceea ce era mai important. El a întrebat-o cât are de gând să stea la Kiev, unde o să tragă. O să tragă la Lida, o să stea vreo două zile și o să plece la Moscova. Ce s-o mai lungească? Vadim a întrebat-o de Lida, apoi, fără a o lăsa să-și sfârșască vorba, i-a spus că a venit regizorul lui și că diseară trebuie să se întâlnească cu dînsul. Au vorbit despre scenariu, despre regizor și abia cînd au ajuns în stația troleibusului, Vadim a întrebat-o, așa, ca să se afle în treabă:

— Cînd ne vedem? Și unde?

Kira i-a spus că o să-i telefoneze diseară. Apoi a venit troleibusul și Vadim a plecat la studio.

Copilul din căruț începu să plîngă. Tinăra mamă tresări și se uită la ceas.

— Dumnezeule... Iar am uitat. Nu-i nimic, Vovocika, acuși ai să mîncînci.

— Vovocika? întrebă Kira.

— Ihi... Dar de ce mă-ntrebați?

— Așa... Ce vîrstă are?

— Două luni împlinite. Ieri a intrat în a treia lună. E născut la șapte luni.

— Și? E sănătos?

Kira se uită în căruț. Băiatul se potolise și acum răsufia liniștit.

— El da. Mama zîmbi. — Dar cu statica stau prost. N-am apucat să dau examenul în primăvară și trebuie să mă chinuiesc acum.

Tinăra zîmbi din nou, dădu din cap și împinse căruțul pe alea de asfalt.

Kira se uită în urma ei. Tinăra mamă traversă repede și cu dibăcie strada, strecurîndu-se printre mașini. Pentru întia oară în viață, Kira simți deodată cu o putere de neînchipuit cât de rău îi pare că n-are și ea un Vovocika așa ca ăsta. Sau unul ca acela care a alungat-o adineauri. N-are și nici n-o să aibă. N-o să aibă niciodată...

Un orologiu bătut ora teribil de tare, acoperind tot zgomotul străzii. Era douăsprezece. Kira întoarse capul și văzu ceasul de la Poșta centrală.

«Trebuie să intru și să întreb, își zise Kira. Poate e ceva de la Moscova...»

De la Moscova sosise o telegramă.

— Stă de mai bine de-o săptămînă, îi spuse pe un ton de reproș fata de la «post-restant», o fată cîrnă, toată numai cîrlionți, și-i întinse avizul. Semnați aici.

Kira semnă și deschise telegrama, care o înștiința că Nikolai Ivanovici are infarct și că situația e gravă.

16

Era ora trei noaptea. Troleibusele nu mai circulau. Vadim stătu vreo douăzeci de minute, dacă nu mai mult, în stația aceea pustie de la periferia orașului, pînă-l luă un «Moskvici» hodorogit. Trîntit pe scaunul din spate, începu să se gîndească la destinele oamenilor.

Romka, de-pildă, ... A stat și el zece ani, iar acum e mulțumit de toate, e vesel, nu se mai gîndește la ce-a fost.

Romka Teliuk, «Bazuka», cum fusese poreclit în lagăr, a făcut cînstit tot războiul ca cercetaș: mai întîi soldat, apoi comandant de pluton, iar la sfîrșitul războiului, comandant de companie. Avea pieptul plin de deco-rații, superiorii țineau la el și totul ar fi fost bine dacă nu l-ar fi pus naiba să ia vaca altuia. În afară de asta, din pricina blestematei aceleia de vaci («ce mi-a trebuit ea mie?») i-a dat o palmă unui ofițer de stat major. De-aici, proces demonstrativ și «zece ani». S-a întîlnit cu Vadim la Kolima, în cincizeci și trei, cu puțin înainte de a fi Romka amnistiat. Au stat în aceeași baracă vreo trei luni.

Era tînăr, cu vreo zece ani mai tînăr ca Vadim, vesel, dezghețat, frumos ca un flăcău din poveștile ucrainene, svelt, cu părul ondulat și cu un zîmbet larg, care-i scotea la iveală dinții de o albeață orbitoare. În afară de asta, cînta bine la armonică și din gură. Oamenii de felul lui sînt iubiți în lagăre. Probabil că și pe front...

Acum, s-au întîlnit cu totul întîmplător. Văzîndu-și pe una din liste numele, avînd în dreptul lui această mențiune misterioasă: 3 p. — Nr. 14—1 c. — 18 m. 6 Ciok (ceea ce însemna că lui V. P. Kudriavțev i s-a repartizat pentru trei persoane o cameră de optsprezece metri în apartamentul 14, corpul 6 din grupul Ciokkolovo), Vadim a intrat împreună cu alți norocoși în magazinul de vinuri de peste drum de Bessarabka. Acolo l-a găsit Romka. A dat buzna val-vîrtej.

— Diavol împelițat! Crezi că dacă ți-ai dat jos mustața, nu te mai recunoaște nimeni? Pe naiba! L-a îmbrățișat și l-a zgîlțuit de i-au trosnit oasele. Hai la mine. Adineauri am luat leafa. Ai s-o vezi pe nevastă-mea. Ceva ce n-ai văzut încă. Face niște castraveciori murați de-ți lasă gura apă! Lăsați-l, fraților, că nu ne-am văzut de șase ani, zău așa...

Pe urmă a stat pînă noaptea tîrziu în locuința cea nouă a lui Romka, și frumoasa Xana, o femeie bine făcută, cu sprîncenile negre, i-a tot servit cu de-ale gurii și cu băutură, iar Romka a tot vorbit; era de felul lui vorbăreț, dar cînd mai și bea...

— Uite-așa trăim, Dimka. N-avem de ce să ne plîngem. Casa e pe cînte. Trei ani m-am zbatut pentru ea. Am lucrat și eu la ea, pe șantier. E faină, nu? Parchetul e el cam prost și toaleta e la un loc cu baia, dar în schimb n-avem vecini. Pînă-n centru faci cu troleibusul douăzeci și cinci de minute, hai să zic treizeci, iar dacă ai franci, iei un taxi și ești în zece minute...

I-a arătat televizorul «Temp-3», frigiderul «Dnipro», i-a arătat-o pe Tania, fetița lui, în vîrstă de un an, care dormea dusă în pătucul ei din camera vecină.

— Delicioasă fetiță, ce zici? Ca mîine o să avem și un flăcău; semi-fabricatul e gata. — Zicînd asta, a lovit-o vesel pe frumoasa lui soție peste pîtec, făcînd-o să se îmbujoreze. — Xanka, ia mai toarnă... Dimka e băiat bun. Numai cu munca nu prea stă el bine. Îi spun să vină la noi, și el... Ce te holbezi așa? Zău că n-o să-ți pară rău.

Romka e sudor. E bine văzut: poftim diplomele — una, două, trei. Cîștigă bine; vreo două mii, uneori și mai mult.

— Ai să fii motorist. Asta la început, pînă te lansezi. Opt hîrtii pe lună și muncă pe cînte. Pe urmă te învăță sudura. Te înscrii la cursuri și vii din nou la noi. Avem băieți buni... Ei, ce zici?

Vadim zîmbea tăcut, dădea din cap. N-avea chef să bea, îi era cald. Romka își scosese de mult cămașa și ședea numai în pantalonii. Era mușchiulos, bronzat. Ce-ar fi, într-adevăr, să lase totul baltă, toate studiourile și scenariile astea, și să se ducă la el?

— Bine, am să mă gîndesc. Dacă mi se respinge scenariul...

— Se respinge, fii pe pace! Ce știi tu despre pescari? Scrie mai bine, un scenariu despre mine; asta da... Am fost în război, am stat închis, iar acum, poftim, sînt fruntaș în pregătirea de luptă și politică, sudor vestit în toată Ucraina...

Zicînd asta, s-a apucat din nou să-și laude munca, tovarășii, cîștigul, nevasta, fetița...

— Zău, e o plăcere să te uiți la tine, nu s-a putut stăpîni Vadim să nu i-o spună. Ești mulțumit de toate.

— Păi de ce să mă plîng? De nevastă? E drept, uneori, cînd n-ai totți banii acasă, muiera îți face mizerie, dar țipi o dată la ea și gata... Cit despre Puterea Sovietică... Aici Romka s-a scărpinat la ceafă. Cu Puterea Sovietică am găsit eu un limbaj comun.

Romka era din fire anarhist și nu-i plăcea nici un fel de amestec al autorităților. Mai cu seamă dacă asta îl privea pe dînsul. Ei, și ce dacă a luat și el, ia acolo, o prăpădită de vacă! Doar nu pentru el a luat-o, pentru băieți. Iar mucosul ăla nenorocit a dus mîna la pistol. Pe cine voia el să sperie, pe cine? Pe el, care a fost de trei ori rănit, care a străbătut tot drumul pînă la Berlin, pe el, cavaler a două ordine Gloria, al «Steluței», al Steagului roșu, al medaliei «Pentru vitejie»... Poftim, i-au dat zece ani. Asta drept recunoștință... Toate astea le-a spus de-atîtea ori în fața auditoriului din baraca 16, lovindu-se în piept și arătîndu-și rănile, încît Vadim era obișnuit cu ele. Acum, auzind noile argumente ale lui Romka, a rămas oarecum mirat. Ea (adică Puterea sovietică) îl aranjează pe deplin. Vadim are, poate, motive să fie supărat pe ea, el a stat pe degeaba, dar el, Roman, își dă perfect de bine seama acum că a primit ceea ce a meritat, că în armată e nevoie de disciplină și că dacă orice cercetaș o să ia la palme pe un ofițer superior, atunci ce-o să iasă? etcetera, etcetera...

— Puterea Sovietică mi-a dat de lucru, am un serviciu bun, planul îl îndeplinesc, de furat nu fur; ce-mi mai trebuie? Noi sîntem oameni modești — aici Romka cocheta vădit — ne mulțumim cu puțin. Mai se cere, firește, și cinzeaca.

— Ai s-o pîțești tu o dată cu cinzeaca asta, i-a spus Vadim, zîmbind. Ieri în «Veciorka» — ai citit, poate? — l-au scărmanat zdravăn pe un tovarăș pentru o treabă ca asta.

— Ce, eu mă iau după «Veciorka»? Am și eu cap pe umeri. Știu cînd se poate și cînd nu. Nu dau pe nimeni de sminteală. Și nici nu trîncănesc vrute și nevrute. Cum e o sarcină de răspundere, pe cine crezi că cheamă? Pe Roman Teliak. Știu că n-o să le fac figura. Nu, Xanka? Cu ocazia asta, ia adu sticleța aia de la Petia, pe care ai pitit-o tu rîndul trecut... Să bem pentru fetița mea, ca să crească mare și deșteaptă. Și pentru puștiul care o să vină... Și pentru noi doi... Ce zici, ne sîrutăm?

S-au sîrutat și după aceea au mai stat vreo două ore.

«Ce-ar fi, într-adevăr, să mă duc la el? se gîndea Dimka, răsturnat pe scaunul din spate al Moskviului». Ce-mi trebuie mie scenariile astea, consilii artistice, redactori, conflicte scoase din burtă? Uite, Dimka!

Dacă o iau cum a luat-o el, mă lămuresc tot așa ca și dinsul. Bun băiat, și bun tovarăș, și are o nevastă bună. Deși mi se pare că se cam teme de ea. Dar o iubește.» «Știi, n-o iau niciodată pe-alături. Asta mi-i crucea. Nici nu mă interesează, zău...» Și numai deocărmă l-a întrebat pe Vadim cum stă el în privința asta. După ce l-a ascultat — Vadim i-a spus totul în câteva cuvinte, căci nu voia să intre în amănunte — a clătinat din cap: «Da, frățioare, te-ai ars». Dar nu s-a apucat să-i dea sfaturi. «Aici sfaturile n-ajută la nimic. Vezi singur ce-i de făcut».

Moskviciul frină. Au ajuns. Portarul, cu ochii cîrpiți de somn, se mosmondi mult cu cheia, neputînd nicicum să deschidă ușa, apoi întrebă:

— În ce cameră stați?

— Treizeci și opt.

— V-a căutat cineva la telefon. O femeie...

Vadim își aduse abia acum amînte că trebuia să-i telefoneze Kira în timpul serii.

— Soția dumneavoastră și băiatul erau plecați undeva. Eu eram de serviciu. Pe la vreo opt, opt și ceva. M-a rugat, femeia aceea, să vă transmit că a plecat la Moscova.

— Și altceva n-a spus nimic?

— Nu, nimic. A zis că pleacă la Moscova și atît.

«Alt bucluc», își zise Vadim și urcă încet la etajul al doilea.

Maria dormea. Vovka dormea și el. În mijlocul mesei, sub un pahar cu compot, era un bilețel: «Am luat bilete pentru dîmîneață, la 9,30. M.»

Vadim sorbi mașinal din pahar și se apropie de Vovka. Stătea întins pe două fotolii puse unul lîngă altul, gol-goluț, strîngînd cu putere la piept un iepuraș urît și fără urechi. Vadim rămase o vreme aplecat deasupra lui, îl acoperi cu cearșaful — pe geam venea o adiere răcoroasă — stinse lumina și se culcă pe canapea așa îmbrăcat cum era.

«Pe naiba am să mă despart eu de el, pe naiba...»

17

Nikolai Ivanovici stătea culcat pe otomană, învelit cu plapuma. Mîinile și le ținea peste plapumă, întinse de-a lungul corpului, foarte palide, cu unghiile puțin liliachii. Fața era și ea palidă, nebarbierită, umflată. Cînd o văzu pe Kira Gheorghievna, făcu o mișcare cu capul și încercă să zîmbească.

— Vă rog, nu mai mult de trei minute, îi șopti înfirmiera Kirei Gheorghievna.

În cameră, mirosea a medicamente. Geamul era închis. Pe scaunul de lîngă otomană, acoperit cu un șervețel, stătea o întregă batorie de sticlute.

Kira Gheorghievna se apropie încetîșor și se lăsă în genunchi lîngă otomană. Dumnezeule, cum arată el! Era poate prima oră cînd îl vedea nebarbierit.

— Cum te simți? întrebă, dîndu-și silința să vorbească cît se poate de calm și simțînd, totodată, o durere sfîșietoare.

— Bine.

Nikolai Ivanovici încercă din nou să zîmbească. Vocea lui era înfundată, liniștită, necunoscută.

— Ei bravo ! Sper că te porți bine, nu? — Kira Gheorghievna se uită la infirmieră, o femeie în vîrstă, îngrijită, probabil o fostă felceriță. — Se poartă bine? o întrebă.

— Își dă silința.

— Ei bravo ! Disciplina înainte de toate, da?

— Da, răspunse infirmiera și văzînd că Nikolai Ivanovici vrea să ridice mina, spuse: Vă rog mult, nu vă mișcați.

— Dar ceai am voie să beau? întrebă bolnavul. Mi-e sete.

Infirmiera ieși. Kira Gheorghievna stătea în genunchi. Se uita la fața lui Nikolai Ivanovici, devenită de nerecunoscut, aproape străină, năpădită de o barbă căruntă, și simți cum o trec fiori, dar nu putea să se îndepărteze de el.

Nikolai Ivanovici întrebă, mișcîndu-și anevoie buzele uscate:

— Ei, cum te-ai odihnit?

Dumnezeule, de ce o mai întrebă ! Și ce să-i răspundă? Bine? Rău? Să-i spună că s-a plictisit? Minciuni, minciuni...

Nikolai Ivanovici se uita la ea. Ochii lui se făcuseră mici de tot pe fața umflată de boală și numai în adîncul lor stăruia o licărire de bucurie, calmă, aproape copilărească. Kira Gheorghievna nu putut să reziste acestei priviri, în care nu se vedea nici mustrare, nici părere de rău, nimic din ceea ce ar fi trebuit să se vadă în ea, ci numai bucurie; nu putu să reziste, își afundă fața în plapumă și izbucni în plîns.

— Nu trebuie, Kilea, nu trebuie... Las' c-o să fie bine, o să fie foarte bine...

Bine, bine, foarte bine... Păi sigur, bine...

18

Au trecut patru luni, Nikolai Ivanovici s-a făcut bine. Nu ieșea încă afară, dar în zilele cu soare și nu prea geroase ședea, înfîșorit din cap pînă-n picioare, în fotoliul din balcon.

— Ca Iurka al meu cînd era mic, spunea el zîbind, lăsîndu-și gîtul înfășurat într-un fular pufos. Tot în balconul ăsta era scos și el la plimbare.

Timp de o lună sau o lună și jumătate, Kira Gheorghievna a stat încontinuu în preajma bolnavului. Se învățase să facă injecții tot așa de bine ca o infirmieră, să întoarcă de pe o parte pe alta corpul lui, devenit greu, să schimbe cearșafurile, să-i administreze medicamentele. Era punctuală și implacabilă. Apoi, după ce a trecut ce-a fost mai greu, i s-a îngăduit să-i citească cu glas tare. Au citit *Război și pace*, *Amintiri și cugetări*, aproape toate operele lui Cehov. Nikolai Ivanovici spunea, nu fără ironie, că treaba asta îi este mai folositoare ci decît lui. Uneori, veneau în vizită prietenii, dar Kira Gheorghievna nu-i lăsa să zăbovească prea mult. După vreun sfert de oră, spunea: «Și acum, la revedere. Sîntem la regim. Avem un regim de fier». Kira Gheorghievna îi uluia pe toți. «Așa soție, da, spuneau prietenii. L-a întors de la mormînt. Infaret, congestie pulmonară, și nu o dată, de trei ori — pe toate le-a bîruit». Iar medicul bătrînel, un amic al lui Nikolai Ivanovici încă din anii studenției, i-a spus o dată: «Știi ce, lasă lutul dumitale și vino asistentă la mine. În locul lui Șafran. Pe el îl

lăsăm să-și scrie disertația, iar noi doi o să facem o treabă de-au să rămână toți cu gura căscată... »

Abia la sfârșitul lui decembrie, Kira Gheorghievna a dat pentru întâia oară pe la atelier. Ce era acolo ! Praful se așternuse gros de-un deget, sculele ruginiseră, costumul de schi, la care ținea atât de mult, fusese mîncat aproape cu totul de molii. A dat cheile portăresei și a rugat-o să facă pînă a doua zi ordine. Dar nici a doua zi, și nici a treia, și nici peste o săptămînă n-a mai venit la atelier. N-o trăgea inima să vină aici.

În general, de la o vreme se schimbaseră foarte mult. Devenise mai chibzuită, mai puțin vorbărească. În vocea ei, apăruseră intonații noi, calm-imperative, încît pînă și Lușa, dictatorul casei, a ajuns să i se supună. Kira Gheorghievna nu-și mai tunde și nu-și mai vopsea părul, lucru pentru care unele din prietenele ei o condamnau: « Scumpa noastră Kira Gheorghievna a început să se negligeze ». Pînă și Nikolai Ivanovici i-a spus o dată: « Nu ți se pare că ai prea mult păr în cap? Ori așa o fi moda? » « Da, așa e moda », i-a răspuns scurt Kira Gheorghievna și nici măcar nu s-a uitat în oglindă.

A treia sau a patra zi după venirea ei de la Kiev, i-a scris lui Vadim. Era o scrisoare scurtă, în care-i spunea că a hotărît să rămînă la Moscova cu Nikolai Ivanovici și că e, poate, mai bine ca ei doi să nu se mai vadă. Mai întâi a scris « deocamdată », dar pe urmă a șters cu grijă acest cuvînt. La această scrisoare, n-a primit răspuns.

În casă, nu se vorbea aproape de loc de evenimentele și zilele care au precedat boala. Kira Gheorghievna a fost la Kiev, a făcut baie, s-a odihnit, s-a întîlnit cu unii din prietenii de altădată și asta a fost tot. Cînd aducea din cînd în cînd vorba de Kiev, vorbea despre arhitectura Kreșciatikului și despre podul cel nou de pe Nipru.

Într-un rînd, Nikolai Ivanovici a întrebat-o de Iurocika, care nu s-a mai arătat de mult. Kira Gheorghievna i-a spus că după cît se pare e plecat, în concediu sau în delegație. Pe urmă, n-au mai pomenit de el.

Așa au trecut, în liniște, cu grijile casei, cu procurarea de medicamente, cu vizitele medicilor, patru luni. Pe nesimțite, a venit Anul Nou.

La etajul cinci al casei aceleia mari de pe strada Nemirovici-Dancenکو, era în ziua aceea un singur musafir — bătrînul medic Nikodim Sergheevici, celibatar convins, amator de întruniri intime într-un cadru familial. Pe masă stătea o sticlă de Tokay și o sticlă de rom veritabil de Jamaica, procurat de Nikodim Sergheevici cine știe de unde, mai ales pentru el însuși. Îi plăceau băuturile exotice și se dădea drept un mare cunoscător în materie. Mai era, e drept, și o sticlă de vodcă, dar n-au pus-o pe masă, fiindcă n-avea cine s-o bea.

La douăsprezece fix, ciocniră tuspătru paharele, fiecare cu băutura lui — Lușa și Nikolai Ivanovici cu vinată, Kira Gheorghievna cu vin, Nikodim Sergheevici cu rom, și în timp ce Orologiul Kremlinului bătea miezul nopții, își urară noroc, sănătate și succese în noul an. Nikodim Sergheevici rosti o scurtă cuvîntare — îi plăcea și asta — foarte pretențioasă și plină de eleganță. Vorbi despre trecut și viitor, despre legăturile de prietenie, cel mai tracic ciment al relațiilor dintre oameni, despre artă, care împodobește viața, te face să-ți uiți necazurile și înalță spiritul, iar spre sfîrșit, ridicînd pahărelele cu rom, slăvi băuturile care înveslesc singele, adăugînd număroidet că orice abus, mai ales la o anumită vîrstă, are consecințe

DEINEKA (U.R.S.S.)

Mama

DEINEKA (U.R.S.S.)

Sevastopol

dezastruonse. Își sfârși toastul cu o frază latinească lungă, pe care Kira Gheorghievna nu o înțelese.

Era foarte drăguț și solemn. Au aprins brăduțul din colț, pus pe o măsuță rotundă, și numaidecît s-a răspiudit prin cameră o mireasmă plăcută de rășină. Apoi, începu să zbirnie telefonul. Suna mereu. Toți le urau noroc, sănătate și succese, mai ales, firește sănătate. Kira Gheorghievna răspundea tuturor cu aceeași vioiciune și voioșie, deși se plictisise să tot spună unul și același lucru: « Mulțumesc, asemenea... Neapărat, neapărat... Bem în sănătatea voastră... Nikolai Ivanovici? Excelent! S-a îmbătat într-un hal că nu poate să scoată nici două vorbe... Foarte mulțumesc... Da, principalul e să nu fie război... Vă îmbrățișăm... Pe toți, pe toți... »

Înveselit de-a binelea, Nikolai Ivanovici întinse mîna după sticla de vin, dar Nikodim Sergheevici se împotrivi și (îi plăcea să dea exemple), îi aminti de filmul *Mecanicul conducea trenul*, care le plăcuse mult la amîndoi. « De ce s-a sfîrșit așa de rău? Uite tocmai de-ia... » Nikolai Ivanovici se supuse.

Apoi, Nikodim Sergheevici le propuse să joace cărți (altă slăbiciune a lui). O invitară pe Lușa, mare amatoare de preferans, luară o foaie de hîrtie și se așezară la masă. Kira Gheorghievna nu putea suferi acest joc, dar n-avea încotro, așa că se așeză și ea să joace.

La unu și ceva, telefonul zbirni din nou.

— E vreun chefliu, spuse Kira Gheorghievna și ridică receptorul. Da? De undeva de departe auzi o voce cunoscută.

— Kira Gheorghievna?

— Da...

— Aici e Iura. — Iar după o scurtă pauză: Vreau să-ți spun « La mulți ani! »

— Jura? Iurocika? Kira Gheorghievna închise ușa de la sufragerie. Alo! Nu te-aud bine. De unde vorbești?

Vocea de departe spuse ceva, dar Kira Gheorghievna nu înțelese.

— Nu aud nimic. De unde? Vorbește mai tare.

— Vreau să-ți spun « La mulți ani!... »

— Mulțumesc, Iurocika. La mulți ani!... Vino la noi.

— Nu pot... Sînt departe... Vorbesc de la un telefon public.

— De unde?

— De la un te-le-fo-n pu-blic...

— Ce dracu! N-aud nimic... Iurocika, tu mă auzi?

— Te aud.

— Dă-mi un telefon mîinc...

— Bine...

— N-ai să uiți? Să-mi telefonezi neapărat. De dimineată.

— Bine... Ce face Nikolai Ivanovici? Transmite-i salutări de la mine.

— Mulțumesc. Și el îți trimite salutări. N-ai să uiți să-mi telefonezi?

— N-am să uit.

— La mulți ani!

— Mulțumesc. La revelere!

Kira Gheorghievna puse receptorul în furcă.

— A telefonat Iurocika, spuse ea, intrînd în sufragerie. Ne-a felicitat pe toți de Anul Nou. Vorbea de undeva de departe, n-am înțeles de unde.

— I-ai transmis și tu salutări din partea noastră? întrebă Nikolai Ivanovici.

— Sigur că da... Apropo, Nikolai Sergheevici, ce-ar fi să-ți dăm gata romul?

Oricum, ne-am întrunit aici ca să întâmpinăm Anul Nou, nu ca să jucăm cărți. Și, cu o mișcare hotărâtă, amestecă cărțile de pe masă.

19

A doua zi dimineată, Kira Gheorghievna se trezi cu același simțămînt de bucurie cu care se trezea în copilărie de ziua ei de naștere. Te trezești dis-de-dimineată și multă vreme nu deschizi ochii; prelungești plăcerea, clipa aceea de fericire cînd ai să deschizi, în sfîrșit, ochii și ai să vezi pe scaunul de lîngă patul tău toate cîte ți le-au pregătit părinții încă de cu seară și la care te-ai gîndit neconținut ultimele două săptămîni. Ai înainte o zi atît de lungă și atît de interesantă, și toți sînt drăguți și tandri cu tine, și ești și tu drăguță și curioasă, și știi că la prînz o să fie o masă gustoasă, iar diseară au să vină musafiri, ai să mîncînci minciunile și ai să capeți alte daruri. Minunată zi...

Kira Gheorghievna se trezi devreme, deși s-au culcat pe la patru — pînă au strîns masa, pînă au spălat vasele — făcu un duș, se frecă cu un prosop uscat și aspru și număidecit se așeză la masă. Lușa era după cumpărături.

La nouă, îl trezi pe Nikolai Ivanovici.

— Hai, hai, ajunge atîta somn.

Nikolai Ivanovici se simțea și el bine. Ziua era splendidă — însorită, geroasă, cu broderii înflorite peste noapte la geamuri.

Băură cafea cu chifle proaspete. Nikolai Ivanovici frunzări ziarele și la zece se și afla în balcon. În privința asta, Kira Gheorghievna era de neînduplecat — aer, aer, și iar aer.

Telefonul sună pentru prima oară cînd trecuse de zece. Era Mișka. Se invita cu nevastă-sa la masă. Kira Gheorghievna spuse că au să ia masa la trei și-i ceru să nu întîrzie nici un minut. Apoi, telefonă Nikodim Sergheevici, întrebînd cum se simte Nikolai Ivanovici. După aceea, au mai telefonat cîțiva amici și abia la unsprezece telefonă și Iurocika.

Kira Gheorghievna s-a gîndit toată dimineața unde și cum să se întîlnească cu el. Să se ducă, ca atunci, la « Ararat »? E Anul Nou și nu-i chip să găsești loc. Să meargă, poate, să vadă *Balada soldatului*? Toți laudă filmul ăsta. Iar pe urmă să se plimbe și să stea undeva într-un loc mai retras? Cînd îi telefonă Iurocika, uită deodată toate variantele acestea și-i spuse, nici ea nu știa de ce, pe un ton serios, că azi lucrează toată ziua, așa că să vină direct la atelier, pe la vreo șase.

— Bine, am să vin, se auzi din receptor vocea veselă a lui Iurocika. Mai stau aici cu băieții...

În momentul acesta, convorbirea fu întreruptă. Avea legătura cu Lenin-gradul. Telefona și-i felicita de Anul Nou vărul lui Nikolai Ivanovici.

La două și jumătate, a venit Mișka cu nevastă-sa. În casă se făcu deodată gălăgie. Vorbind tare și rîzînd, Mișka începu să spună anecdote peste anecdote, apoi se apucă să-i dovedească lui Nikolai Ivanovici ceva din domeniul ciberneticii, pe care acesta n-o cunoștea și nici nu voia s-o cunoască. După aceea, se așezară la masă.

La patru, Kira Gheorghievna spuse că Nikolai Ivanovici trebuie să se culce iar ea se duce la atelier, așa că, vrînd-nevrînd, oaspeții trebuiau să plece.

Kira Gheorghievna ieși o dată cu ei.

— Pe la opt măntore, îi spuse lui Nikolai Ivanovici, sărutîndu-l pe frunte. Trebuie să văd ce mai e pe-acolo. Și trebuie să-i plătesc și Pankratihei pentru curățenie. Prea am tot amînat-o.

— N-ai să îngheți acolo?

— Nu. Am telefonat de dimineată la Rodionovi și i-am rugat să vorbească cu Semion, ca să facă focul.

Era ger. Zăpada scîrțîia sub picioare și scînteia în aer. Era plăcut de mers.

În curtea din Sivțev Vrajok îi ieși numaidecît înainte Liuska, fata proprietăresei, infolită ca întotdeauna pînă peste urechi.

— Vai, de cînd n-ați mai fost! Știți c-au dărîmat casa aia din colț?

Într-adevăr, căsuța din colțul străzii Plotnikov fusese demolată. Kira nici nu observase rîndul trecut. În afară de asta, Liuska o informă că bătrînul acela cu barbă galbenă din apartamentul doi a murit, iar Bobka, băiatul lui Mihniarski, s-a însurat și nevastă-sa e aviatoare. Cît despre Liuska, ea a adus notele pe trimestru și de data aceasta n-are nici un trei. Pentru asta, i-au cumpărat ananas, uite-așa de mare, de patruzeci și trei de ruble...

Atelierul era într-o stare de curățenie ideală. Pankratiha muncise pe cinste. Dușumeaua era spălată, perdelele curate, iar fața de masă devenise roză, deși înainte era cafenie. Pînă și măștile lui Beethoven și Pușkin din pereți fuseseră spălate cu grijă, din care pricină nu mai aveau nici o licărire de viață.

Ultimul model al «Tinereții» stătea într-un colț, înfășurat cu grijă în cîrpe ude, deși lucrul acesta nu mai era necesar. Kira Gheorghievna scosese cîrpele.

Sculptura nu-i plăcu. Îi lipsea ceva. Totul părea să fie la locul său, și, totuși, ceva îi lipsea. Kira Gheorghievna făcu cîțiva pași prin atelier. Sînt proaste, toate sînt proaste. Și colhoznică, și soldatul rănit, și Barbusse, și fetița cu porumbelul. Prost, prost... Avea senzația că vede ceva lucrat cu mulți ani în urmă și nu de ea, ci de altcineva.

Îi plăcu numai basorelieful funerar al unei actrițe, reprezentînd profilul unei femei pe o lespede netedă, și-i mai plăcu un mic grup din plastilină — un băiat și o fată șezînd pe o bancă. Toate celelalte lucrări i se păreau reci, lipsite de viață, artificiale. Deodată, îi păru rău că n-a terminat-o pe Katia. Ce mutrișoară drăguță avea! Are dreptate Nikolai Ivanovici: principalul o fața... Fără față, nu există sculptură. De-ai, e așa de bun Antokolski. Fețele lucrate de el sînt pătrunse de gîndire. La Kiev a zăbovit îndelung dinaintea lui Spinoza. Sau, de pildă, Voltaire al lui Houdon, cu zîmbetul lui șiret! Își aduse aminte de capul acela care o privea de pe șifonierul hodorogit din birlogul lui Nikolai Ivanovici de la Alma-Ata; l-au spart cînd s-au mutat și încă n-au putut găsi o copie bună. Doamne, ce mult e de-atunci...

Kira Gheorghievna scoase din poșetă pachetul de țigări, își aprinse o țigară — acasă trebuia să iasă întotdeauna în antreu — se culcă pe canapea și trase mai aproape farfuria care servea de scrumieră.

Voltaire... Spinoza... Gîndirea... Kira Gheorghievna aruncă fără să vrea o privire la «Tinerețea» din colț. Aprinse lămpița cu abajur negru, pe care o folosea de obicei cînd rămînea peste noapte în atelier. Îi plăcea lumina asta. Făcea niște umbre nefirești, din care pricină sculpturile nu mai semănau cu ele însele. Uneori, arătau chiar mai bine.

Lămpița lumină pieptul și capul tinărului, dat ușor pe spate. Pentru tinărul acesta, totul e limpede, el înțelege totul, pînă și depărtările acelea necunoscute spre care și-a așintit privirea fermă. Vadim a spus cîndva: «Dacă e cineva cu care n-aș vrea nici să lucrez, nici să beau, acela e gogomanul ăla al tău». S-a revoltat atunci: «Vorbești prostii».

Da, prostii, își zise ea acum, privind sculptura și amintindu-și de discuția de-atunci. Prostii, pentru că prin glumele astea prostești ale lui, Vadim încearcă să nege idealul acela luminos către care năzuiește ca în arta ei. Da, ideal luminos — ea nu se teme de aceste cuvinte. Sculptura ei nu e, poate, pe de-a întregul izbutită, asta-i altceva, asta o vede și ea, dar importă oare atîta obiectivul final pe care și l-a propus? Prostii!

Kira Gheorghievna încercă să se convingă că, poate, tocmai de-aceea nu i-a izbutit sculptura, pentru că Vadim i-a tulburat inspirația în care se afla înainte de apariția lui. Ea nu-l învinuiește, ferit-a sfîntul; așa a fost să fie. Dar, judecînd lucid, odată cu venirea lui, adevărata creație, adică însăși esența vieții ei, s-a sfîrșit. Și dacă ea stă acum aici și-l așteaptă pe Iurocika, nu vede nimic condamnabil în asta. Ea vrea să revină la acea stare de inspirație în care se afla astăvară, cînd lucra atît de ușor, cu atîta voie bună și atît de rodnic. Trebuie să se smulgă, în sfîrșit, din acest cerc vicios. Iată de co-l așteaptă ea pe Iurocika. Ea are să-l elibereze pe băiatul acesta simplu, bun și curat din meschinăriile și haosul în care — simte asta, o știe — îl trăște Vadim.

Se simți ușurată. Nici «Tinerețea» nu i se părea acum așa de proastă. Chiar dacă fața nu e prea izbutită, la urma urmei asta e o sculptură pentru un parc și nu un portret psihologic. Și dacă e s-o luăm așa, atunci nici Praxitele, nici Fidias nu și-au propus altceva — cum bine zicea Nikolai Ivanovici — decît să înfățișeze un corp frumos, armonios dezvoltat. La fel și ea...

Pe scurt, trebuie să muncească. Să muncească, și iar să muncească...

Ușa de-afară fu trîntită și în antreu se auziră pași. Kira Gheorghievna tresări și se uită la ceas. Cinci și douăzeci. Era cam devreme. Dar persoana care intrase era Pankratiha.

— Ne odihnim? Odihnește-te, odihnește-te, bine faci... La mulți ani, noroc și fericire...

Pankratiha era «făcută»; ochii ei mici străluceau, obrazii vestejiți se făcuseră roșii.

— Ei, ce zici, e curat? Nici nu mai recunoști atelierul. — Se așază pe marginea canapelei și își șterse cu două degete colțurile gurii. — Ce de-a murdărie mai era... Am scos afară patru saci. Și ce de-a sticlute, ce de-a sticlute... Aici plescăi veselă din limbă. — Una era plină. Dar nu m-am atins de ea. Obrazul! Am pus-o colo, după geam, ca să fie rece. Uite colo; vezi?

— Văd, văd. — Kira Gheorghievna căută poșeta, o găsi și scoase niște bani. — Asta-i pentru dumneata. Îți mulțumesc pentru curățenie și să fii sănătoasă.

Pankratiha viri banii în sîn.

— Eu îți mulțumesc, maică. Să ai un an bun, vesel, banii să nu se mai sfîrșească. Asta-i principalul. Fără ei e urît, of, că urît mai e... Pankratiha scoase un oftat și își șterse din nou colțurile gurii. Sticluta am găsit-o în ungherul de colo, printre boarfe. Am șters-o și am pus-o după geam. Nu-mi trebuie mie ce nu-i al meu. Ce-i al altuia, e sfînt. Las' să stea la ger, zic, c-o să prindă bine.

Era vădit că femeia se cerea tratată, dar Kira Gheorghievna se făcu că nu pricepe. Pankratiha mai zăbovi vreo cinci minute, plîngîndu-se de noră și de chiriashi.

— Ia să mă duc și eu, spuse în cele din urmă cu un oftat, văzînd că nu-i rost de băutură. Mi-a venit nepotul din armată și trebuie să-l tratez și pe el cu ceva. — Se ridică și se uită pentru ultima oară la geam, parcă luîndu-și rămas bun. — Pe cine aștepti maică? Pe tinerelul ăla? Ori pe ăla care a venit de departe? Și apoi, din ușă: Bătrînul, bărbat-tu, tot mai bolește? Să-i dea Dumnezeu sănătate, să-i dea Dumnezeu...

Pankratiha plecă. Kira Gheorghievna rămase culcată pe canapea.

Pușkin și Beethoven, curăței și fără viață, o priveau impasibili din perete. Masca cea neagră din Africa Ecuatorială o privea și ea. O privea și Barbuse de după umărul de gips al colhoznicei. Și pioniera cu porumbelul. Numai «Tineretea» privea în gol, cu capul neînsuflețit, dat mîndru pe spate.

«Pe cine aștepti? Pe tinerelul ăla? Ori pe ăla care a venit de departe?»

Dumnezeule, cît de infecte și banale deveneau toate cîte i se învîlmășeau în minte... Ce frumos și convingător suna: artă... muncă... inspirație...

Și, deodată, totul s-a prăbușit.

Stă pe canapeaua asta de-o oră închiată și-l așteaptă pe Iurocika, și încearcă să lege venirea lui de reîntoarcerea ei la artă, pe cîtă vreme în realitate stă și-l așteaptă pe Iurocika pentru că vrea să-l vadă; nu l-a văzut de o jumătate de an, i s-a făcut dor de fața lui cîrnă de adolescent. Cînd i-a telefonat ieri, ea s-a înveselit și s-a simțit deodată bine. Și azi s-a simțit toată ziua cu totul alta. Acum o să intre și o să miroase a ger, nu a medicamente, de care s-a îmbibat în ultimele luni, și n-o să trebuiască să se gîndească la nimic, să mintă, să inventeze. O să intre el și asta o să fie tot. Și au să rămînă împreună.

Iar pe urmă...

Kira Gheorghievna își închipui cum o să se întoarcă acasă și o să vorbească cu Nikolai Ivanovici, imprimînd vocii sale o notă falsă de veselie, cum o să toarne ceaiul și-o să-l întrebe cum se mai simte, și-o să vorbească iarăși despre artă, despre «Tinerete», despre tot ceea ce alcătuiește, așa cum încearcă ea să se convingă, tot rostul vieții ei, dar în realitate a devenit pur și simplu o profesie, o profesie obișnuită, care-i asigură o anumită situație, o anumită apreciere și totodată și atelierul acesta, unde stă și așteaptă să i se întoarcă inspirația...

Kirei Gheorghievna i se făcu deodată rușine.

Pînă acum, la drept vorbind, ea a știut să-și învingă într-un fel oarecare sentimentul acesta cît se poate de jenant. Întotdeauna găsea că are dreptate. Pentru orice găsea o justificare. Și asta, poate, de-atunci cînd i-a venit prima scrisoare de la Vadim. Citind atunci îndurările acelea strîmbe despre libertatea pe care i-o reda el, și-a înăbușit pentru înțlia oară simțămîntul de rușine ce stăruia în ea. Și s-a simțit mai ușor. De-atunci, și-a

găsit întotdeauna o justificare. Și când s-a măritat cu Nikolai Ivanovici. Și când a apărut Iurocika, iar apoi Vadim. Și când i-a spus Varia «pleacă», iar ea i-a răspuns că nu pleacă nicăieri din Iareski... O singură dată, poate, a simțit ea ceva asemănător cu ceea ce simțea acum, o rușine care nu poate fi cu nimic ogoită. A fost în seara când s-a înfățișat cu torta de ciocolată la familia Dmohovski. Toată seara s-a simțit stinjenită. La unu noaptea, și-a luat rămas bun cu un sentiment de ușurare și jenă. S-a aplecat deasupra Liudmilei Vasilievna și a sărutat-o.

— Nu știu dacă o să ne mai vedem, Kilea, i-a spus atunci Liudmila Vasilievna și Kira a văzut apoi toată noaptea ochii aceia, negri, vioi, inteligenți, de pe fața ei bătrină. Nu știu dacă o să ne mai vedem, dar la despărțire aș vrea să-ți spun un lucru pe care ne e îngăduit să-l spunem numai nouă, bătrînilor... Eu am să mor, nu mai am mult de trăit, dar mor liniștită. Pot să mă uit la toți drept în ochi. Am trăit șaptezeci și nouă de ani, poate am mai greșit și eu, dar n-am făcut nimic pentru care aș putea să roșesc.

Să roșească... Și asta i-a spus-o o femeie bătrină și bolnavă, pe care nici chiar hitleristiții n-au putut-o îngenunchea.

Poate tocmai din pricina acestor cuvinte, Kira n-a dormit atunci toată noaptea. Pe urmă a uitat... Sau a căutat să uite.

De cealaltă parte a peretelui se auziră trei lovituri de pendulă. Kira se uită la ceas. Era șase fără un sfert.

Turti cu grijă mukul țigării de fundul farfurioarei. Se ridică și își puse paltonul și fularul. Scotoci prin poșetă și scoase o foaie boțită de hîrtie. Se apucă să scrie ceva, apoi mototoli hîrtia și o aruncă jos. Se uită în jur și porni spre ușă, dar își aduse aminte că n-a scos din priză reșoul, pe care-l punea întotdeauna, ca să fie mai cald. Se întoarse și scoase reșoul din priză.

Cînd ieși din curte în Sivțev Vrajok, se uită la stînga, poate cu o licărire de speranță, poate cu teamă, în direcția unei clădiri înalte înecată în picla gerului — strada era pustie, numai două pisici fugiră de la o casă la alta — și cotind la dreapta, ieși, prin stradela Plotnikov, în Arbat. Începu să ningă, cu fulgi foarte mari și deși.

Pentru înțuia oară în viață, Kira Gheorghievna a procedat altfel decît ar fi vrut ea acum.

Însemna oare asta ceva? N-ar fi putut încă să-și răspundă sie însăși... Știa numai că nu se va întoarce așa curînd aici, în atelierul acesta, unde s-a simțit astă vară atît de veselă și atît de bine. Și că n-o să se mai simtă chiar așa de curînd veselă și bine.

Toată seara a zbîrnîit telefonul. Prietenii îi felicitau cu prilejul Anului nou. Numai Iurocika n-a mai telefonat. «S-a supărat, își zise Kira Gheorghievna, înăbușindu-și dezamăgirea și, totodată, simțindu-se mîndră de actual ei hotărît. Ce să-i faci, așa trebuie».

Nu știa că Iurocika nici nu venise la atelier. Pur și simplu, uitase.

În romînește de IGOR BLOCK
Ilustrații de N. ȘERBAN

POEȚI SPANIOLI CONTEMPORANI

TREI MOTIVE DE CÎNTEC SPANIOL

Trei acorduri de gitară. Trei strigăte din Spania. Purtate pe aripile vântului popular. Trei conștiințe lirice de formație distinctă, cu preocupări diferite întâlnindu-se la confluența prozodiei cu revolta. Cîntînd în aceeași gamă a neliniștii, a îngrijorării pentru destinele unei patrii ferecate în celulele inchiziției franchiste.

José Herrera Petere s-a născut în 1910 la Guadala-jara. A început să scrie în 1930 versuri suprarealiste, dar un an mai târziu devine colaborator al revistei *Octombrie întemeiată* și condusă de Rafael Alberti. Din primele zile ale Războiului civil se angajează ca voluntar în Regimentul al 5-lea de miliție populară, sub comanda generalului Lister, și de pe front colaborează la revistele intelectualității progresiste. În 1938 obține Premiul Național de Literatură pentru volumul *Oțel madrilen* și publică o nouă culegere: *Războiul viu*. Pleacă în Mexic unde tipărește două romane și în 1947 se stabilește la Geneva.

Poet al exilului, Herrera Petere cîntă peisajele Castiliei natale zărite prin ceața munților elvețieni, nutrește speranța să revadă într-o zi platourile patriei eliberate.

Din aceeași generație (născut la Hernani în 1911), inginerul Gabriel Celaya obține la cîteva luni de la publicarea primei lui cărți (1935) Premiul centenarului Bécquer¹. Autor a peste treizeci de volume de proză și versuri, printre care *Încercări* (1946), *Cîntece iberice* (1955), *Penultime încercări* (1960), Celaya a scris între 1944 și 1948, sub pseudonimul Juan de Leceta, trei culegeri retipărite la Barcelona în 1961.

José Agustín Goytisolo (născut la Barcelona în 1928), fratele prozatorului Juan Goytisolo, cunoscut

¹ Gustavo Adolfo Bécquer (1836—1870), unul dintre marii poeți romantici spanioli.

cititorilor noștri, și-a luat în 1950 licența în drept și este funcționar într-o editură din capitala catalană. Poemele lui, publicate în principalele reviste spaniole și latino-americane, au apărut traduse în numeroase limbi. A fost premiat de două ori (1956 și 1959). Printre volumele sale cităm *Psalmi pentru vînt* (1958), o culegere de poeme satirice dezvăluind realitatea spaniolă «ca într-o panoramă de oglinzi deformante și, totuși, fidele» și *Claritate* (1961) mănunchi de poezii autobiografice pline de amărăciunea prezentului și de speranța în viitorul liber al Spaniei.

În lirica celor trei e un filon comun: al dorinței de libertate, de lumină tandră, de pace, de fericire frumoasă și simplă, de bucurie. E vîna de aur a întregii poetici spaniole progresiste contemporane.

R. V.

JOSÉ HERRERA PETERE

POEME DIN RĂZBOIUL CIVIL (1936—1939)

TREN DE NOAPTE

*Oh, tren de noapte,
zboară
frenetic fulger lung de-acetilenă!
Oprește-te, o, melc de fum,
pe coastă, sus:
privirii mele nu-i răpi măslinii.*

*Da, ne-am oprit;
aicea însă nu sînt buze tandre
de femeie surîzînd în somn.
Doar fețe fioroase!
Doar luna de șofran și groază
împrăștiind livid lumina!
Ferestre numai, existențe,
ferestre negre!
La pîndă, noaptea, Garda Civilă
neagră, mută.*

AȘTEPTI...

*Aștepți, femeie,
în ungherul
unei cumplite case goale,
sfîrtecate.
Pereții arși,
ciungi pomii răstigniți pe cer,
un puț secătuit
și jos, pe trepte,
orb, un băiețel
care te strigă:
« Mamă! »*

POEMELE LUI JUAN DE LECETA
(1944—1948)

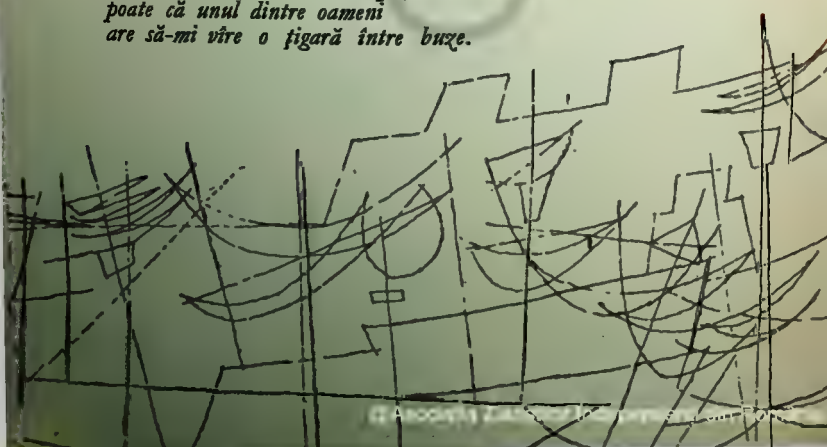
LA ORDINELE DUMNEAVOASTRĂ!

*Am pornit să mă plimb înspre port.
Răsuflă din greu macăraua,
se-aud scrișnete ude de fier.
Muncitorii trudes, blestemind șobolanii.*

*— Vrei o țigară, prietene? Ține...
«Prietenul» mi-a pălmuț obrazii cu tăcerea.
«Prietenul» mi-a-nșipt cu lungă ascuțime
a ochilor lui limpezi
un drept dispreț în sușlet.*

*Oamenii sînt flămînzi.
Oamenii sînt terorizați.
Dar nu ne cerșesc pîinea.
Dar nu ne cerșesc visurile.*

*Am să strig tuturor ce vor oamenii,
ce le lipsește
ca să nu le mai simt ura sfîntă.
Cînd mă vor duce să mă-mpuște
poate că unul dintre oameni
are să-mi vîre o țigară între buze.*

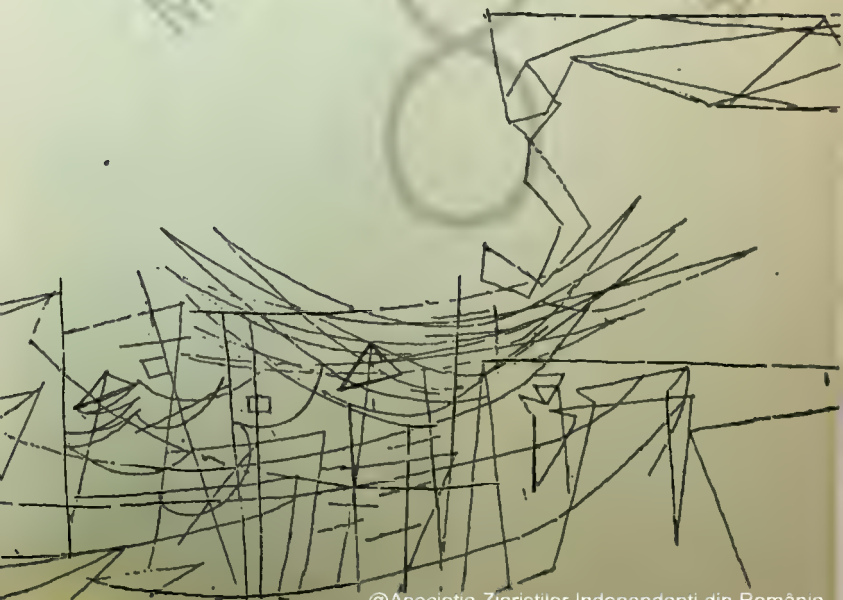

MAȘINILE

Ne mestecă mașini cu dinți mărunți, egali:
se nalfă-aeroplanе și urcă ascensoare
din singe și sudoare, o lume nouă, alta.
(Și foarte des răsar instantaneu palate
năuc iluminate
în care milionari dau iama-n mii de nule).

Dar nouă — cei născuți mărunți, umili, tăcuți —
ei ne mai lasă numai materia obștească
a tot ce-i rămășiță, moloș, dărîmătură,
doar bălegarul dulce și gros ce-nghite totul,
putreziciunea-mamă.

Și, rar, întâmplător, amărăciunea care
ne mai îmbată încă.

JOSE AUGUSTIN GOYTISOLO

ANI HOTĂRITORI

(1961)

LOCUL

*Ab, dacă s-ar putea
ca înc-o dată totul
să-nceapă iar, de-o dată,
printr-un cîvînt, doar unul !*

*Atuncea m-aș întoarce
cu cîntec prin pădure
și-acolo, în poiană,
la poalele acelu
stejar unde atîtea
și-atîtea dimineți
zburdînd se perindară,
trecură fericite,
aș căuta comoara
pe care-am îngropat-o
pe cînd eram copil.*

TĂRINĂ

*Se umple dimineața
de proaspate parfumuri,
de vînt fără lumină.
Și-un freamăt depărtat
ce-abia-abia se simte
se-apropie și crește,
se nălță dinspre apă.
Sînt picături mărunte*

*ce se sfărîmă-n pulberi,
înaintează, stau,
în ropot fără număr
lovind țărîna seacă.*

*Un strigăt peste arii:
Vă bucurați, voi, oameni,
și pregătiți sămînța
căci plouă, plouă, plouă!*

POVESTE CUNOSCUTĂ

*...A fost odată printre noi un om
violet, iluminat,
care-a iubit, a viețuit și a cîntat pînă la moarte
ca păsările, liber.*

*Prieteni, e-o poveste cunoscută,
ne-o amintim cu toții:
vînt popular¹ s-a-mprăștiat în tot poporul
dar n-a căzut, nu, bate încă.*

*Ah, ce drăguț, călduț ar mai fi fost,
să mi te naști, să scrii și să mori singur!
Dar nu: poemele-i se studiază, sînt citate
și au semnificație, prieteni.*

*Iar numele-i trăiește și există
și, ca și noi, așteaptă zîna
în care o istorie ca asta
și încă multe alte lucruri
se vor sfîrși.*

¹ Aluzie la Miguel Hernández (1911—1942), poet comunist spaniol, ucis de franchiști în închisoarea de la Alicante, autor al volumului de versuri *Vîntul popular* (*Viento del pueblo*).

VÎNT DE RĂSĂRIT

*Suflă, vînt de răsărit,
căci aici nimic nu mișcă.*

*Stă pămîntul, stă și-așteaptă
pasul iute să-ți audă.*

*Arborii și-au arborat
mugurii ca să te vadă.*

*Să nu-ntrîzii. Suflă, vino,
vino, vînt de răsărit!*

*Și ascultă-mă: te cheamă
dezvădăjduitu-mi strigăt.*

TE INVOC

*Lumină, nu fugi
de ochii mei, slăbindu-mi
curata rațiune
ce-mi dă însufleșirea
să pot continua.*

*Ascultă, claritate,
de dincolo de sunet,
de-al vorbei mele sunet,
al oamenilor strigăt,
al oamenilor care
nu pot vorbi, n-au voie.
Eu te conjur: pe strigăt,
pe lupta împotriva
peretelui de beznă,
eu te implor: persistă,
persistă-n strălucire,
iluminează-mi viața,
statornică rămii
cu mine, claritate!*

În românește de ROMULUS VULPESCU
Ilustrații de LIVIU POPA

SINTEZE ȘI PROFILURI

CONCEPTUL DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

R. M. SAMARIN

Comparatiștii care-i împărtășesc convingerile lui V. Friederich văd în procesul de dezvoltare a literaturii universale procesul «ștergerii barierelor naționale», procesul nașterii unei literaturi «supranaționale», cum le place să o numească, literatură în care, în esență, ar urma să predominie anume idei de natură politică, estetică și etică, elaborate de reprezentanții reacțiunii imperialiste americane și de adepții acestora.

Spre deosebire de această concepție, știința literară progresistă din țările lagărului socialist, avind sprijinul celor mai reprezentativi oameni de știință chiar din țările capitaliste, vede în dezvoltarea literaturii universale un proces continuu de manifestare estetică tot mai viguroasă din partea tuturor popoarelor lumii, un tezaur în permanentă îmbogățire, în care aportul fiecărui popor prezintă nu numai o valoare de sine stătătoare, dar și o prețioasă contribuție la cauza comună a literaturii.

Nu trebuie depuse eforturi prea mari pentru a demonstra că dezvoltarea literaturii universale merge pe calea descoperirii de noi comori literare, acestea fiind aportul a noi și noi literaturi care se nasc sub ochii noștri. Acum un sfert de veac, Ralph Fox (în *Romanul și poporul*), putea vorbi doar prin ipoteză despre potențialul pe care-l prezintă forțele nealterate ale popoarelor din Asia și Africa. În zilele noastre, vedem cum literaturile tinerelor țări îmbogățesc necontenit dezvoltarea estetică a omenirii cu noi și noi aspecte ale percepției artistice a realității. Un alt exemplu elocvent ni-l oferă centrul Europei — în vechea Alsacie, în Luxemburg, activează astăzi forțe literare care confirmă existența unui puternic proces de creștere a tinerelor literaturi din Alsacia și Luxemburg. Cu cât sînt mai intense uriașele procese ale prezentului — accentuarea crizei generale a capitalismului în țările lumii capitaliste, dezvoltarea sistemului socialist mondial, eliberarea popoarelor Asiei și Africii de sub jugul colonial — cu atât se dezvoltă și se îmbogățeste mai mult literatura universală.

Pe zi ce trece, devine tot mai limpede că specificul național al literaturii nu constituie nici pe departe o «barieră națională» care, chipurile, ar împiedica înțelegerea reciprocă ci, dimpotrivă, sub forma artei naționale, el contribuie la apariția și afirmarea unor valori universal valabile. Dezvoltarea literaturii universale în zilele noastre se desfășoară sub aspectul eliberării și acti-

vizării unor imense forțe creatoare, încătușate în mod artificial în epoca dominației capitalismului.

Schimbul de valori culturale care are loc în zilele noastre pe o scară tot mai întinsă, pregătește terenul pentru o literatură universală a unei societăți lipsite de exploatare și opresiune.

NOȚIUNEA DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Dar ce anume trebuie să înțelegem prin denumirea de literatură universală ?

Fără îndoială, procesul care cuprinde în întregul complex de legături reciproce, cultura unei însemnate părți a lumii, în condițiile epocii moderne, când în viața literară a contemporaneității este atrasă cu adevărat întreaga lume, iar la intervale scurte apar noi literaturi ori renasc la viață unele literaturi mari odinioară, însă întârziate în mersul lor istoric. Temeiul pentru o asemenea interpretare a noțiunii de « literatură universală » ni-l dau cunoscutele cuvinte din *Manifestul Partidului Comunist* : « În locul vechii satisfaceri cu produse proprii și izolării locale și naționale se dezvoltă schimbul universal, interdependența universală a națiunilor. Și acest lucru e valabil atât pentru producția materială, cât și pentru cea spirituală. Produsele spirituale ale diferitelor națiuni devin bunuri comune. Unilateralitatea și mărginirea națională devin din ce în ce mai cu neputință și din numeroasele literaturi naționale și locale se naște o literatură universală »¹. Aceste cuvinte au fost scrise în preajma revoluției din 1848, caracterizându-se în felul acesta îndelungatul proces care a început cu mult înainte de întocmirea *Manifestului Comunist* și care a continuat să se dezvolte pe la mijlocul veacului trecut. Deoarece, pe atunci, relațiile burgheze aveau în fața zeci de ani de dezvoltare — prin anul 1848, acestea nu cuprinseseră nici pe departe toate țările lumii — în fața literaturii universale exista doar perspectiva unei evoluții ulterioare, despre care putem vorbi abia acum — la distanță de un veac de la apariția *Manifestului Comunist* — ca despre o confirmare a caracterizării date literaturii universale în Manifest.

Dar nu începe îndoială că literatura universală ce se naște acum este legată strâns, prin mii de fire, de literatura mileniilor anterioare, de istoria « literaturilor naționale și locale », de care se vorbește în Manifest. Cu veacuri și veacuri înainte de apariția literaturii universale ca proces desfășurat, de care amintește Manifestul, au existat zone izolate de dezvoltare a scrierii, în interiorul cărora se manifesta viața diferitelor literaturi, deosebite adesea prin limbă, dar legate de o anumită comunitate de lungă durată. În interiorul acestor zone, au acționat legi proprii de dezvoltare a literaturii, prototipuri îndepărtate ale viitoarei literaturi universale. Așa s-a întâmplat, de pildă, cu literaturile din epoca elenismului în țările Europei, Asiei și Africii, care s-au contopit treptat într-o vastă zonă culturală unică, în care a trăit și s-a dezvoltat un grup de literaturi și, în primul rînd, literaturile de limbă greacă și latină. O altă zonă uriașă de dezvoltare literară — sincronizată cu zona elenistică — au alcătuit-o literaturile Orientului Antic, la care se alăturau literaturile Indiei Antice (deși folosirea termenului de « literatură » la scrierile

¹ *Manifestul Partidului Comunist*, E.S.P.L.P., 1954, pag. 37—38.

Chinei și ale Indiei acelor veacuri trebuie făcută, bineînțeles, sub rezerva unor serioase precizări).

Cu timpul, însă, aceste zone, ca și altele de mai târziu — care au existat în condițiile feudalismului și s-au încheat în zorii capitalismului — s-au lărgit tot mai mult, legăturile dintre ele devenind tot mai strînse. Astfel, zonele mai mici s-au contopit între ele formînd zone mai mari. Acest proces este cît se poate de distinct în istoria literaturilor europene: vreme îndelungată, zonele răsăritene ale literaturilor slave și cele ale altor literaturi europene, au rămas mai mult sau mai puțin izolate. Aceste procese a dus la nașterea literaturii universale. Deci, tot ceea ce s-a creat în decursul multisecularei evoluții a venit să îmbogățească într-un fel sau altul literatura universală, constituind o moștenire de preț, o inepuizabilă rezervă de experiență artistică, un patrimoniu comun al omenirii, care a creat literatura universală.

Din toate aceste raționamente rezultă că literatura universală este o categorie istorică ce se dezvoltă sub ochii noștri, dar care a străbătut o lungă și complexă cale în istoria omenirii.

Dezvoltarea literaturii universale ca atare, care oglindește de pe acum «legăturile multilaterale și multilaterala interdependență a națiunilor» este condiționată și de faptul că, condițiile sociale în care se naște literatura capătă într-un număr tot mai mare de țări, trăsături mai mult sau mai puțin înrudite (ceea ce constituie premisele apariției unor procese literare similare, care se contopesc în procesul sincronizat al literaturii universale), cît și de activizarea crescîndă a legăturilor și acțiunilor reciproce între literaturi, care contribuie (la început în limitele a cîtorva țări — zone — apoi pe întreaga față a pămîntului) la transformarea produselor spirituale ale diferitelor națiuni într-un patrimoniu comun.

Să explicăm acest lucru printr-un exemplu. În cursul secolelor XVII și XVIII (în unele țări, pînă la mijlocul veacului XIX), într-o seamă de literaturi se dezvoltă curentul denumit «clasicism». Apariția clasicismului în literaturile limbilor romanice și germanice, iar apoi în cele slave — se explică, desigur, prin existența unor anumite asemănări în dezvoltarea istorică a acestor țări. Purtînd trăsături naționale specifice în fiecare din literaturile date, clasicismul a fost totodată un fenomen pur european. În literaturile coloniilor engleze din America, cînd ele au început să se izoleze de metropolă, clasicismul n-a jucat un rol însemnat.

Iar dacă totuși clasicismul a existat în coloniile spaniole, el a avut acolo un caracter pur de import. În America nu existau premise pentru apariția clasicismului. Acest fapt nu poate fi combătut prin argumentul că coloniile s-ar fi mulțumit cu clasicismul european de import. Nu, ele își aveau o viață literară proprie, iar aceasta căuta alte căi. Reprezentanții ei de seamă nu repetau în mod mecanic experiența literaturilor existente în metropolă. De altfel, este caracteristic faptul că tocmai în Spania și Germania — țări în care dezvoltarea generală rămînea în urma celorlalte țări ale Europei secolului XVIII — clasicismul s-a dezvoltat anevoie, și nu a dat naștere niciunei figuri remarcabile de scriitor. Nici în literatura germană, nici în cea spaniolă, clasicismul n-a devenit un curent național. Lipsa unor eficiente legături literare reciproce în secolul XVII, delimitarea acestora la cîteva țări din Europa Occidentală, explică și încetineala cu care operele marilor clasici francezi s-au răspîndit dîncolo de hotarele Franței. Se știe că Corneille, Racine și Molière n-au atins apogeul celebrității în veacul lor, ci în secolul XVIII, epocă în care legăturile literare reciproce se dezvoltă cu repeziune.

Cu totul altă desfășurare capătă istoria romantismului. Acest curent a apărut într-o epocă în care mereu alte și alte țări sînt atrase cu repeziciune în orbita dezvoltării burgheze. În diversele sale manifestări romantismul s-a extins într-adevăr peste toate literaturile Europei și Asiei. El a însemnat un factor important în istoria oricărei literaturi naționale din oricare țară atrasă în ciclul general al dezvoltării capitaliste — începînd cu literatura argentiniană și sfîrșind, să zicem, cu literatura din Transcaucasia. În afară de asta, istoria romantismului cunoaște apogeul afirmării sale în mai toate literaturile, în prima jumătate a secolului XIX. Acest proces este sincronizat într-un grup atît de mare de literaturi, încît avem tot temeiul de a considera romantismul un fenomen al literaturii universale.

În dezvoltarea clasicismului și romantismului un rol uriaș l-au jucat nu numai elementele inovatoare aduse de clasici și romantici, dar și bogatele tradiții literare, pe care aceștia s-au întemeiat. Iar în acest fundal se întrezăresc cît se poate de distinct filioanele literaturii antice, înțelese într-un anumit fel de clasici, într-alt fel de romantici, ca și filioanele tradiției literare a evului mediu, îmbinînd elemente de creație orală cu cele cîntărești și cu complexa tradiție creștină exprimată în primul rînd prin biblie, fără să uităm de experiența literară a Renașterii, cu tot scepticismul pe care-l manifestă față de ea clasicii.

Îmi permit în consecință să afirm că literatura universală este un proces dialectic în plină desfășurare, ale cărui rădăcini pătrund în adîncul veacurilor și care cumulează în el procesele ce se desfășoară în literaturile naționale și în grupuri întregi de literaturi. Formarea literaturii universale, ca sistem de fenomene reciproc legate, comune pentru un număr tot mai mare de țări, în fiecare din ele curentul literar respectiv avîndu-și specificul său național, se observă în acea epocă nouă de dezvoltare a omenirii, care a început în țările Europei Occidentale în secolul XIV, iar în alte țări ceva mai tîrziu, și pe care Engels o numește cea mai importantă revoluție culturală din istoria omenirii — Renașterea. Relațiile burgheze în plină dezvoltare manifestă tendința spre noi forme universale de schimb economic și cultural și acestea sînt premisele pentru apariția literaturii universale cu toate complexele ei contradicții.

Care sînt, așadar, fenomenele ce le include azi noțiunea de « literatură universală » ?

În prezent, sub denumirea de istorie a « literaturii universale » și, în general, sub aceea de « istorie a literaturii » se subînțelege numai literatura « artistică », beletristică.

Această transformare a istoriei literaturii în istorie a literaturii artistice (apreciere dată, în genere, destul de subiectiv) este cît se poate de recentă. În orice istorie literară de seamă apărută prin secolul XIX și în primele decade ale secolului XX — inclusiv lucrarea capitală a lui Hettner privind istoria literaturii secolului XVIII sau unele volume din seria lui Walzel — în noțiunea de literatură era inclusă și filozofia, și istoriografia, și memoriile și diferitele domenii ale gândirii științifice.

Aplicată la literaturile mai recente și îndeosebi la literaturile moderne această izolare bruscă a beletristicii de scriere în general, este mai mult sau mai puțin întemeiată. În orice caz, ea s-a statornicit atît de trainic, încît în această tendință unanim recunoscută de izolare a literaturii artistice există o anume legitate, iar această legitate aparține întregii literaturi universale, ea fiind inexistentă în stadiile trecute ale istoriei literare. Dar istoria modernă

(cu adevărat modernă prin principiile științifice pe care le enunță) a literaturii țărilor Orientului Antic nu mai poate fi considerată exclusiv istorie a literaturii artistice, deoarece în ea trebuie incluse în mod obligatoriu monumentele literare cu cel mai variat conținut, cum ar fi modelele de scriere, operele literare propriu-zise etc. În biblie, de pildă, se întâlnesc și creații de artă, cum ar fi *Cîntarea cîntărilor*, și mostre de artă oratorică, și interpretări meșteșugite după străvechiul folclor al popoarelor orientale. Cu toate acestea nimeni nu se îndoiește de faptul că biblia face parte din sfera de fenomene pe care, în totalitatea lor, le încadrăm în istoria literaturii universale. Același lucru se poate spune și despre literaturile lumii antice, a căror istorie este de neconceput fără istoria artei oratorice, fără proza savantă a lui Herodot, Tucicide, Plutarch și Tacit.

După părerea mea, istoria literaturii universale include în ea toate monumentele de seamă ale scrierii în epocile cînd încă n-a existat procesul literar ca mod de manifestare estetică a personalității, notat într-o formă specifică ce ne permite să deosebim de acum diversele genuri ale scrierii artistice. Bineînțeles că noi — oamenii secolului XX — avem tot dreptul de a reliefa, la o analiză a scrierii dintr-o anumită epocă, cele mai reprezentative opere ale cuvîntului artistic și de a alcătui, înainte de toate, în temeiul lor, istoria dezvoltării artistice a omenirii. Dar tocmai în istoria literaturii universale trebuie urmărită și înțeleasă dezvoltarea noțiunii de «literatură». După cum se știe, au fost perioade în care tocmai operele de artă propriu-zise oglindeau mult mai puțin dezvoltarea conștiinței artistice decît monumentele scrise de alt gen. De pildă, cronicile latine ale evului mediu din țările vest-europene, prezintă un interes uriaș tocmai ca tezaur de valori artistice, pentru ogîndirea într-o manieră unică a realității, deși sînt scrise într-un stil grosolan, prea puțin șlefuit. Pe de altă parte, poezia latină din așa-numita perioadă a «Renașterii caroline», în ciuda interesului pe care-l prezintă pentru istoria literaturii și a indiscutabilei măiestrii poetice cu care a fost scrisă, conține mult mai puțin material artistic decît cronicile.

În noțiunea de literatură universală intră într-o măsură și mai mare moștenirea creației orale populare. În ultimii ani, se observă tendința de a despărți literatura scrisă de tradiția orală și de a face din ele, obiecte a două științe distincte — literatura și folclorul.

Creația orală intră în noțiunea de literatură universală nu numai oricîteori, în condițiile istorice date, creația orală influențează scrierea, cum s-a întîmplat începînd din Evul Mediu în literaturile țărilor europene. *Acțiunea reciprocă* între scriere și creația orală constituie un factor activ al dezvoltării literaturii universale, deosebit de activ și în etapele premergătoare — cînd creația orală și cea scrisă folosesc limbi diferite, cum s-a întîmplat în unele țări din Europa Occidentală.

Influența pe care o exercită creația orală romanică, germanică și celtă mai întîi asupra scrierii latine din aceste țări, apoi, viceversa, influența pe care o exercită scrierea latină asupra creației orale a acestor popoare, iar mai tîrziu asupra literaturii lor în formație (literatură care folosește limba vie a poporului), toate acestea constituie un proces de o importanță deosebită pentru formarea literaturii universale. Trebuie spus că pînă în zilele noastre (exemplul cel mai bun ni-l pot servi în acest sens tinerele literaturi ale veacului XX, care trec prin condițiile unei dezvoltări literare rapide), creația orală rămîne un factor viguros în procesul de dezvoltare a literaturii universale.

LITERATURA UNIVERSALĂ ȘI MOȘTENIREA CULTURALĂ

Întreaga istorie literară stă mărturie a unei vaste folosiri — conștiente și inconștiente — a moștenirii culturale rămase de la generațiile anterioare. Începând din secolul al XVIII-lea, folosirea acestei moșteniri decurge în condițiile apariției unei concepții științifice asupra trecutului istoric, asupra specificului artei unei anumite epoci, asupra diferențierii criteriilor estetice privind epoca asimilării și epoca creării operei de artă în studiu. Poate fi vorba de o înțelegere justă a esenței literaturii universale numai în condițiile în care comparăm importanța strict istorică a unei opere de artă pentru o epocă dată cu specificul înțelegerii și interpretării ei în epoca în care această operă a atras atenția asupra sa, devenind obiectul unei asimilări sau transformări creatoare. Karl Marx în prefața sa la *18 brumar al lui Louis Bonaparte* arată că tradițiile prozei biblice sau ale literaturii antice, asimilate de puritanismul englez din secolul XVII sau de jacobinii francezi, devin un eveniment în literatura engleză și cea franceză. Tocmai în această legătură (care se naște datorită unor cauze bine determinate) între literaturile noi și cele ale trecutului îndepărtat putem vedea o particularitate caracteristică a literaturii universale, și anume faptul că istoria oricărei literaturi este prezentă în literatura universală și ca proces istoric de sine stătător, unic, încadrat în anumite limite proprii, și ca tezaur de imagini din care au sorbit și continuă să soarbă generațiile ce vin.

Problema moștenirii, a tradițiilor, este deosebit de importantă pentru a înțelege inovația în artă. Inovația în artă este un simptom al mersului înainte, unul dintre fenomenele cele mai complexe din literatura universală, care atrage după sine literaturile lumii, cum s-a întâmplat, de pildă, în secolul XX cu opera lui Maiakovski. După cum se știe, caracterul inovator al poeziei lui Maiakovski a devenit un exemplu, o călăuză pentru poeții de cele mai diferite limbi. Numai acea inovație se dovedește viabilă și fecundă care în avântata și curajoasa ei mișcare înainte ține cont de o anumită tradiție, de preferință națională și o dezvoltă în noile condiții de viață, așa cum a făcut Maiakovski — acest poet cu adevărat de factură universală — cu tradiția poeziei ruse.

Totodată, același exemplu cu Maiakovski ne arată că un poet cu adevărat inovator se adresează nu numai tradiției naționale, ci asimilează și tradiția înaintată a altor literaturi, devenită o tradiție a literaturii universale; în cazul de față se poate vorbi de tradiția lui Whitman.

Totodată, literatura universală, atât în dezvoltarea ei istorică, cât și în totalitatea ei, nu este un conglomerat mecanic de diferite literaturi. Pe măsura mersului înainte al istoriei, diferitele forme de legături și influențe literare reciproce capătă o importanță tot mai mare în literatura universală. Acestea, după părerea mea, trebuie deosebite de problema tradiției și inovației, strîns legată de asimilarea moștenirii literare a trecutului. N-aș crede, de pildă, că diferitele forme de asimilare a tradiției antice de către literatura evului mediu sau, cu atât mai mult, de literaturile noi, ar putea fi incluse în noțiunea de legături și influențe reciproce. Căci, ce fel de « legături reciproce » au putut să existe între Homer și Virgiliu, sau între Seneca și Shakespeare ? Sub legături și influențe reciproce, după părerea mea, trebuie înțelese legăturile existente între literaturi ce se dezvoltă într-o singură epocă, sau consoli-

date printr-o succesiune directă. În articolul de față am mai vorbit despre legăturile reciproce între creația orală în limba natală a unui popor și scrierea lui în altă limbă. Exemple în acest sens găsim destule în Evul Mediu la popoarele Europei Occidentale. Legăturile literare reciproce nu sînt numai deosebit de variate în ce privește forma, dar și extrem de dinamice: ele se dezvoltă odată cu procesul literar, contribuie la progresul acestuia, deși rămîn totdeauna un factor secundar, presupunînd înainte de toate existența unor condiții în viața literaturii naționale respective, care să netezească calea pentru stabilirea unor anumite legături între respectiva literatură și literatura unei țări străine. Cercetarea istoriei relațiilor și influențelor reciproce subliniază existența unei complexe condiționări reciproce în dezvoltarea literară mondială, importanța fiecărei literaturi în parte și în procesul literar în ansamblul lui.

În decursul istoriei milenare a omenirii, au fost momente și epoci cînd legăturile și influențele literare s-au dezvoltat, altele în care au scăzut în intensitate, stăgînd chiar definitiv în anumite zone. Așa de pildă, în cadrul european legăturile literare care au fost deosebit de strînse în epoca elenismului și au corespuns, în genere, întregului sistem geografic de legături reciproce economice și sociale ale lumii elene, s-au subrezit și s-au redus catastrofal în prima perioadă a Evului Mediu. Asta s-a întîmplat îndeosebi cu literaturile Europei Occidentale și ale Bizanțului: legăturile dintre ele s-au întrerupt vizibil, literatura acestuia din urmă fiind descoperită parcă din nou de Europa Occidentală abia în secolul XI. Pe de altă parte, spre sfîrșitul primei perioade a Evului Mediu se nasc noi legături literare, de data asta între lumea de cultură arabă și țările Europei Occidentale. Această «punte arabă» s-a dovedit extrem de importantă pentru dezvoltarea literaturilor europene: ea le-a făcut legătura cu întreaga lume orientală.

Veacul al XIX-lea și veacul nostru au devenit epoca continuiei lărgiri și dezvoltări a legăturilor literare în lume, care au început să capete un caracter universal tot mai pronunțat. Aceste legături sînt stimulate de faptul că procesul dezvoltării sociale cuprinde întregul glob pămîntesc într-o rețea de legi, proprii epocii unor relații capitaliste dezvoltate, iar mai apoi — de legi proprii epocii imperialismului și revoluțiilor proletare. Începe, așadar, acea perioadă din istoria literară a lumii în care dezvoltarea socială, asemănătoare din punct de vedere tipologic, dă naștere în cele mai diferite țări, la fenomene literare de vedere tipologice asemănătoare. Trăsăturile caracteristice ale realismului critic al veacului XX apar în literaturile Asiei și Europei, generate de specificul dezvoltării sociale, la fel ca și fenomenele de artă decadentă, care oglindesc descompunerea civilizației burgheze. Realismul socialist apare în mod firesc în cele mai diferite țări ale lumii, generat de particularitățile luptei de eliberare, proprii secolului XX: mișcarea clasei muncitoare, sub conducerea unor partide de tip nou. Activizarea crescîndă și varietatea legăturilor literare reciproce în secolul XX au contribuit în mod esențial la dezvoltarea curentelor realiste în literatura universală, în deosebi după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Caracterul legăturilor și acțiunilor reciproce în literatura sovietică multinațională s-a dovedit a fi principal nou în comparație cu legăturile anterioare de acest gen.

Frăția de arme a popoarelor în luptă împotriva fascismului german și a militarismului japonez, mișcarea mondială pentru pace, au contribuit la continua lărgire a legăturilor dintre literaturile Uniunii Sovietice, cele ale întregului lagăr socialist și ale multor țări ale lumii. În ultimă instanță, această consolidare și lărgire a legăturilor și influențelor reciproce a contribuit

la întărirea în vremea din urmă a frontului artei realiste mondiale, care apără idealurile umanismului (în ciuda faptului că în înțelegerea acestora din urmă există și unele deosebiri de păreri) împotriva literaturii reacțiunii imperialiste și a diferitelor curente generate în artă de criza generală a culturii burgheze.

LEGĂTURI ȘI INFLUENȚE

Desigur, atât în sistemul socialist mondial cât și în sistemul capitalist mondial, care trece printr-o nouă perioadă de criză generală, acționează diferite forme de legături și influențe reciproce. În primul caz, ele sînt determinate de raporturile frățești existente între țările lagărului socialist, în cel de al doilea — de acele legături contradictorii ce se statornicesc între țările și grupurile de țări din sistemul capitalist, sfîșiat de contradicții. Dar în afară de aceste două forme de legături și influențe literare reciproce pe plan internațional, mai există și un al treilea grup de legături — acelea care leagă literaturile lumii socialiste cu cele ale lumii capitaliste, caracterizate atât prin pătrunderea artei noastre în lumea capitalistă, cât și prin lupta ideologică ascuțită, care se dă în condițiile înfruntării curentelor literare. Dar și aici se vedește superioritatea lagărului socialist: aliați ai artei realiste, se dovedesc a fi și acei artiști ai cuvîntului din țările capitaliste, care se ridică împotriva diferitelor curente ale literaturii burgheze contemporane, ostile artei adevărate.

Literatura universală este rezultatul procesului social mondial; dar acest rezultat include lărgirea, întărirea și îmbogățirea necontenită a legăturilor literare reciproce, fără de care literatura universală ar fi fost de neconceput, dat fiind că ele reprezintă una din laturile cele mai importante ale procesului literar universal.

Dar unde își are începuturile istoria literaturii universale? E cazul oare să împărțim întreaga istorie literară în perioada « anteuniversală », perioada dezvoltării unor anumite zone literare, și perioada « universală », a cărei geneză se situează undeva prin epoca Renașterii? Mă îndoiesc de utilitatea acestui lucru. După părerea mea, începuturile istoriei literare universale trebuiesc căutate în veacurile în care încep a se contura procese tinzînd spre apariția unor largi zone de dezvoltare literară care pregătesc terenul literaturii universale în toată amploarea ei globală. Vorbînd mai concret, aceste legături ale istoriei literaturii universale trebuiesc căutate în preistoria acesteia — în scrierea Orientului Antic. Literatura antică a Greciei și Romei nu numai că n-a pierdut nimic ci, dimpotrivă, a avut mult de cîștigat din contactul cu fenomenele de artă literară străvechi, deoarece originalitatea acestora, ajunsesese la un mare grad de dezvoltare.

TRECUT ȘI PREZENT

Sînt convins că concepția noastră despre dezvoltarea artistică a omenirii ar avea mult de cîștigat dacă am studia îndeaproape literatura vechii Chine, deosebit de înfloritoare între secolele VII — X. Oricît am aprecia noi cronicile vest-europene din prima perioadă a Evului Mediu, sau marea literatură bizantină, trebuie spus că exercițiile în limba latină ale lui Alcuin și imnurile lui Ioan Hrisostom nu pot sta alături de creațiile profunde, pline de umanism ale poezilor chinezi din epoca Than.

Consider că prezintă o importanță uriașă pentru literatura universală cercetarea felului cum s-a dezvoltat literatura pe plan european, cât și pe planul Orientului apropiat și îndepărtat în perioada Evului Mediu. Este vorba de epoca apariției acelor popoare ce au dat naștere națiunilor de mai târziu, creatoare ale literaturilor naționale. Între secolele VI—X ale erei noastre, de la Oceanul Pacific pînă la Marea Mediterană și mările Nordului, totul capătă o nouă înfățișare, și dacă pe harta Europei apar noi denumiri de țări, ca Franța și Anglia, de pildă, iar lumea slavă începe abia-abia să se contureze, din secolul al VI-lea se încheagă și istoria Japoniei, acest puternic stat insular cu o cultură proprie. Paralel cu aceasta se naște lumea arabă care cuprinde în brațele ei tenace vastul teritoriu ce se întinde între Gibraltar și pustiurile învecinate cu China, cea «punte arabă» între culturile lumii, de care am amintit mai sus.

Veacul al XII-lea este veacul consolidării legăturilor între țările de limbi europene, în ciuda piedicilor ridicate de biserică, și între cultura Europei feudale pe de o parte, și cea a Asiei și Africii feudale, pe de alta. Este veacul în care cuvîntul poetului capătă o valoare deosebită atît la fermele țărănești islandeze, cit și în palatele din Bagdad și Samarkand, fără a mai vorbi de Curtea lui Henric Platagenetul și cea a împăratului din Pekin.

Această presimțire de scurtă durată a unității procesului cultural mondial se prăbușește sub loviturile cuceritorilor mongoli. Acest proces istoric a pricinuit pierderi ireparabile literaturilor Asiei Mijlocii și Europei Răsăritene, abătînd pentru cîteva secole vigurosul curs al literaturii popoarelor slave din est, început în secolul al XII-lea. Atît năvălirile mongole cit și fărîmîțarea feudală a sistemului de cnezate ale Kievului au izolat Rusia și țările Asiei Mijlocii de acele regiuni ale lumii în care mișcarea literară se dezvoltă tot mai nestăvilit. Țările Asiei Mijlocii au ieșit din această criză prin secolul al XIV-lea, odată cu marea regenerare a poeziei iraniene care însușește literatura întregului Orient Apropiat. Stagnarea care a avut loc în literatura slavilor de răsărit s-a întins însă pe o perioadă de timp mult mai mare și a fost lichidată definitiv abia în pragul secolului al XVIII-lea. În istoria literaturii universale mai trebuie înscrisă încă o mare tragedie. Este vorba de prăbușirea civilizațiilor slave din sud și a celei grecești în Balcani sub loviturile imperiului otoman, care a izolat pentru patru sute de ani literaturile sîrbă, bulgară și greacă de mișcarea literară mondială.

Pentru istoria literaturii universale o importanță deosebită prezintă, după părerea mea, cercetarea îndeaproape a procesului *de naștere a literaturilor naționale*, adică procesul de trecere de la literatura Evului Mediu la cea care exprimă procesul de închegare a națiunilor și se naște împreună cu ele. Acest proces se observă la țările Europei Occidentale în secolele XIV—XVI.

În istoria acestor literaturi putem urmări apoi nașterea a diferite curente care oglesc raporturile și caracterul forțelor de clasă care acționează în interiorul fiecărei țări. Așadar ia ființă un anume tip de dezvoltare literară, pe care-l caracterizează existența unei societăți relativ stabile împărțite în clase, existența unei puternice burghezii la orașe, a unei nobilimi naționale active, sprijin de nădejde al puterii regale, și a unei țărârimi naționale unitare, capabile a înfăptui însemnate acte revoluționare.

Acest tip vesteuropean de literaturi naționale în devenire se bazează pe o dublă tradiție culturală: prima, tinzînd spre unitatea lumii catolice a Evului Mediu, cea de a doua, spre autoritatea, unanim recunoscută în aceste țări, a culturii antice. Fără îndoială, că prima tendință literară de mare amploare

care se naște în țările pe care le caracterizează acest tip de dezvoltare literară, este acel puternic curent din literaturile secolului XVI și începutul secolului al XVII-lea, pe care noi îl numim realismul Renașterii.

După acesta din urmă apar două curente noi, comune pentru țările de acest tip, și anume — clasicismul și stilul baroc. Un alt tip de literaturi naționale ia naștere în condițiile Europei Centrale și Răsăritene. Literaturile acestea nu cunosc o înflorire mai pronunțată în epoca Renașterii, oricât s-ar strădui unii oameni de știință să demonstreze contrariul. Ele nu dau figuri ce ar putea sta alături de Shakespeare, Rabelais, Cervantes, Dante sau Boccaccio. Aceste literaturi și-au irosit puterile în lupta pentru păstrarea limbii poporului și a tradițiilor lui culturale, într-o crâncenă luptă pentru existență. Această luptă au dus-o — în condiții diferite — cehii și slovacia împotriva feudalilor germani, polonezii împotriva ordinului teuton, a turcilor și tătarilor; popoarele slave din răsărit — împotriva jugului tătar-mongol și împotriva acelorași teutoni germani; românii împotriva turcilor și tătarilor. Chiar și în aceste condiții atât de neprielnice, Cehia a dat mișcării umaniste mondiale din secolul XV pe Hus, o personalitate proeminentă pe plan internațional. Dar, vorbind în linii mari, aceste literaturi n-au cunoscut minunata primăvară a Renașterii, nici un clasicism atât de bogat ca acel care a înflorit în literaturile Europei Occidentale din secolul XVII. O înviorare în dezvoltarea lor se înregistrează abia în secolul XVIII, dar inegală și aceasta. Numai literaturii ruse li este dat să treacă în secolul al XVIII-lea, printr-un moment de strălucire care o introduce în sistemul procesului literar universal. Dar începând din prima jumătate a veacului XIX — în epoca romantismului — întregul grup de literaturi din Europa Centrală și Răsăriteană înregistrează o fecundă și multilaterală dezvoltare, dând nume celebre de scriitori romantici care ocupă un loc de frunte în literatura universală. Acest lucru se datorește faptului că în dezvoltarea socială a țărilor Europei Centrale și Răsăritene un rol de seamă începe să-l joace mișcarea de eliberare națională.

FACTORI ȘI FORME DIFERITE

Nu este exclusă posibilitatea (aici mai este nevoie de cercetări suplimentare), că nu numai dezvoltarea capitalismului și ascuțirea contradicțiilor sociale au stimulat în cea de a doua jumătate a veacului, avîntul literaturii norvegiene (acești factori prezintă, desigur, o importanță deosebită pentru literatura suedeză, de pildă), ci și diversele forme pe care le ia lupta pentru independență, cînd norvegienii se apără de pretențiile teritoriale ale suedezilor, iar danezii — de cele ale prusacilor.

Unirea statelor americane după 1865 și dezvoltarea accelerată a relațiilor burgheze au contribuit la dezvoltarea tendințelor realiste care, la fel ca în literatura germană, în literatura SUA se împleteau strîns cu așa numitul naturalism. Acesta din urmă, trebuie spus, a jucat un rol deosebit în ambele literaturi, fiind, de fapt, o formă originală de dezvoltare a realismului, care tindea să iasă din limitele naturalismului.

Avînd la bază toate aceste exemple, istoria literaturii universale ne arată cit de variate sînt condițiile de apariție a literaturilor naționale; că nu este cituși de puțin obligatoriu pentru o literatură tină să parcurgă căile străbătute de «bătrînele» literaturi europene, începînd din secolul XIV. În numeroase cazuri, o literatură nouă poate să omită nu numai etapa realismului Renașterii

— pe care n-au străbătut-o nici literatura din SUA, nici literaturile slave din răsărit — dar și etapa clasicismului, ca și cea a romantismului, și să intre de-a dreptul în vasta albie a literaturii realiste în plină evoluție, sau în complexe condiții ale vieții literare a secolului XX, cu inerenta lui luptă între curentele realiste și cele decadente.

În condițiile societății sovietice, există și literaturi care au pășit pe calea dezvoltării lor actuale — spre arta realismului socialist — neavînd nici măcar propria scriere. Problema situațiilor în care se naște noua literatură, este actuală pentru literatura universală. O cercetare aprofundată a istoriei procesului literar mondial respinge categoric toate încercările colonialiștilor de a privi noile literaturi, care apar în anii noștri, ca artificiale, lipsite de valoare, deoarece nu au tradiții.

LEGI SPECIFICE DE DEZVOLTARE

Am amintit nu o dată în lucrarea de față despre legile de dezvoltare ale literaturii. Cred că este una din problemele cele mai importante și mai puțin studiate ale științei noastre. Legile de dezvoltare a literaturii nu pot fi înlocuite cu legile dezvoltării sociale, nici reduse la studierea unor momente ale dezvoltării formelor literare, deși problema formelor nu poate fi nici ea neglijată în cazul studierii artei literare și îndeosebi a celei poetice.

Nu mi se pare cituși de puțin fecundă concepția așa numitei dezvoltări stadiale a literaturii universale, care compară fenomenele ce apar în diferite epoci și au tilcuri sociale diferite, în baza unor date aparente, formale. Dacă, de pildă, s-ar putea face o comparație între scaldul și bardul popoarelor scandinave și celte, din prima perioadă a Evului Mediu, între trubadurii și poeții-oșteni arabi, cu greu am putea asemui lirica Evului Mediu feudal din Europa Occidentală și a lumii arabe cu poezia aktinilor kazahi sau a așugilor caucazieni, cercetată în secolul XX, oricît de ademenitoare ni s-ar părea unele date formale ce ne-au împins să facem această comparație. Nu o dată comparații stadiale asemănătoare au dus la o inutilă confuzie de noțiuni, cum a fost, de pildă, cazul faimoasei interpretări date Greciei vremurilor lui Homer prin analogie cu lumea medievală europeană.

Comparațiile stadiale de acest fel sînt după părerea mea riscante pentru că își pierd de sub picioare terenul istoric concret.

Cu atît mai puțin convingătoare îmi par încercările de studiere stadială a curentelor literare. Pe această cale se ajunge pînă la a se afirma că în teatrul chinezesc există clasicism, deoarece el abundă de tipuri și de trăsături convenționale ale poeziei raționaliste, ori că poetul Catul este un romantic, iar Eschil — un realist. Sînt convins de faptul că atît metodele de creație, cît și curentele literare iau ființă în istorie o dată, au o importanță istorică concretă și nu pot fi regenerate în ciuda tuturor strădaniilor pe care le-am depune.

Sînt încredințat că dezvoltarea artei literare sub toate aspectele și în toate etapele este determinată în ultimă instanță de legile de dezvoltare socială. Dar paralel cu aceste legi generale de dezvoltare a întregii culturi umane, arta literară își are legile ei proprii. Studiarea literaturii universale, ca și însăși interpretarea acestei noțiuni stau mărturie faptului că nu toate legile de dezvoltare ale literaturilor naționale sau a zonelor literare acționează și în literatura universală. De bună seamă, dat fiind că literatura universală cuprinde toate literaturile lumii, ea înglobează și aceste grupuri aparte de legi. Dar departe de noi gîndul de a afirma că ele *influențează* întotdeauna asupra

dezvoltării literaturii din epoca respectivă în ansamblul ei. Așa, de pildă, marea artă teatrală a polisului grec a fost un fenomen propriu lumii eline, dar în dramaturgia antică a popoarelor orientale s-au dovedit a fi legice cu totul alte forme ale dramei. Romanul cavaleresc a fost un fenomen caracteristic pentru zona vest-europeană a literaturii medievale, dar nu s-a impus ca atare în zona slavă răsăriteană.

Clasicismul, atât de specific pentru câteva zone ale dezvoltării literare în Europa, contopite într-o singură zonă de limbi europene, nu a devenit un fenomen caracteristic pentru întreaga literatură universală. Se pare că doar romantismul s-a dovedit a fi un proces ce a cuprins întreaga dezvoltare a literaturii universale.

Parte integrantă a literaturii universale în toată bogăția și varietatea lui de forme s-a dovedit a fi așa-numitul realism critic, care a apărut în cea de a treia decadă a secolului XIX. Acesta a trecut de atunci prin câteva etape de dezvoltare, îmbogățindu-se și modificându-se necontenit, asimilându-și experiența altor curente literare, uneori chiar străine lui, însă utile totuși într-o anume măsură în uriașa muncă de aprofundare a lumii de azi și a sufletului omului contemporan.

O lege a literaturii universale — în pofida acelor care o consideră o lege exclusiv a literaturii ruse — a fost și apariția realismului socialist.

Existind în cele mai variate forme naționale, asimilind tot ceea ce a creat mai bun literatura universală în milenara ei dezvoltare, realismul socialist — această artă a sutelor de milioane de oameni care transformă lumea și apără omenirea de flagelul războiului — este un fenomen măreț al literaturii universale a zilelor noastre, deschizând largi perspective viitorului apropiat al acesteia.

În exclusivitate pentru SECOLUL 20

MATURIZAREA EROULUI

Oamenii de litere sovietici acordă o atenție deosebită creației tinerilor scriitori. Problema aceasta se află pe ordinea de zi a celei de a IV-a Consfătuiri unionale a tinerilor scriitori. Ea stă în centrul atenției plenarelor conducerii diferitelor secții locale ale Uniunii Scriitorilor Sovietici. Problema aceasta este larg dezbătută de presa noastră, ea stărnește discuții aprinse la conferințe și întâlniri cu cititorii.

Bineînțeles că în această ordine de idei se iscă mereu dezbateri pe scară largă în jurul tinerului erou al contemporaneității. Cine este eroul pozitiv, ce anume trăsături îl disting, în ce anume direcție se dezvoltă el? De răspunsul la această întrebare este legată, de fapt, determinarea căilor de dezvoltare a literaturii însăși.

O asemenea problemă este greu de rezolvat în spațiul restrâns al unui articol, mai ales dacă ținem seama de faptul că în sprijinul afirmațiilor noastre ar trebui să cităm numeroase opere închinatelor celor mai diferite teme și celor mai diverși eroi. Aș vrea să subliniez doar o trăsătură caracteristică a eroului literar din ultimii ani, și anume: creșterea lui vertiginoasă sub aspect moral și maturizarea lui cetățenească.

De fapt e o trăsătură caracteristică a vieții însăși. Perioada cuprinsă între congresele XX și XXII este marcată de o uluitoare creștere a oamenilor, a inițiativei lor, a energiei lor creatoare. În această minunăție și nouă atmosferă, fiecare patriot sovietic este pe deplin conștient de răspunderea ce-i revine pentru toate cite se întâmplă în jurul său, pentru atingerea scopului propus de partid — construcția comunismului. El se pătrunde tot mai mult de hotărârea de a lupta cu curaj și energie pentru idealurile sale, împotriva tuturor rămășițelor cultului personalității, împotriva neadevărului, oriunde s-ar afirma acesta, împotriva falsului și a rutinei. Această nouă activizare a personalității omului și-a găsit oglindirea în operele de artă create de artiști apropiați de viață.

După cum se știe, cotitura spre temele contemporaneității n-a fost ușoară și nici bruscă. Nu s-au putut evita nici dificultățile și nici greșelile. Opinia publică sovietică a supus oprobiului atât operele care denigrează prezentul, cât și acele cărți care sînt scrise după rețeta poleirii. Ea n-a fost satisfăcută de personajele lipsite de voință, amorse, și nici de tipurile de tineri nihiști pe care unii au început să-i prezinte drept eroi ai vremurilor noastre, încercînd să înlocuiască cu ei manechinele schematice din perioada cultului personalității. Iată însă că azi avem plăcutul prilej de a vorbi despre căutările rodnice ale scriitorilor care zugrăvesc chipuri din ce în ce mai complexe de contemporani.

Trebuie spus că pînă acum literatura nu a înfățișat un tip de erou demn pe de-a-ntregul de zilele pe care le trăim. Cu toate acestea trebuie salutată tendința scriitorilor de a-l zugrăvi pe eroul contemporan într-o atmosferă realistă renunțînd definitiv la schemele și șabloanele care au adus atîta rău literaturii. Este îmbucurător și faptul că felul de a se comporta al acestuia este verificat după codul moral al constructorilor comunismului, după devotamentul față de idealurile comunis-

mului. Înalta exigență față de chipul moral al eroului este o particularitate remarcabilă a literaturii contemporane.

Și încă o particularitate caracteristică: prezentarea eroului în conformitate cu nivelul atins de societatea noastră în perioada de după congresul al XXII-lea, în mersul ei impetuos spre comunism. Omul comunismului, pe care-l analizează profund scriitorii noștri, nu se naște de-a gata. El se formează încetul cu încetul, în muncă, în aprofundarea treptată a obligațiilor sale sociale, în perfecționarea calităților personale.

Literatura a oglindit unele etape ale acestei creșteri și, ceea ce este important de menționat, a ajutat la accelerarea ei. În acest sens și-au adus contribuția scriitori de toate generațiile: și acci ce se află azi în plinătatea forței lor creatoare, cum este M. Șolohov, A. Tvardovski, G. Nikolacva, V. Kojevnikov, A. Ciakovski, și acei care abia ieri erau numiți tineri, ca B. Bednii, V. Tendriakov, A. Rekmenciuk, și acei care își vor ocupa locurile la viitoarea consfățuire a tinerilor scriitori, cum sînt A. Kuznețov, C. Aitmatov, G. Gorișin, A. Pristavkin și alții. Din cărțile lor am putut afla multe lucruri noi despre etapele dezvoltării tinerilor de azi. Personal aș remarca două dintre aceste etape care, după părerea mea, sînt de cea mai mare importanță.

Prima se referă la anii cînd, în lumina hotărîrilor Congresului al XX-lea începe reorganizarea sistemului de învățămînt în țara noastră. O dată cu ea a trebuit să fie reorganizată și mentalitatea a milioane de tineri și tinere. Aceștia se obișnuiseră că din ultima clasă vor pași pe poarta institutului și își vor lua locul în sala de cursuri, nefiind însă cîtuși de puțin pregătiți pentru munca în producție. În numele acestor tineri și tinere au vorbit A. Kuznețov în romanul *Continuarea legendei*, N. Dementiev, A. Gladilin și alții, iar operele lor nu numai că au oglindit evenimentele acelor ani, dar au arătat modul în care tinerii și tinerele își însușesc și se pătrund de noile fenomene ale vieții, cum își călesc convingerile în muncă independentă, de zi cu zi. În aceste cărți a apărut primul ecou al evenimentelor legate de demascarea cultului personalității, ecou mai mult de ordin emoțional, decît dovedind adîncimea gîndurilor ce frămîntau pe acești tineri eroi.

Trebuie apreciată participarea scriitorilor la munca de loc ușoară de educare în producție a tinerilor absolvenți a zece clase. Dar nu este cazul nici să exagerăm ceea ce s-a făcut. Vorbînd veridic despre îndoiele și rătăcirile tinerilor încă necopti în ale vieții, despre primii lor pași în producție, literatura nu a făcut încă totul în redarea poeziei și frumuseții muncii. În anii care s-au scurs de la apariția cărții *Continuarea legendei*, viața a ridicat probleme și mai complexe legate de educația ideologică și cetățenească a tinerilor.

Nu este suficient ca scriitorul să se mulțumească doar cu enunțarea lor. Căci nu poate înțelege esența vieții acel care se mărginește doar la o privire superficială aruncată asupra complexelor fenomene ale realității. Nu un erou efemer sau o senzație ieftină, ci o cercetare artistică, profundă, a vieții în esența și în toată varietatea ei se cere din partea unui scriitor care vrea să meargă în avangarda timpului său. Un asemenea scriitor este dator să înțeleagă temeinic sensul dezvoltării vieții, evoluția eroului contemporan, caracteristică pentru cea de a doua etapă a creșterii acestuia, determinată și numită ca atare bineînțeles în mod convențional.

Este vorba de un *procris* în care totul este în mișcare, în care se înregistrează suferințe, dar și eșecuri, dar în care direcția de bază a dezvoltării tînărului erou contemporan s-a cristalizat cît se poate de limpede. Acum reacția sa la evenimentele epocii nu este numai de ordin emotiv, ci e determinată într-un chip nou de întreaga «linie» a vieții sale. El posedă un simț ascuțit al adevărului și

nu se împacă cu falsul, de orice natură ar fi acesta, cu nedreptatea, dar mai ales nu se mărginește doar la denunțarea lor, ci luptă pentru traducerea în viață a programului de activitate rodnică, comunistă. El nu mai este un pseudoerou de panoramă, ci « un om obișnuit », un om al noii epoci, conștienți până-n măduva oaselor că cinstea și principialitatea se afirmă nu prin simple declarații, ci prin fapte, printr-o activitate cetățenească susținută.

De curind revista *Problemele literaturii* (Voprosi literatury) s-a adresat tinerilor scriitori cu rugămintea de a vorbi despre munca lor. În zeci și zeci de răspunsuri primite era enunțată ideea că sarcina primordială a scriitorului de azi este de a oglindi avântul creator care a cuprins întregul popor sovietic, și pe scriitorii sovietici. Iată ce scrie, de pildă, tânărul poet Ilia Foniakov, vorbind despre perioada de după Congresul al XX-lea. « ... o consider primăvara maturizării noastre. Căci eu și cei de o seamă cu mine am simțit pe neașteptate, cu toată acuitatea, că sintem părtași activi la marile evenimente ale secolului. ... »

Sentimentul acesta este caracteristic pentru mulți scriitori în perioada de după Congresul XXII. Iată de unde izvorăște importanța principală a nuvelei lui Vasili Axenov, intitulată *Colegii*. Autorul, un medic în vîrstă de douăzeci și patru de ani, ne vorbește în lucrarea sa despre maturizarea cetățenească și spirituală a tinerilor, care mai ieri aveau o atitudine superficială, manifestînd chiar scepticism față de viață. Viața de muncă în care pășesc niște absolvenți ai institutului de medicină — eroii nuvelei — le servește lecții aspre, făcîndu-i să înțeleagă că nu pot rămîne simpli spectatori, că trebuie să ia parte nemijlocit la treburile obștești, să aibă principii înalte și să lupte pentru ele. Luptînd pentru adevăr, salvînd viața oamenilor, dînd lecții usturătoare unor psișcheri și huligani, tinerii medici reușesc să închege un colectiv omogen, ceea ce îmbogățește aspectul moral al fiecăruia din ei în parte.

Dezvoltarea simțului răspunderii obștești este tema celor mai bune lucrări literare închinat tinerilor. Citînd nuvela *Ochiul de cămilă* a scriitorului kirghiz Ighiz Aitmatov sau *Tinerete* a lui Alexandr Rekemciuk, vezi cît de armonios se îmbină în eroii acestor cărți conștiința socialistă și spontaneitatea simțămîntelor și a năzuințelor. Cîtă răspundere manifestă pentru tot ce se întîmplă în jurul lor și tinerii și tinerele abia intrați în viață din nuvela lui Boris Bednii, *Fetele*, sau din cea a lui Vil Lipatov *Măseaua de mînt* ! Nu numai căutările și rătăcirile, ci bucuria descoperirii noului, realizările, încrederea în propriile principii caracterizează figura morală a Tasiei din nuvela lui Bednii, și pe cea a lui Nikolai din nuvela lui Rekemciuk, și pe eroii romanului Dorei Pavlova, *Conștiința*.

Trebuie spus că romanul lui D. Pavlova este vulnerabil din punct de vedere compozițional, întîlnindu-se în el numeroase pagini amorfe, și destulă zugrăvire tică lipsită de nerv și culoare. Cartea este însă realizată sub aspectul zugrăvirii caracterelor, a veridicității acestora. Scriitoarea prezintă evenimente contemporane prin intermediul unor conflicte în care se ciocnesc reprezentanți ai cîtorva generații. Și pe aceștia îi apropie sau îi desparte nu vîrsta, ci asemănările și deosebirile de concepții. Hotărîrea de a nu admite compromisul, de a promova adevărul, călăuzindu-se nu după principii morale de circumstanță, ci după convingeri profunde — toate acestea sînt realizate de eroi în luptă curajoasă împotriva a tot ce este oportunism, carierism, mistificare.

Cu mult discernămint politic și cît se poate de expresiv ne vorbește romanul *Trei rădăcini* al scriitorului uzbek Primkula Kadirov despre rolul social al tineri generații. Procesul de creștere morală a omului sovietic își trage seva prin trei rădăcini: știința, curajul cetățenească și dragostea. Observînd cu luare-aminte cum tinerii își află locul în lupta comună împotriva dogmaticilor și oportuniștilor, savantul comunist Akbarov ajunge la următoarea concluzie: « *Fiecare*

generație... ajunge în viață la un anume hotar, când simte deodată că a devenit un om matur și ocupă un loc, pe măsura lui, în societate. Pentru unii acest hotar au fost primele planuri cincinale, pentru alții — Războiul pentru Apărarea Patriei. Dar pentru tineretul de azi?

«Acum cinci-șase ani în urmă — spunea Akbarov, — mă uitam la voi și gîndeam: Copiii, tinerele noastre mlădițe! Ce îi va face oare să se simtă maturi? S-ar putea, mă gîndeam eu cu teamă, că și după terminarea studiilor mulți dintre ei nu vor simți încă pe umerii lor greutatea a ceea ce numim noi: „Marea noastră răspundere“. Dar și în viața generației voastre a existat acel hotar pe care, trecîndu-l, v-ați simțit oameni în toată firea, luînd, alături de cei mari, pe umerii voștri, răspunderea pentru întregul nostru trecut și, aliniați în muncitorești rînduri ale luptătorilor pentru comunism, ați pornit spre cucerirea noilor cîmuri.»

În operele literare ale scriitorilor sovietici, ziua de azi a poporului întruchipăzăz avîntul nestăvilit în muncă al oamenilor, formarea personalității lor în lupta pentru cucerirea de noi înălțimi, pentru o economie comunistă, pentru raporturi comuniste, pentru o morală comunistă.

Pe eroii celor mai realizate și mai interesante cărți nu-i caracterizează plictiseala, scepticismul, ci tocmai hotărîrea de a acționa, de a lupta în numele idealului; nu automulțumirea sau neîncrederea, ci dorința fierbinte de a înțelege sensul și caracterul epocii și de a-și asuma răspunderea ei.

Acești eroi nu sînt nici manechine lipsite de simțire, nici visători plictisiți. Ei sînt oameni dintr-o bucată, a căror lume spirituală se îmbogățește necontenit și ale căror simțăminte se dezvăluie din plin în cele mai dificile situații. În artă discuțiile estetice se poartă nu numai pe calea publicistică, ci și prin intermediul operelor de artă. O polemică originală cu personajele din nuvela lui V. Voinovici *Noi locuim aici*, ne oferă romanul lui G. Vladimov *Zăcămintul cel mare*, în care este pus în lumină întregul dramatism al vieții șoferului Viktor Proniakin, cu o existență aparent atît de stearsă.

Însușindu-și calitățile de cetățean al unei lumi noi, tînărul erou din literatura sovietică devine atît din punct de vedere moral, cît și emoțional, mult mai bogat sufletește. Această plinătate a vieții lui lăuntrice, scriitorul o dezvăluie prin intermediul a nenumărate conflicte și situații dramatice. Situații de acest fel a furnizat din plin, după cum se știe, Marele Război pentru Apărarea Patriei, ale cărui teme continuă să le abordeze și azi o bună parte din scriitorii sovietici.

Cum se explică asta? E o nouă încercare de «incursiune» într-o temă atît de «populară»? Nu, cauza este cu totul alta: înarmați cu ideile Congresului al XX-lea, scriitorii au căpătat posibilitatea de a analiza mult mai profund nu numai prezentul dar și evenimentele istorice care, de cele mai multe ori, erau tratate superficial, în lumina voinței unui singur om, și nu ca rezultat al efortului eroic a milioane și milioane de oameni. De un succes răsunător s-a bucurat, romanul lui K. Simonov *Viii și morții*, tocmai pentru faptul că a oglindit veridic tragicele evenimente ale anului 1941. Mai sînt încă proaspete în mintea noastră discuțiile care s-au purtat în jurul povestirilor de război ale lui I. Bondarev și G. Baklanov. Aproape niciunul din criticii noștri de seamă n-a contestat logica abordării unei teme ca cea a ostașului în tranșee, a omului cu gîndurile și simțămintele sale în viața de campanie. Și au fost puțini acei care n-au luat parte direct sau indirect la discuțiile purtate în jurul problemei dacă autorii, pe atunci calificați «tineri», au reușit sau nu să prezinte largă și bogată concepție de viață a eroilor și multiplele lor legături cu lumea înconjurătoare.

Problema prezentării multilaterale a caracterului rămîne deosebit de importantă și de acută. Una dintre cauzele care-l mai face pe cititor să rămînă uneori

nemulțumit de lectură este tocmai schematismul unor lucrări, caracterul liniar al eroilor. Îndemnându-i pe scriitori să creeze tipuri de noi eroi pozitivi, ne gândim în primul rând la profilul moral al acestora. Un erou pozitiv este un om plin de vitalitate, în inima căruia începe o lume, un om capabil să cugete la fericirea și soarta întregii omeniri, să ia pieptis toate greutățile, un om care știe să-și aleagă drumul în viață. Tematica războiului permite să se reediteze și să se analizeze pe plan artistic întregul dramatism al destinului uman, puternice ciocniri între simțăminte, să se rezolve în ambianța adecuată, și nu abstract, marile probleme etico-morale ale societății.

Și trebuie spus că aceste probleme se ridică cu prisosință în literatura de acest gen. Și nu-i de mirare: războiul a fost un examen aspru pentru esența morală a omului sovietic, necrușător și plin de exigențe față de el. Analizând cauzele victoriilor noastre, scriitorii dezvăluie fermitatea morală și puritatea spirituală a eroilor lor, fapt care imprimă lucrărilor o puternică notă de actualitate.

Ideea de bază a unui întreg șir de lucrări aparținând lui K. Simonov, G. Bezko, I. Bondarev, G. Baklanov ar putea fi concretizată astfel: verificarea rezistenței sufletului uman, verificarea în luptă, alegerea între viață și moarte, lupta cu un vrăjmaș puternic, lupta împotriva trădătorilor camuflați în rindurile noastre. Este drept că această din urmă situație a fost tratată destul de des în cărțile apărute în cursul deceniului precedent, din păcate însă destul de abstract și cu un vădit caracter moralizator.

Dar viața nu stă în loc. Și iată că apar cărți ale tinerilor, cărți care vin parcă să consolideze pe plan artistic realizările predecesorilor, constituind totodată un pas înainte spre înțelegerea întregii profunzimi și vastități a lumii spirituale a omului sovietic. În acest sens merită toate laudele nuvela tinărului prozator bielorus Vasili Bikov, intitulată *A treia rachetă* («Družba narodov», 1962 nr. 2). Situndu-se printre lucrările bune, iar numele autorului fiind necunoscut majorității cititorilor, nu strică să ne oprim câteva clipe asupra ei.

Meritul lui V. Bikov constă în aceea că el a reușit să zugrăvească fără artificii și înfrumusețări, fără stînjeneală lăuntrică, viața ostășească, sesizând just largul diapazon al sufletului omenesc ca și plinătatea lui de simțăminte.

S-ar părea că avem de-a face cu un ton arhicunoscut («*Iac-așa ne trece vremea... ziua ne-o petrecem în tranșe așteptînd seara pentru a scăpa de monotonia zilei...*»). Eroi: șase servanți ai unui tun anticar. Comandantul lor: un sergent major, cam grosolan la prima vedere («*comandantul nostru e un țărăn îndesat și butucănos, un fost colboznic...*»), eroul «liric» al nuvelei: un om care privește viața sincer, deși cam naiv; apoi încă un personaj: un nemernic care nu se gîndește decît să-și salveze propria piele. Acțiunea: interesele mărunte de zi cu zi ale soldaților, și finalul: lupta înverșunată în care mor aproape toți, fără poză, plini de abnegație; și răsplata dreaptă care-l paște pe nemernic...

Tinărul erou din *A treia rachetă* judecă și vorbește simplu, ca toți oamenii, dar orizontul gândirii lui nu-i «*de-aici pînă colea*». El e înaripat de năzuinți înalte, unghiul lui de vedere este larg. El, la fel ca și Alioșa Skvortov din filmul *Balada soldatului*, recepționează viața prin prisma purității lui și își înțelege pînă la capăt datorita față de societate.

Narațiunea începe cu o imagine poetică grăitoare: deasupra tranșelor zboară un cîrd de cocostîrci. Păsările «*se scaldă parcă în așuri*», dar ele nu zboară de dragul zborului și înălțimilor. Lor le e sete și le e foame, dar pămîntul rămîne deocamdată inaccesibil: peste tot oameni, bate tunul, răpăie mitralierele... Intonațiile lirice pătrund într-un text voit arid, dînd naștere la rîndul lor unor

cugetări profunde «despre timp și despre sine». Stilul emfatic lipsește, dar lipsește și acea încătușare artificială în redarea simțămintelor și gândurilor omenești.

Iată descrierea scrii din ajunul bătăliei fatale:

«Cîrînd vom lua masa. Mă întind pe creasta de foc a tranșei, camuflată cu snopi de porumb, și mă uit la cer. Ici-colo sticlește cîte o stea. Sînt puține la număr, mult mai puține decît iarna. Iată și Ursa Mare, răsfîrîsă ca o cupă. Dintr-o vecie obișnuință de pe vremea cînd eram școlar, îi prelungesc în linie dreaptă una din muchii și dau de Steaua Polară ce se află în coada Ursei Mici. În partea aceea, spre nord, pe o latură a creștelor carpatine ce se arată la orizont în zile cu soare, se află ținutul meu natal, biata mea Bielorusie, strivită de tăvălugul războiului. Cîrînd se va împlini anul de cînd am părăsit-o, evacuat pe o targă, cu trupul bandajat, cu o fîrlmă de viață în mine. Un avion sanitar m-a dus plîd în spatele frontului, oameni buni m-au luat în primire și m-au îngrijit pînă am putut lua iar arma în mîini. Dar acasă au rămas pămîntul meu, bătrînii și neajutorării mei părinți, au rămas surorile, iar colo, în adîncul pădurilor — detașamentul meu de partizani «Războiătorul». N-am putut nimeri din nou la ei, deși roneam din adîncul inimii: serviciul militar activ m-a aruncat pe unul din flancurile uriașului front, în România, dar . . . ce pot face, sufletul mi-a rămas acolo, departe, în regiunea aceea de codri. El se rotește, aidoma unui cocostîrc, deasupra lor, deasupra cîmpurilor natale, deasupra drumurilor și cărăruilor știute de mine, deasupra fuguiatelor noasre case cu cîșme de stuf. Zi și noapte văd în fașa ochilor chipurile tovarășilor mei din „Războiătorul“, slăbici trecuți prin apă și foc; li văd pe cei rămași în viață, dar li văd și pe cei care nu mai sînt. Și-s mîndru de ei, de bravii mei pămînteni. Da, mai am o datorie de plătit, o datorie sfîntă, pentru poporul meu, pentru pămîntul meu natal».

Un cititor atent își va da seama numaidecît că aici nu este vorba de o notă autobiografică, ci de o mărturisire de credință a eroului: soarta lui este nedespărțită de soarta Patriei. El, Lozniak, nu poate uita mealeagul natal, prietenii.

Greu, din cale afară de greu îi vine lui Lozniak să îi prietenilor săi. Ei nu fac «pe viteji», dar rămîn oameni care știu ce vor și își cunosc datoria. Caracterele se vădese în mod deosebit în asemenea situații, iar lumea ni se dezvăluie într-o direcție aproape necunoscută. Autorul nuvelei *A treia rachetă* observă cu finețe ce anume simțăminte îl încercă pe om în ajunul unei bătălii pe viață și pe moarte («Aceste clipe dinaintea deschiderii focului sînt de nesuportat. Toți năvăliți de biciuiesc, strigîndu-ți parcă — mai repede, mai repede!»), cum se simte el în toiul înclăstării cu vrăjmașul («Simțul realului e deosebit de ascuțit, totul devine aproape palpabil, atenția și-i încordată la limită, iar mintea își judecă fulgerdător și cu o precizie nemaipomenită. Înțeleg, îmi dau seama că trebuie să fug în întîmpinarea lăncului, dar o greutate de plumb, strădînd mie, îmi atîrnă de picioare»). Eroii lui V. Bikov sînt umani. Ei se ciocnesc nu numai cu nemții teferi, în plînatatea puterii, ci și cu răniți, cu muribunzi, și se gîndesc cu compătimire la soarta lor, căci sînt oameni la fel ca ei (de pildă, scrisoarea unei bătrîne nepoaiace către fiul său, îl face pe Lozniak să se fîstăcească: «E un lucru obișnuit ca un om să aibă o mamă, și totuși nu mi-a trecut prin cap că acest vrăjmaș al meu are și el una: o femeie cîrîndă, cu obrazul trist, care se ridică între mine și el»).

Soldații lui V. Bikov vorbesc despre război și pace, își dau cu gîndul cum anume va arăta lumea de după război. Bunătatea inimii, comunitatea de interese fac din ei oameni bogați sufletește, capabili să acționeze în numele propriilor lor idealuri, dar urînd răul cu aceeași înverșunare cu care îl urăște Lozniak. Portretul moral al acestuia, nobleța lui de caracter sînt zugrăvite în următorul instantaneu care, chiar dacă pare oarecum ales și lucrat în pripă, este cît se poate de semnificativ: întîlnindu-l pe trădător, Lozniak, în ura lui nemăsurată pentru

tot ce este perfid și murdar, ridică pistolul rachetei și proiectează jetul de foc în obrazul nemernicului.

Aprofundarea artistică a unui caracter atît de plin de conținut și atît de pregnant, trebuie să fie mai mult decît atrăgătoare pentru un scriitor, pentru simplul motiv că aici este vorba de eroul principal al epocii noastre, de omul dirz, hotărît, încrezător în forțele lui, gata oricînd să lupte conștient pînă la capăt, pentru politica promovată de partid. Un astfel de personaj trebuie să ne fie un far călăuzitor în munca noastră de educare a omului nou, a comunistului. Păcat că asemenea figuri umane n-au atras atenția unor autori tineri, aceștia preferînd să zugrăvescă tipuri de oameni cu nimic remarcabili, și în majoritatea cazurilor tineri și tinere cu capetele împiclite, care preferă să stea « pe marginea » drumului vieții. Aceste tendințe greșite în creația tinerilor scriitori le-a remarcat pe bună dreptate secretarul C.C. al P.C.U.S., L. F. Iliev, la consfătuirea privind problemele muncii ideologice, spunînd printre altele: « ... trebuie să rezolvați problema educației comuniste prin mijloace specifice, atrăgîndu-l pe om cu adevărul vostru, cu frumusețea sufletească a eroilor voștri, trezînd în el dorința nu numai de a trăi mai bine, ci și aceea de a fi mai bun ».

Atitudinea exigentă față de ceea ce s-a făcut, critica la adresa unor cărți neizbutite (ca, de pildă, nuvela lui V. Aksenov *Bilet spre stele*, scenariul lui V. Rozov *A B C D E*... etc) ajută literatura noastră să meargă înainte. Mulți dintre tinerii scriitori și-au pus acum problema necesității de a analiza mai profund, prin mijlocirea artei, păstrînd totodată intactă prospețimea și acuitatea percepției, viața și oamenii din jur, de a-și lărgi orizontul și de a rezolva mai prompt și mai conștiințios problemele care-i frămîntă. Un lucru de mare importanță este să nu rămînem în urma eroilor reali ai vieții care se dezvoltă și cresc impetuos, maturizîndu-se politicește și moralește. Pentru asta însă trebuie să o iei cu mult înalțea propriului tău erou, să observi și să înțelegi multe lucruri, să ai o concepție bine cumpănită asupra vieții, pentru a te putea călăuzi prin pestră îngrămădire a faptelor, pentru a sesiza firul care le unește și a descoperi în ele mlădițele noului.

Acest lucru se referă și la capacitatea de a descoperi și zugrăvi pe adevărații eroi ai contemporaneității. Este pe deplin justificat refuzul literaturii sovietice de a fi de acord cu încercările de a-i prezenta pe « micii » și « marii » nihiliști drept eroi pozitivi ai vremurilor noastre. Datoria ei este de a-i releva și sprijini pe adevărații constructori ai comunismului. Dar aceștia pășesc în largul front comun, în care se află tot felul de oameni — și oameni care înțeleg multe lucruri, și oameni care mai au de luptat pentru a cîștiga încrederea societății. În viață se întîlesc tipuri diferite și ar fi nejust să nu acordăm atenție unora din ei, sărăcind prin aceasta bogatul și multiplul tablou al vieții. Dar de o mie de ori mai nejust ar fi să lăsăm pe ultimul plan pe tînărul nostru contemporan maturizat, care prin munca sa a cucerit un rol de frunte în procesul de construcție a comunismului. Neîncrederea manifestată în literatură față de oamenii de tip nou, tendința de a-i conserva pe unii eroi nesemnificativi ai trecutului, de a-i considera drept singurii eroi demni de atenția noastră, nu stimulează cîtuși de puțin trecerea pe o treaptă de dezvoltare superioară a literaturii, ci dimpotrivă. Și cît de utilă este munca creatoare, susținută, a acelor scriitori care pășesc în avangardă și se străduiesc să înfățișeze cititorilor atît oameni de tip nou cît și marile prefaceri ce se produc în caracterele umane!

Înțelegerea acestor sarcini a devenit aproape organică pentru cea mai mare parte a scriitorilor sovietici, fie ei din generația veche, ori cea tînără. Și aici se află cheia noilor noastre succese în oglindirea măreței epoci a construcției comunismului.

UMBERTO SABA — POET AL SIMPLITĂȚII

Pușini erau accia ce-și dăduseră seama în ziua de 25 august 1957 când Umberto Saba trecea dintre vii, că moartea lui era aceea a unuia dintre marii poeți ai Europei contemporane — pușini, în afara prietenilor săi comuniști grupați în jurul revistei *Il Contemporaneo*, care-l propuseseră pentru Premiul Nobel, au intuit în simplitatea umilă și caligrafică a unei poezii murmurate într-o jumătate de secol, dimensiunile unui suflet de profundă și tulburătoare vibrație umană. Poetul purta vestimente obișnuite, nu era apt nici pentru minima inflexiune de cabotin, atât de prodigioasă printre auxiliile notorietății, ocolea cu grijă cenaclurile, știind să convertească refuzul ironic într-o sfioasă impasibilitate, și chiar atunci când se făcea observat, nu se individualiza în optica nestatornică a criticii literare, decît prin inefabila virtute de austeritate franciscană. E adevărat că n-a fost negat cu vehemență ca un Giuseppe Ungaretti, dar aprecierile ce i se adresau, infirme de adjectivale bărbătești menite să triumfe asupra echivocului, aveau adeseori rezonanța diminutivului condescendent cu care denușești de sus în jos, o realitate subalternă. Mai mult încă, după o strădanie de cîteva decenii, într-o atmosferă cînd, după expresia lui Giacomo Debendetti, cel mai harnic dintre interpreți: *săi nu mai există revistă cit de cit înțeleaptă, nu mai e mișcare literară viabilă care să nu-l reclame, tovarăș printre tovarășii*, Saba nu reușește să se emancipeze dintr-o anume intimitate jovială și publică pînă la ireverență, iar formulările categorice prea rar s-au întîlnit în preajma numelui său. Cu multă îndreptățire și-ar fi putut spune, odată cu Arghezi: *O laudă tiridă te insultă*. Și desigur că și-o va fi spus, deîndată ce s-a decis în anii bătrîneții să-și consacre el însuși acea carte de pătrunzătoare analiză care e *Storia e Cronistoria del Canzoniere* — gest temerar al omului stăpînit de certitudine și cunoscînd itinerarul autenticității, incontinent deopotrivă falsei modestii și orgoliului de tip d'annunzian. A scris oare cineva despre Saba — după moarte strofele lui sînt tot mai frecventate de critici — mai bine decît a făcut-o el însuși? Greu de spus da. Cartea lui e mult mai mult decît *una sua ideale autobiografia* cum se exprimă Spagnoletti.

Poetul s-a născut în 1883 la Triest, oraș comercial situat la periferia spiritualității italiene, și a avut o copilărie posomorită:

*Cînd mă născui mama-ncepu a plînge
Singură noaptea-n patul ei pustiu.*

Era o familie lipsită de armonie și tatăl său își părăsise soția încă înainte de nașterea copilului, lăsînd-o pe seama cîtorva rude bătrîne în atmosfera apăsătoare a ghetoului triestin. Firea lui nestatornică l-a purtat în rătăcirii

zadarnice și Saba însuși nu-l cunosc decât atunci când împlinise douăzeci de ani, după cum singur o spune în unul din cele cincisprezece sonete ale ciclului său autobiografic.

*Tata a fost pentru mine «asasinul»
pînă la vîrsta cînd l-am cunoscut.
Atunci văzui că era un copil
și darul care-l am e de la dînsul.*

După absolvirea gimnaziului cu patru clase, începe o tinerețe lîncedă între melancolia suavă a mamei și tandrețea crispată a unei doici, încep primele visuri nedesluite, o dată cu serile palide, mistuite deasupra golfului, ca niște cețuri hașurînd licărirea subțire a stelelor, o dată cu întiele lecturi haotice și cu tănuita ispită a dragostei. Poate fi întîlnit la Pisa sau la Florența, frecventează intermitent și capricios o academie de studii comerciale și navale, debutează în plină obscuritate, mai mult suportat decît acceptat printre confrăți și maeștri de o amabilă indiferență. Urmează anii primului război mondial cînd Saba, soldat pe frontul austriac, trăiește o experiență umană cu profunde ecouri în creația sa viitoare iar după restabilirea păcii se retrage în orașul natal reușind să întemeieze o prăvălie de anticariat pe o stradă lăturalnică. Acolo printre cărți cu vechi legături aurite scriind nocturn în rafturi, avea să-și desăvîrșească formația de autodidact și să-și trăiască viața pînă la izbucnirea celui-alt război, într-o atmosferă de liniște și meditație neîntreruptă.

Anii fascismului îi aduc nenumărate persecuții și umilințe deoarece, evreu după mamă, trebuie să suporte adesea consecințele inumane politicii rasiale a Italiei din acea vreme, și toate acestea amplifică rezonanța amară a poeziei sale, dar nu-i sdruncină nici o clipă dragostea de oameni, emoționantul patriotism și încrederea într-un destin superior cînd lumea, după cum spune undeva, își va regăsi bunătatea și se va risipi ca un fum inutilă durere.

★

Configurația poeziei lui Saba mărturisește un straniu paradox observat și de Francesco Flora, distinsul istoric literar: ce oare altceva decît un desăvîrșit instinct al marii poezii, poate explica faptul că într-o perioadă — e vorba mai cu seamă de anii 1910—1930 — cînd în centrele prestigioase ale vechii culturi italiene, într-un climat agitat, de căutări și tentații esoterice, tradiția se înstrăinează, un triestin periferic e acela ce regăsește *il filo d'oro della tradizione italiana* după propria-i expresie, reușind să capteze din nou sursa rătăcită venind de la Petrarca la Foscolo și Leopardi. Sau, altfel vorbind, cum se explică oare, că printre ația poeți *letrés*, tocmai autodidactul Saba trebuia să restabilească prestigiul marilor clasici? Paradoxului relevat de Francesco Flora i se adaugă un altul asupra căruia se va reveni: în lumea tuturor inovatorilor liricii italiene contemporane, cel ce realizează cu maximă acuitate tonul poeziei moderne este un cultivator al tradiției.

Umberto Saba e un poet al dramelor ascunse, asemănător sub acest aspect cu Bacovia, cu care împreună împărtășește sentimentul crepusculului unei lumi îmbolnăvite de timp, de istorie. Un vers neobservat printre sonetele ciclului său autobiografic nu ne poate scăpa:

Europei, iată-mi spuneam, i-a venit seara.

Ca și în pătrunzătoarea poezie a lui Georg Trakl, *Occident*, nu poate fi vorba de o coordonată geografică sau etnică ci e intuiția unei societăți în declin, a unei epoci istorice închise sub zodie ireversibilă. Acesta e sentimentul dominant, e temelia nevăzută a poeziei sale — e poate o stare de spirit imponderabilă pe care el însuși n-ar fi putut-o formula fără ezitări și confuzii, pentru că dincolo de marginile viziunii, dimineața nu se contura; dar versurile acestea din *Preludiul* său nu lasă nici o umbră de echivoc:

*Aurora
e departe de mine, noapte vine.
Puține ceasuri senine
durerea îmi lasă; a mea și-a altor
fiișe din preajmă.*

Poezia lui are, în consecință, și valoarea unei biografii lirice a acestui declin urmărit în propriile seisme sufletești ale poetului, ca într-un univers de sedimentare secretă, unde necunoscute prefaceri disimulează identitatea lucrurilor, realizând noi înfățișări și esențe. Urmărit de această angoasă, poetul se cufundă tot mai adânc în viața anonimă, caută printre oameni un reazim căci:

*nimic nu te odihnește de viață
ca viața.*

Opera lui ni se înfățișează ca un fluid al cotidianului; nimic festiv, nimic neobișnuit. Imensa lui galerie de portrete prezintă eroi necunoscuți, cu o existență modestă în dimensiunile intervertite ale unei lumi lipsite de perspectivă, nascându-se și crescând în virtutea unei inerții naturale, suferind și bucurându-se iubind și cunoscând disperarea, îmbătrânind și murind aproape neobservați, asemenea unor plante dintr-o grădină a nimănui. Ciclul acesta, dominat de un ritm implacabil, are ceva din măreția gravă a unui perpetuum mobile al vieții, chiar dacă uneori frumusețea bolnavă de monotonie, lincezește când orizontul estompează fugare trăsături de gratuitate și zădărnice. Materialul de extracție e nu o dată minereul amorf al prozei celei mai la îndemână: periferii de orașe provinciale, cafelele obscure, stadioane sportive, peisagii fără relief și personalitate, prăvălii spectacole, trenuri, un cărucior cu înghețată etc., dar aurul ascuns și nebănuit iese la iveală aproape neverosimil încît poetul seamănă nu atît cu mine-reul, cît mai ales cu un alchimist care-și materializează himera. Fiecare fapt e cunoscut fără intermedii, e trăit de poetul capabil să realizeze cele mai capricioase mutații sufletești; fiecare om și chiar fiecare vietate sau obiect au găzduit o clipă propria lui viață, într-o metempsihoză visată; nu vorbește oare el despre acea mistuitoare:

*dorință de-a ieși pe negîndite
din mine însu-mi, de-a trăi
viața tuturor.*
.....
*de-a strecura viața mea, în caldă
viață a tuturor.*

ca pentru o ideală reproducere a tuturor formelor interioare? Aceasta luminează deosebit obsesiva introspecție a celui ce spune: eu care-mi

aruncai privirea pînă-n fundul inimii mele. A privi exclusiv înlăuntrul tău, așa cum cerca de curînd un pictor francez de vogă mai nouă, e zadarnic dacă nu te-ai uitat în prealabil în jurul tău, dacă n-ai lăsat neîngădite toate căile de acces spre inima ta ca să te invadeze întreaga lume ambiantă pînă cînd simți că în tine sălășluiește ceca ce Saba numea *viața tuturora*. Aceasta e legea de aramă a lirismului și puținii nu înțeles-o atît de bine ca autorul *Canzonierului*; iată punctul său de confluență cu tradiția marii poezii italiene — cu tradiția în sensul de etică supremă și nu de slugarnic epigonism, căci, după judicioasa aserțiune a lui Francesco Flora *exemplul clasicilor nu te învață arta, ci elica artei*.

Definiția baudelairiană după care talentul este facultatea de a regăsi copilăria oricîteori vrei, e poate unilaterală, dar cînd se referă la poezie, adevărul ei se impune ca o realitate ineluctabilă; mai exact s-ar putea spune că talentul e darul de a nu-ți pierde niciodată copilăria, manifestîndu-ți paralel existența în perimetrul de farmec al tuturor vîrstelor, cu o desăvîrșită simultaneitate. Cît de bine i se potrivește o atare definiție lui Saba care se mărturisește însuși *rimasto un fanciullo*, o simți la lectura versurilor sale. Apăsător de dramele sufocate în adîncime, ale lumii anonime, poet care spunea:

*Iată-acum știi că printre fericiți
nu-i casa noastră. Că viața
ca o privire lăcomă, e toată
plină de-ascunse lacrimi.*

are obsesia nevinovată a copilăriei cu universul ei aerian de beatitudine gratuită, care filtrat prin timp și trecut prin tainicul opiat al memoriei afective, își dizolvă imperceptibil toate umbrele. Întoarcerea lui nu e un act de evaziune, așa cum uneori criticii tălmăcesc inflexiunea retrospectivă a poezilor, ci un mod de a rezista în fața tuturor vicisitudinilor, de a păstra nealterat întregul fond sufletesc, întreaga bogăție de umanitate originară, toate elanurile, generozitatea și disponibilitățile unei vîrste sublime. De aceea versurile sale vibrează de ingenuitate și candoare, creînd o atmosferă de elevație care contaminează chiar sufletele cele mai greu accesibile, și oferind fiecăruia un alt temel de a se judeca pe sine, de a se confrunta cu un ideal al tuturor valorilor umane. Care poate fi greutatea socială a unei asemenea poezii cu lente dar neîstovite virtualități active, care poate fi noblețea unui poet cînd poți spune: citindu-l, am devenit mai bun — nu se poate sublinia îndeajuns. Poezia lui n-are strălucirea fulgerului și impetuoșitatea furtunii — e cenușie și monotonă ca ploaia care fertilizează ogoarele.

Umberto Saba nu e un poet al percepției plastice și nu e receptiv la impresia vizuală chiar atunci cînd imaginea se compune severă în albul și negrul gravurii; tip eminamente auditiv, el percepe sonor și convertește datele realității în valori muzicale, organizîndu-și expresia într-o largă mișcare de *adagio* ca o lentă succesiune de valuri. Urmărindu-i modulațiile te gîndești uneori la poetul Laurei carc-și căuta sonetele pe coardele lăutei lăsată moștenire prin testament celui mai iubit dintre prieteni; ce periplu fantastic avea s-o aducă prin timp, nevăzută, în mîinile lui Saba? E o muzică

simplică și rafinată deopotrivă, în versurile sale, ca într-un vechi concert pentru vioară, de Vivaldi, o muzică a cuvintelor pe un portativ asimetric și derutant căci, înzestrat cu darul *de a păstra și varia în același timp ritmul*, cum spunea Foscolo despre Petrarca, Umberto Saba nu preia de fapt decât spiritul metricii tradiționale italiene, principiul ei eufonic pe al cărui temei își alcătuiește o metrică proprie.

Vorbeam la începutul acestor pagini despre modernitatea lui Saba. Ea trebuie văzută, dincolo de artificii formal, în însăși substanța expresiei sale poetice, altminteri nu poate fi realizată. Epoca interbelică a tuturor căutărilor duce cu toate drumurile ei spre un baroc exasperant, spre o imagistică parasemantică și gratuită indiferent dacă la hermetici e produsul organizat al unei lucidități matematice, iar la suprarealiști apare ca o excrescență informă a dicteului automat. (Nu spune oare Valéry: *Versurile mele au înțelesul ce li se dă* ?) După aceste experiențe reprezentând în fond o negație a limbajului poetic, poezia contemporană ajunge la o nouă sinteză a simplității — o simplitate desăvârșită, aproape magică, o maximă economie de mijloace sub egida realismului riguros, o știință a condensării, a dozajului, a disonanței, și geometria lapidară a noii arhitecturi, falsul prozaism, inflexiunea familiară și poliritmia (nu aritmia !), iată, în mare, specificul expresiei poetice moderne. În acest sens, Umberto Saba rămâne cel mai modern poet al Italiei contemporane, și dacă mesajul său de o sinceritate zguduitoare ni-l face apropiat, e și pentru că formele care-l vehiculează ne sînt înrudite.

ORAȘUL VECHI

*A*desea cînd mă-ntorc tîrziu acasă,
pe străzi obscure, seara, străbat orașul vechi.
Galben se oglindește prin băltoace
vreun felinar, și ulițele-s pline.

*A*icea printre lumea ce vine și se duce
spre casă, spre tavernă sau la vreun birt pustiu,
unde și om și mărfuri, deopotrivă
sînt resturile unui port la mare,
eu regăsesc, trecînd, nemărginirea
în umilință.

*A*ici e prostituata, marinarul,
bătrînul care-njură, femeia ce se ceartă,
calcanul care-atîrnă-n prăvălia
birtașului,
gălăgioasa fată-nebunită
de dragoste, —
toate și toți, făpturi ale vieții
și-ale durerii;
tînjește-n ei și-n mine-același suflet.

*A*ici, printre umili, gîndul mi-l simt
cu-atît mai pur,
cu cît îmi pare strada mai murdară.

FEMEIE

Cînd erai
tînără, înțepai
ca o tufă de mure. Chiar și piciorul
o armă-ți era, o, sălbateco.

Erai greu de prins.

 Încă
tînără, ești încă
frumoasă. Semnele
anilor, ale durerilor, leagă
sufletele noastre făcîndu-le una. Și azi
printre negrele plete ce-mi curg inelate pe degete,
nu mă mai tem de mica,
alba, pistruiața ureche diabolică.

FLORENȚA

Ca să-l îmbrățișez pe poetul Montale
— generoasă-i tristețea lui — am venit
în orașul care-mi fu drag. E ca și cînd
fiece piatră pe care pășesc ar fi
inima mea, dorul meu.
de-altădată. Dar nu am regrete. Se naște
— altă constelație — o altă vîrstă.

IATĂ, ACUM ȘTII

*Iată, acum știi că printre fericiți
nu-i casa noastră. Că viața,
ca o privire lacomă, e toată
plină de-ascunse lacrimi.*

*Înbire, gelozie, dor ascuns
de frumuseți expuse ca o pradă,
îți lasă-un vag regret, adăugînd
încă un fir urzelii vechi pe care
odată, moartea poate-o s-o destrame.*

*Se-ntorc în amintiri fugare,
nu zisele virtuți, ci alte gânduri
pe care-un tremur lin le-ncepoșează.
Povestea ta sfîrșește, se ascunde...
Dar cîte inimi dragi ai cucerit!*

În romînește de A. E. BACONSKY

ANDRÉ FOUGERON (FRANȚA) Acuarelă

de vorbă cu:

S. ANTONOV

G. BAKLANOV

I. BONDAREV

I. KAZAKOV — la Moscova

T. HOLUJ

S. LEM — la Varşovia

Dorind să-i informăm pe cititorii noștri asupra mișcării literare sovietice actuale, după interviurile luate unor poeți sovietici, publicăm în numărul de față răspunsurile prozatorilor sovietici: S. Anțonov, G. Baklanov, I. Bondarev și I. Kazakov la următoarele întrebări puse de redacția noastră:

1. Cum v-ați început activitatea de scriitor? Ce evenimente din viața dumneavoastră sau ce lecturi v-au deschis calea spre munca scriitoricească?
2. Cărei specii de proză îi acordați preferință: romanului, nuvelei sau schiței?
3. Care sînt, după părerea dumneavoastră, perspectivele de dezvoltare a genului scurt în viitorul cel mai apropiat?
4. Locul pe care-l acordați romanului în literatura sovietică contemporană. Care sînt posibilitățile de inovare în domeniul romanului realist-socialist?
5. Care anume tradiții ale prozei clasice ruse și universale, sau sovietice, le considerați cele mai rodnice pentru propria dumneavoastră dezvoltare literară și pentru dezvoltarea prozei sovietice în genere?
6. Care sînt principalele tendințe inovatoare care se pot remarca în momentul de față în proza sovietică?
7. Ce părere aveți despre experiențele scriitorilor contemporani din Apus în domeniul romanului.
8. Planurile dumneavoastră de creație?

SERGHEI ANTONOV

1. Prima mea povestire, *Primăvara*, a apărut în revista *Zvezda* din Leningrad, în anul 1947. Marele Război pentru Apărarea Patriei (am fost mobilizat din 1941 pînă în 1946) mi-a schimbat destinul: am abandonat definitiv vechea mea profesie (inginer de drumuri și profesor) și m-am consacrat scrisului.

2. În anii din urmă am dat preferință «povestirii lungi», de circa patru coli de autor.

3. Din păcate, cititorul preferă povestirilor lungi romanele (fie ele chiar proaste). E un fenomen ciudat, caracteristic nu numai cititorului sovietic. Același lucru se întîmplă și în Japonia, și în Franța, țara clasică a nuvelei. Scriitorul Gamarra spunea cîndva că un cunoscut de-al lui l-a convins pe un editor parizian să-i tipărească o culegere de povestiri numai după ce le-a dat eroilor din toate povestirile aceleași nume, ca să creeze măcar iluzia unui roman.

Cred, totuși, în forța și eficiența «prozei scurte». Ceea ce se cere e să se îmbunătățească calitatea povestirii.

4. În literatura sovietică, alături de lucrările bune și interesante, am totuși impresia că procentul de romane voluminoase și prolixes e încă mult prea mare.

Mai înainte de a vorbi despre spiritul inovator, s-ar cuveni să învățăm a scrie mai concis, a plasa un număr mai mare de idei în spațiul uriaș al unei coli de tipar.

5. Pe mine m-au influențat cel mai mult și continuă să mă influențeze operele lui Gogol, Cehov, Zoșcenko.

6. După părerea mea, nu există spirit inovator în literatură «în genere», nici chiar în literatura realismului socialist. Cred că se poate vorbi de tendințe inovatoare numai în ce privește pe fiecare scriitor în parte.

Dintre scriitorii în ale căror opere simt spiritul inovator, voi cita doi: pe V. Tendriakov și V. Aksionov. Dintre poeți, după părerea mea, scrie bine și dé o manieră nouă E. Evtușenko.

7. Nu pot spune nimic despre experiențele scriitorilor contemporani vest-europeni în domeniul romanului, fiindcă nu sînt competent în materie.

8. Termin de scris, cu o mare întîrziere, cartea *Scrisori despre povestire*, în care încerc să expun unele considerațiuni pe teme estetice. După ce voi sfîrși această carte, voi scrie din nou povestiri.

GRIGORI BAKLANOV

1. Am început să scriu după război, și despre război, desigur, căci aveam pe-atunci douăzeci și trei de ani și războiul a fost cel mai de seamă eveniment din viața mea. Dealtminteri, toți oamenii din generația noastră și-au format biografia și însușirile omenești în război.

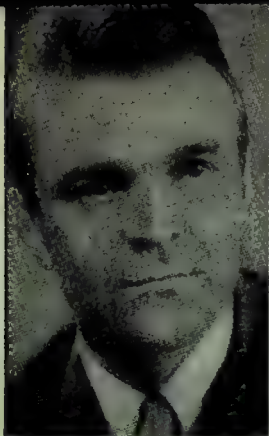
2. Scriu mai ales nuvele scurte și aș putea dovedi în fel și chip avantajele pe care le prezintă ele, dacă n-aș scrie în același timp și povestiri și dacă n-aș lucra în momentul de față la un roman.

3—4. În ce privește perspectivele de dezvoltare a genului scurt, departe de mine gîndul de a mă angaja într-o dispută cu teoreticienii literari; eu nu fac decît să-mi exprim o părere: după mine, orice gen are perspective atunci cînd există un maestru al acestui gen. Și povestirea, și nuvela, și romanul pot reflecta epoca, relațiile dintre oameni. Istoria literaturii confirmă lucrul acesta destul de convingător.

5. Dascălii mei literari au fost Lev Tolstoi, Cehov, Alexei Tolstoi, iar dintre scriitorii în viață — excelentul maestru Konstantin Gheorghievici Paustovski. El conducea un seminar atunci cînd am studiat eu la Institutul de Literatură.

6—7. Aceste întrebări mi-ar necesita o meditație mai îndelungată.

8. Așa cum am spus mai sus, în momentul de față lucrez la un roman despre primele luni de război. Totodată, am conceput două mici nuvele, dintre care una am și început s-o scriu. Mi-am pus de mult în gînd să scriu o carte de povestiri.

IURI BONDAREV

1. Am început să scriu în anul 1946, stimulat de război. Am văzut prea multe și am trecut prin atâtea încercări ! Voiam să povestesc toate acestea, să transmit și altora emoțiile mele. Orice act de creație începe, poate, tocmai cu emoția: simți nevoia de a veni în contact cu oamenii, cauți prin mijlocirea hîrtiei pe cei care au trecut prin aceleași încercări ca și tine.

Înainte de război, am învățat la școală, nu aveam încă o profesiune. În prezent, profesia mea e literatura. Am început să public din 1949. Primul meu dascăl a fost minunata proză a lui A. P. Cehov.

2. Am început prin a scrie povestiri, gen pe care îl îndrăgisem de mult. În 1956, am scris prima nuvelă, *Tinerețea comandanților*, apoi nuvelele *Batalioanele cer foc* (1957) și *Ultimele salve* (1959) și, în sfîrșit, romanul *Liniește* (1962). Lucrînd la nuvele, am îndrăgit acest din urmă gen. În afară de asta, îmi place romanul scurt. În ultimii ani, n-am scris aproape de loc povestiri. Nu știu de ce, dar mi se pare că e păcat să-ți cheltuiești energia și experiența sufletească în genul acesta laconic, care însă este foarte bun ca gen.

3. Cred că genul povestirii se va transforma în nuvelă scurtă, de trei-patru coli de tipar.

4. În literatura sovietică, romanul se dezvoltă și se va dezvolta. După părerea mea, perspectiva care-l așteaptă este laconismul și totodată capacitatea. Epoca noastră e o epocă impetuoasă și noi n-avem dreptul să scriem romane lente. Noi trebuie să consemnăm epoca și, în această privință, ceea ce caracterizează vremea noastră este dinamismul, pulsul iute al vieții.

5. Scriitorii mei preferați sînt Lev Tolstoi, Anton Cehov, Ivan Bunin, Alexei Tolstoi, Mihail Șolohov, iar dintre scriitorii occidentali — Ernest Hemingway și Heinrich Böll.

6. Pentru mine, spiritul inovator există atunci cînd ideile noi nu pot fi înveșmîntate într-o formă veche. Atunci, se caută o nouă compoziție, se caută noi mijloace de expresie, un ritm nou, un subiect nou, imagini noi. Inovația de dragul inovației înseamnă manierism, înflorituri inutile, jonglerie cu măiestria. În artă, totul trebuie să fie firesc, ca însăși viața.

Atunci cînd un scriitor abordează un nou domeniu al vieții, cînd vorbește despre conflictele omenеști noi, și face lucrul acesta în felul său, cu talent, cu prospețime într-o manieră sugestivă și originală, atunci avem de-a face cu o inovație.

În literatura sovietică, cred că astfel de inovatori sînt Mihail Șolohov (*Donul liniștit*), Alexandr Fadeev (*Înfrîngerea*), Valentin Kataev (*Vreme, înainte !*), K. Paustovski, A. Tvardovski, V. Panova, V. Nekrasov, E. Evtușenko, E. Vinokurov, G. Vlađimov.

7. În literatura străină, sînt foarte rodnice, după părerea mea, căutările lui E. Hemingway, H. Böll, G. Greene, G. Simenon (*Președintele*).

8. Recent, am terminat de scris romanul *Liniște*, care a apărut în revista *Novii mir*. Acum, lucrez la un scenariu după acest roman. Mă gîndesc să scriu un nou roman, dar despre conținutul lui e încă prematur să vorbesc. Pot spune doar că, în el va fi vorba despre viața sovietică de după 1950, iar eroul lui va fi un reprezentant al tinerei generații.

IURI KAZAKOV

1. Am intrat în literatură oarecum întâmplător, nici nu-mi mai aduc aminte cum. Mi s-a făcut poftă să scriu și m-am apucat de scris. Am avut noroc în sensul că, neștiind cum anume trebuie să scriu, știam foarte bine cum *nu trebuie* să scriu. Nu trebuie să-ți calci pe conștiință și să scrii despre lucruri despre care n-ai vrea să scrii, chiar dacă tema — străină ție în virtutea structurii tale sufletești — pare să prezinte importanță pentru redactori și critici.

Înainte de a face literatură, am fost muzician. Am abandonat însă muzica definitiv. Cred că literatura e o înde etnicire atât de complexă și grea, încât nu-ți mai rămîne timp să te mai ocupi și de altceva. Nu pricep cum poți continua să lucrezi undeva, iar în timpul liber să scrii. Oamenii care procedează în felul acesta sînt, de regulă, proști lucrători și proști scriitori.

2. Am început prin a scrie povestiri și scriu povestiri și pînă azi. Aceasta nu înseamnă că dau preferință exclusiv povestirii. Nuvela și romanul mi se par, însă, mult prea complicate. Pe de altă parte, subiectele care-mi vin în cap se încadrează de regulă în genul povestirii.

3. În ceea ce privește perspectivele, mă văd pus în dificultate să spun ceva precis. Literaturile popoarelor se formează în funcție de numărul scriitorilor talentați. Cu cît vor apare mai multe talente în viitorul apropiat, cu atît va fi mai bine și, deci, și perspectivele vor fi mai mari.

4. Romanul este, desigur, un gen de bază al literaturii. Toți marii scriitori din trecut și din prezent (cu rare excepții) au fost

și sînt romancieri. Cît despre perspectivele romanului, ele par să fie aceleași cu cele ale povestirii. Iar posibilitățile de inovație în romanul viitorului apropiat vor fi întotdeauna proporționale cu talentul romancierului respectiv.

5. De la primii mei pași m-am simțit atras spre realism. Aveam însă nevoie să-mi fundamentez pasiunile, aveam nevoie de exemple înalte, aveam nevoie să-mi întăresc cu ceva această convingere. Asemenea exemple am găsit din belșug atît în literatura rusă, cît și în literatura occidentală. Cît despre anumite nume, citez pe L. Tolstoi, A. Cehov, I. Bunin, iar din Occident — pe Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Aldington, Böll, Remarque, Exupéry. . .

6. La noi, problemele spiritului inovator par să treacă pe planul al doilea, dîndu-se înțîietate problemelor *talentului*. E drept că, într-o vreme, s-a angajat o discuție despre « stilul telegrafic », dar cei care au scris despre asta au fost criticii. Scriitorii doar au căutat și caută să scrie mai bine, mai cinstit, să abordeze un cerc tot mai larg de probleme.

7. Nu cunosc suficient de bine literatura occidentală pentru a emite considerațiuni competente despre experiențele literare. În afară de asta, în traducere se pierde de regulă multe, și o anumită particularitate de stil pentru care scriitorul e îndrăgit în patria lui, poate să se piardă cu totul pentru cititorul din străinătate. Știu asta din proprie experiență. O dată, am început o povestire cu o frază lungă; voiam să exprim în această frază dintr-odată tonalitatea povestirii și să redau senzația mișcării, deoarece acțiunea povestirii se petrece într-un autobuz care gonește în plină noapte pe o șosea pustie. În aproape toate traducerile occidentale ale acestei povestiri, fraza cu pricina a fost împărțită în cîteva fraze mai scurte. Expresivitatea din original s-a pierdut.

8. Ca și pînă acum, voi scrie povestiri. Nu citez încă să devin romancier. Cu toate că-i invidiez mult pe romancieri. Au atîta demnitate ! Fiindcă ei știu că romanul e ceva !

TADEUSZ HOLUJ

Nu de mult, la Varșovia a apărut ultimul roman al lui Tadeusz Holuj, intitulat *Sfîrșitul lumii noastre*. Ca și operele sale precedente, lucrarea a deșteptat un viu interes în masele de cititori, deoarece scriitorul — romancier, nuvelist, dramaturg, mereu prezent în publicistica militantă și pe tărîm social — a abordat totdeauna temele cele mai serioase ale contemporaneității cu o forță și o profunzime incontestabile. Foarte tînr debutant în momentul izbucnirii războiului, a luptat pe front, a fost făcut prizonier și deportat la Auschwitz. După război, a publicat lucrările: *Începutul*, mărturie asupra formării oamenilor noi în Polonia eliberată, *Unul de dincolo*, roman în care elementul senzational se îmbină abil cu evenimentele militare din toamna lui 1939 și, în fine, ciclul epic *Regat fără țară*, remarcabilă lucrare socială în trei volume masive, apărute în curs de aproape un deceniu. Laureat al premiului de stat, Tadeusz Holuj a publicat mai multe volume de nuvele, eseuri judicioase asupra literaturii polone actuale, precum și versuri, care îl situează printre cei mai buni lirici ai Poloniei de astăzi. O problematică variată, izvorită din preocupările multilaterale ale scriitorului, se îmbină la Tadeusz Holuj cu o mare bogăție a mijloacelor de expresie.

— Creația dumneavoastră îmbrățișează genuri literare atît de diverse, încît fiecare operă nouă constituie o adevărată surpriză pentru publicul cititor și pentru critici, fie că e vorba despre un roman, o dramă, despre versuri sau nuvelistică. Care e factorul care condiționează alegerea unui gen sau a altuia? Oare, alegerea vă e dictată de o necesitate de moment, sau o idee creatoare dată corespunde unui anumit tipar artistic — numai acestuia și nu altuia?

T.H.: Limitele dintre genuri sînt foarte vagi: există multe romane, care în realitate sînt nuvele sau povestiri clasice, există lucrări în versuri, care sînt, de fapt, proză curată, există, în fine, opere scenice care în esența lor nu sînt mai mult decît eseuri sau chiar foiletoane. În ceea ce mă privește, alegerea genului e determinată de viziunea lucrurilor, conflictelor pe care țin să le reprezint. Aleg proza atunci cînd vreau să redau o imagine

complexă a lumii, desfășurată în timp și pe mai multe planuri, atunci când vreau să arăt întâmplări, evenimente, un anumit proces de dezvoltare țîșnind din însăși realitatea vie și a cărui mărturie se cere a fi notată, pentru ca să rămînă în conștiința cititorilor. Recurg la dramaturgie atunci când întîlnesc o problemă acută prin conținutul său etic și de idei. În fine, recurg la versuri — de altfel, de la un timp înceace, din ce în ce mai rar — atunci când vreau să expun probleme care mă frămîntă, să-mi exprim gânduri și sentimente personale. Atunci când nu îmi sînt suficiente prezentarea omului și operativitatea dialogului în cadrul nuvelei, prefer romanul care, după mine, oferă tot mai mult mijloacele cele mai eficiente de exprimare artistică.

— Desigur că redactarea romanului *Regat fără țară* a impus cercetări îndelungi, studii și lecturi bogate. Această operă de mari proporții a apărut sub forma sa definitivă abia acum doi ani. Știu că prima schițare a subiectului datează din anul 1940, prin urmare aproape douăzeci de ani ați trudit la această temă. Această muncă constituie o dovadă grăitoare a înaltului simț de răspundere ce-l aveți pentru fiecare cuvînt tipărit, atunci când e vorba să evocați imaginea realistă a trecutului. Oare, o atare răspundere, o atare probitate de informație, caracteristice omului de știință, cercetătorului istoriei, să fie obligatorii și pentru romancierii? Credeți că unui autor care descrie fapte adevărate, personaje care au trăit realmente, nu i se poate acorda o oarecare libertate față de materialul informativ?

T.H.: Să știți că eu am protestat întotdeauna împotriva denumirii de *roman istoric*, am protestat de cîte ori i s-a dat ciclului meu titlul acesta. După mine există romane *pasiv-istorice*, pasive sub raportul ideilor și al valorilor de cunoaștere, mărginindu-se la o descriere cît mai colorată a unei epoci și a oamenilor săi, romane ce se rezumă la *reprezentare* — și există romane *active* sub raportul ideilor și al cunoașterii, pătrunzînd operativ în esența trecutului, desprinzînd din el tot ceea ce explică contemporaneitatea, tot ceea ce — în trecut — constituie sursa și cauza realității prezente. Prin urmare, există două genuri de «roman istoric», total deosebite unul de celălalt, independent de stilizarea artistică și — natural — independent de epoca istorică tratată, fie cu intenții filozofice, fie cu simpla intenție a redării pitorescului, momentul istoric prezentînd în acest caz un simplu pretext. Acest ultim gen — al pitorescului descriptiv — e foarte la modă în timpul din urmă și beneficiază de o justificată licență în ce privește deformarea istoriei. Dar la romanul istoric de genul pe care eu îl numesc *activ*, sînt absolut necesare conștiinciozitatea și simțul de răspundere — aceste calități fiind obligatorii mai ales în literatura țării noastre, unde mai mult decît în orice altă țară, istoria a fost din totdeauna un factor extrem de activ în existența generațiilor care sînt astăzi în viață. Ca să redau pentru prima oară în cadrul unui roman fapte istorice necunoscute, sau puțin cunoscute chiar istoricilor, mi-a trebuit o lectură serioasă și o cercetare de mai mulți ani în arhive, în scopul de a ilustra epoca aleasă prin persoana unui erou de tip nou; eroul de tip nou al romanului *Regat fără țară* a fost, în speță, un țăran sărac și neștiutor, crescînd treptat pînă la conștiința națională și de clasă, tocmai prin faptul că a participat activ la evenimentele istorice ale epocii sale; ca să redau convingător un asemenea tip, a trebuit să mă solidarizez cu el însuși, cu destinul lui. De sigur, acest mod de creație exclude viziunea obiectivă, neutrală, a faptelor — și s-ar putea spune că implică în schimb oarecare deformări, însă pot mărturisii că m-am făcut vinovat de o deformare în sensul imaginii pe care o căpătau faptele în conștiința socială de atunci, nu în sensul unei falsificări voite a tabloului epocii.

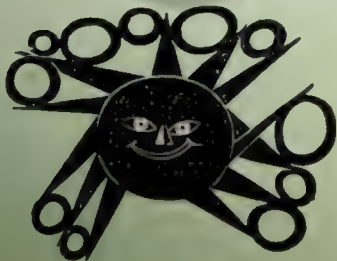
— În aceste condiții, pe lângă vocația de scriitor, nu v-ați descoperit, oare, și o adevărată pasiune de istoric?

T.H.: Am să răspund la această întrebare făcînd « istoria intimă » a romanului meu. Iată: prima idee a romanului a germinat înainte de război. De fapt, mă gîndeam să scriu un poem. Nu s-a realizat, fiindcă nu era trăit efectiv. După evenimentele din septembrie 1939, istoria contemporană ne puneă tuturor întrebarea: de ce? Era întrebarea generației mele, cerînd răspuns din partea omului și scriitorului. Din această întrebare s-a născut romanul meu, *Încercarea focului*. Am încercat să-l continui, însă am distrus urmarea, ajungînd la concluzia că întregul conflict trebuie prelucrat din nou. Aveam în urma mea o activitate conspirativă, îndurasem viața lagărului de concentrare, existența în emigrație — o emigrație efectivă, îmbinată cu sentimentul unui exil sufletească — participasem activ la viața politică, trăisem procesul de închegare a ideologiei proletariatului chiar în mijlocul maselor proletare, așa încît făcusem cunoștință cu problematica unui roman realist și puteam deci să scriu abia acum un asemenea roman. Dacă am început să scriu *Regatul fără țară*, a fost mai puțin din pasiune pentru istorie, cît din pasiunea de cercetor al societății, așa cum trebuie de fapt să se petreacă lucrurile cu orice scriitor adevărat. Am abordat o epocă istorică pentru a cunoaște mai bine contemporaneitatea și pentru a-mi defini mai bine propriul meu loc pe pămînt.

— Nu credeți că literatura posedă o sferă specială de acțiune și că, în mod deosebit, dispune de o puternică influență asupra maselor de cititori?

T.H.: Da, sînt exact de aceeași părere. Știu că literatura zonei noastre de cultură încă nu și-a pierdut caracterul său « magic », că ea posedă forța de a-l educa pe om, pe linia moravurilor, a deprinderilor sale de gîndire, a adoptării unei poziții etice, a posibilității de înțelegere a destinului său în societate. Unii pretind că misiunea aceasta educativă nu cade în « sarcina » literaturii, ca și cum literatura ar avea altă « sarcină » înăscută. Scriitorii de seamă și societatea însăși i-au impus această misiune de educare în sensul etic. Atîta vreme cît o operă literară va constitui pentru masele cititoare o trăire, această operă — ca orice altă trăire — va acționa asupra conștiinței și atitudinii morale a fiecărui cititor.

(NOWA KULTURA, nr. 23/1962)

STANISLAW LEM

Cunoscutul prozator polonez Stanislaw Lem a început să scrie literatură științifico-fantastică, acum aproape două decenii, debutând cu *Astronauții*. Au trecut unsprezece ani de la editarea romanului său *Norul lui Magellan* și, astăzi, aceste lucrări au epulzat mai multe serii de ediții în limbile rusă, lituaniană, maghiară, cehă, română și germană, în prezent fiind gata traducerea în franceză și italiană. În ultimii ani, Lem a publicat volumele *Învaria din Aldebaran*, tradusă în limbile rusă și cehă, *Solaris*, *Jurnale stelare*, *Eden*, *Întoarcerea de pe stea*, *Expediții cu escadritle de rachete*, călătoriile interplanetare, descoperirea și exploatarea unor lumi nebănuite, întâmplări ce se vor petrece în mileniiile viitoare — iată substanța obișnuită a romanelor lui Lem. Ultimul, *Canta Reboșilor*, e considerat de critica literară poloneză ca un model de vervă și ingeniozitate întrunind vizionarea cosmică a universului cu grotescul alegoric al lui Jonathan Swift.

— Toată lumea consideră că scrieți foarte ușor. Se spune că vă așezați la mașina de scris având lucrarea gata concepută și că în rest nu faceți altceva decât să-i dați forma literară.

S. L.: N-aș putea spune că atunci când mă așez la mașina de scris știu tot ceea ce vreau... *Jurnalul găsit în baie* l-am conceput inițial ca pe o mică humorescă, dar el a luat treptat proporțiile unei cărți. S-ar putea părea că scriu repede, eu însă simt în permanență rezistența interioară pe care mi-o opune materialul. Firește, *ex post* am impresia că totul a fost conceput întocmai așa de la bun început, că aveam romanul clar conturat, ca un fel de relief pe un bolovan de piatră, și că nu-mi rămânea decât să elimin tot ce era de prisos...

Mi se întâmplă, însă, adesea, la început, ca foaia de hârtie pusă în mașină să aștepte zadarnic să-mi vină inspirația. Am, desigur, întotdeauna la

îndemână notate unele idei, însemnări etc., la care recur plin de speranțe în momentele de totală absență a inspirației. Și, într-adevăr, datorită lor izbutesc uneori să mă urnesc din « punctul mort ». Când mă chinuiam astfel cu ultima mea lucrare — *Întoarcerea de pe stea*, știam numai că eroul meu, cosmonautul, revine după o călătorie de zece ani pe Pământ, unde în acest răstimp au trecut patruzeci de ani... Ca atare el avea să se ciocnească de o civilizație nouă, necunoscută lui. Era, aș putea spune, amuzant: ședeam și scriam, urmărind cu interes primele contacte și primele conversații ale eroului meu, când deodată a apărut cuvântul « betrizare », fără ca eu însumi să știu ce trebuia el să însemne. Participanții la discuție încearcă să-i definească semnificația; eu însumi sînt curios să știu ce înseamnă. Narațiunea se desfășoară parcă de la sine și încetul cu încetul ideea este definitiv concepută: oamenii au fost supuși unei experiențe — creierul lor a fost lipsit de însușirea de a-și închipui, de pildă, că un om poate fi ucis... În felul acesta, « betrizarea » apare pe de-o parte ca o mare binefacere, dar ea are și alte consecințe, foarte importante: nimeni nu mai e în stare să-și închipuie că omul poate să-și dea viața pentru a-și salva aproapele.

— Se pare că aveți rara însușire de a dezvolta cu ușurință cele mai diferite idei. Lucrul acesta ar fi pentru dumneavoastră un fel de joc profesional al minții. De aceea, e de presupus că, în toată această feerie, oamenii vă interesează mult mai puțin ca obiect principal...

S.L.: Nicidecum. Ba dimpotrivă. Vedeți dumneavoastră, în realitate eu mă ocup de literatura științifico-fantastică « din necesitate », ca să zic așa. Trebuie să spun că nu știu să nascocesc nimic în sensul unei « metamorfozări ». Am scris un roman despre contemporaneitate, în care am pus maximum din experiența mea de viață. În schimb, pot scrie despre unele emoții pe care nu le-a încercat încă nimeni și de aceea în domeniul literaturii științifico-fantastice nu mă paște primejdia de a comite falsuri. Mărturisesc că pe mine nu mă interesează previziunea unor realizări pur tehnice sau ceva de felul acesta, ce ar comporta greșeli de calcul. Astfel de previziuni sînt, de obicei, sortite eșecului. Să încercăm să ne închipuim ce mai prezintă azi interes din literatura științifico-fantastică de mai înainte. Pînă și Jules Verne, care a nascocit cîndva submarinul, a devenit ridicol de arhaic. Ce să mai spunem, în cazul acesta, de scriitorii fantasty din zilele noastre? Azi este pur și simplu imposibil de anticipat descoperirile calitativ noi la care va ajunge știința. De aceea, pe mine mă interesează mai mult înseși situațiile științifico-fantastice și oamenii ajunși în aceste situații. De exemplu acțiunea de « betrizare ». La urma urmei e vorba de probleme actuale, îmbrăcate doar în straie galactice, e vorba de probleme care îi preocupă pe oamenii din zilele noastre.

— Așadar, după părerea dumneavoastră, viitorul nu poate fi prevăzut?

S.L.: Cred că pentru următorii 300 de ani lucrul acesta este posibil cu oarecare aproximație. Dar pe mine mă interesează epoca de peste 500 de ani, în care, practic, nu poți « arunca o privire ». Aș vrea, desigur, să văd și lumea din anul 3000. Dar dacă aș încerca apoi s-o transpun în zilele noastre, n-aș găsi limbajul adecvat pentru a vorbi despre ea. Și chiar dacă aș găsi cuvintele necesare, n-aș putea fi înțeles pînă la capăt. Lumea pe care aș înfățișa-o ar fi prea greu de înțeles, prea necunoscută. S-ar putea ca cititorii să nu fie de acord cu mine. S-ar putea, chiar, să se abată peste capul meu tunete și fulgere. Și totuși ar fi interesant, de pildă, de

vorbit cu o mașină care a devenit independentă, dar pe urmă se plinge de soarta ei, de faptul că omul a chemat-o la viață... Contactul mult prea îndelungat cu elementul științifico-fantastic, cu tot felul de rachete și mecanisme provoacă întotdeauna, ca pe un act reflex, un zîmbet ironic. Și aceasta, la rîndul său, mă îndeamnă să abordez mai curînd situațiile decît descrierile tehnico-științifice.

— Am fi curioși să știm cum izbutiți dumneavoastră să interpretați, într-o manieră nouă, problemele intelectuale arhicunoscute, să înlăturați piedicile care țin gîndirea într-o stare de inerție.

S. L.: Aceasta se leagă în parte de biografia mea. Datorz foarte mult doctorului Hoynowski, care a organizat, după război, la Cracovia, un seminar pentru problemele științifice. Ce e drept, acolo am studiat medicina, după ce urmasem o jumătate de an la Politehnică, dar Hoynowski mi-a trezit interesul față de un alt domeniu, foarte interesant... M-am apucat să studiez astronomia, cibernetica și, înainte de toate, istoria științei, metodologia. Studiam, de pildă, mai mult istoria fizicii decît fizica însăși. Aceasta îmi îngăduia să văd totul, ca să zic așa, «dintr-un zbor de la mică înălțime»... Am studiat, de asemenea, și biografiile oamenilor care au revoluționat știința. Îmi sînt cunoscute viețile multor oameni, de exemplu a lui Einstein, față de care nutresc sentimente deosebite. De altfel am și încercat să realizez pe unul din eroii mei după trăsăturile lui de caracter. E vorba de celebrul savant Hoobar din romanul *Norul lui Magellan*. Am avut întotdeauna un mare respect față de creația științifică. Îi prețuiesc îndeosebi pe savanții a căror creație nu se mărginește numai la erudiție. Pentru mine e o deosebire colosală între savantul-erudit și savantul-creator. Cînd citești, de pildă, *Rîmul evoluției* de Simpson, parcă simți suflul unei autentice creații științifice. Ai impresia că îl ascuți pe un om care creează el însuși și poate spune multe, simți că culegi informații «din prima mînă»...

— În afară de previziunea viitorului în sfera științifico-fantastică ați putea încerca să preziceți ceva concret, fie chiar sub forma unor reflecții destul de libere?

S. L.: Previziunea e ceva foarte greu, pentru că în general noi nu sîntem în stare să prevedem unele salturi calitative care se vor produce în știință. Nu de mult am citit o știre despre un nou aparat de radio-recepție sub forma unui cristal monolit. Acest cristal reprezintă un întreg sistem, cu o receptivitate colosală. E ceva de-a dreptul zguduitor. Dacă, de pildă, această bară de cristal se despică în două, scade corespunzător și diapazonul capacității ei. Din însăși structura acestui cristal se vede că el ar putea imita cu succes un creier de felul celui omenesc altfel decît o face natura vie. Pînă acum se considera, însă, că pentru a crea un creier electronic identic cu creierul omului va fi nevoie de o întreagă clădire, pe cînd în cazul de față avem de-a face cu o cultură vie de cristale. În prezent, acest aparat costă un milion de dolari. Dar cum va fi mai departe?...

Să ne închipuim cum ar reacționa cititorii dacă am scrie că aparatele de radio vor fi cultivate așa cum se cultivă roșiile... În felul acesta, perspectiva viitoarelor salturi calitative din diferite domenii ale științei îngreuiază previziunea. Pe mine personal, cel mai mult mă uluiește evoluția actuală a biologiei. În prezent noi sîntem pasionați de tehnologie; cred, însă, că după era tehnologiei va veni o eră biotehnică. Ce nevoie e de vacă, dacă laptele poate fi produs de mașină? La început, probabil, laptele acesta

nu va fi prea gustos, dar încetul cu încetul oamenii vor face ca el să fie de o calitate superioară laptelui pe care ni-l dau acum vacile. Gîndiți-vă că laptele de vacă poate fi ameliorat pe cale artificială.

Dar problema omului? Problemele bolilor și ale longevității? Medicina din zilele noastre poate fi încă asemuită cu un tehnician care, atunci cînd repară un aparat de radio, se apucă să-l scuture. «Scuturăturile» nu sînt întotdeauna folositoare. Dar problema perfecționării organismului uman? Acest lucru va deveni posibil, va fi o necesitate. Perfecționarea naturii înseși a omului va fi necesară, de pildă, pentru zborurile cosmice, pentru vizitarea altor planete. Și apoi la aceasta va contribui și un fel de întrecere între om și mașină...

De altminteri, fiindcă a venit vorba despre alte planete, se pune întrebarea cum va privi omenirea întîlnirile probabile cu ființele vii de altă specie. Pe Pămînt, omul apreciază ființele vii după nivelul lor de dezvoltare și consideră că e în drept să le extermine pe unele din ele. Dar care vor fi criteriile după care se va călăuzi el cînd se va întîlni cu acele ființe noi? Pe ce se vor întemeia relațiile dintre om și acele ființe? În fața omenirii se va ridica o serie întreagă de probleme de acest fel. Cît despre viitorul apropiat, e probabil că ne așteaptă o revoluție crucială în domeniul gravitației și al timpului...

— Dumneavoastră cum credeți: noi trăim într-o lume mai bună sau mai rea?

S.L.: Cred că sistemul nostru e mai curînd un sistem tipic mediu, obișnuit. Este probabil ca înaintea noastră diferite ființe de pe alte planete să fi trecut deja prin peripețiile prin care am trecut noi. În prezent, după dezvoltarea ei inegală în trecut, civilizația Pămîntului e în preajma unui nou salt calitativ. Acest salt poartă un caracter tehnologic. E oare posibilă o altă direcție de dezvoltare? Deocamdată e greu de spus ceva precis în această privință. Cred că mai curînd noi trecem prin niște procese inevitabile, caracteristice și altor lumi. Ceva mai concret vom afla atunci cînd ne vom întîlni cu oaspeții din Galaxie... Posibilitatea aceasta nu e exclusă, deși, firește, o călătorie imediată pe alte planete, așa cum ar dori-o autorii de cărți științifico-fantastice, pare să fie încă imposibilă. Altfel am fi fost și noi vizitați deja de oaspeți din Cosmos. Un scriitor fantast consideră, chiar, că cu veacuri și veacuri în urmă pe Pămînt au și poposit niște ființe înzestrate cu rațiune, care au adus cu ele culturi primitive de albumine. Planeta noastră nu le-a plăcut, dar ele au lăsat în oceanele Pămîntului o parte din «bagajul viu» pe care-l aveau asupra lor și din care s-au format treptat formele superioare de animale, pînă la ființele înzestrate cu rațiune... Adepții teoriei acestei vizite îndepărtate pe Pămînt a unor oaspeți din Cosmos operează cu astfel de argumente ca, de pildă, un bloc metalic cu laturi geometrice regulate, găsit în sedimentele de huilă din mezozoic și care s-ar afla în păstrare la un muzeu din Austria. Se vorbește, de asemenea, și despre tectite, niște aliaje sticloase, care s-ar fi format în timpul decolării unor rachete cosmice de pe planeta noastră. Despre toate acestea s-a scris mult în presa sovietică. Nu de mult, însă, în revista *Priroda* a apărut un articol critic nimicitor, semnat de o mare somitate științifică, și care respinge această versiune.

— Tindeți spre un contact cît mai strîns cu știința?

S.L.: Într-un anumit sens maximal, lucrul acesta îmi este cu neputință. În primul rînd, specializarea științifică multilaterală este în zilele noastre

o absurditate. Mi-ar trebui o întreagă armată de asistenți, care să se ocupe numai de selectarea materialului științific interesant.

Cînd am lucrat la *Dialogurile mele* (de care sînt mîndru, deoarece au fost citate în numeroase bibliografii din străinătate în domeniul ciberneticii), despre această știință tînră se scriaseră doar aproximativ 60 de cărți, din care pot spune fără să mă laud că am citit jumătate. În prezent, există biblioteci întregi despre cibernetică. Cum poți oare să ții pasul cu acest progres impetuos al științei?...

— Totuși aveți, probabil, un contact stabil cu practica științifică?

S.L.: Interesele mele ca scriitor nu au o legătură nemijlocită cu ea. La timpul său, am fost ales în consiliul de conducere al Asociației astronauților din Polonia, dar mai târziu am ieșit din el: ce am eu comun cu dinții? Astronautica e azi un domeniu de roman contemporan, mai bine zis chiar istoric, și eu nu sînt un adept prea fervent al acestui gen...

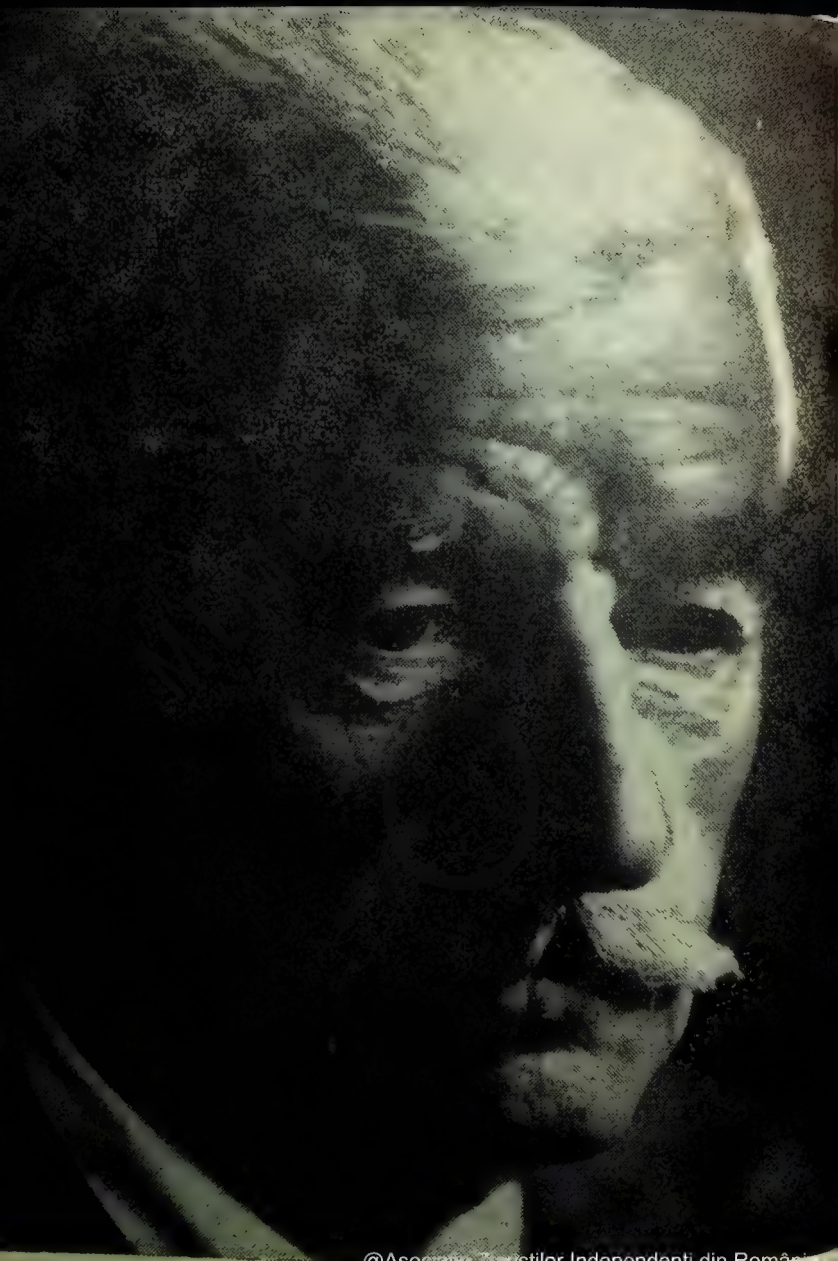
— Dar cum ați devenit dumneavoastră fantast, mai bine zis cum ați devenit scriitor?

S.L.: În 1946—1947, am scris câteva poezii lirice și mai multe povestiri. În 1949, după absolvirea universității, am lucrat un timp ca medic. Atunci mi-am dat seama că nu voi putea cumula două profesii și m-am văzut nevoit să renunț la cariera de medic.

— Și atunci au apărut *Astronauții*?

S.L.: Lucrarea aceasta a fost scrisă ceva mai târziu, datorită unei întâmplări. Mă aflu pe-atunci la Zakopane, la o casă de odihnă. Vecinul meu era un bărbat simpatic și inteligent, cu care stăteam adesea și mult de vorbă. În timpul unei plimbări în doi, m-am plins lui că în literatura poloneză contemporană lipsește romanul științifico-fantastic. Interlocutorul meu m-a întrebat de ce nu scriu eu un astfel de roman. Pe-atunci eram preocupat de greutățile pe care le întâmpinam cu editurile și i-am mărturisit că aș scrie o carte fantastică, dacă vreo editură ar încheia un contract cu mine. Cu aceasta, discuția noastră s-a încheiat. Două săptămâni mai târziu am primit o scrisoare de la editura «Czytelnik», care se referea la o convorbire a mea cu directorul editurii. Acesta era omul cu care stătușem de vorbă cu două săptămâni în urmă. Așa am scris *Astronauții*...

(DOOKOLÁ SWIATA)

CHARLES MALLISON

Gavin avea dreptate. Era pe la sfârșitul lunii august, iar după trei săptămâni eu mă aflam din nou la Cambridge — eram în ultimul an, în iunie următor trebuia să absolv colegiul — și-mi dădeam toată silința ca lucrurile să iasă bine. Petrecusem la Jefferson trei săptămâni. În trei săptămâni, Gavin și Linda ar fi avut timp să se căsătorească, chiar dacă ar fi ținut să facă și cununie religioasă — fapt cu totul de prisos, căci Linda era văduvă și nu o văduvă oarecare, ci un erou rănit în război. M-am gândit însă că poate aștepta să scape mai întâi de mine. Știți, ca în melodrama aceea veche, acum puțin inversată: copilul înnebunit se atîrnă nu de fusta mamei, ci de haina mirelui și țipă printre hohotele de plîns care-l înecă: «tăticule, tăticule, tăticule (în cazul nostru: «nene, nene, nene») nu vreau să ne înșurăm cu mississ Smith!»

Apoi m-am gândit (se apropia ziua de prăznuire a domnului și în curînd trebuia să plec acasă, în vacanța de Crăciun), m-am gândit că niciunul dintre ei n-a vrut să mă înștiințeze despre treburile lor, acolo în Massachussetts. Am vrut să scriu și să întreb care-i situația, bineînțeles, nu pe mama, și cu atît mai puțin pe unchiul Gavin, pentru că dacă Gavin se căsătorise era prea ocupat, iar dacă nu se căsătorise, dacă tot mai spunea «nu», era ocupat să-și salveze viața, aparența lui de libertate, sau se căsnea mai departe cu Linda, cu vocea ei, ca să-i redea modulații omenești și s-o audă spunînd plăcut «de acord» în cazul cînd el se va hotărî să spună «da». Trebuia să-l întreb pe Ratliiff, care era întotdeauna un spectator plin de interes, deși este greu să denuiești curiozitatea lui nemărginită pentru treburile altora, drept un simplu interes nevinovat. Poate ar fi trebuit să-i telegrafiez «Comunică-mi, te rog, ei dorm împreună în mod oficial?» Este «rosa», sau mai este încă «sub rosa»¹ — asta admitînd că împărțaiți aceeași ipoteză care și-o pun cei care învață cu mine la Harvard și anume: dacă scoți rochia de pe o femeie înaltă și slabă, s-ar putea să constăți că nu e chiar atît de slabă cum ai crezut.

Cînd a sosit Crăciunul m-am gândit: poate sînt nedrept cu ei, poate că n-au vrut să-mi întrerup studiile și așteaptă pînă cînd sărbătoarea păcii și bunăvoinței între oameni mă va aduce acasă și le voi purta buchetul, sau veri-

¹ sub rosa — în secret (în limba latină)

ghetele sau altceva care se obișnuiește la căsătorii. Dar, întorcându-mă acasă, pe ea n-am văzut-o. Cu unchiul Gavin, însă, am petrecut o zi întreagă. M-am dus la Sartoris ca să vinez prepelețe cu Benbow (Benbow nu avea decât șaptesprezece ani, dar era socotit cel mai bun ochitor din ținut, neluându-i-o înainte decât Luther Biglin, pe jumătate fermier, pe jumătate vânător, care dresa câini și trăgea cu mîna stîngă. Biglin era cu puțin mai mare decât Benbow, cam de o vîrstă cu mine, și locuia pe malul râului în apropiere de Old Wyottsport) și unchiul Gavin ne-a rugat să-l luăm cu noi. Gavin era un țințar așa și așa, chit că reușea să tacă vreme îndelungată. Totuși, din cînd în cînd mergea cu mine la vînătoare. În tot cursul zilei n-a pomenit un cuvînt de povestea care mă interesa. În cele din urmă, mi-am călcat pe suflet și l-am întrebat:

— Ei, cum merge cu lecțiile de dicțiune?

— Vocea domanei Kohl? Destul de bine. Dar tu care n-ai mai văzut-o de mult o să poți să-ți dai mai bine seama dac-a progresat.

— Și cînd o să se întîmple asta?

— Atunci cînd o să te afli prin apropierea ei.

De Crăciun am întrebat din nou de ea. Era de față și Ratliff care, în prima zi de Crăciun lua masa la noi. Era oaspetele unchiului Gavin, mama mea îl iubea foarte mult și ea — poate din pricină că ea și unchiul Gavin erau frați gemeni. Uneori, unchiul Gavin mîncă la Ratliff și mă lua cu el, fiindcă Ratliff gătea grozav și n-am mai văzut nicăieri atîta curățenie și un interior atît de plăcut ca la el. Își făcea totul singur, chiar și nelipsitele lui cămăși albastre și le cosea singur. Într-o zi am întrebat-o pe mama:

— De ce n-am invitat-o la masă pe doamna Kohl?

Unchiul Gavin a intervenit:

— O, doamnă, oare ai venit din Cambridge ca să vezi la masă în ziua de Crăciun mutra de pește a ticălosului aceluia... Dar în clipa aceea și-a dat seama de prezența mamei și a spus: Iartă-mă, te rog, Maggie.

Mama a replicat:

— Firește că în prima zi de Crăciun doamna Kohl trebuie să ia masa cu tatăl ei. Doar e primul Crăciun petrecut acasă.

În ziua următoare am plecat din oraș. Prietenul meu Spoadă — tatăl său învățase împreună cu unchiul Gavin la Harvard în 1909 — m-a pofțit la ei la Charleston, vrînd să-mi arate ce înseamnă un bal adevărat de ziua sfintei Cecilia. În general în zilele acelea plecam întotdeauna care încotro: tata se ducea pe o săptămînă la Miami, să vadă cursele de cai, iar mama îl însoțea nu fiindcă ar fi vrut să-și înjghebe un grajd de cai de curse, ci dimpotrivă, pentru ca prin prezența ei să-l împiedice pe tata să cumpere cai.

A început anul 1938 și m-am întors la Cambridge. Apoi a venit și septembrie 1938 și mă aflam tot la Cambridge, acum însă la Facultatea de drept. Am trăit și Münchenul, sau l-am sîrbătorit, cum vreți s-o luați. Unchiul Gavin a spus:

— Acum nu mai e mult.

Dar mai spusese asta și în primăvara trecută. l-am zis:

— Dacă ar fi să-ți dau crezare, foarte curînd nu va mai fi nevoie să mă ocup de procese civile, chiar dacă voi învăța să apăr sau să acuz. La ce bun să mai pierd atunci încă doi-trei ani ca să devin avocat?

— Pentru că după ce se va termina acest război, în ajutorul omenirii și dreptății nu va veni decât legalitatea.

— Cum? l Crezi că astăzi oamenii n-au nevoie de ea?

— Acum sînt vremuri bune — vremuri de prosperitate, acum ce nevoie ai să cauți dreptatea, cînd în jur domnește bunăstarea? Acum legea este ultimul

Ultimele două săptămîni le-am petrecut la Paris. Voiam să văd dacă a dispărut Parisul lui Hemingway și Scott Fitzgerald (Parisul lui Hemingway nu e tot una cu Parisul lui Fitzgerald, cu toate că cei doi au locuit multă vreme în același loc). Apoi m-am dus din nou la Cambridge, unde n-am rămas decît o zi: și acest lucru este legat, adică mai bine zis nu e legat de nimic, dar îmi explică cum a fost posibil ca timp de un an și jumătate să n-o văd. Așadar, a venit Münchenul: un minut de tăcere respectuoasă și ne-am apucat din nou de treburile noastre. Am primit de la unchiul Gavin o scrisoare în care spunea: «Acum nu mai e mult». Dar pentru mine, era poate, prea tîrziu. Cînd va trebui să mă înrolez — dar nu m-am exprimat bine — cînd se va apropia timpul să mă înrolez, aș vrea să mă fac pilot de avioane de vînătoare. Împlinisem însă douăzeci și patru de ani, peste șase ani urma să am treizeci, dar poate că și acum, la douăzeci și patru era prea tîrziu. Bayard și John Sartoris aveau douăzeci de ani cînd au plecat în Anglia în 1916, iar unchiul Gavin mi-a povestit despre un pilot din F.A.R. (acum se cheamă A.R.)¹, un băietăndru, comandant de escadrilă, care a săvîrșit atîtea acte de eroism, încît guvernul britanic l-a demobilizat pentru ca măcar să ajungă viu pînă la majorat. De aceea cred că va trebui să devin observator sau mecanic pe un bombardier, dar cred că la treizeci de ani n-o să mă mai lase să zbor.

Iar clopotele de nuntă tot nu se auzeau. Poate că din pricina vocii ei. Agenții mei — de fapt aveam nevoie de unul singur și anume de mama — îmi raportau că lecțiile particulare de dicțiune continuă. Poate că ea socotea că «da»-ul ei nu este încă suficient de dulce pentru a fi considerat legal. Cît privește căsătoria, ea, firește, va stăruî să fie legitimă, pentru că prima dată încercase un concubinaj, aș putea spune «au naturel»² și explodase sub ochii ei. Dar nu, toate acestea sînt fleacuri. Dimpotrivă, concubinajul a fost trainic pînă cînd a devenit legal, pînă cînd unul din ei, nu știu care anume, a spus: «Dracu s-o ia de treabă, adu un preot și întocmește certificatul de căsătorie numai, pentru numele lui Dumnezeu, taci!» Mai mult ca sigur că acum ea se teme de o căsătorie bisericească sau civilă mai rău decît de diavol sau de călău, căci e limpede, cel ce se va căsători cu ea, o să-și semneze sentința de condamnare la moarte. Și Linda nu ar fi putut să-i dorească așa ceva unchiului Gavin. «Da»-ul ei trebuia să sune foarte gîngăș din moment ce se întorsese la Jefferson exclusiv pentru a rosti acest cuvînt; apoi unchiul Gavin nu era atît de bogat încît să merite să devină văduva lui fără ca acest «da» să fie rostit cu destulă duioșie.

Dar și astea sînt prostii. Mă gîndesc că ea a acceptat să trăiască sub același acoperiș cu un om care abia după cinci ani s-a înșurat cu ea. Iar omul acesta nu era un om oarecare, ci un sculptor atît de modern și cu idei atît de înaintate încît nici măcar Gavin n-a înțeles ce meștește el acolo. Și dacă sculptorul acesta a trebuit să părăsească o viață plăcută, tihnită, lipsită de griji, aceea de a fi sculptor la Greenwich Village și de a trăi cu o fată care plătea bucuroasă chiria și cumpăra de mîncare fără să-i pese că, oficial, ei nu sînt soț și soție, dacă, așa cum zic, el a trebuit să părăsească toate acestea și să plece să lupte în Spania, lucru limpede pentru oricine, de la bun început, înseamnă că el era mai mult decît un progresist, era comunist. Și dacă ea l-a iubit atît încît a putut să aștepte cinci ani pînă cînd el a spus: «bine, cheamă preotul și să terminăm povestea asta, puțin îmi pasă», și apoi a plecat

¹ Forțele Aeriene Regale și Aviația Regală.

² În formă pură (în franceză).

în Spania, ca să nu se despartă de el, și acolo, în război, a fost contuzionată de o mină, înseamnă că și ea face parte din rîndurile lor, fiindcă nu poți fi doar într-o anumită măsură de partea comuniștilor: sau ești cu tot sufletul de partea lor, sau cu tot sufletul împotriva lor. (L-am întrebat despre asta pe unchiul Gavin. « Să presupunem că-i așa » — mi-a zis el. « Așa » — făcui eu. « Ei și ce te privește? » — « Așa, așa, așa »). Și, după cît se vede, faptul că fusese lovită de explozia minei, nu-i schimbase cîtuși de puțin convingerile. Așa că, aleluia! clopote de nuntă. Prima ei greșeală fusese, probabil, o eroare de tinerețe și e greu de imaginat că avea s-o mai repete. Ea devenise doar pentru o clipă un « element dușmănos » și plătise cu vîrf și îndesat pentru asta.

Da, totul o să se petreacă fără preoți. Ei doi vor promova în practică, aici, la Jefferson, unde toți oamenii se simt, într-un fel egali, democrația — lucru de altfel fără importanță atunci cînd el îi va scoate rochia. Totuși mă frîmîntă gîndul cum dracu vor izbuti ei să se descurce într-un orașel ca Jefferson unde tronează, prost înțeleasă, egalitatea și fraternitatea. Mai bine zis nu ei, ci doar el, Gavin. Vreau să spun că toate aceste greutăți, frîmîntări, căutări ale unei ieșiri îi reveneau lui și numai lui. Pe ea n-o priveau. Era liberă, ruptă de problemele lumesci: poate că cei la care s-a produs o castrare a sunetului, o circumcizie a auzului nu caută nici o ieșire. Ea trăia acum în tăcere. Lovitura de tunet o închisese pe vecie într-o singurătate indestructibilă; n-aveau decît să gonească toți ceilalți, în zgomot și îndrăzneală, spre tărîmul dorit, deși țelul, împlinirea dorinței, se afla undeva la marginea prăpastiei, ca în vechile filme ale lui Chaplin.

Era treaba lui Gavin să se descurce, ea nu trebuia decît să dea dovadă de supunere și să reînvie, ca să zicem așa, vechile tradiții de familie. Dar ea nu semăna cu mama sa, și nici Gavin nu semăna nici pe departe cu Manfred de Spain. Să fim înțeleși, eu aveam doar treisprezece ani cînd s-a împușcat doamna Snopes, prin urmare nu știu prea bine ce am văzut atunci, toate mi s-au întipărit în minte numai și numai din spusele unchiului Gavin, deoarece, după expresia lui Ratliff, primii unsprezece-doisprezece ani ai vieții mele i-am trăit înăuntrul lui Gavin, gîndind cu gîndurile lui și privind cu ochii lui — și asta din pricină că mă accepta în preajma lui. Linda și unchiul Gavin erau lipsiți de acea superioritate firească, fără egal pe care o avuseseră Eula Snopes și Manfred de Spain; erau lipsiți de acel nimb, acea aureolă — nu știu cum să le numesc — în care doamna Snopes se învăluia, exista, trăia, respira și pe care o crea în jurul său, doar prin simplul fapt că exista, trăia, respira. Nu izbutesc de loc să găsesc cuvîntul potrivit: nu pot să spun că atmosfera din jurul ei era o atmosferă de desfrîu, lipsită complet de virtute, deoarece (mi se pare că și acestea sînt tot vorbele lui Ratliff) micile îngrădiri morale, cum ar fi abținerea și puritatea, nu priveau în mod special o femeie ca doamna Snopes (sau, poate, că ea, nu ținea seama de ele și nu le dădea mai multă atenție decît oricare altă femeie) tot așa cum nu se știe niciodată precis dacă diferitele convenții, care stabilesc mijloacele de luptă în război, au vreo legătură cu războaiele, cu uraganele. Vreau să spun că dacă o anumită societate se va oarecare, n-are sens să-i pretindă să fie o soție virtuoasă, sau o iubită credincioasă, indiferent dacă ea este sau nu virtuoasă și credincioasă, indiferent dacă vrea, sau nu, să fie astfel. Acest lucru ar fi inadmisibil; mai mult, ar fi o prostie universală și dacă societatea care a primit un dar atît de mare, ar cere, ar încerca să impună puritatea și abținerea, în loc să accepte lucrurile așa cum sînt, faptul ar constitui o jignire cumplită pentru cei ce au făcut darul, și societatea

respectivă ar merita din plin răzbunarea divinității. Aceasta ar fi ca și cum în ținutul nostru, într-un anotimp miraculos, vântul, soarele, ploaia, căldura și frigul ar avea într-o clipă miraculoasă cele mai favorabile condiții pentru însă-mînțare, iar noi am începe deodată, în mod meschin, să ne susținem dreptul de a alege, de a selecționa, în loc să ieșim numaidecît cu toții pe cîmp — bărbați, femei, copii, toți cei se simt în stare să umble — și să însă-mînțăm atît cît poate primi pămîntul. Dar noi toți — vorbesc de bărbați și femei — nici nu voiam să scăpăm de frămîntările și discuțiile care se stîrneau din pricină că Eula trăia și respira în mijlocul nostru. Socoteam chiar că nu sîntem demni de a fi geloși pe ea, atîta timp cît printre noi exista măcar un om care să-i poată face față într-o luptă de la egal la egal și să fie astfel campionul nostru, ca noi să putem fi mîndri de el, așa cum se mîndrește un stat care a crescut pe cel mai iute alergător din toată țara. Eram cu toții de partea lor — a ei și a lui de Spain, — le protejam întîlnirile, îi ocroteam. Numai predicatorii o urau pe Eula, se temeau de ea, deoarece divinitatea, a cărei întruchipare era ea (Eula îi făcea ușor, fără nici un fel de șiretlicuri, pe bărbați să înnebunească după ea, iar pe femei le făcea să se mîndrească că măcar una din ele a devenit solul lor învestit cu depline puteri) se dovedise mult mai puternică decît palidul și suferindul galilean — singurul prin care ei îi aruncau provocarea.

Linda nu moștenise aceste însușiri de la maică-sa. Prin urmare, ei doi, Linda și Gavin, nu aveau altceva mai bun de făcut decît să stea cumînți. Ca să flu mai clar — o comportare de înaltă ținută morală. Și, zău, ce-ar fi putut să facă: ! La ea acasă era exclus să se poată întîlni, căci dintre ei doi — vorbesc de ea și de taică-su — nu era surd cel ce ar fi trebuit să fie. La Gavin, de asemenea, le era imposibil să se întîlnească, fiindcă Gavin locuia cu mama, iar una din regulile imuabile pe care mi le-a împărtășit odinioară (desigur, cînd a venit vremea) era că un gentleman nu aduce femei în casă în următoarea ordine: în casa nevestei sale, a mamei sale, a surorii sale, a iubitei sale. Nu puteau nici să plece împreună în alte orașe, de pildă la Memphis sau la New Orleans, sau și mai departe, la Saint Louis sau la Chicago, unde (după cum presupuneam noi) se ducea Eula Snopes cu Manfred de Spain, pentru că nici măcar moralitatea poliției, ca să nu mai vorbesc de moralitatea mediului semilegal în care ar fi ajuns, n-ar fi acceptat ca un seducător să smulgă o femeie complet surdă din casa părintească liniștită și morală, și s-o tîrască după el, în scopuri josnice, pe unde are poftă. Așa că în cel mai bun caz puteau să se ascundă în mașina lui, trasă cu o grabă disperată în tufisuri: el — Gavin Stevens, în vîrstă de cincizeci de ani, magistrul în arte de la Harvard, doctor în filozofie de la Heidelberg, serviciul militar și sanitar american, Asociația tinerilor creștini, Franța, 1915—1918, procuror al statului, și ea — Linda Kohl, în vîrstă de treizeci de ani, văduvă, rănită în rîndurile trupelor comuniste în Spania — se sărută gîfîind în mașina trasă la marginea drumului, de parcă fiecare din ei ar avea șaptesprezece ani.

Și mai grav ar fi fost dacă poliția ar fi aflat (înțelegeți, vine cineva și denunță) că ea e comunistă. Sau dacă, de pildă, s-ar fi aflat lucrul acesta la Jefferson. La noi trăiau doi finlandezi care abia au izbutit s-o șteargă din Rusia în 1917 și din Europa în 1919 și, îndată după 1920, au ajuns la Jefferson. Nimeni nu știa cum au nimerit aici. Unul era cizmar și lucra în atelierul micuț al lui mister Nightingale, iar celălalt lăcătuș: de fapt nici unul nu era oficial considerat comunist și nici ei nu așirau acest lucru, pentru că vorbeau prost engleza, încă înainte ca funcționarii New Deal-ului lui mister Roosevelt și liderii sindicali

să fi transformat cuvîntul de « comunist » într-o vorbă de ocară ce se referea în special la John Lewis și la al său Congres al sindicatelor din industrie. În fond, din punctul lor de vedere nu aveau nici o nevoie să se simtă în fundul sufletului sau să se recunoască deschis comuniști. Ei erau pur și simplu convingși că la Jefferson există un proletariat, absolut concret, precis și evident ca vremea de astăzi și că, îndată ce vor învăța să vorbească englezește, vor găsi acest proletariat, iar acești proletari, prin simplul fapt că sînt proletari vor deveni imediat cu toții comuniști — în primul rînd pentru că aceasta este datoria și dreptul lor. Asta s-a întîmplat cu vreo cincisprezece ani în urmă, și cizmarul acela deșirat care nu izbutea cu nici un chip să învețe englezește, continua să fie nedumerit și stingher, socotind că în realizarea scopului îl împiedică numai necunoașterea limbii, și nu faptul că proletarii din Jefferson nu voiau să devină conștienți că sînt proletari, ba mai mult, se socoteau mulțumiți că sînt o clasă mijlocie, și erau ferm convingși că aceasta este o stare temporară, de tranziție, și că mai tîrziu vor deveni, la rîndul lor, proprietarii băncii lui mister Snopes sau ai magazinelor universale ale lui Wallstreet Snopes sau (cine știe?) vor ocupa locul demn de invidiat din palatul guvernatorului Jackson sau fotoliul prezidențial în Casa Albă.

Cel mai mititel de statură, lăcătușul, era mult mai isteț. Poate că spre deosebire de profesia statică și mai filozofică a cizmarului, munca lui îl făcea să se ciocnească mai mult cu oamenii. În orice caz, el înțelesese de mult că pentru a deveni membru al proletariatului din Jefferson trebuie mai întîi să crezi acest proletariat. Și de treaba asta s-a apucat el. Singura posibilitate de a recruta oameni, de a-i converti la comunism, singurul material pentru aceasta îl ofereau negrii. Pentru că printre noi, cetățenii albi de sex masculin din orașul Jefferson, domnea un acord deplin și unanim, care își avea, poate, rădăcinile cele mai adînci și se manifesta cel mai puternic tocmai în păturile de jos ale populației; dar în general toți locuitorii din Jefferson începînd cu vînzătorii ambulanzî de nuci prăjite și porumb, care-și așezau tarabele în colțul străzii slăbăta, cu mici inegustori de mărunțișuri și terminînd cu proprietarii uriașelor magazine universale, garaje de automobile și pompe de benzină, cu toții erau împotriva acelor care sînt numiți astăzi comuniști — împotriva lui Harry Hopkins, Hugh Jonson, împotriva acelor care aveau vreo legătură cu Eugene Bebs, cu *New Deal*-ul lui Roosevelt, cu syndicatele progresiste — într-un cuvînt, împotriva tuturor și a fiecăruia care punea cît de puțin la îndoială dreptul nostru firesc din Jefferson de a cumpăra, de a procura, sau de a căuta să obțină totul cît mai ieftin, recurgînd pentru aceasta la orice excrocherie, amenințare sau violență, pentru a vinde apoi toate acestea cît mai scump, profitînd de nevoia, ignoranța sau sfiala cumpărătorului. Și asta a fost tot ce a găsit Linda la noi, în deșertul nostru capitalist străin, departe de tot ce li era apropiat, dacă într-adevăr era comunistă și dacă comunismul ar fi într-adevăr nu o ideologie politică, ci o religie pe care trebuie s-o practici pentru a rămîne viu. Ea a găsit aici doar doi imigranți de dincolo de Cercul polar. Unul, de fapt, era un fel de troglodit care nici nu putea să se explice într-o limbă omenească, iar celălalt — mic, irascibil și stăruitor. Amîndoi erau considerați ca existînd în afara societății din Jefferson, nu fiindcă erau socotiți comuniști (nu-i păsa nimănui de asta. N-avea decît cel mic să se intituleze comunist, numai să nu se amestece în felul cum e retribuită la noi munca. Cu același succes puteau fi amîndoi republicani, numai să nu împiedice orașul nostru și districtul nostru să voteze în alegeri pentru partidul democrat; sau catolici, numai să nu organizeze pichete lîngă bisericile protestante și să nu tulbure adu-

nările de rugăciune), ci din cauză că erau prieteni cu negrii — cunoștințele lor și tovarășii lor de idei pe plan politic. Nu, ei nu-i vizitau pe negri, căci acest lucru n-ar fi fost tolerat la noi chiar dacă era vorba de ei, doi, iar cel mic cunoștea suficient limba noastră din Jefferson pentru ca să înțeleagă măcar acest lucru. Dar în general n-ar fi trebuit să intre în relații cu negrii și poliția locală de mult îi privea strîmb pe amîndoi, deși nu credea că niște străini pot să pervertească cu adevărat pe oamenii noștri de culoare, absolut loiali.

Așa încît vă dați singuri seama că Lindei și lui Gavin nu le rămînea o altă ieșire decît să se căsătorească. Apoi a venit Crăciunul anului 1938, ultimul Crăciun dinainte de camuflaj. M-am întors acasă de sărbători și Linda a venit la noi în vizită, nu la prînz, ci seara. Nu știu de ce: fie că mama și Gavin hotărîseră că ar fi mai cu tact s-o invite la prînz, iar ea să refuze, fie că hotărîseră să n-o invite la prînz, ci numai seara. Nu, nu e așa: pot să fac pariu că mama îi poftise pe amîndoi — pe ea și pe bătrînul Snopes. Căci femeile sînt niște ființe uimitoare: ele pot răzbate senine prin orice obstacol de care bărbații își sparg capul ani în șir și atunci iese deodată la iveală că obstacolul acesta e ridicol, sau că de fapt era o năzărire. I-a poftit pe amîndoi atît de simplu de parcă timp de o sută de ani îi poftise cel puțin odată pe lună, cînd socotea că le-ar face plăcere să ia masa la ea, sau că ei i-ar face plăcere să-i primească. Iar Linda a refuzat invitația la fel de simplu.

Vă puteți închipui prînzul de Crăciun în casa lor, unde nu venea nici unul din cunoscuții mei, în afară de mama (o da, ea a trebuit să treacă pe la ei, după sosirea Lindei) și unchiul Gavin: sufrageria — masa, bufetul, servanta, candelabrele, așezate așa cum stăteau în magazinul de mobilă din Memphis, unde Snopes luase aceste lucruri în schimbul mobilierului vechi al mamei maiorului de Spain; la un capăt al mesei — el, la celălalt capăt — Linda, iar portarul în haină albă îi servește; el, acest bătrîn porc de ciine, cu sînge de pește, care nu cunoaște decît două cuvinte: «Nu» și «Ați depășit termenul», și ea, mireasa tăcerii, mai neprihănită în puritatea ei decît soția lui Cesar, deoarece ea era pe veci invulnerabilă, pentru totdeauna apărată în această puritate veșnică. Desigur că ea nu l-ar fi auzit, chiar dacă el ar fi avut ce să-i spună, tot așa cum el n-ar fi înțeles-o, deoarece vorbeau limbi diferite. Ședeau față în față, îndeplinind un ritual lung și chinuitor, la care îi obliga această zi din toate zilele anului și nimeni nu știa pentru ce o făcea, pentru ce răbda, pentru ce îndura ea toate astea, ce ritual respecta, ce îndatorire ispășea sau, poate, ce semn prevestitor întruchipa — sau poate, o făcea pur și simplu pentru ca el să nu uite nimic. Poate că de aceea s-a și întîmplat astfel. Vreau să spun că poate de aceea s-a întors ea la Jefferson. Da, cu siguranță că de aceea s-a întors și nu pentru a se mărita cu Gavin Stevens. În orice caz, deocamdată pentru asta părea că se întorsesese.

La noi a fost poftită la cină, deși mama susținea, și credea într-adevăr, că cina a fost organizată în cinstea sosirii mele. Am spus adineauri că femeile sînt niște ființe uimitoare. Linda primise în dar (ghiciți de la cine!) un carnețel minuscul din plăcuțe subțiri de fildeş, cu colțuri de aur. În fiecare rînd abia încăpeau trei cuvinte și paginile se întorceau pe niște ineluse de aur. De carnet era prins un creionăș de aur cu care puteai să scrii, iar apoi să ștergi cele scrise cu batista, cu o hîrtiuță sau, dacă erai grăbit, bărbătește, umezind un deget cu salivă, iar apoi să scrii din nou (probabil că ei i-a dăruit carnețelul în schimbul brichetei de aur cu inițialele «G.L.S.» deși printre inițialele lui nu figura nici un «L» și în general nu avea o a treia inițială. Ea îi dăruise bricheta în urmă cu cinci ani, dar el n-o folosisese niciodată, fiindcă era pe deplin convins

că bricheta dă tutunului gust nesuferit de benzină). Și mama folosea carnețelul, ca și noi toți, dar la ea gestul părea absolut firesc, ca un gest al mîinii. În timpul unei discuții, deoarece cînd vorbea cu Linda în loc să se uite la carnețel, se uita drept în ochii ei, și e probabil că nici nu se putea descifra mîzgălelele pe care le făcea, dacă în general scria ceva, pentru că vorbea cu Linda cum vorbea cu noi toți. Și să mă ia dracu dacă Linda n-o înțelegea. Flecăreau și rideau amîndouă ca orice femei obișnuite, deși femeile în general nu ascultă una ce spune cealaltă. Poate nici n-aveau nevoie să asculte căci și-au și spus ce aveau de spus încă înainte de a deschide gura.

În seri ca astea, Linda vorbea mult. Lecțiile de dicțiune cu Gavin îi foloseau, pentru că lucra mult, în orice caz suficient, dacă presupunem că se întîlneau pentru a-i reda Lindei vocea de odinioară. Totuși, avea o voce parcă de rață: seacă, neînsuflețită, moartă. Chiar așa: moartă. În ea nu se simțea pasiune, căldură și — ceea ce este mai rău — speranță. Gîndiți-vă și dumneavoastră: în doi, în pat, pe întuneric, cînd simți în tine atîta dragoste, atîta emoție și entuziasm, încît trebuie neapărat să le împărtășești, să le șoptești și celui alt. Dar cum să șoptești, cum să murmuri, cînd îți răspunde numai această voce seacă, neînsuflețită. În seara aceea (iar apoi vara, cînd venea adesea la noi, de data aceasta însă ședeam pentru prima oară cu ei împreună la masă) începu să vorbească despre Spania. Nu, nu despre război, adică nu despre felul cum au pierdut războiul. Și era un lucru ciudat. Pomenea de război doar în treacăt, parcă n-ar fi existat un război, și n-ar fi fost înfrînți. Or, mulți dintre ei, de pildă Kohl, au fost uciși, alții au rămas fără mîini și fără picioare, li s-au spart timpanele, cum i s-a întîmplat ei, iar pe alții, războiul acela i-a împrăștiat prin lumea largă și foarte curînd i-a scos în afara legii. F.B.I.¹ va începe să-i urmărească, fără a mai vorbi de faptul că vor fi prizonieri de tot felul de voluntari. Deocamdată însă la noi nu se ajunsese încă în acest stadiu, și totuși, după cum se vedea, nu pierduseră nimic. Povestea despre oamenii care au participat la război, de felul lui Kohl. Vorbea de Ernest Hemingway și de Malraux, de un poet rus, care cu siguranță ar fi devenit mai mare decît Pușkin, dacă ar fi scăpat cu viață. Mama zgîrîia ceva pe carnețel, deși nici ea și nici Linda nu dădea atenție celor scrise acolo, iar cu glas tare spunea doar:

— Vai, Linda, ce grozăvie! Vă dați seama ce groaznic e să mori tînăr, fără să-ți termini munca începută.

Dar în clipa aceea Gavin îi smulgea mamei carnetul din mînă și spunea:

— Prostii. Nu există «Miltoni muți și necunoscuți»². Dacă Milton ar fi murit la vîrsta de doi ani, ceea ce a scris el ar fi scris altul.

Nici nu mai încercam să pun mîna pe carnet și de altfel mă îndoiesc că mi l-ar fi dat.

— Sub numele de «Bacon» sau «Marlowe», am zis eu.

— Sau poate sub un pseudonim sintetic, de pildă Shakespeare, spuse unchiul Gavin.

Linda uitase să mai privească în carnet. Am mai zis că ea și cu mama se înțelegeau fără carnet.

— De ce? întrebă ea. Ce rînd, ce vers sau chiar ce poem se poate compara cu faptul de a-ți da viața ca să spui «nu» unor indivizi ca Hitler sau Mussolini?

Gavin lăsă și el carnetul de o parte și spuse:

¹ Federal Bureau of Investigations — Biroul Federal de Investigații.

² Citat din poemul «Elegie» de Gray.

— Are dreptate. Are absolută dreptate și slavă domnului că este așa. Nimic nu se pierde în zadar. Nimic. Nimic.

Numai Linda, desigur, se pierdea. Gavin spunea că Barton Kohl a fost un om puternic. Nu o bucată de carne, ci un om curajos, plin de viață, un om care iubea ceea ce grecii numeau bucurie. Un astfel de om putea, se pricepea să umple viața unei femei și din punct de vedere spiritual și din punct de vedere fizic. Iar Linda avea acum doar treizeci de ani. Avea niște ochi minunați și, poate, nu numai ochii. De altfel lui Kohl îi fusese probabil indiferent cum arăta desbrăcată, iar fericitul care o să-i devină succesor — fără a-l exclude pe unchiul Gavin — o să fie, probabil, la fel de indiferent. Acum am înțeles, înșfîșit, ceea ce se petrecea în fața ochilor mei. Nici mama și nici Linda nu aveau nevoie să se uite la mizgălelile pe care le făcea mama pe plăcuțele caraghioase de fildes, pentru că din ziua cînd Linda se întorsese acasă, am impresia, mama a recurs cu aceeași lipsă de jenă la șiretlicurile la care recurgeau mamele de pe vremea reginei Victoria cînd vinău gineri, vara, în stațiuni balneare, la Bath sau Tunbridge Wells, după cum descriu Dickens, Fielding și Smollett. Apoi am înțeles încă un lucru. Mi-am adus aminte că pe cînd stăteam cu Ratliff, cam cu un an în urmă, în biroul unchiului Gavin, el mi-a spus:

— la ascultă, de ce te tot frămîntă gelozia pe unchiul tău? Mai de vreme sau mai tîrziu tot o să se mărite cineva cu el. Într-o zi ai să i-o iei tu înaintea și n-o să mai ai timp să stai aici și să-l păzești. Așa că mai bine Linda decît alta.

Mă înțelegeți ce vreau să spun? Prin urmare, ea totuși îi fusese transmisă prin moștenire. Vorbesc despre ceea ce — nu știu cum s-o numesc — o caracteriza pe mama ei. Gavin a văzut-o pe Linda odată, cînd ea n-avea decît treisprezece ani și, uite ce s-a întîmplat cu el. Apoi, cînd a avut nouăsprezece ani, a văzut-o Barton Kohl și uite ce s-a întîmplat cu el. Iar acum am văzut-o eu, de două ori, adică atunci cînd am început să înțeleg la ce mă uit — prima dată pe aeroportul din Memphis, în vara trecută și a doua oară, astăzi seară, la noi la cină. Acum știam că va trebui să-l chem pe unchiul Gavin în bibliotecă sau în biroul meu, într-un cuvînt, acolo unde se cuvine să porți asemenea discuții și să-i spun:

— Ascultă-mă, tinere, știu cît de necinstite sînt intențiile dumitale. Aș vrea să știu, însă, în ce măsură sînt serioase.

Dar de altfel, poate că va trebui să spun aceste vorbe nu lui, ci altcuiva. Mai curînd altcuiva. Ratliff mi-a povestit o dată că Gavin ar fi zis că soarta Lindei este de a iubi odată în viață, de a pierde omul iubit și de a-i rămîne pentru totdeauna credincioasă. Poate că de aceea s-a și întors la Jefferson: cînd unui om nu-i rămîne decît durerea, nu mai are nici o importanță pentru el unde locuiește. Era pierdută, și pierdea chiar și pe ultimul om care trebuia să se căsătorească cu ea, și-l pierdea pentru că omul acesta, încă de pe vremea cînd ea era un copil, depusese eforturi ca s-o facă să ajungă ceea ce devenise acum. Prin urmare nu va fi cel ce se va căsători cu ea, căci el trebuie să justifice propria sa precizare, să dovedească propriile sale cuvinte, chiar dacă îl va dura și va suferi.

Da, era pierdută, mergea spre pieire. De cînd se întorsese conducea ea automobilul acela negru bancar-baptist dacă-l pot numi așa. La început hotărîse, probabil, că va merge singură. Dar apoi bătrînul Snopes a protestat din pricina surzeniei ei. Și astfel în fiecare zi ea îl aștepta în mașină pînă se închidea banca, se plimbau împreună prin împrejurimi și el era atent la semnale. El avea nevoie de aceste plimbări prin împrejurimi, fiindcă tot districtul era proprietatea lui, feuda lui, — ogoarele, fermele, semănăturile. Apoi el putea să vadă

locurile care nu erau încă ipotecate și să chibzuiască cum să pună mîna pe ele și la ce preț.

O singură dată pe săptămînă nu mergea cu el, de obicei miercurea. Bătrînul Snopes nu bea, nu fuma și nici măcar nu mesteca tutun, dar fîlcile lui se mișcau regulat, deoarece, după cum spunea Ratliff, el mesteca și astăzi acea bucăciță de gol, de aer din Rîpa Francezului, pe care o avusese în gură cu treizeci de ani în urmă, cînd se mutase la Jefferson. Da, era pierdută: în ziua aceea, nici nu se adresă măcar unchiului Gavin, ci se apropie de Ratliff și spuse:

— Nu știi de la cine s-ar putea cumpăra whisky?

Nu, nu se zăpăcise, pur și simplu lipsise prea multă vreme de acasă și acum îi explică chiar ea lui Ratliff de ce nu se adresase unchiului Gavin:

— E procurorul districtului și m-am gîndit...

Ratliff o bătu pe umăr, acolo, în mijlocul străzii și spuse în așa fel încît să audă toată lumea, căci ea nu putea auzi:

— N-ai fost de mult acasă. Să mergem, O să găsim tot ce trebuie.

Se duseră toți trei cu mașina lui Gavin la așa-numitul camping pentru pescari al lui Jake Wattman, lîngă Wyott's Crossing, pentru ca ea să știe apoi de unde și cum să-și procure ceea ce avea nevoie. Pentru aceasta trebuia să ajungi la prăvălioaara lui Jakeleg, din scînduri nevopsite (Jakeleg nu voia s-o vopsească, pentru ca de fiecare dată cînd administrația nou aleasă a districtului era cuprinsă de setea de reformă și șeriful îl avertiza în taină că-l amenință o vizită a poliției, să nu fie nevoit să strice vopseaua, smulgînd ciele și scoțînd părți din aparatul de distilat ca să le ducă la o milă depărtare în inima pădurii, pînă cînd zelul administratorilor se potolea și el se putea întoarce din nou mai aproape de șosea și de automobile). Acolo trebuia să ieși din mașină, să intri în prăvălioară unde pe rafturile nevopsite zăceau cîrlige de pescuit, plute, undițe, pachete de tutun, baterii de lanterne, cutii de tablă cu cafea și conserve de fasole, cartușe pentru puști de vînătoare, iar pe pereți erau prinse cu grijă autorizațiile deparțamentului taxelor interne din S.U.A. pentru băuturi spirtoase. Jakeleg, în cizme de cauciuc largi și înalte, pe care nu le scotea nici iarna, nici vara, cu revolverul la brîu, ședea la tejgheaua înconjurată de o rețea de sîrmă. Noul venit spunea: «Noroc, Jake, ce ai bun astăzi?» Iar el numea întotdeauna aceeași marcă, cu aerul că puțin îi păsa dacă-ți place sau nu și cerea același preț, ca și cum i-ar fi fost cu totul indiferent dacă poți sau nu să-l plătești. Și îndată ce spuneai cîte sticle îți trebuie, un trepăduș negru (care purta cizmele de cauciuc pe care anul trecut le purtase Jakeleg) se înclina și ieșea, într-un cuvînt dispărea, și apărea din nou cu sticlele, și stătea fără să le lase din mîna, pînă cînd Jake primea banii și dădea restul (dacă se cuvenea). Atunci Jakeleg deschidea o fereastră în rețeaua de sîrmă, dădea sticlele și clienții se întorceau la mașină. Asta e tot. El, (unchiul Gavin) a luat-o pe Linda în prăvălie și, probabil, că a spus: «Noroc, Jake. Să-ți prezint pe doamna Kohl. Nu aude, dar poate foarte bine să bea și să simtă gustul». Iar Linda probabil că a întrebant: «Dar ce băutură are?» — și, probabil, că unchiul Gavin i-a scris în carnet: aici iei ceea ce ți se dă. Plătești opt dolari sau șaisprezece dacă iei două sticle.

Așa că data următoare probabil, ea s-a dus acolo, singură. Sau poate că unchiul Gavin s-a dus el însuși la bancă, în odăița mică din fund și a spus: «Ascultă, flu de căteu, hoț de pește! Ai înțepenit sînd aici, în timp ce unica ta fiică, femeia care nu va auzi trîmbițele nici în ziua judecării de apoi, trebuie să meargă singură la cîrciuma lui Jakeleg Wattman să cumpere whisky?» Sau poate că totul a fost întîmplător, într-o miercuri și mister Snopes n-a putut să-i spună: «Stal, încotro mergi? Nu avem treabă în direcția asta» — pentru că oricum ea nu

auzea nimic și în general nu pricep cum putea el să discute cu ea, fiindcă nu-mi închipui ca mîna lui să fi scris vreodată ceva în afară de cifrele dobînzilor și datele de expirare a polițelor. Poate că aveau la ei o hartă a regiunii, în care el îi arăta cu degetul încotro trebuie s-o apuce și pînă acum acest lucru îl mulțumise perfect. Acum însă, el se ciocnea de trei dificultăți deodată: în primul rînd, mașina bancherului, pe care o cunoștea toată lumea, se ducea la o cămăruță clandestină și în mașină se afla chiar el, bancherul; în al doilea rînd, merita oare ca viitorii debitori din districtul Yoknapatawpha să afle că el, stînd în mașină, îngăduie unicei sale fiice să intre într-o cămăruță cu o reputație dubioasă și să cumpere whisky? Și în al treilea rînd, merita oare să intre el acolo și să plătească cu propria lui mîină, cu mîna starostelui bisericii baptiste șaisprezece dolari din bănuții care îi erau atît de dragi?

Ea mergea spre pieire. Gavin mi-a povestit că aproximativ cu un an în urmă cei doi finlandezi comuniști au început să vină pe la ea, seara (bineînțeles, la invitația ei) și vă puteți închipui ce însemna asta. Ședea în salon. Unchiul Gavin mi-a spus că ea și-a aranjat odăile sus, dar cu finlandezii ședea jos în salon, iar de partea cealaltă a coridorului, era odaia unde, după cum am mai spus, bătrînul Snopes își petrecea tot timpul cît nu se afla la bancă. Prin urmare, în salonul unui capitalist se aflau doi muncitori finlandezi și fiica unui bancher: unul nu știa o boabă englezește, ea nu auzea în general nici o vorbă în nici o limbă și amîndoi se străduiau să comunice cumva prin intermediul celui de al treilea, care încă nu învățase să scrie. Și stăteau de vorbă despre speranțe, despre un viitor luminos, despre vise: să elibereze pe veci omul de tragedia vieții lui, să-l izbăvească pentru totdeauna de boli, de foamete și de nedreptate, să-i creeze condiții de existență omenești. Iar două uși mai încolo, într-o odaie în care doar nu mîncă și nu-și ținea banii, ședea cu picioarele sprijinite de o scîndură nevopsită, bătută în cuie de căminul lucrat de un sculptor celebru și mestecînd ceea ce Ratliff numea o gură de aer din Rîpa Francezului, se afla capitalistul în persoană, proprietarul salonului și al casei în care ei se lăsau furați de vise; începuse viața ca nihilist, apoi se îmbîlînzise și devenise anarhist, iar acum, dintr-un simplu conservator se transformase într-un adevărat reacționar, într-un reazim de neclintit al ordinii existente.

Da, mergea spre pieire. Cîrînd, după cum se spunea la Jefferson, ea a început să-și bage nasul în treburile negrilor. După cît se pare, fără nici o invitație și fără nici un avertisment, ea a început să vină în timpul lecțiilor la școala elementară și la cea medie pentru negri. Vă dați seama și dumneavoastră că ea care nu putea auzi nici măcar tunetul, nu făcea decît să privească expresia fețelor și gesturile elevilor și profesorilor. Toți se simțeau stingheri, sau poate chiar speriați. În orice caz, îi neliniștea prezența neașteptată și nedorită, ciudată a acestei femei albe, care vorbea cu profesorii cu o voce spartă ca de rață, iar apoi le întindea carnetul și creionul ca să-i răspundă. Dar imediat ce trimisul speriat îl găsea, în clasă intra directorul școlii — după cum spunea unchiul Gavin, acesta era un om cu studii superioare, foarte deștept și devotat muncii sale — și atunci ea, directorul și profesoara cu cel mai mare grad se duceau în biroul directorului și acolo nu atît ea, femeia albă, cît ei, cei doi negri ghiceau și înțelegeau totul, chiar dacă nu erau de acord cu ea. Pentru că atunci cînd nu este vorba de patimi alimentate de mizerie, ignoranță și teamă — jocuri de noroc, beție — ci de relațiile simple între oameni, negrii sînt blînzi, mai blînzi decît albi, fiindcă le-a fost dat să devină astfel; ei sînt de asemenea mult mai înțelepți în atitudinea lor față de albi decît albi față de ei, deoarece fiind o minoritate, ei au trebuit să lupte pentru existență. Și de aceea ei știau

dinainte că ea va avea de luptat cu ignoranța și cu prejudecățile, cu acea ignoranță și cu acele prejudecăți care se vor împotrivi viselor ei, le vor distruge, iar dacă va stărui, se va încăpățina să treacă peste ele, o vor distruge și pe ea. Știau că ignoranța și prejudecățile nu-și au rădăcinile în rasa neagră, pe care ea vrea s-o înțeleagă, ci în rasa albă din care face ea parte.

Și în cele din urmă s-a întâmplat lucrul pe care îl așteptau, îl presimțeau toți în afară de ea, probabil din cauza surzeniei, a izolării, a singurătății ei, a faptului că trăia înconiuată nu de sunete, ci numai de gesturi. Poate că ea se aștepta la împotrivire, dar, după ce fusese la război, nu mai dădea importanță acestui lucru. În orice caz, se încăpățina să-și continue ideea: s-a gândit să organizeze în fiecare săptămână un fel de concurs, iar câștigătorii, adică cei mai buni elevi din săptămîna aceea, să facă în săptămîna următoare cursuri speciale, organizate de ea și să învețe acolo de la profesori albi. Planul amănunțit urma să fie elaborat mai tîrziu, iar provizoriu trebuiau să se adune în salonul ei, în casa tatălui ei, la lecții comune. Cel care ocupa primul loc într-o săptămînă, era înlocuit în săptămîna următoare de alți câștigători. În aceste grupe trebuiau să intre elevi din toate clasele, începînd cu cea pregătitoare și terminînd cu ultima clasă, deoarece ea avea o teorie proprie. Dacă la optsprezece ani ești destul de mare pentru a-ți însuși cunoștințele, înseamnă că ești destul de mare și la opt ani, pentru că la această vîrstă asimilezi mai ușor noul. Ea nu putea să audă nimic, nu numai cuvintele, dar nici măcar intonațiile, acele semitonuri de spaimă și groază, care răsună în glasul unui negru cînd e nevoit să spună: «Vă mulțumesc». Așa că în cele din urmă directorul școlii se duse la unchiul Gavin. Era un om inteligent cu o față care vădea voință și pe care se putea citi o expresie tragică.

— Vă așteptam. Știu despre ce vreți să vorbiți cu mine, zise unchiul Gavin.

— Vă mulțumesc, zise directorul. Prin urmare, ați înțeles și dumneavoastră că n-o să iasă nimic din ideea asta. Ați înțeles că nici dumneavoastră nu sînteți pregătiți pentru asta și nici noi, desigur.

— Nu cred ca mulți reprezentanți ai rasei dumneavoastră să fie de acord cu acest lucru, spuse unchiul Gavin.

— Nici unul nu va fi de acord, răspunse directorul. La fel cum nimeni n-a fost de acord cînd acest lucru îl spunea mister Washington.

— Mister Washington?

— Booker T.¹ răspunse directorul, și mister Carver la fel.

— Am înțeles, spuse unchiul Gavin. Și ce anume?

— Că trebuie mai întîi să facem în așa fel încît albi să aibe nevoie de noi. În trecut eram necesari poporului dumneavoastră, cel puțin în domeniul economiei — de cultură nu pomenesc, era altceva. Eram necesari pentru a produce bumbac, tutun, indigo. Dar aceasta nu era o treabă absolut necesară, era puțin în neregulă și de aceea era legată de multe rele și multe nenorociri. Și nu s-a putut menține. A dispărut. Și iată că acum nu mai aveți nevoie de noi. Pentru noi nu există loc nici în cultura dumneavoastră, nici în economia dumneavoastră. Noi cumpărăm în rate aceleași automobile ca dumneavoastră, consumăm aceleași benzină, folosim aceleași aparate de radio ca să ascultăm aceleași muzică și avem aceleași frigiderice în care ținem aceleași bere ca și dumneavoastră. Dar asta e tot. Așa că acum trebuie să ne găsim locul atît în cultura dumneavoastră, cît și în economia dumneavoastră. Și dacă dumneavoastră ne acordați un loc, ni-l acordați ca să ne împiedicăm printre picioarele dumneavoastră,

¹ Booker Tallaferro Washington — militant negru.

cum se întâmplă aici, în Sud, sau ca să obțineți voturile noastre pentru a vă spori capitalurile politice cum se întâmplă acolo, în Nord. Noi înșine trebuie să ne găsim locul, trebuie să devenim necesari, în așa măsură încât să nu vă puteți lipsi de noi, încât nimeni în afară de noi să nu poată umple acel loc din economia și din cultura dumneavoastră. Trebuie să fim singurii care-l putem ocupa și atunci acest loc va deveni de drept al nostru. Trebuie ca dumneavoastră să nu ne spuneți doar «poftiți», ci să simțiți nevoia să ne spuneți «poftiți», să simțiți dorința de a ne spune «poftiți». N-ați putea oare să-i explicați acest lucru? Spuneți-i că îi mulțumim, că nu vom uita aceasta niciodată. Dar să nu se mai ocupe de noi. Este bine dacă ne putem bizui întotdeauna pe prietenia dumneavoastră și pe ajutorul dumneavoastră, atunci când ne va fi necesar. Dar nu ne protejați atîta vreme cît nu vă cerem acest lucru.

— Aici nu este vorba cîtuși de puțin de protecție, spuse unchiul Gavin. O știți perfect de bine.

— Da, răspunse directorul școlii. Știu și asta. Vă rog să mă iertați. N-am vrut... Și apoi adăugă: Spuneți-i doar că îi mulțumim, că n-o vom uita, dar să nu se mai ocupe de noi.

— Cum poți să spui acest lucru unui om care acceptă un asemenea risc, exclusiv de dragul dreptății, pentru a ajuta să dispară bezna și ignoranța?

— Înțeleg, zise directorul. E într-adevăr foarte greu. Poate că noi nu știm încă să ne descurcăm fără ajutorul dumneavoastră, de vreme ce v-am rugat să ne ajutați. Cu bine, sir, încheie el și plecă.

Dar cum putea să-i spună unchiul Gavin acest lucru? Cine ar fi putut să-i spună — indiferent dacă era alb sau negru? Greutatea nu consta în faptul că ea nu auzea. Nici n-ar fi vrut să audă acel unanimitate «nu», cu care o întâmpina școala negrilor — și care de fapt, nu era o împotrivire de masă, ci mai curînd o împietrire de masă, instinctivă, ca a unui animal ce zace nemișcat, fără să respire măcar și fără să se gîndească la nimic. Ea a intuit acest lucru, pentru că într-o bună zi s-a dus de la școală de-a dreptul la inspecția învățămîntului public. Din moment ce este peste putință să distrugi ignoranța treptat, ocupîndu-te de diferiți elevi, trebuie să încerci s-o faci dintr-o dată, invitînd profesori albi să predea la școală pentru negri. Fără să ceară sprijin nimănui, evitîndu-l chiar și pe Gavin, ea s-a dus singură, mai întîi la consiliul pedagogic al școlii, iar cînd membrii consiliului au bătut în retragere, a pătruns chiar în sanctuar, la inspecția învățămîntului public pe întregul district, înarmîndu-se, alături de carnețelul din plăcuțe de fildeș, cu un teanc întreg de hîrtie galbenă pentru însemnări și creioane pentru toată lumea. Cei de acolo au comis de la început greșeala de neiertat de a-i da voie să participe la ședință. Gavin a povestit că lucrurile s-au petrecut cam așa:

Inspectorul a scris: Să presupunem o clipă că am numi profesori albi la școală pentru negri. Ce se va întîmpla atunci cu profesorii negri, sau poate că aveți de gînd dumneavoastră să le plătiți o pensie?

Glasul ei de rață: Nu e chiar așa. Îi voi trimite în Nord, la școlile pentru albi, unde vor căpăta aceleași cunoștințe ca și profesorii albi.

Creionul: Să presupunem în continuare că îi vom transfera pe profesorii negri. Unde veți găsi profesori albi care să accepte să ocupe locul negrilor aici, în Mississippi? Și garanți că li se va îngădui multă vreme să ocupe locul negrilor tocmai aici, în Mississippi?

Glasul ei de rață: Îi voi găsi, dacă îi veți apăra.

Creionul: Împotriva cui să-i apărăm, doamnă Kohl?

Dar aici trebuia să-și înghită vorbele. Căci povestea începuse: cuvintele «Vîndută negrilor» au apărut cu litere de-o șchioapă scrise cu cretă în fața casei lor, iar în dimineața următoare tatăl ei pășea încet pe aceste litere, cu pălăria sa neagră de bancher și cu papion la gît, mestecînd aceeași gură de aer. Da, firește, văzuse inscripția. Gavin spunea că era imposibil să n-o observe și că pînă la amiază aproape tot Jeffersonul trecuse «întîmplător» pe acolo ca să o vadă. Dar ce putea să facă un bancher și în special acest bancher: Să scuipe în batistă și, lăsîndu-se în genunchi, să șteargă literele de pe trotuar? Mai tîrziu a ieșit și Linda, îndreptîndu-se spre clădirea tribunalului, pentru a pătrunde din nou prin uși închise și pentru a prinde alți reprezentanți ai autorităților districtuale. Se prea poate ca ea să nu fi observat literele scrise cu creta; e posibil. În orice caz nici ea, nici bucătăreasa, nici portarul n-au făcut nimic. O vecină a lor a ieșit cu mătura și a tras îndîrjită peste literele scrise cu creta, supărată, dar nu a făcut asta pentru a apăra fanteziile absurde ale Lindel, sau din solidaritate feminină instinctivă, ci pentru că locuia pe aceeași stradă. Pe trotuar ar fi putut să fie scrise înjurături primitive, necuviințe — uneori se întîmpla să apară așa ceva chiar și în această parte respectabilă a orașului — și-n cazul acesta ea ar fi călcat peste ele fără să se oprească, căci de s-ar fi oprit, ar fi însemnat că ea, femeie cumsecade, înțelege ce scrie acolo. Dar acum era altceva. Pe strada pe care locuia cu soțul ei, în dreptul casei care era proprietatea lor, nu trebuia să stea scris «Vîndută negrilor», sau altă inscripție provocatoare trădînd o străveche teamă rasială și atavică.

În cele din urmă, inspectorul șef al învățămîntului public traversă piața și intră în bancă, în odaia unde bătrînul Snopes ședea cu picioarele pe tăblia căminului, în orele cînd nu se ocupa de ipotecile expirate. Aș fi dat mult să văd cum s-au petrecut lucrurile. Un om străin intră în odaie și spune cam așa: «Ce dracu, nu ești în stare să-ți ții fiica acasă sau cel puțin să n-o lași să umble brambura prin tribunal?» Zadarnic toate încercările acestui om. Fiica bancherului Snopes nu mai era un copil, ci o femeie de treizeci de ani, văduvă, independentă din punct de vedere material, iar pe deasupra și veteran de război, trecută prin botezul focului. Linda a împins lucrurile mult mai departe: a ajuns să bage atîta spaimă în membrii secției de învățămînt încît aceștia se temeau să mai deschidă ușa în timpul ședințelor și renunțau să plece acasă ca să mănînce — li se dădea, printr-o fereștrică din dos, sandvișuri aduse de la cafeneaua «Dixie». Toți credeau că pînă la urmă ea o să asculte de sfaturile bătrînului Snopes, dar bătrînul Snopes nu îndrăznea s-o roage să isprăvească și cu atît mai puțin să-i poruncească să se astîmpere. Cauzele, desigur, nu le înțelegea nimeni. Se putea presupune că ea ține în mîini o poliță sau o ipotecă din trecutul lui, întărită cu semnătură, poliță datorită căreia el ocupase locul din odaia din fund a băncii și putea să stea și să facă avere acordînd împrumuturi cu dobîndă și protestînd polițe neachitate la vreme.

Dar cîrînd de tot el fu nevoit să îndure și altceva în afara inscripțiilor făcute de indivizi necunoscuți pe trotuarul pe care trebuia să-l traverseze de fiecare dată cînd ieșea din casă. Într-o noapte (mă aflu pe atunci în Europa) în poienița din fața casei se aprinse o cruce grosolan făcută, îmbibată în gaz și arse pînă cînd poliștii revoltați, înfuriați, dar complet neputincioși, dădură fuga și o stînseră. Într-o ocazie ca asta, orice om și nu numai poliștii, s-ar fi înfuriat și enervat. Ei, dacă Linda ar fi stat singură, dacă ar fi fost fiica unui medic, a unui avocat oarecare, sau chiar a unui preot, situația n-ar fi părut chiar atît de gravă. Dar gîndiți-vă și dumneavoastră: ea era fiica unui bancher și tocmai a celui bancher. Rezulta prin urmare că această cruce incendiată

lumina viu faptul incontestabil că oamenii care au aprins-o sînt niște dobitoci — și dacă apărarea rasei albe e lăsată în seama unor dobitoci care nu pot și nu știu să vadă că grădina în care au intrat, e grădina unui bancher, înseamnă că grozavă mai e soarta acestei rase albe !

Peste o lună a urmat Münchenul. Acum, cînd Flem ieșea dimineața din casă cu pălăria lui neagră de bancher și cu papion, mestecînd aceeași gură de aer din Rîpa Francezului, după cum spunea Ratliff, el nu mai călca pe niște simple cuvinte injurioase. Acum litere uriașe se îmbinară în trei cuvinte care acopereau întregul trotuar din fața casei sale: « Kohl, comunistă jidoavcă ».

Și el, bancherul, conservatorul, reacționarul, care depusese mai multe eforturi decît oricine la Jefferson și în tot districtul Yoknapatawpha că să întoarcă roata timpului înapoi, cel puțin pînă în 1900, trebuia să pășească pe aceste cuvinte ca și cum ele nici n-ar fi fost, ca și cum ar fi fost scrise într-o altă limbă, într-un alt secol și era absolut firesc ca el să nu le înțeleagă, iar întregul Jefferson — în orice caz, reprezentanții Jeffersonului, îl urmăreau, îl pîneau să vadă dacă se va trăda. Dar ce putea să facă? Deveni clar pentru toți că el e legat de mîini și de picioare, e supus unei interdicții, se văzu că dedesubtul situației înfloritoare și victoriei pe care o repurtase se aflau două morți: moartea Eulei Varner care, lipindu-și pistolul de tîmplă, o făcuse pe Linda orfană, și o altă moarte, la fel de cumplită, aceea că dacă el ar fi fost un alt om, soția lui n-ar fi fost nevoită niciodată să se împuște, iar el ar fi putut să crească o fiică ascultătoare care să nu ia de soț pe sculptorul evreu Barton Kohl în al cărui horoscop figura și războiul din Spania. Apoi oamenilor le veni un gînd cu totul opus: se vede că aceste inscripții de pe trotuar, pe care trebuia să pășească de fiecare dată cînd ieșea din casă, nu reprezentau pentru el un semn sumbru, o primejdie, tot astfel cum un împrumut prost inspirat nu era pentru el o nenorocire ireparabilă, atîta timp cît banii în sine existau și deci lui nu i-a trecut niciodată prin cap gîndul: « Asta e crucea mea și o s-o port » — fiindcă el își zicea așa: « Acum am absolută nevoie ca oamenii să creadă că asta e crucea mea, și nu o manevră la joc. »

Apoi a urmat Polonia. Am zis: « Acum mă duc ». Gavin mi-a spus: « Ai depășit vîrsta. Deocamdată n-o să te primească la școala de pilotaj ». L-am întrebat: « Deocamdată? » Iar el mi-a răspuns: « Mai urmează un an la institutul juridic. Nimeni nu știe ce se va întîmpla peste un an, dar în orice caz va fi cu totul altceva decît ceea ce vezi astăzi ». Așa că m-am întors din nou la Cambridge. Mi-a scris acolo că F.B.I. strînge informații despre ea și a adăugat: « Mă tem. Nu pentru ea. Nu pentru ceea ce vor afla despre ea, căci ea le-ar povesti singură totul, dacă le-ar trece prin gînd că lucrul cel mai simplu este s-o întrebe pe ea ». Apoi, îmi relată totul pe larg: Cum a încetat ea, în sfîrșit, să mai bată la ușa în spatele căreia se ascundeau, stînd nemîșcați, fără să respire, toți membrii inspecției și ai consiliului școlar, că acum strîngea doar duminica copiii la o biserică a negrilor și le citea cu glasul ei sec și monoton, nu parabole ortodoxe din biblie, ci legendele Mesopotamiei sau basmele popoarelor din Nord pe care pînă și creștinismul le adoptase. Lucrul acesta nu fu dezaprobat, pînă și preoții albi se văzură siliți să înceteze cu protestele. De altfel acum dispărușera de pe trotuar inscripțiile: « Comunistă jidoavcă Kohl, vîndută negrilor » (vreau să cred că autorilor acestor inscripții li se făcuse rușine). Și ea nu mai era silită să calce pe ele cînd ieșea în oraș, în văzul tuturor — mireasă a tăcerii, intangibilă în surzenia ei, invulnerabilă — acum trecea ca și atunci cînd avusese palsprezece, cinci-

sprezece și șaisprezece ani. Semăna cu un cline tânăr de vinătoare care acuș-acuș va stîrni un cîrd de păsări sălbatice.

Cînd am venit acasă de Crăciun, i-am spus imediat lui Gavin:

— Convinge-o să rupă imediat blestematul acela de carnet de partid, dacă-l are. M-ai? Dar imediat! Oamenilor nu poate să le ajute. Și nu merită acest lucru, n-au nevoie nici de sfaturi, nici de lucru. Ei atîta vor: pîine și distracții și, dacă se poate, pe degeaba. Oamenii sînt niște ticăloși. Cum de a putut să petreacă un an întreg într-un război în care soțul ei a pierit, ei i-a pleznit ceva în cap și au fost bătuti măr și, totuși să nu înțeleagă nimic din ce se petrece în jurul ei? Da, da, știu. Știu că și tu și Ratliff mi-ai repetat mereu același lucru: « În fond omul nu e rău, ci pur și simplu nu înțelege ». În cazul acesta ceea ce spun eu este și mai just, înseamnă că nu-ți mai poți pune nici o speranță în oameni, în general ei nu merită ca cineva să se frămînte pentru ei, să sufere, să se străduiască pentru ei.

În clipa următoare am tăcut, fiindcă el mi-a pus mîna pe creștet. Acum trebuia el să se întindă ca să ajungă la mine, dar a pus mîna la fel cum o făcea înainte, cînd eram de două ori mai mic de statură și de trei ori mai tînr: cu blîndețe, cu duioșie, mîngîindu-mă ușor. Și vocea lui era calmă și blîndă:

— Dar de ce nu-i spui tu toate astea?

Da. E un om foarte bun și înțelept, în afară de cazurile cînd se lasă atras de ceva, atunci greșește direcția și o pornește nebunește, fără să țină seama de logică, de bun simț, pînă cînd ne bagă pe toți într-o asemenea încurcătură, încît pînă și eu îmi dau seama că procedeul lui e un procedeu nebunesc. Totuși e un om bun. Poate am greșit uneori, urmîndu-l cu credulitate, dar am avut dreptate să-l iubesc.

— Iartă-mă, i-am spus eu.

— Nu e nevoie. Numai să nu uiți acest lucru: nu-ți pierde timpul căindu-te de greșelile făcute. E destul dacă le ții minte.

Așa că am fost iar nevoit să-l caut pe Ratliff. De fapt, nu l-am căutat, ci am profitat de prilej, cînd mă aflam în apropierea lui. Era în seara de Crăciun, Ratliff pregătea singur cîna și ne poțea totdeauna la el pe unchiul Gavin și pe mine. În seara aceea însă Gavin a fost chemat la Jackson într-o chestiune a inspecției sanitare, astfel că am venit singur în bucătărioara curată lună a lui Ratliff. Beam un punch rece, făcut din whisky de casă al bătrînului Calvin Bookwright. Ratliff își procura acest whisky fără prea multă greutate, deși acum, la bătrînețe, Cal putea foarte bine să ne vîndă o sticlă sau să ne-o dăruiască, dar putea să ne și dea afară. Acest lucru nu puteai să-l prevezi niciodată. Sorbeam punch-ul rece, pe care numai Ratliff știa să-l prepare atît de bine: mai întîi dizolva zahăr în puțină apă, apoi adăuga whisky, amestecînd mereu cu lingurița, iar la urmă turna puțină apă de ploaie din butoi. Între timp, el stătea fără cravată, cu un șorț alb ca zăpada peste cămașa albastră curată, puțin decolorată — el își cosea singur cămășile, și tot singur își prepara mîncarea. Gătea admirabil, întîi pentru că îi plăcea să mînințe bine, apoi fiindcă îi plăcea să gătescă. Îi plăcea ca în toate să ajungă la perfecțiune. Și-a scos șorțul și ne-am așezat să cinăm la masa din bucătărie, cu o sticlă de vin roșu din aceea pe care o aduceam de obicei, cînd veneam cu unchiul Gavin. Apoi am luat cafeaua și carafa cu whisky și ne-am mutat (ca întotdeauna) în odăita pe care el o numea salonul său, unde nu zăreai nici un firicel de praf. Într-un colț era un armoniu, frecat cu ceară — lucea de-ți lua ochii — în jur scaune, de asemenea lustruite cu grijă. În căminul care vara era umplut cu o hîrtie verde creponată, iarna se puneau un radiator cu gaze, în chip de butuc de lemn

— progresul ajunsese și pînă la noi, ne înghițise și pe noi. În mijlocul odăii, pe o măsuță lustruită, pe o tavă sub un capac de sticlă, se afla cravata primită de la Allanovna — pe fondul de un roșu intens, mai bine zis rubiniu ca vinul, erau presărate mici flori galbene de floarea soarelui, cu minuscule romburi albastre, de aceeași culoare albastră, puțin spălăcită, ca și cămășile lui Ratliff. Adusesse cravata din New York în urmă cu trei sau patru ani, cînd fusese cu Gavin la nunta Lindei, iar apoi o petrecuseră pînă la vaporul ce o ducea în Spania. Mi-aș fi tăiat însă mai curînd limba decît să-i spun că pentru această cravată s-a plătit (după părerea mea a plătit Gavin), cel puțin șaptezeci și cinci de dolari. Totuși, într-o zi, am scăpat o vorbă și Ratliff a spus:

— Știu cît a costat, căci am plătit chiar eu. O sută cincizeci de dolari.

— Cît? O sută cincizeci de dolari?

— Da, erau două bucăți.

— Dar văd una singură.

— Pe cealaltă probabil că nici n-ai s-o vezi. E o chestiune personală.

Tot aici se afla sculptura pe care i-o lăsase cu limbă de moarte Barton Kohl și dacă Gavin tot mai încerca să înțeleagă ce reprezintă ea, eu renunșasem de mult, căci îmi era imposibil să ghicesc.

— Lipsește aici numai bricheta de aur pe care i-a dăruit-o ea, am zis eu. Muzeul « Linda Snopes ».

— Nu, spuse Ratliff. Muzeul « Eula Varner ». Ar trebui să mai pun ceva aici, dar deocamdată ajunge și asta. Dacă printre noi se naște măcar o dată la o mie de ani o Eula Varner, dacă trăiește, respiră, trebuie să i se ridice... Nu, un monument nu e cuvîntul potrivit.

— Un sanctuar, am zis eu.

— Exact, un sanctuar în amintirea ei, pentru cei ce n-au avut fericirea s-o cunoască și pentru cei care au văzut-o dar erau prea mici atunci cînd au văzut-o. Stătea tăcut. Dar mai curînd ridea de ceva sau poate visa. Atunci am spus:

— Greșești. N-o să se mărite.

— Ce vrei să spui?

— N-o să se mărite cu Gavin.

— Așa e, o să fie mult mai rău.

De data aceasta a fost rîndul meu să întreb:

— Ce-ai vrut să spui?

Dar redevenise acel Ratliff pe care-l cunoscusem din totdeauna: blînd, imperturbabil, de nepătruns.

— Cred că juristul va rezista și la asta — spuse el.

GAVIN STEVENS

10

Aș fi putut s-o sfătuiesc, să-i propun să procedeze astfel, și ea m-ar fi ascultat, și ar fi rupt carnetul, fără să stea mult pe gînduri, cu pasiune și elan. Într-o privință, cel puțin, semăna cu mama ei, și ea, ca și mama ei, avea nevoie, avea neapărat nevoie să găsească în viață un om priceput, de nădejde (în cazul de față, în cazul ei, era nevoie de un om tare, puternic, dublat de un om de nădejde, căci tare și puternic fusese și Barton Kohl, totuși în cele din urmă s-a constatat că era făcut din carne și oase și a pierit, n-a rezistat) căruia să-i dăruiască tot ce avea. Era condamnată la eșec, suferise eșecul — și asta nu din pricină că Barton

Kohl ar fi dovedit puțină tărie și putere, ci fiindcă în horoscopul său scria că e condamnat. Partidul Comunist care nu-i înșelase niciodată speranțele, îi dovedise că omul e invulnerabil la gloanțe și totuși i-l luase pe Barton Kohl. Căci poate, oare, dragostea să ceară un sacrificiu mai mare decât totala umilire de sine, totala abnegație făcute cu prețul a ceea ce, în ignoranța lor fără margini, materialității grosolani și insensibili ar putea numi lașitate și rușine? Întotdeauna am bănuir vag că martirii creștini din vechime, care erau aruncați spre a fi sfîșiați de tauri și de lei, simțeau pe ascuns simpatie pentru aceștia, poate chiar și dragoste.

Dar am sfătuit-o altceva, Eram la începutul anului 1940, Niebelungul maniac devastase Polonia și pornise spre Apus, unde Parisul, această strălucitoare curtezană mondială, i-a fost vîndut ca o simplă tîrfă și numai datorită fermității caracterului englez cotise spre răsărit. Încă un an și omul care venise în fruntea statului după Lenin va deveni aliatul nostru. Dar pentru Linda aceasta va fi prea tîrziu, prea tîrziu pentru a putea menține timp de o sută de ani, pacea pentru popoarele din Occident, după cum începuse să spună în convorbirile particulare vestitul grăsun din Anglia; «dar în clipe grele...» și așa mai departe.

Total a început în biroul meu de la servici. A venit un omuleț tăcut, calm, aproape neobservat, de o vîrstă nedefinită între douăzeci și cinci și cincizeci de ani — toți sînt la fel — care mi-a arătat insigna Biroului federal de investigații (îl chema Gihon), s-a așezat la invitația mea, a spus: «Vă mulțumesc» și a început discuția de serviciu pe un ton calm și indiferent, cum încep ei întotdeauna, ca și cum ar transmite o însărcinare prea puțin importantă. Desigur, eu eram ultimul pe lista lui, fiindcă mă verificase în prealabil cît se poate de minuțios fără știința mea, aflate totuși despre mine, la fel cum de multe zile sau poate de multe luni cercetase și verificase tot ce aflate despre ea.

— Știm că acționează sau a încercat să acționeze absolut deschis, în văzul tuturor.

— Cred că în această privință puteți puteți fi liniștit, am spus eu.

— Da, absolut deschis. Și lucruri absolut inofensive. Cu cele mai bune intenții, numai că... nu prea are spirit practic. N-a făcut nimic din ceea ce nu e permis unei lady și totuși, într-o clipă...

— Ciudat... l-am întrerupt eu.

— Vă mulțumesc. Tocmai acesta e cuvîntul. Pot să vă spun în secret că are carnet de membru de partid. Firește, dumneavoastră nu sînteți informat de acest lucru.

Acum i-am spus eu:

— Vă mulțumesc.

— Iar cine a fost odată comunist, știți, ca în zicătoarea aceea veche, desigur, fără nici o aluzie, mă înțelegeți: «Dacă o dată te-ai dat la desfriu...» și așa mai departe. Desigur, dacă judeci la rece, îți dai seama că lucrurile nu stau astfel. Dar vedeți cum se întîmplă. Acum nu e timpul să stai pe gînduri, să meditezi în liniște. Nici nu poți spera așa ceva, dar-mi-te să ceri un asemenea lucru de la guvern sau de la popor, ținînd seama de ceea ce ne așteaptă mult mai curînd decât presupunem...

— Da, da. Și ce vreți de la mine? Ce credeți că aș putea să fac?

— Ea... după cîte am înțeles, dumneavoastră sînteți cel mai vechi și, pînă în prezent, cel mai apropiat prieten al ei...

— Desigur, însă fără nici un fel de aluzii, am spus eu.

Dar de data aceasta n-a mai zis «mulțumesc». În general, n-a mai rostit nici un cuvînt; ședea și mă privea prin ochelari, cenușiu, fără expresie, ca un

cameleon, înfricoșător ca o urmă de picior pe țărnul insulei nelocuite a lui Robinson, prea bicisnic în lipsa lui aparentă de personalitate, pentru a purta pe umerii săi mânia puterii teribile pe care o reprezenta.

— Prin urmare, vrei ca eu s-o conving . . . , am adăugat eu.

— . . . Ca cetățean și patriot, care este suficient de deștept ca să-și dea seama că și noi vom fi atrași în acest război în următorii cinci ani ; consider aceasta ca o limită extremă, căci data trecută nemților nu le-a trebuit decât trei ani ca să-și piardă complet capul și să ne atragă în război. Acum, nici nu știm cu precizie cine va fi dușmanul nostru, până când va fi târziu . . .

— . . . Și s-o conving să vă dea în liniște carnetul de partid și să vă depună jurământ — nu știu ce imputernicire aveți în această privință. Dar oare n-ați spus chiar dumneavoastră : « Dacă te-ai dat o dată la desfrii (firește, fără nici o aluzie) ești tentat să încerci și a doua și a treia. . .

— Sînt perfect de acord cu dumneavoastră, spuse el. În cazul de față nici nu poate fi vorba de vreo aluzie.

— Și atunci ce vrei de la mine . . . de la ea ?

Scoase un carnețel și-l deschise. Avea rubrici nu numai pentru zile, dar și pentru ore.

— A fost cu soțul ei în Spania timp de șase luni și douăzeci și nouă de zile. A luptat în armata republicană adică comunistă, pînă cînd el a fost ucis în luptă. După ce a fost rănită, ea a rămas în spital și a lucrat ca sanitară, pînă cînd republicanii au evacuat-o în Franța, lucru care e cunoscut pînă și aici, la Jefferson.

— Da, am răspuns eu. Înainte de a sta a trăit timp de șapte ani la New York, ca soție legitimă . . .

— . . . Și desigur, acest lucru este considerat ca o vină a ei nu numai aici la Jefferson, dar și la Washington. Și continuă : A trăit cu un membru înregistrat al Partidului Comunist, cunoscut de întreaga lume și tovarăș apropiat al altor membri cunoscuți ai Partidului Comunist, lucru care poate nici nu e cunoscut la voi, la Jefferson.

— Așa, făcui eu. Mai departe ?

Închise carnețelul, îl puse în buzunar și se uită din nou la mine absolut calm, absolut indiferent, ca și cum distanța dintre noi ar fi fost o lentilă de microscop :

— Prin urmare, ea a cunoscut nu numai în Spania, dar și în Statele Unite oameni pe care deocamdată noi nu-i cunoaștem — membri noi — ai Partidului Comunist, agenți ai acestuia, oameni importanți, deși nu atît de celebri ca sculptorii evrei, profesorii universitari din Columbia și tot felul de diletanți intelectuali.

Acum l-am înțeles înșfîrșit.

— Totul e clar, am zis eu. Îmi propuneți un schimb. Îi garantați că o lăsați în pace, dacă vă dă o listă de nume. Biroul dumneavoastră o va reabilita, o va transforma dintr-un dușman într-o denunțătoare obișnuită. Aveți vreo delegație în acest sens ?

— Nu, răspuse el.

— Atunci cu bine, sir, i-am zis eu, sculîndu-mă în picioare.

Dar el nu se clinti din loc.

— Prin urmare, n-o s-o sfătuiți în acest sens ? mă întrebă el. -

— Nu.

— Patria dumneavoastră e în pericol, este poate chiar amenințată să piară.

— Pericolul nu-l reprezintă ea.

— Sper că nu veți regreta acest lucru, mister Stevens, zise el, sculându-se în picioare și luându-și pălăria de pe masă.

— Adio, sir.

Apoi, i-am spus ei. Mai bine zis, i-am scris totul. Trecuseră trei ani și ea se străduia foarte mult să înțeleagă ceea ce îi spunea cineva după mișcările buzelor. Dar, cine știe, poate că a trăi în afara sunetelor omenești, înseamnă a trăi și în afara timpului omenesc, și ea nu avea timp să învețe și nici dorința s-o facă. Dar iarăși nu știu bine cum să zic. Poate că nici nu-i erau necesari trei ani de libertate, de singurătate și izolare totală pentru a înțelege că dilema vieții omenești rezidă din flecăreala continuă care-l înconjoară pe om, îl învăluie, îl scutește să plătească pentru nenumăratele prostii — căci dacă s-ar plăti pentru toate prostiile subliniate cu cerneală roșie, viața s-ar putea înjgheba demnă și rodnică. I-am scris: Pleacă de aici, mută-te !

— Cum să mă mut? Vrei să spui să locuiesc separat? Să găsesc un apartament?

Nu, pleacă din Jefferson, i-am scris eu. Pleacă pentru totdeauna. Dă-mi carnetul acela al tău și mută-te din Jefferson.

— Mi-ai mai vorbit de asta și înainte.

— Nu, nu ți-am mai vorbit, i-am spus eu. Dar între timp scriam întreaga frază, care trebuia să cuprindă ideea: N-am mai vorbit niciodată de carnet și în general de Partidul Comunist. Chiar și acum trei ani când ai încercat pentru prima oară să-mi povestești că ai un carnet, când ai vrut să mi-l arăți, nu te-am lăsat, te-am oprit, am refuzat să te ascult. Nu-ți amintești?

Dar ea continua să vorbească:

— Ții minte că încă pe când aveam cinsprezece sau șaisprezece ani mi-ai spus că trebuie să plec din Jefferson?

I-am scris: Dar pe atunci nu se putea. Acum se poate. Dă-mi carnetul și pleacă. Tăcu vreo două minute. În asemenea discuții importante și grele nici nu încercam să folosim carnetul din plăcuțe de fildeș. Era doar o jucărie, un amuzament, un flecușet feminin, un flecușet inutil: plăcuțele subțiri de fildeș erau prinse în ramă de aur, pe înele de aur, fiecare avea mărimea unei cărți de joc și abia încăpeau pe ele trei cuvinte într-un rînd ca un fel de anagramă sau acrostih pentru copii, un fel de ghicitoare sau poveste cu continuarea smulsă dintr-un abecedar. Acum stăteam sus în salon — îl mobilase după gustul ei — lângă un cămin făcut după un desen al ei: placa se afla la înălțimea la care era comod să pui un carnet mare, cu foi detașabile cînd trebuia să discuți ceva exact sau să vorbești despre lucruri pentru care nu trebuia să pierzi timp, de pildă despre bani. Astfel că ea putea citi cuvintele dintr-odată, urmărindu-mi mina, aproape ca și cum ar fi auzit vocea mea.

— Unde să plec? Unde aș putea să plec?

— Oriunde, la New York, în Europa. La New York au mai rămas cred oameni care te cunosc și i-au cunoscut pe Barton, prieteni, oameni de aceeași vîrstă cu tine.

Se uită fix la mine. Cînd i se măreau pupilele, ochii îi păreau aproape negri, și parcă fără vedere.

— Mi-e frică, spuse ea.

Am început să-i vorbesc. Unele cuvinte le descifra după mișcările buzelor, dacă vorbeam mai rar:

— Tie? Ți-e frică?

— Da. Nu vreau să fiu neputincioasă. Nu vreau să fiu neajutorată. Nu vreau să depind de nimeni.

Creierul meu lucra febril, cum se întâmplă atunci când trebuie să mizezi totul pe o carte și când fiecare clipă de întârziere îți răpește din șansele de câștig. Am spus încet și ferm, urmărit de privirea ei: Și atunci ce rost am eu aici? și mi-am retras mîna ca să poată vedea.

Ea vorbi cu glasul ei sec, lipsit de viață, cu glasul de rață, cum spunea Chick.

— Gavin.

Tăceam. Ea repetă: «Gavin». Tăceam. Ea spuse: «Bine: Am mințit. Nu este vorba de dependență, nu voi depinde de nimeni. Pur și simplu trebuie să fiu acolo unde ești și tu». Nici nu adăugă măcar: «Fiindcă în afară de tine n-am pe nimeni». Mă privea drept în ochi, se uita la mine prin ceva — prăpastie sau beznă — fără umilință, fără întrebări, chiar fără speranțe; acum aveam să aflu totul. Și din nou glasul de rață rosti: Gavin.

Am început să scriu repede, cîte trei-patru cuvinte dintr-o dată, dintr-o răsufare, grămadă unele peste altele — spuneți-i cum vreți — în așa fel ca ea să le urmărească încă în timp ce scriam: «Totul e în regulă. Nu te teme. Renunț să mă mai însoar cu tine. Douăzeci de ani sînt o diferență prea mare. N-o să iasă nimic din asta și apoi nici nu vreau.»

— Gavin, spuse ea.

Am început să scriu din nou, rupînd filele gălbui din carnet și aruncîndu-le alături pe cămin: Nu vreau.

— Te iubesc. Chiar cînd vreau să spun o minciună, spun o minciună pe care tu ai născocit-o dinainte, pentru mine.

I-am scris: N-a fost vorba de vreo minciună în legătură cu Barton Kohl.

— Ba a fost, spuse ea.

I-am scris: Nu.

— Dar poți cînd vrei să te culci cu mine, zise ea.

Folosise un cuvînt grosolan și-l rostise cu glasul gutural, ca de rață. De cînd mă apucasem să încerc a-i reda glasul de odinioară, cele mai mari greutăți le întâmpinaserăm în îndulcirea sunetelor pe care ea nu le putea auzi. «Iese pe dos — îmi explica ea. Cînd îmi spui că șoptesc, în capul meu parcă tună. Dar cînd vorbesc tare, nu simt aproape nimic». Și acest cuvînt aproape că-l strigase. Se întâmpla astfel, fiindcă ei i se părea dimpotrivă, că vorbește încet. Stăteam și așteptam să moară ecoul cuvîntului care mă uluise. «Ai roșit», spuse ea.

Am scris: «Acest cuvînt. . .»

— Care cuvînt?

— Pe care l-ai spus acum.

— Sugerează-mi alt cuvînt. Scrie-l și-l voi memora.

I-am scris: Nu există alt cuvînt. Acest cuvînt este precis, și el mă șochează, căci sînt un om de modă veche. Mă șochează cînd îl rostește o femeie și ea nu este de loc șocată pînă cînd nu vede că eu sînt șocat. Apoi am adăugat: Nu e adevărat. Șochează tot ce rezumă întregul farmec al pasiunii și este înlăturat de acest cuvînt gol și neplăcut.

— Bine, spuse ea. Atunci nu trebuie nici un fel de cuvinte.

Am scris: Și chiar vrei într-adevăr. . .

— Sigur că da, spuse ea. Oricînd. Știi și singur că vreau.

I-am scris: Altceva te-am întrebat. A citit și a tăcut. Am adăugat: Uită-te în ochii mei — și s-a uitat la mine prin ceea ce trebuia eu să văd și să înțeleg peste cîteva minute.

— Da, spuse ea.

Am scris: Ți-am spus chiar adineaori că niciodată nu trebuie să te temi. A trebuit să apropii puțin carnetul ca să-i atrag atenția. Și atunci a zis fără să ridice ochii:

— Prin urmare, nu trebuie să mai plec?

Am scris: Nu. Atunci ea s-a uitat la mine și am înțeles de unde, prin ce mă privea: prin profunzimea de nemăsurat a pierderii, prin tristețea de nemîngîiat, prin fidelitate și constanță, iar glasul sec repeta: «Gavin, Gavin, Gavin», în timp ce eu scriam: Pentru că în întreaga lume noi doi putem să ne iubim fără să... și la sfîrșit, ieși o dungă, fiindcă ea mă îmbrățișă, se lipi strins de mine și cu vocea ei seacă repetă:

— Gavin, Gavin. Te iubesc. Te iubesc — așa că a trebuit să mă eliberez ca să ajung pînă la carnet și să scriu: Dă-mi carnetul de membru de partid.

Își aținti privirea asupra celor scrise și rămase cu mîinile ridicate, așa cum și le luase de pe umerii mei.

— Carnetul? repetă ea. Și-apoi spuse: L-am pierdut.

Am înțeles totul într-o clipă, ca și cum mi-ar fi luminat mintea un fulger. Am scris: Tatăl tău, iar cu glas tare am zis: ticălosul, ticălosul, și în același timp căutam să mă conving pe mine însumi: Nu te priedi, nu te priedi! Nu putea să procedeze altfel. Pune-te o clipă în locul lui. Ce altceva ar fi putut face, cu ce armă să-și aperse existența de distrugerea care-l amenință, cu ce armă să-și apere poziția pentru care sacrificase totul — soția, familia, prietenii, liniștea, — ca să obțină singura valoare pe care o recunoștea, fiindcă numai această valoare o înțelegea, fiindcă întreaga lume, în felul cum o privea el, îi băgase în minte că numai asta trebuie, că numai asta merită să obții. Firește, era singura lui armă; să pună mîna pe carnet, s-o amenințe că îl va preda la Biroul federal de investigații, s-o oprească prin această amenințare, înainte ca ea să-l ducă la pieire. Și totuși îmi spuneam: Cum de n-ai înțeles că el va folosi acest carnet pentru a o distruge? Este probabil că a scris chiar el: «comunista jidoavcă Kohl,» într-un miez de noapte pe trotuarul său, pentru a-și cîștiga dinainte simpatia întregului Jefferson, în eventualitatea că va trebui să-și trimită unica fiică la casa de nebuni.

Am scris: A scotocit cineva prin odaia ta, prin sertarele mesei?

— Da, a scotocit cineva. Anul trecut. Am crezut...

Am scris: Era tatăl tău.

— Crezi?

Rostise cuvintele chiar pe acest ton. I-am scris: Nu-ți dai seama că a fost el?

— Oare nu-i tot una? Probabil că-mi vor trimite un alt carnet. Și-apoi n-are nici o importanță. În mine nu s-a schimbat nimic și nu am nevoie de un carnet ca să dovedesc acest lucru.

Am început să scriu încet, chibzuind: nu trebuie să pleci, n-o să te mai rog să faci acest lucru, dar cînd te voi ruga eu să pleci, să înțelegi și să pleci imediat. Voi aranja eu totul. Ai să faci așa?

— Da.

Am scris: Jură.

— Bine, spuse ea. Atunci o să te poți căsători. — Oricum n-aș mai fi putut să scriu nimic, deoarece îmi prinsese amîndouă mîinile și le lipise la piept: Trebuie să te însori. Așa vreau eu. Nu e permis să n-ai pe nimeni. Fiecare trebuie să cunoască asta în viață. Nimeni nu trebuie să trăiască singur. Nimeni, nimeni. — Se uită la mine. — Cuvîntul acela care nu-ți place. Mi se pare că și

mama mea ți l-a spus o dată, nu-i așa?— Cuvintele ei nu semănau a întrebare.— Așa a fost?

Mi-am eliberat minile și am scris: Știi foarte bine că între mine și mama ta n-a fost nimic.

— De ce?

Am scris: Fiindcă ei i s-a făcut milă de mine și dacă faci ceva pentru un om de milă, înseamnă că pentru tine acest lucru nu este prea important.

— Dar mie nu mi-e milă de tine. O știi. Nu înțelegi că pentru mine aceasta ar fi important?

Am scris: Sau poate nu s-a întâmplat nimic, fiindcă nu eram demn de ea și știam amândoi acest lucru, și m-am gândit atunci că dacă nu se va întâmpla nimic, ea va crede întotdeauna că aș fi putut să devin demn de ea. . . Dar în clipa aceea am rupt fila, am mototolit-o, am băgat-o în buzunar și am scris: Trebuie să plec.

— Rămii, spuse ea, dar apoi adăugă: Ba nu, pleacă. Vezi că mi-a trecut, și nici măcar nu mă mai tem.

Am scris: De ce să te temi — și pe aceeași filă: Unde mi-e pălăria?

În timp ce se ducea după pălărie, eu am băgat foile scrise în buzunar. Mi-am luat pălăria și am pornit-o spre ușă, dar glasul ei scriștător mă chemă:

—Gavin — Și m-am întors. — Cum ai zis? În întreaga lume numai noi doi putem să ne iubim fără să. . . Te iubesc, Gavin, repetă ea, cu o voce care ei i se părea o șoptă, un murmur, dar care pentru cei ce din nefericire își mai păstrau auzul, răsună strident și tăios ca sirena unui automobil de pe timpul bunicii.

Trebuia numaidecât să plec din casa lui, din vila lui, din palatul lui și să mă duc neîntârziat la banca lui, iar după aceea înapoi, de-a dreptul în cămăruța mică și să-l sperii, să-l facă să-și dea jos picioarele de pe tăblia căminului, chiar din momentul când i-aș fi întins mîna: Fii bun și dă-mi carnetul acela! Era o nesocotință. Ar fi însemnat să pierd un dar pe care mi-l făcuse soarta. De ce să-i permit lui să aleagă momentul când îi va conveni să predea această probă la Biroul Federal? De ce să nu atac eu primul, de ce să nu asmut Biroul Federal asupra lui înainte ca el să muște, după cum ar fi spus Ratliff? De ce să nu-i arate omul acela blînd și neînsemnat insigna și să-i spună: « Știm din surse sigure că dumneavoastră, mister Snopes, păstrați un carnet de membru al Partidului Comunist. Ce-ați putea să ne spuneți în legătură cu asta? »

Dar habar n-aveam unde se află acum Gihon și apoi la drept vorbind, e greu de bănuț că m-ar fi crezut, căci știa că-i sînt dușman fățiș. Așadar, nu-l puteam folosi pe el ca reprezentant al Biroului Federal. Prin urmare, trebuia să mă adresez de-a dreptul Forței atotputernice care se cheamă Guvern. Denunțul trebuia să fie scris într-un stil cît se poate de simplu, să pară că pornește din lumea de jos și să fie redactat riguros în jargonul anonimilor. Aveam nevoie de o carte poștală din acelea ieftine. Mai întîi m-am gândit s-o trimit chiar președintelui Statelor Unite, însă dat fiind numărul de maniaci care trimit scrisori lui mister Roosevelt, cu siguranță că și scrisoarea mea s-ar fi pierdut în acest noian. Cu toate că autoritățile militare nu pierd niciodată măcar un petec de hîrtie, dacă pe el scrie ceva și există o semnătură (altceva pot să arunce, să distrugă, dar o foaie de hîrtie scrisă, în ruptul capului n-o aruncă, deși asta implică cheltuială, mii de oameni plătiți și ținuți în slujbă exclusiv pentru păstrarea unor asemenea hîrtii) eram convins că vor da prea tîrziu curs hîrtiei mele, peste o sută de ani, asta înseamnă să aștept prea mult. Și deodată m-am întrebat eu singur: dar ce te împiedică să acționezi direct

prin Biroul Federal, așa cum te-ai gândit la început? Și mi-am răspuns: nu mă împiedică nimic. Îmi și închipuiam în gând cartea poștală scrisă. Lumea știa că la noi există doi Hoover: unul — fost președinte, iar al doilea — proprietarul unei fabrici de aspiratoare de praf și că numele conducătorului Biroului Federal este de asemenea Hoover. Îmi și închipuiam adresa:

Herbert Hoover
Departamentul Biroului Federal de Investigații

Dar apoi m-am oprit. Nu se poate scrie direct la Washington. Aceste anonime sînt scrise de oameni bine informați, și într-un anumit jargon, astfel că m-am gândit mai întîi dacă nu-i mai buni să nu trimit denunțul la Parchman, Mississippi și să-l adresez directorului închisorii statului, dar acolo cu siguranță că poșta este sortată de vreun deținut de încredere, condamnat pe viață — și ce contează pentru un om ca asta cîteva zile în plus. Prin urmare și acolo s-ar putea să nu se dea atenție cărții poștale. Atunci mi-a venit ideea să scriu la Jackson, capitala statului. Mai bine nici că se putea: orașul nu-i prea mare, agenții se plictisesc, probabil, acolo și trîndăvesc, încît sînt bucuroși cînd se ivește vreun caz. Pe urmă e și aproape de Jefferson. Prin urmare, scrisoarea trebuie să arate așa:

Herbert Hoover
Departamentul Biroului Federal de Investigații

Jackson, Mississippi.

Sosiți nepusă masă Jefferson, statul Mississippi, mandat de percheziție cotro-băiți banca și casa mister Flem Snopes și găsiți frumoasa ocazie să dați peste un carnet de membru al Partidului Comunist.

Un cetățean patriot.

S-ar putea obiecta că expresia « mandat de percheziție » nu se potrivește peafect cu jargonul. Dar pot să demonstrez contrariul.

Însă toate acestea ar fi fost bune, dacă m-aș fi putut hotărî s-o fac. Vă dați seama că chiar dacă eu aș fi putut să-i percheziționez casa sau să-i deschid safeul de la bancă, să găsesc carnetul, să șterg numele ei și să pun în loc numele lui, pentru ca să fie anchetat de Biroul Federal, ea s-ar fi revoltat prima, ar fi desmințit, ar fi demascată, ar fi cerut să se constate că totul e o înscenare, carnetul este proprietatea ei. Mai întîi s-ar fi dus probabil la Gihon sau la oricare altul dintre ei, aflat prin apropiere, și ar fi declarat care sînt convingerile ei, dacă i-ar fi trecut prin minte că îi interesează acest lucru. Iar din clipa aceea și pînă cînd puternica alianță a demenților din univers se va potoli, va fi strivită și se va instaura pacea, Linda va fi purtată pe drumuri și hărțuită, va fi spionată zi și noapte, se va urmări unde se duce, ce mănîncă și chiar cum doarme. Astfel că în cele din urmă a trebuit să renunț și la această idee nu din cauza convingerii ei naive că toate acestea nu au nici o importanță, ci din pricina convingerii mele mai realiste, și mai întemeiate, că pentru bancher acest carnet este singura armă de apărare și că el nu-l va folosi dacă nu-l va sili teama s-o facă.

Sau poate și speranța. . . Într-un cuvînt, așa stăteau lucrurile pînă în momentul cînd bălălia pentru Marea Britanie a salvat-o pe Linda, căci altfel eram hotărît să mă duc la el și să-i spun: « Dă-mi carnetul », ceea ce, în fond, era echivalent cu a te apropia de un necunoscut și a-i spune: « Dumneata mi-ai furat portofelul? » Într-un cuvînt, bălălia pentru Marea Britanie a salvat-o și, pentru

cîtva timp, l-a salvat și pe el. Vorbesc de știrile care ajungeau pînă la noi despre mănunchiul de tineri care luptau pentru patrie. Iar pînă atunci, în tot cursul primăverii, verei și tomanei anului 1940 ea devenea tot mai neliniștită. Da, tot se mai ocupa de școala sa duminicală pentru negri, continua, după cum se spunea în oraș, « să-și bage nasul unde nu-i fierbe oala », dar, nu știu cum aceste lucruri i se iertau, pe semne oamenii se obișnuiseră cu ele, sau poate că nimeni nu găsea o modalitate s-o liniștească.

Așa au stat lucrurile pînă în iunie, cînd Chick a venit de la Cambridge. În clipa aceea am descoperit deodată două lucruri: în primul rînd, că acum Chick se închipuia a fi aproape capul familiei noastre, iar în al doilea rînd, că ea cunoștea chiar mai bine decît el numele piloților și denumirile tuturor avioanelor flotei aeriene engleze — Malan, Aitken, Finucane și toate aceste « Spitfire », « Beaufighter », « Hurricane », « Buerling » și « Deere », știa cum îi cheamă pe toți voluntarii străini — americanii care nu voiau să aștepte intrarea Statelor Unite în război, polonezii și francezii care nu voiau să fie bătuți, îi cunoștea pe Daymond, Wzlewski și Clostemann. Iar în septembrie 1940 ne-am înțeles: Chick a promis să mai studieze un an la Facultatea juridică, iar noi am fost de acord ca el să se transfere de la Cambridge la Universitatea din Oxford. Pe semne că asta a fost motivul: după plecarea lui, ea nu a mai avut cu cine să facă schimb de informații în legătură cu aviația. De aceea nu m-am mirat cînd într-o bună zi a venit la mine la birou. N-a luat-o pe ocolite, cum obișnuiesc unii: « Și eu trebuie să ajut cu ceva, trebuie să fac ceva, nu pot sta cu brațele încrucișate » — ci a spus pur și simplu:

— Plec. Am găsit de lucru la o uzină din California, unde se fabrică avioane pentru Europa. — Am scris grăbit: Mai așteaptă puțin. — Totul este în ordine, spuse ea. Le-am scris că nu aud, dar că cunosc bine motoarele și în general automobilul și o să învăț ușor să fac ceea ce au nevoie. Mi-au răspuns să vin și să aduc și ceva acte. De pildă, o scrisoare de recomandare, în care să le spui că mă cunoști de mult, să-i asiguri că sînt o persoană perfect morală, că nu mă îmbăt criță și că n-am fost prinsă niciodată furînd. Așează-te și scrie. Poți chiar să semnezi oficial « Președintele comisiei de mobilizare a districtului Yoknapatawpha, statul Mississippi ».

Mereu o apucam de mîna și-i arătam carnetul pe care scrisesem: Mai ai puțin răbdare — ca să citească și să tacă sau cel puțin să tacă în timp ce citește pentru ca eu să pot scrie mai departe:

La această uzină, la toate uzinele există cîte un om cu o putere nelimitată — funcționar al serviciului de siguranță. Funcția lui este singurul lucru care-l scutește de armată — scriam eu, iar mîna ei, degetele ei, se aflau pe umărul meu, îi simțeam respirația, mirosul părului ei, care-mi atîngea obrazii — și firește că va căuta să-și salveze pielea, demascînd cît mai des elemente subversive, așa că mai devreme sau mai tîrziu se va afla de tine și te vor alunga... — am rupt fila fără să mă opresc — ... îți amintești, pe malul golfului Mexic — Biloxi Springs? Doar ai fost pe acolo.

— Da, cu mama... și — credeam că va tăcea, dar ea a continuat, parcă fără să-i pese... cu Manfred. Îmi amintesc.

I-am scris: La Pascagoula e un șantier naval, unde se află vasul de transport care urmează să ducă în Europa avioane, tancuri și tunuri. Dacă vor să te ia în California înseamnă că și cei de acolo te vor primi. Vrei să te duci acolo?

— Da, răspunse ea. Apoi urmă: Pentru Rusia — și apoi oftă adînc. Dar și acolo va exista un serviciu de siguranță.

Am scris: Da, dar asta e aproape. Voi putea să vii numaidecît acolo, și să-i împiedic pe cei din serviciul de siguranță să te bage în cine știe ce bucluc.

— Bine, spuse ea, respirînd liniștit chiar lingă umărul meu. E aproape. Aș putea să vii duminica.

I-am scris: Este posibil că va trebui să lucrezi și duminica, deoarece e mare nevoie de vase de transport.

— Atunci vei putea veni tu la mine. Comisia voastră de mobilizare nu lucrează duminica, nu-i așa?

I-am scris: Vom vedea mai tîrziu ce va fi.

— Măcar uneori să fim împreună. Mi-a fost teamă de California că e prea departe, dar Pascagoula e aproape. Măcar uneori.

I-am scris: Firește, vom fi.

— Bine, zise ea. O să mă duc la Pascagoula.

A plecat imediat după Anul Nou. Începuse anul 1942. Aveam acolo un cunoscut, avocat, care i-a închiriat la niște cunoștințe un apartament bun, cu intrare separată. Și după toate probabilitățile, ea s-a gîndit că din moment ce acum nu mai este legată de Jefferson și se află la cel puțin douăsprezece ore de drum de interdicțiile pe care i le puteam impune Snopes sau eu, împreună sau separat, nimic n-o împiedică să-și cumpere o mașină pe care s-o conducă singură. Am amenințat-o că dacă săvîrșește asemenea prostie, voi anunța personal autoritățile din Pascagoula că nu aude. A făgăduit să renunțe la această idee și s-a înțeles cu prietenul meu, avocatul, să folosească o mașină în tovărășie cu alții. Cîrînd fu numită controloare în secția de sculărie, cu toate că-mi scrisese de la început că e pe cale să obțină acordul de a fi mutată la sudură și nituire, unde surzenia e un avantaj. În orice caz, își pusese din nou salopeta, devenise iarăși un mic șurub în această lume bărbătească sau, mai bine zis, fără sex, căuțînd să-și însușească gigantica tehnică aducătoare de moarte, fără de care războaiele nu sînt posibile. Poate se liniștise, dacă acum se mai putea vorbi de liniște. În orice caz, la început au venit scrisori în care spunea: « Cînd ai să vii, neapărat, noi. . . » Iar apoi: « Dacă vii, să nu uiți. . . » și după cîteva săptămîni o simplă carte poștală ieftină: « Mi-e dor de tine — » și nici un cuvînt în plus. Același laconism al ilustratelor pe care scrie: « Păcat că nu ești aici » sau « Asta e odaia noastră ». De obicei numai oamenii pe jumătate anal-fabeți trimit astfel de ilustrate acasă. Apoi am primit încă o scisoare, de data aceasta în plic: « Nu-ți fac reproșuri, înțeleg. Știu cît de mult timp îți răpește munca în comisii. Vino cînd vei putea, dar vino, pentru că trebuie să te rog ceva. »

La asta i-am răspuns imediat (voiam să încep « Deoarece nu știam ce să cred », dar știu ce credeam): Să mă rogi sau să-mi spui? Și ea a răspuns așa cum presupuneam: Da. Să te rog.

Și numaidecît (era vara) i-am telegrafiat data cînd voi veni și ea mi-a răspuns tot telegrafic « Oprit cameră hotel la ce tren să te aștept te sărut ». I-am răspuns (căci eu eram cel care-o oprise să-și cumpere automobil): « Vin să te iau cu mașina marți la șantierul naval la terminarea lucrului te sărut ». Am așteptat-o la ieșire. A ieșit împreună cu schimbul său, în salopetă și mi-a întins carnetul și creionul, înainte de a mă săruta, lipindu-se strîns de mine și spunînd:

— Povestește-mi totul.

M-am eliberat din brațele ei ca să scriu, legat din nou de aceste crîmpeie de vorbe și de fraze pe care trebuia să le șterg:

— Spune-mi, ce s-a întîmplat?

— Să mergem pe malul mării.

Iar eu i-am scris : Nu vrei înții să te duci să te schimbi ?

— Nu. Să mergem pe malul mării.

Am parcat mașina și mi se pare că am și apucat să-i scriu : « Acum povestește », dar ea a coborât din mașină când am coborât și eu, mi-a luat carnetul și creionul, mi le-a băgat în buzunar, apoi m-a luat de braț cu amândouă minile și am pornit-o. Se ținea strâns de brațul meu, încît ne ciocneam și ne împiedicam la fiecare pas. Soarele apunea, umbrele noastre lungi atingeau, contopindu-se, valurile fluxului — și mă gîndeam : Nu, nu se poate. În clipa aceea mi-a spus : Stai puțin — și lăsîndu-mi brațul a început să se scotocească într-un buzunar, dar nu în cel în care băgase carnetul.

— Am ceva pentru tine. Era cît p-aci să uit. — Era o scoică; călcasem probabil pe un milion de asemenea scoici, pe sute de pași pe care o străbătusem de la mașină în timp ce eu mă gîndeam : Nu se poate. E cu neputință. — Am găsit-o chiar în prima zi. Mă temeam să n-o pierd pînă la sosirea ta. Dar uite că n-am pierdut-o. Îți place ?

— Foarte frumoasă. Da. Foarte frumoasă.

— Ce ? mă întrebă ea, întînzîndu-mi din nou carnetul și creionul.

I-am scris : E fermecătoare. Acum spune-mi ce s-a întîmplat.

— Bine, spuse ea.

Se lipi de mine, îmi cuprinse strîns brațul. Mergeam înainte și eu mă gîndeam : Și de ce nu, de ce nu s-ar putea întîmpla acest lucru ? ! De ce să nu fie pe lume un al doilea Barton Kohl sau măcar cineva care să-l înlocuiască într-un mod demn; indiferent cum am trăi, tot ar fi mai bine decît tristețea, golul sufletesc în care ne scufundăm de fiecare dată. În clipa aceea ea mi-a spus : Uită-te — s-a oprit și s-a întors odată cu mine ca să putem privi ultima clipă dinainte de apusul soarelui, palmierii înalți cu frunze zdrențuite și pinii încremeniți în ultima izbucnire de lumină, înainte ca adierea serii să înceapă a le deștepta frunzele. Apoi totul s-a terminat. A rămas un apus obișnuit. — Așa — spuse ea. Acum e bine. Am fost aici. Am păzit asta. Ne-am luat-o nouă. Mă înțelegi, pămîntul a străbătut tot drumul lung de la facerea lumii și soarele a străbătut tot drumul lung de la obîrșia vremurilor, de dragul unei zile ca asta, a unui minut ca ăsta, a unei secunde ca asta, unică între toate zilele, minutele și secundele. Și n-avea cine să ia această clipă, nu erau cei doi, care să fie înșfîrșit împreună după atîtea piedici, după atîta așteptare. Și iată-i înșfîrșit împreună, dar deserați de lunga așteptare, aleargă pe malul mării spre acel loc, la depărtare de cîțiva pași, unde vor fi înșfîrșit împreună, numai ei doi și nimeni pe lume nu va afla, nu-i va condamna și nu-i va tulbura, ca și cum lumea din jur nici n-ar exista, n-ar exista nimic în afară de ei, și acolo lumea care n-a fost încă făurită de nimeni poate să apară, să înceapă lumea lor.

Iar eu mă gîndeam : o asemenea fidelitate și perseverență trebuie să întîlnească fiecare om o dată în viață, chiar dacă asta l-ar face să îndure suferinți cumplite. Da, ai auzit de dragoste, de pierdere, și poate de dragoste, de pierdere și de durere, de fidelitate și de tărie și ai cunoscut și tu dragostea, pierderea, durerea, dar niciodată nu le-ai întîlnit pe toate cinci laolaltă, mai bine zis pe toate patru, deoarece fidelitatea și tăria la care mă gîndesc sînt inseparabile. Iar ea spunea în acest timp :

— Nu vreau să spun că noi doi să. . . și s-a oprit înainte ca eu să fi ridicat mîna și să-i fi acoperit gura. Nu știu dacă aș fi făcut-o. Și apoi în continuare a zis : Nu, nu te teme, nu voi mai rosti acel cuvînt. S-a uitat la mine : Probabil că acum știi despre ce am vrut să vorbesc cu tine.

— Da, am spus eu și ea a citit pe buzele mele. Apoi am scris : De căsătorie.
— Cum ai ghicit ?

N-are importanță, am scris eu. Sînt bucuros.

— Te iubesc, a zis ea. Acum să mergem să mîncăm. Iar după aceea să ne ducem acasă și o să-ți povestesc totul.

Am scris : Nu te duci să te schimbi ?

— Nu, spuse ea. Acolo putem merge și așa.

Printre femeile care veneau la restaurantul acela ar fi putut să apară oricum, chiar numai cu tubul acustic și cu o legătură în jurul șoldurilor și de atras, ar fi atras atenția celor din jur numai prin tubul acustic. Era ceea ce numim de obicei o « bombă ». Probabil că sîmbăta, spre miezul nopții, sau poate și în alte seri (era perioada cînd pe șantierele navale se cîștigau bani grei) aici începeau adevăratele orgii; și acum aveam impresia că mă aflu într-o casă de nebuni, atît de tare urla aparatul de radio. Iar eu nu eram surd. În schimb, mîncarea — niște calcan și crevete — era excelentă. Aveam la mine ceva de băut, chelnerii ne-au adus pahare și gheață. În zgomotul de acolo, glasul Linde nu te mai izbea neplăcut. Ea conducea conversația de așa manieră încît, să-i pot răspunde numai « da » și « nu ». Îmi povestea de șantierul naval, de munca ei, de diferiți oameni și-ți făcea impresia că e o fetiță venită pentru prima oară acasă în vacanță. Apoi înfuleca grăbită tot ca un copil, și înghițea fără să mestece cît ar fi trebuit. Cînd am terminat a spus :

— Acum hai să mergem !

Nu-mi spusese încă unde voi rămîne peste noapte, iar eu nu știam unde stă. Ne-am urcat din nou în mașină, am aprins lumina ca să vadă carnețelul și am scris : Încotro ?

— Drept înainte, spuse ea.

Am cotit spre centrul orașului și apoi am mers drept, pînă cînd ea mi-a spus : « Întoarce. Aici. » Am oprit la marginea trotuarului și am scris : Ce casă ?

— Hotelul, zise ea. Colo, mai departe.

Am scris : Trebuie să stăm de vorbă. N-ai acasă o odaie unde să nu ne tulbure nimeni ?

— O să ne petrecem amîndoi noaptea aici. Am aranjat totul. Odăile noastre sînt alăturate. Le desparte un perete subțire. Am dat ordin ca paturile să fie puse la perete și după ce vom sta de vorbă și vom pleca în odăile noastre, la orice oră din noapte o să pot să bat în perete, tu ai să mă auzi, iar eu am să pun mîna pe perete și am să simt bătaia ta. O să bat încet ca să nu trezesc pe nimeni, să mă auzi numai tu.

Îngă hotel era un loc de parcare a mașinilor. Am luat valijoara și am intrat. Patronul hotelului o cunoștea pe Linda. Pe semne că toată lumea din oraș o cunoștea sau auzise de femeia cea tînă, surdă, care lucra la șantierul naval. În orice caz, nu ne-a oprit nimeni. Patronul i-a spus pe nume, ea m-a prezentat, el mi-a dat ambele chei și din nou nu ne-a oprit nimeni. Am deschis ușa camerei ei, unde i-am zărit geanta ei și flori în glastră. Mi-a spus :

— Acum pot să fac o baie.

I-am răspuns : bine, fiindcă știa să descifreze acest cuvînt după mișcarea buzelor și m-am dus în odaia mea. Mă gîndeam : de ce trebuie să existe fidelitate și tărie, fiindcă îți închipui tu că există ? Dacă tuturor oamenilor li s-ar împlini visele, ce vise ar mai fi ele ?

Curînd bătu în perete, și am trecut din odaia mea într-a ei și am închis ușa după mine. Ședea în pat, cu spatele sprijinit pe cele două perne puse una peste alta. Purta un fel de bluză sau de halat, iar părul pe semne și-l tunsese

atunci cînd fusese șofer pe o mașină sanitară, dar acum îi crescuse și îi lega cu o panglică de un albastru închis, ca ochii ei. Era pieptănat sau strîns pentru noapte. Într-o mină ținea pe genunchi un carnet și un creion, iar cu cealaltă mînușă pe pat, făcîndu-mi semn să mă așez lîngă ea.

— De altfel nici n-ai să ai nevoie de el, spuse ea, ridicînd puțin carnetul și punîndu-l din nou jos. Nu va trebui să-mi răspunzi decît «da», iar asta pot să aud. Și în general, din moment ce știi despre ce este vorba, ne va fi mai ușor să ne înțelegem. Și dacă îți voi mai spune că te rog să faci asta pentru mine, îți va fi și mai ușor s-o faci. Așa că o spun. Fă-o pentru mine.

Am luat carnetul și am scris: Desigur, voi face tot ce...

— Îți aduci aminte, acolo pe plajă, cînd soarele asfîntise și nu mai era nimic în jur, în afară de pini, nisip, oceanul și noi doi, ți-am spus că, după asemenea așteptare, după asemenea despărțire, nu se poate ca toate acestea să se irosească de pomană, că trebuie să existe în întreaga lume doi oameni disperați de atîta dor și suferință, încît să merite totul, și nimic să nu se irosească de pomană, să alerge amîndoi, grăbindu-se spre locul acela, aflat la cîtiva pași, și acolo să nu mai existe nici disperare, nici tristețe. Și deodată am văzut cum sub puterea privirii mele, din ochii ei au țîșnit lacrimile. N-o mai văzusem niciodată plîngînd. Și ea părea să nu simtă, să nu-și dea seama ce se întîmplă cu ea.

Am scris: Încetează.

— Ce să încetez?

— Plîngi.

— Nu, nu plîng.

— Uită-te la fața ta.

Pe mînușă se afla obișnuita oglindă și un teanc de șervețele, dar eu am scos batista și i-am întins-o. N-a luat însă batista, și-a dus la ochi palma, a întins lacrimile pe față și le-a scuturat, așa cum scuturi picăturile de sudoare.

— Nu te teme, spuse ea. Nu voi rosti cuvîntul acela, nici nu mă gîndesc la el. Fiindcă asta n-are importanță, cum n-are importanță cînd respiri, atîta timp cît nu-ți dai seama că respiri, respiri numai fiindcă trebuie să respiri. Asta devine important numai atunci cînd se ivesc probleme, cînd îți este greu, cînd cauți o ieșire, așa cum respirația devine importantă abia atunci cînd îți vine greu să respiri. Altceva contează, lucrurile mărunte: perna care mai păstrează urma capului lui, cravata care mai arată ca și cum ar fi fost scoasă aseară și atîrnă pe tăblia patului, chiar și pantofii stau pe covoraș ca mai înainte, dreptul puțin întors în afară, ca și cum picioarele lui ar mai fi încă în ei și ar merge așa cum umbla el, lăsîndu-se puțin pe un picior. Negrii spuneau în vechime: un mers mîndru...

Am scris: Încetează, încetează. Iarăși plîngi.

— Nu simt. Nu simt nimic pe față din ziua aceea, — nici căldura, nici frigul, nici ploaia, nici vîntul — nimic.

A luat batista mea, și-a șters fața, dar cînd i-am întins oglinda și am scris: «Unde ți-e pudra?» ea n-a luat oglinda. — N-o să mai fac. Mă înțelegi, toate astea vreau să le trăiești și tu. Te iubesc. Dacă n-ai fi fost tu, probabil că n-aș fi rezistat. Dar acum totul e în ordine. Și vreau ca să ai și tu toate astea. Fă-o pentru mine.

Am scris: Dar nu mi-ai spus ce să fac pentru tine.

— Însoară-te, zise ea. Credeam că ai înțeles. Oare nu mi-ai spus că știi despre ce vreau să vorbesc?

Eu să mă însoar? Eu...

— Dar despre cine vorbesc? Nu cumva ai crezut că eu vreau să mă căsătoresc, Gavin?

— Nu, am zis eu.

— Am înțeles. Ai spus «nu». Ai mințit. Ai crezut că eu am de gând să mă mărit.

— Nu, am spus eu.

— Ții minte, ți-am spus într-o zi că dacă vrei să minți de dragul meu, pot să mă bizui întotdeauna că nu vei tăgădui, că vei susține minciuna, chiar dacă voi dovedi că ai mințit.

— Țin minte, am spus eu.

— Prin urmare, ne-am înțeles. Nu, acum vorbesc de tine. Trebuie să faci asta de dragul meu. Vreau să te însori. Vreau să cunoști și tu lucrul ăsta. Pentru că atunci va fi bine, va fi mai bine pentru amândoi. Vom fi întotdeauna împreună, chiar dacă vom trăi departe unul de altul. Cum spuneai tu? Cei doi din întreaga lume care se pot iubi unul pe celălalt fără ca — nu, chiar fără ca să se gândească la... Nu voi spune cuvântul care ție nu-ți place. Îmi promiți?

— Da, am spus eu.

— Știu că nu poți să ieși chiar mâine în stradă și s-o găsești imediat. Poate o să treacă un an sau doi. Dar nu trebuie să te mai împotrivești gândului că e necesar să te însori. Îndată ce vei înceta să te împotrivești, totul va veni de la sine. Ai să faci asta?

— Jur, am spus eu.

— Cum? Nu-i așa că ai spus «jur»?

— Da, am spus eu.

— Hai, sărută-mă! Am sărutat-o și o clipă minile ei mi-au înlănțuit gâtul și umerii. Apoi le-a lăsat în jos. Și mâine pleacă acasă, cât mai devreme.

Am scris: Intenționez să rămân toată ziua.

— Nu. Mâine. Cât mai devreme. Voi lipi palma de perete și când te vei culca, bate-mi. Iar dacă mă voi trezi noaptea, voi bate eu și dacă nu vei dormi și vei mai fi acolo, să-mi răspunzi. Iar dacă nu voi simți nici o bătaie, să-mi scrii din Jefferson mâine sau poimâine. Acum mă simt bine. Noapte bună, Gavin.

— Noapte bună, Linda, am spus eu.

— Am înțeles și asta. Te iubesc.

— Te iubesc, i-am spus și eu.

— Și asta am înțeles. Dar te rog să mi-o scrii în carnet și mâine dimineață — cum se zice asta? — voi avea cu ce să mă dreg după beție.

— Bine, i-am spus eu și am întins mâna după carnet.

De data aceasta purta uniformă militară. Dar trebuie să-mi aduc aminte care «data aceasta» este vorba, când anume s-au petrecut lucrurile pe care țin să vi le povestesc. Nu s-au întâmplat atunci când am văzut-o din nou pe Linda, fiindcă atunci ea mai lucra încă la Pascagoula la construcția de vase de transport pentru Rusia. Nu s-a întâmplat nici atunci când am fost la Jefferson, fiindcă în drum spre «cămășile brune», am poposit acolo pentru foarte puțin timp. Poate voiam să povestesc despre împrejurarea când iarăși l-am strâns

cu ușa pe Ratliff. În genere vreau să spun că de rindul acela l-am văzut pe unchiul Gavin după nuntă. Se căsătorise.

Începuse anul 1942 și Gavin era căsătorit cu Melisandre Harriss (născută Backus, după cum ar fi spus Thackeray); s-a dus ulciorul la apă o dată, de două ori, dar în cele din urmă tot i-a venit cineva de hac, cum ar fi spus Ratliff, însă mi se pare că Ratliff n-a spus așa ceva niciodată.

Într-o duminică dimineața am aflat de Pearl Harbour și i-am trimis lui Gavin o telegramă din Oxford, un fel de comentariu la evenimente: «am găsit, înșfîșit, ceea ce căutam, plec». Am expediat telegrama lui Gavin căci altfel ar fi trebuit să stau de vobă cu mama la telefon și cum ea vorbește mult, m-ar fi costat o groază de parale. Era mai bine să-i dau o telegramă lui Gavin și să aștept să mă sune mama la telefon pentru ca prețul convorbirii să fie trecut în contul tatălui meu la Jefferson.

Aflind despre ce se petrece la Jefferson, am pornit spre casă și am sosit tocmai la timp pentru a asista la clătinarea, în aparență nevinovată, a bastioanelor lui Gavin pe care el le socotea inexpugnabile; l-am «însoțit», am fost cavaler de onoare la catastrofa lui. Nu izbutisem să fiu primit la cursurile pregătitoare pentru aviație de pe lângă universitate, dar mi se spusese că dacă ai studii superioare și un număr suficient de ore de zbor, mai cu seamă dacă ai făcut și zboruri independente, ai toată posibilitățile să fii primit direct la școala de ofițeri de aviație. Un pilot de profesie din aviația agricolă care zbura pe același aerodrom s-a oferit să mă învețe să zbor pe un adevărat avion militar-școală, care era chiar mai mare, după cum spunea el, decît pocnitorele de cincizeci de cai putere, pe care erau instruiți piloții în armată.

Așa că atunci cînd i-am telegrafiat unchiului Gavin aveam pe răboj cincisprezece ore de zbor, dintre care trei de zbor independent și cînd mama mi-a telefonat, m-a găsit cu lucrurile împachetate și cu mașina pregătită pentru a pleca la Jefferson. Prin urmare am sosit acolo la timpul potrivit pentru a vedea cum decurg evenimentele. Gavin evita înregistrarea oficială la biserică. Dar nu despre asta vreau să vă vorbesc, ci despre povestea de la ferma de cai din Long Island unde Melisandre Harriss, născută Backus, îi aducea uneori din Europa pe cei doi copii ai săi (între timp aceștia se măriseră și în momentul căsătoriei Gavin avu parte de copii vitregi însurați sau pe cale de-a se însura) — lucru pe care nu mai îndrăzni să-l facă din momentul cînd nemții începuseră să arunce în aer vasele americane, lîngă coastele Irlandei. Din această pricină locuirl în timp în America de Sud și se întoarseră de acolo cu un călăreț argentinian despre care băiețandru acela maniac (nu susțin că amîndoi copiii lui Harriss erau maniaci, susțin doar că unul dintre ei era băiețandru) a ajuns la convingerea că argentinianul vrea să se însoare cu sora lui, nu din dragoste, ci pentru a pune mîna pe zestrea ei, cu toate că amîndoi copiii lui Harriss se aflau încă sub tutela mamei și căpătau doar bani de buzunar. Maniacul luă hotărîrea să-l omoare pe călărețul argentinian cu ajutorul unui armăsar sălbatec, care aparținea lui Rafe MacCallum. A cumpărat sau a împrumutat acest armăsar, nu știu bine, știu precis atît, că l-a închis în grajd, unde argentinianul trebuia să între noaptea pe întuneric, crezînd că acolo se află un cal blind și pe jumătate orb. Din fericire, Gavin a mirosit ceva și a intrat el primul în grajd.

Argentinianul a fost salvat și în aceeași seară maniacul a trebuit să aleagă între comisia de recrutare din Memphis și unchiul Gavin. Ca să fie mai în siguranță, a intrat în armată. În aceeași zi argentinianul s-a însurat cu sora maniacului și au plecat din Jefferson, ca să fie de asemenea în siguranță. Și iată-l pe unchiul Gavin rămas numai cu Melisandre, căci în aceeași zi a trebuit

să plec și eu la școala militară pentru instrucția terestră preliminară. Când am venit acasă data următoare, în uniformă militară, Gavin era de mult soțul Melisandrei și tatăl vitreg al unei fete care, căsătorindu-se cu călărețul argentinian, făcuse din el socrul unui jocheu, precum și al unui băiat din care — fără intervenția lui insolentă, intervenție care ar fi revoltat și un cline — ar fi ieșit un asasin de prim rang. (La data aceea eram și eu cunoscut cu o bombă de avion. Nu devenisem pilot, dar trebuia să stau în timpul zborului lângă pilot. Mireasa mi-o găsisse guvernul, care, în mod vădit, nu avea încredere în felul cum o tratez și de aceea îmi pusese supraveghetori, cu însărcinarea specială de-a urmări ce intenționează să fac. Înainte ca această mireasă să-mi fie încredințată, mi s-a spus că nu pot avea deplină încredere în supraveghetorii mei și, în general, în nimeni pe lume, din care pricină, alături de mine se mai afla o ladă neagră, încuiată și prinsă de mine cu un lanț, chiar și atunci când dormeam, ceea ce, firește, era extrem de incomod și-mi provoca suspiciune, neîncredere, iar cu timpul mă făcu s-o urăsc. Înduram toate acestea cu gândul că ele constituie o pregătire excelentă pentru o viitoare căsătorie fericită).

Într-un cuvânt, când am venit data următoare la Jefferson, eram îmbrăcat în uniformă militară. Am făcut o scurtă vizită (dispuneam de prea puțin timp) stăpînului castelului și soției sale — am văzut și grajdurile de cai de rasă, cu lumină electrică și despărțituri albe — le-am spus: «Să vă binecuvînteze Dumnezeu, copiii mei», și am plecat la Ratliff să-l strîng cu ușa.

— Ei, acum o să-i fie imposibil să se mai însoare cu ea, am spus eu. Are nevastă.

Niciodată nu-mi trecuse prin minte că s-ar putea spune despre Ratliff: «este un om cu judecata sănătoasă». Cel puțin pînă la discuția aceea.

— Așa e, a răspuns el. N-o să se mărite cu el. O să fie mult mai rău.

PARTEA A III-A

12

FLEM

Cînd camioneta care îl aducea din Clarksdale cotea lîngă orașelul care se cheamă Lake Cormorant și fu nevoit să coboare, o porni mai departe pe jos. Pînă la Memphis mai era cale lungă. Începuse să înțeleagă că lucrul cel mai important și poate cel mai înfricoșător care i se întîmplase în ultimii treizeci și opt de ani era că pierduse simțul distanței. Uitase cît de departe poate să fie un oraș de altul. Și apoi mai trebuia să și mînințe. Avea în buzunar o hîrtie de zece dolari, care i se dăduse odată cu salopeta nouă, cu ghețele și cu pălăria cînd ieșise din Parchman, și încă trei dolari și optzeci și cinci de cenți — atît cît îi mai rămăsese din cei patruzeci de dolari trimiși de vărul său Flem. Căci, cu siguranță, Flem i-i trimisese. După ce înțelesese, înșfîșîit, că Flem nu va veni să-l ajute și nici măcar nu va trimite pe cineva din Ripa Francezului ca să-l ajute, renunțase să mai strige de la fereastra închisorii tuturor trecătorilor să-l anunțe pe Flem de ceea ce i se întîmplase — și nimeni pe lume, în afară de Flem și, poate, în afară de judecător nu știuse și nici nu se interesase ce s-a întîmplat cu el și pe unde-i sticlesc ochii. Iar după optsprezece ani de detențiune, Montgomery Ward se strecurase anume pînă la el ca să-l convingă să evadeze, travestit în femeie, cu haine și pălărie de femeie. Bineînțeles evadarea eșuase și el mai primise încă douăzeci de ani de închisoare.

O prăvălioară îngustă, cu mărfuri așezate cu grijă, cu pereții complet acoperiți de diferite reclame, se aciuise în spatele pompei de benzină, chiar lângă șosea. În fața ei, un automobil rablagit, plin de praf și noroi. În prăvălie, se afla stăpînul ei și un tînăr negru într-o uniformă militară ponosită. Ceru piine și deodată — aproape după patruzeci de ani — își aminti de sardele, de gustul sardelor. În definitiv, o dată putea să cheltuiască un bănuț de nichel în plus. Speriat, însă, și neîncrezător — o clipă crezu că n-a auzit bine — află că o cutie costă acum douăzeci și trei de cenți, o cutie mică, de tablă, pe care, toată viața înainte de a intra la Pachman, putuse s-o cumpere, de oriunde vroia doar cu cinci cenți. În timp ce stătea, mic și speriat, patronul prăvăliei puse în fața lui o altă cutie de tablă și spuse:

- Asta puteți s-o luați cu unsprezece cenți.
- Dar ce-i asta:
- Carne afumată.
- Ce fel de carne afumată?
- La dracu cu atîtea întrebări. Mănîncă și gata. Ce vrei să cumperi cu unsprezece cenți? !

Deodată zări lîngă perete, drept în fața sa, cîteva lăzi cu sifon. Ceva îngrozitor se petrecu cu gura și cu gîtlejul lui: simți cum țîșnește din el saliva, de parcă mii de furnici l-ar fi mușcat de la gîtlej pînă în stomac. Și cu o spaimă neîncrezătoare, repetînd mereu în sinea lui: — Nu ! Nu ! S-ar putea să coste un sfert de dolar ! auzi propriul său glas :

- Aș lua-o pe aceea.
- Toată lada? întrebă patronul.

— Nu s-ar putea să-mi vindeți o singură sticlă? se rugă el, socotînd grăbit în minte: «sînt vreo douăzeci de sticle. O să se ducă toți cei zece dolari. Poate asta va fi o salvare pentru mine. » Dar cînd patronul deschise și puse în fața lui o sticlă rece, aburită, el nici nu avu timp să-și spună: «trebuie să beau repede, pînă cînd nu știu cît costă, căci altfel, probabil, n-o să pot s-o mai beau », căci mîna lui lacomă, înfășcase deja sticla și o îndesa în gură, tremurînd. Prima înghițitură îi arse măruntaiele, atît de rece era băutura. Bău prea repede și nu-i simți gustul, apoi se potoli, se stăpîni, ca să se convingă, că în cei treizeci și opt de ani de închisoare nu uitase gustul băuturii acesteia. Uitase doar ce plăcere este să bei o sticlă cu sorbituri încete și apoi s-o iei de la gură, cu mișcări la fel de încete. Înpăimîntat, își auzi glasul : « Mai dați-mi una ». Și deși în sinea lui își spunea : « Nu se poate ! Nu se poate ! » rămase absolut calm și nemișcat, în timp ce patronul deschise o a doua sticlă aburită. O luă, închise ochii și o bău încet, pînă la fund. Apoi scoase o hîrtie de un dolar din buzunar, unde mai avea încă două hîrtii de un dolar (hîrtia de zece dolari era învelită cu grijă, într-o bucățică de ziar și prinsă cu un ac de siguranță de buzunarul de la piept al salopetei) și puse dolarul pe tejghea fără să se uite, așteptînd ca patronul să-i mai ceară un dolar sau poate chiar doi. Acesta însă aruncă pe tejghea șazeci și opt de cenți în bani mărunți și luă dolarul.

Cele două sticle goale stăteau pe tejghea, în lumină, iar el se gîndea grăbit : dacă aș putea să iau restul și să ies pînă cînd nu bagă patronul de seamă. . . . Așa ceva era, însă, peste închipuire. Era un joc prea primejdios și el nu îndrăznea, nu avea voie să riște : trebuia ori să dea doi dolari, ori să scoată un strigăt, să facă un salt peste tejghea și să fugă pînă îl va ajunge șeriful care să-l înhațe și să-l ducă din nou la închisoare. Spuse, fără să se atingă de mărunțișul împrăștiat pe tejghea :

— N-ai socotit sifonul.

— Ce-ai spus? făcu patronul. Conservele — unsprezece cenți, piinea. . . se opri și deodată adună din nou toate monezile la un loc. De unde zici că vii:

— N-am zis nimic, spuse Mink. Viu de departe.

— Și probabil că n-ai fost de mult pe aici, nu-i așa?

— Așa e.

— Mulțumesc. Înt-adevăr, uitasem de coca-cola. Sindicatele alea blestamate au făcut să se scumpească atât de mult coca-cola, încît ți-e și frică să te apropii de ea. Ai băut două sticle, nu-i așa? — Mai luă din rest jumătate de dolar și întinse ceilalți bani spre Mink. — Nu știu ce se va face lumea, dacă nu vor fi puse cu botul pe labe. Trebuie să le dăm la cap blestemaților de democrați, altfel ne nenorocim cu toții, ajungem la azil. Unde spunea că mergi? La Memphis?

— N-am spus nimic — începu Mink, dar patronul își continuă discuția cu negrul, căruia îi întinse o sticlă de sifon.

— Asta-i pe socoteala mea. Ia-ți mașina și du-l pînă la răscruce, acolo o să găsească mai ușor pe cineva să-l ia.

— N-aveam încă de gînd să plec, zise negrul.

— Minți, spuse patronul. Îți pare rău să faci o jumătate de milă în plus? Ai timp destul. Să nu-ți mai prind picioarele pe aici dacă nu faci drumul ăsta. Și apoi, întorcîndu-se spre Mink încheie: Acolo ai să găsești mai repede pe cineva să te ducă mai departe.

Plecă de la prăvălie în mașina hîrbuită, stropită de noroi. O clipă negrul se uită pieziș la el, dar își întoarse imediat privirea.

— De unde vii? îl întrebă negrul. — El nu răspunse. — Din Parchman, nu-i așa? — Mașina se opri. — Aici e răscrucea, spuse negrul. Poate găsești pe cineva să te ducă mai departe.

Mink coborî din mașină și spuse:

— Foarte mulțumesc.

Și iarăși o porni la drum pe jos. Căuta să nu se apropie de nici o prăvălie, căci nu mai avea voie să intre nicăieri. Dacă o sticlă ar fi costat un dolar, aceasta ar fi fost pentru el o interdicție cumplită, dincolo de această limită nu-l putea atrage nici o ispită, nici o slăbiciune. Dar o sticlă costă doar un sfert de dolar. Și el avea numai doisprezece dolari, cu care trebuia să ajungă mai întîi la Memphis și să cumpere un revolver — și — era greu să ghicească, dacă se va mai lăsa vreodată atras de ispită. La ieșirea din prăvălieară își spusese: Fii om. Trebuie să fii om, ai o treabă, ai de făcut o treabă primejdioasă. Încă din mers, cînd ieșise din prăvălie, simțise că-l trec sudorile, că se înecă și abea-și trage sufletul, asemeni unui călător, care a nimerit fără să vrea într-un birlog ascuns, în brațele Mesalinei sau Semiramidei și care, smulgîndu-se de acolo, continuă să fie uluit de cutezanța sa, nu-și poate veni în fire, nu poate înțelege cum a izbutit să scape viu.

Și atunci a mai descoperit ceva: în cei douăzeci și ceva de ani pe care-i trăise în libertate și în toți cei treizeci și opt de ani petrecuți la închisoare, umblase totdeauna pe pămînt moale. Acum mergea pe asfalt și-l dureau cumplit picioarele, durerea îi străpungea toate oasele, toți mușchii și-i înținea, la fel de ascuțită, și teasta. În cele din urmă găsi o băltoacă cu apă stătută, între buruienile rare din marginea șanțului și, scoțîndu-și ghețele noi și tari, care i se dăduseră odată cu salopeta, se așeză, își cufundă picioarele în apă și începu să mestece conservele cu pline, gîndindu-se: Nu trebuie să mă destrăbălez. Nu, nu. Și era bine să nu intru acolo unde se vinde asta. Se

gîndea fără amărăciune, dar neclintit : probabil că va trebui să dau pentru el toți cei zece dolari, poate chiar mai mult. Prin urmare, îmi mai rămîn doar trei dolari și optzeci și cinci de cenți, din care am și cheltuit optzeci și doi de cenți. Scoase monezile din buzunar și le așeză cu grijă pe pămînt. Avea trei hîrtii de cîte un dolar și optzeci și cinci de cenți mărunțiș. După ce numără încet acești optzeci și cinci de cenți — o jumătate de dolar, douăzeci și cinci de cenți și două monezi de nichel — le puse deoparte. Dăduse negustorului o hîrtie de un dolar și acesta îi dăduse restul — pînea costase unsprezece cenți conservele — tot unsprezece, prin urmare, în total douăzeci și doi de cenți. Apoi negustorul mai luase o jumătate de dolar pentru sifon, ceea ce însemna în total șaptezeci și doi de cenți, așa că ar fi trebuit să-i rămînă douăzeci și opt de cenți. Numără din nou restul, monedă cu monedă, apoi separat banii pe care-i pusese deoparte, ca să mai verifice încăodată totul. Băgă de seamă că primise rest numai optsprezece cenți, în loc de douăzeci și opt. Zece cenți dispăruseră. Or, conservele costaseră, mari și lați, unsprezece cenți, — ținea bine minte lucrul ăsta. Va să zică, s-a scumpit pînea, s-a scumpit cu zece cenți chiar sub ochii mei — se gîndi el. Iar dacă pînea a putut să se scumpească dintr-odată cu zece cenți sub ochii mei, s-ar putea ca pentru un revolver să nu-mi ajungă cei treisprezece dolari. Trebuie să-mi fac rost undeva de lucru, hotărî el.

Pe șosea treceau într-una automobile. Mergeau foarte repede — autoturisme mari, noi-noute și autocamioane uriașe ca niște vagoane. Nu se zăreau rablă prăfuite, ca acelea care-l aduseseră pînă aici. Acestea erau mașinile unor bogătași și goneau atît de repede încît nu puteau să observe pe omul singuratic în salopetă. Sau poate era și mai rău : proabil că aceste mașini uriașe, rapide, strălucitoare ar fi azvîrlit-o cît colo pe cea care s-ar fi oprit să-l ia. Ce nevoie aveau ca el să se încurce sub roțile lor pînă la Memphis ! Dar de fapt asta nu avea importanță. Deocamdată pînă la Memphis mai era cale lungă. Era peste puțin să-și închipuie cînd îl va vedea și el se gîndea : poate că o să mai am nevoie de zece dolari. Sau, poate, și de mai mulți, pînă cînd voi ajunge în locul unde se vînd revolve. În orice caz, trebuia să ajungă la Memphis cît mai repede, ca să termine ceea ce avea de gînd să facă. Iar cînd va ajunge la Memphis toți cei treisprezece dolari și trei cenți trebuie să fie întregi, oricît ar trebui să cheltuiască ca să ajungă în oraș. Așadar, e nevoie, să-și mai facă rost de alți bani, din moment ce nu poate fi sigur că nu va intra într-o prăvălie unde se vinde sifon. Da, trebuie să se oprească undeva și să ceară de lucru. Dar în viața mea n-am cerut de lucru de la nimeni și poate n-am să știu s-o fac nici acum — se gîndea el. Cine știe, o să piardă cel puțin o zi sau poate chiar mai mult — se gîndea el liniștit, fără să-i slăbească curajul. Sînt prea bătrîn pentru asta : nu merită să mă încurc la șaizeci și trei de ani într-o asemenea afacere. Se gîndea fără să-și piardă curajul, neclintit ca și înainte : nu, dacă a trebuit să aștept treizeci și opt de ani, o să mai aștept o zi, două, sau poate trei, n-o să mi se întîmple nimic.

Femeia era voinică, dar nu grasă. Era între două vîrste. Avea o înfățișare destul de severă. Purta o rochie decolorată, dar foarte curată. Stătea într-o curticică îngustă și murdară și rupea de pe gard niște plante agățătoare uscate.

- Ești preot ? întrebă ea.
- Cum ați zis ?
- Semeni cu un preot.
- Nu, doamnă, spuse el. Nu sînt de pe aici.

— Ce treabă ai putea să faci?

— Cea pe care o faceți dumneavoastră. Pot să vă curăț curtea.

— Și altceva?

— Am fost fermier. Știu să fac de toate.

— Cred că mai întâi ar trebui să-ți dau de mâncare, spuse ea. Bine. Toți simțem ființele domnului. Rupe întâi plantele astea agățatoate. Apoi vezi că grebla e după ușa bucătăriei. Să știi că o să urmăresc cum lucrezi.

Poate că-l și urmărea ascunsă în spatele perdelei. Greu de spus. Dar lui nu-i păsa. E de presupus, însă, că l-a urmărit tot timpul, fiindcă a ieșit pe terasă îndată ce el a strâns în morman ultimul braț de frunze. l-a arătat unde este rozba, l-a dat trei bețe de chibrit și s-a uitat la el cum duce frunzele uscate pe un loc viran de lângă casă și cum le dă foc.

— Pune roaba și grebla la loc și du-te la bucătărie, îi spuse ea.

Se duse la bucătărie, unde văzu o plită, o chiuvetă și un răcitor. Lângă masa pusă era un scaun. Pe masă era o farfurie de legume nu prea bine fierte, cu bucățele de slănină cenușie. Pe o farfurioară se aflau două felii de piine, iar alături un pahar cu apă.

— Nu-ți place mâncarea? îi întrebă ea.

— Nu de asta e vorba, spuse el. Nu mi-e foame. Am nevoie de bani de drum. Trebuie să ajung la Memphis, iar de acolo înapoi, în Mississippi.

— Vrei să mănânci sau nu?

— Da, doamnă, vă foarte mulțumesc — și sub privirile ei se așeză la masă.

Ea deschise răcitorul, scoase de acolo, o cutie de conserve începută și o puse în fața lui. În cutie era o jumătate de piersică din compot.

— Mănincă, zise ea, ieșind din bucătărie.

— Da, doamnă, vă foarte mulțumesc.

Pe semne că și acum îl urmărea de undeva. Mîncă încet (totul era rece), apoi se duse cu farfuria, cuțitul și furculița la chiuvetă să le spele. În clipa aceea, femeia se întoarse iar în bucătărie.

— Las-că spal eu, spuse ea. Iar dumneata du-te înainte pe șosea, drum de patru mile. Ai să ajungi la o cutie poștală pe care scrie « Preotul Goodyhay ». Știi să citești?

— Îl găsesc eu, zise el.

— Să spui acolo că te-a trimis Beth Holcomb.

Găsi cutia, căci trebuia neapărat s-o găsească. Se gîndea: trebuie s-o găsească. Se întreba dacă va fi în stare să deslușească numele de pe cutie, dar trebuia să-l deslușească, pur și simplu fiindcă era necesar să-l deslușească, era necesar să înțeleagă aceste hieroglife. Continua să se gîndească astfel, stînd în fața cutiei de metal cu cuvintele: « Fr.¹⁾ D. S. Goodyhay » care nu erau scrise, ci desenate cu vopsea, și despre care n-ai fi putut spune că sînt neglijent făcute, dar că sînt făcute în grabă, cu un fel de nerăbdare sălbatică, furibundă. Se gîndi, înainte de-a fi înțeles, sau chiar în clipa cînd a înțeles că cineva îl strigă, se gîndi așa: poate că am știut întotdeauna să citesc, dar nu mi-am dat seama de asta decît atunci cînd am avut nevoie. Auzi deslușit un glas care-l chema. Văzu într-o curte părăginită o căsuță de lemn, cu terasa ei pitică și mai văzu un om care-i făcea semne cu mîna și striga: « aici, aici, aici ! » Omul, să tot fi avut vreo treizeci și cinci de ani, era slăbănog, iute în mișcări și cu niște ochi reci a căror privire nu stătea o clipă locului. Buza de sus o avea

¹⁾ Fr. prescurtarea cuvîntului « Father » — preot (în limba engleză)

mult ieșită în afară, ca un avocat sau orator de seamă, iar bărbia ca a puritanilor din vechile caricaturi. Omul îl întreabă:

— Ești predicator?

— Nu, răspuse el. Nu sînt din părțile locului. Aș vrea să ajung la...

— Bine, bine, îl întrerupse celălalt. Uite, ia-o pe colo și eu am să-ți ies în întâmpinare.

Și dispăru imediat în casă. Mink ocoli casa și ajunse în curtea din spate, cu mult mai murdară decît cea din față. Acolo se mai afla o casă, una prăbușită, dărîmată din temelii — un morman de bîrne, cîpriori, pervaze, ferestre, uși, bucăți de pereți despărțitori. În mijlocul acestui haos se mișca un om de o statură impunătoare, cam de o vîrstă cu Mink, și care purta o uniformă de model englezesc, cum nu se purtasera niciodată pînă la Pearl Harbour; pe umeri îi luceau epoletii unei divizii, care de asemenea nu existase înainte de război. Cînd Mink se ivi în curte, omul acesta începu să lovească cu toporul în niște scînduri îngrămădite în fața lui. Cînd Mink se apucă și el de lucru, ușa căsuței se deschise cu zgomot și apăru omul pe care-l văzuse la început, cu un fierăstrău în mînă. Tot atunci, Mink zări o capră și un morman de scînduri tăiate.

— Ține-l, zise cel care ieșise, întinzîndu-i lui Mink fierăstrăul. Să pui de o parte toate bucățile tari, Cuiule să nu le îndoi, ci să le scoți cu grijă. Să tai toate bîrnele rupte în bucăți egale. Tătucul o să-ți arate. Eu mă duc în casă; și intră imediat în casă; de cum dădu drumul ușii, aceasta se trînti cu-n pocnet asurzitor, ca și cum, în trecere, omul ar fi tras-o puternic după el.

— Va să zică, au pus mîna și pe tine, Mac? întrebă omul în uniformă militară (se vede că el era tătucul).

Mink nu răspuse nimic, ci întrebă doar:

— Cine-a fost? Preacuviosul?

— Da, Goodyhay, zise bătrînul. Nu l-am auzit predicînd, dar chiar mut să fie, cu siguranță că s-ar pricepe mai mult la citit predicile decît la gătit. Ce să-i faci, e nevoie cîteodată și de cîte unul care să ardă lipiile. Se zice că i-a fugit nevasta cu un ticălos de negustor ambulant pe vremea cînd el se bătea în război în regiunea Pacificului. Cu toții s-au îndeletnicit pe aici cu așa ceva și, după cum cred c-ai băgat de seamă, continuă s-o mai facă și astăzi, cu toate că nu mai pot da vina pe război. Dracu să-i ia pe toți, pînă la unul! Dar eu am zis întotdeauna: baltă să fie că broaște sînt destule. Una fuge alta vine... va să zică te-au înhățat și pe tine, hai?

De data aceasta Mink răspuse:

— Trebuie să ajung la Memphis, iar după aceea înapoi în Mississippi. Și-mi pare rău c-am zăbovit pe drum. Pe seară trebuie s-o pornesc Cît plătește?

— Ce mă interesează pe mine ce-ți trebuie ție? spuse celălalt. Și eu gîndeam la fel cu trei zile în urmă: o să cîștig un dolar sau doi, și apoi o pornesc mai departe. Dar nu vezi, cap de lemn, că lucrezi aici la construcția unei biserici? Să sperăm că diavolul ăsta o să predice ceva, în orice caz pot să te asigur că n-o să vedem nici un ban pînă în ziua cînd se sîrîng oamenii să asculte predica. Duminică...

— Duminică? făcu Mink

— Păi sigur, zise celălalt. Astăzi e joi, așa că socotește și singur cît mai ai de așteptat.

— Duminică, repetă Mink. Asta înseamnă încă trei zile.

— Așa e, spuse celălalt. Pe aici duminica pică întotdeauna la trei zile după joi. Așa e obiceiul prin partea locului.

— Și cît o să căpătăm duminică?

— Poate căpătăm un dolar. La urma urmelor, lucrezi pentru Dumnezeu, nu pentru bani. E bine cel puțin că-ți dă de mîncare și un loc unde să-ți întinzi oasele.

— Nu pot pierde atîta vreme, pentru un dolar, spuse Mink. N-am timp.

— Poate c-o să plătească mai mult. Am auzit că are ceva bani. În orice caz, știe să adune. Se zice că a făcut serviciul în infanteria marină a fost sergent pe un șlep de debarcare, în Oceanul Pacific. Într-o zi un bombardier japonez a coborît în picaj drept deasupra lor. Toți au sărit în apă înainte ca bomba să lovească șleplul, toți în afară de un mucos care, fie că s-a speriat, fie că s-a agățat de ceva, n-a izbutit să sară la timp. Preacuviosul nostru (pe atunci, cică, nu era credincios; i s-a întîmplat să devină după cîteva minute) s-a cățărat înapoi pe șlep ca să-l scape pe băiețandru acela. Dar, de cum a pus piciorul pe punte, șleplul a sărit în aer și amîndoi, preacuviosul și mucosul, au fost aruncați la fund. Preacuviosul a izbutit totuși să-l înșface pe mucos și a ieșit împreună cu el la suprafață. Se zice că pentru asta ar fi căpătat o medalie. În orice caz așa se vîntură vorbele pe aici, sau așa cred cei care vin să-i asculte predicile. După cum am auzit, la el vin în special foștii soldați, sau nevestele lor, sau tot felul de fetișcane, cu care soldații și-au făcut mendrele fără să se cunune, — într-un cuvînt, tineretul. Dar vin și bătrîni — părinții băieților care au fost uciși în război sau muieri de felul soarei Holcomb, care a pus laba pe tine acolo pe șosea. Ea nu s-a topit niciodată după un bărbat cu care să aibă un copil — totuși dacă are vreun soț, să-l țină Dumnezeu în paza lui. Pe asta n-a atras-o nimeni, s-a agățat ea singură de autobuz, din moment ce nu trebuie să plătească pentru călătorie. . . Făcu o scurtă pauză. Nu știu pentru ce vine aici, poate că-i place să-l audă cum se exprimă pompos. . . Unde rămăsesem? A, da, la șleplul acela. Preacuviosul spune că zăcea mort pe fundul oceanului Pacific, socotind că pentru el războiul s-a terminat, cînd deodată mîntuitorul sufletelor, Isus Hristos, a apărut în fața lui și i-a spus: «Scoală-te în picioare!» El s-a sculat și Isus i-a spus: «Drept! Țînga împrejur! și imediat l-a trimis la muncă permanentă aici, mai aproape de Memphis, în statul Tennessee. Are ceva tărîțe în cap, poate recruta dacă vrea, o turmă întregă de enoriași pentru biserica nouă. Acuma le trebuie un local nou. Și, să mă ia dracu, dacă n-o să pună mîna și pe un dulgher care să le înjghebe șandramaua asta a lor. Ce te-a întrebat cînd te-a văzut?

— A zis: «Ești cumva predicator?»

— Ei, vezi! A pus laba, Dumnezeu știe pe cîți oameni, și i-a trimis prin tot statul poruncindu-le să caute case unde nu mai stă nimeni pe prispă, să le demonteze și să le aducă aici. Iar aici le desfac în scînduri și-n scîndurele, indivizi ca tine și ca mine. Deocamdată însă le lipsește un dulgher adevărat care să le construiască biserica. Dulgherii buni sînt toți membri ai sindicatului. Astora trebuie să le pui banii pe masă în fiecare zi — iar preacuviosul a fost numit aici de însuși Isus Hristos și nu-l interesează banii, mai ales cînd trebuie să-i scoată din buzunar. De aceea el și acoliții lui pun mîna pe toți cei care trec pe drum, așa cum a făcut sora Holcomb care a pus laba pe tine. Îi prind și-i cern, caută mereu.

— Îi cern?

— Ei da, îi cern ca pe făină. Îi trec pe oameni prin curtea asta din dos pînă cînd vor pune mîna pe unul care va ști să le clădească biserica. Iar treaba noastră este să pregătăm cît mai multe scînduri, birne și rame de ferestre. Hai să ne apucăm de lucru. E drept, n-am băgat de seamă că el ne-ar spiona

de după perdele, totuși cu un sergent de infanterie marină în retragere, fie el de o sută de ori predicator, nu e bine să glumești.

— Prin urmare, va fi greu să plec de aici.

— N-o lua așa. Poți să te duci oriunde vrei. Dar bani n-ai să capeți pînă ce nu va face colecta duminică. Dar aici ți se dă un locșor unde să-ți pui capul, iar pe deasupra ți se dă și ceva care se cheamă cină, cu condiția să înghiți această cină fără să strîmbi din nas.

Casa era fără obloane, și fără perdele, și era greu de presupus că stă cineva ascuns să-i observe cum lucrează. Iar cînd Mink cercetă această casă mai atent, i se păru că este tot o construcție provizorie, de felul îngrămădelii de pereți, uși și ferestre printre care lucra el cu tovarășul său. Se părea că toată casa fusese bătută în cuie în mare grabă, și abea-abea se ținea să nu se prăbușească. Deocamdată, stiva de scînduri alese și bucățile de lemn de foc tăiate de Mink și tovarășul său, creștea încet. Din cînd în cînd, Mink îl auzea pe predicator plimbîndu-se prin casă și se gîndea : dacă compune acolo în casă predica, irosește pentru asta tot atîta forță cît i-ar trebui ca să înșeuzeze un catir. Cînd soarele apunea, se gîndi : probabil că am cîștigat cel puțin jumătate de dolar. Trebuie să capăt banii. Trebuie să pornesc mai departe. Nu pot să aștept pînă duminică. Dar în clipa aceea ușa căsuței se deschise și predicatorul spuse :

— Ajunge. Cina e gata. Intrați în casă.

Intră în urma tătucului. Nici predicatorul, nici celălalt nu suflară în privința spălatului.

— Eu, mai bine . . . dădu să înceapă Mink. Dar era prea tîrziu. Se pomeniseră într-o bucătărie mai a dracului decît la spartani, o bucătărie lăsată în părăsire, ca o baracă veche pentru turiști dintr-un parc de lingă oraș. Se afla acolo o plită pe care el o numi în sinea sa «artimată», fiindcă pînă în clipa cînd nimerise la sora Holcomb nu văzuse niciodată în viață plite cu gaz sau electrice. Goodyhay stătea în fața plitei, într-o tăcere severă. Pe plită sfîrșia mîncarea. Mink dădu iarăși să zică : Eu mai bine . . . Dar în clipa aceea Goodyhay se îndepărtă de plită cu trei strachini în care era ceva ars ; în strachina smălțuită, mîncarea avea un aspect la fel de curios și de necomestibil ca o balegă de vacă. Eu am mîncat, zise Mink. Mai bine mă duc.

— Ce-ai zis ? întrebă Goodyhay.

— Am o treabă la Memphis, făcu el. Trebuie neapărat să plec pe seară.

— Prin urmare vrei să-ți dau acum și banii ? întrebă Goodyhay, punînd strachinile pe masă, unde se mai afla o sticlă uriașă cu suc de roșii, o farfurie de pline, o zaharniță și un borcan cu lapte condensat, cu capacul găurit. — Stai jos, zise Goodyhay, ducîndu-se iar la plită, unde cafeaua dădea să se reverse din vas cu aceeași nerăbdare cu care sfîrșia carnea în tigaie, se îngrămădeau scîndurile în curte și se împrăstiau literile de pe cutia poștală. Goodyhay așeză pe masă trei cești de cafea și spuse din nou : Stai jos.

Tătucul se așezase.

— Am zis : stai jos, repetă Goodyhay. Banii îi veți căpăta duminică, după colectă.

— Nu pot să aștept, e prea mult pînă atunci.

— Bine, zise Goodyhay, turnînd sosul de roșii peste mîncare. Mai întii mănîncă, fiindcă ți-ai cîștigat cinstit cina.

Se așeză. Cei doi începuseră să înfulece. Goodyhay înghiți la repezeală porția lui, se sculă, puse furculița jos și, mestecînd încă, trînti ușa (Mink nu observă că în partea ei dinăuntru atîrna o cască cu o plasă de camuflaj, de felul celor purtate de infanteria marină pe frontul din oceanul Pacific, fiindcă

În timpul acesta privirea îi căzuse pe patul unui pistol automat, care se vedea atârînd de un centiron lat, sub cască). Goodyhay scoase din răcitorul de după uşă o cutie de compot de piersici, o puse pe masă, împărţi în porţii egale siropul şi piersicile şi-l turnă în strachinile grase. Goodyhay termină şi compotul înaintea tuturor. În tot timpul de cînd îl văzuse Mink, era pentru prima dată cînd şedea complet nemişcat, de parcă ar fi fost adormit, aşteptînd ca cei doi să termine de mîncat. Apoi spuse: Să facem ordine. Se duse primul la chiuvetă cu strachina, ceaşca şi lingura lui, le spălă, iar apoi se uită cum îşi spălau ceilalţi doi vasele. La urmă îi spuse lui Mink: Ei, cum rămîne? Pleci sau continui să lucrezi?

— Va trebui să continui, răspunse Mink. Am mare nevoie de bani.

— Bine, făcu Goodyhay. În genunchi — şi se așeză primul în genunchi.

Îngenunchiară şi ei de-a dreptul pe podea sub lumina tulbure a singurului bec murdar care atîrna de firul de sîrmă. Fără să plece capul şi fără să-şi închidă ochii, Goodyhay rosti: Să ne mîntuiască Cristos pe noi, nişte bieţi ticăloşi. După aceea se ridică şi rosti: Gata. Să stingeţi lumina. Camionul vine la şapte dimineaţa.

Odaia nu era de fapt o odaie, ci un fel de cămară, ceva mai mare ca un dulap. O fereastră, uşa care dădea în casă, un bec singuratic ce atîrna de tavan, iar pe podea, o saltea subţire, acoperită cu o foaie de cort; perna şi paturile lipseau. Goodyhay stătu lîngă uşă pînă cînd ei se strecurară în cămara aceea, apoi închise uşa în urma lor. Rămăseră singuri.

— Hai, încearcă, spuse tătucul.

— Ce să încerc? Întrebă Mink.

— Uşa. Ne-a încuiat. N-avea grijă, poţi ieşi cînd vrei, căci fereastra nu e închisă. Dar uşa dă în casă şi el nu vrea ca noi, viitori dulgheri, să-i scotocim de rămas bun coliba şi s-o luăm din loc. Deşi lucrezi acum pentru dumneata, năîngule, parada o comandă aici un sergent din infanteria marină. Cască. Tu măcar ai să-ţi primeşti cei doi dolari duminică, sau poate chiar trei dolari, dacă o să-ţi socotească şi ziua de astăzi. În plus ai să auzi şi o predică. Iar asta merită cu vîrf şi îndesat trei dolari. Ştii că există ediţii rare pentru care se ia de zece ori mai scump, fiindcă se tipăresc numai două-trei exemplare? — Făcu cu ochiul. — Şi de ce? De aia! Mult n-o să se ţină. — Făcu din nou cu ochiul. Nimeni n-o să admită asta.

— Prin urmare, s-ar putea foarte bine să nu capăt cei doi dolari ai mei, spuse Mink.

— Ba da, răspunse celălalt. Vorbeam de locuitorii de pe aici, pe care nu i-a convertit încă şi spuneam că ei nu vor mai răbda asta. Vorbeam de cei care au îndurat, timp de patru ani şi mai bine tot războiul ăsta blestemat şi acum vor să uite de el. Au dus-o greu cinci ani şi s-au ruinat ca să scape de el, iar cînd se pregăteau să reia viaţa tihnită de mai înainte, hop de colo o bandă de golani, foşti soldaţi, dracu să-i ia, buhăiţi de somn, căpuşiţi cu pensii şi care se poartă astfel ca şi cum tot ce a provocat războiul — mă refer la condiţiile care au dus la deslănţuirea războiului — există şi vor continua să existe pînă cînd va veni cineva şi va izbi straşnic cu piciorul în tot putregaiul. Toată banda lor refuză să plătească impozite şi probabil că mai curînd ar vota pentru Norman Thomas¹ decît pentru Roosevelt, ca să nu mai vorbesc de Truman, iar acum, în 1946, vor să-l învie cu forţele lor pe Hristos. Aşa încît înţelegeţi şi tu că merită să pierzi doi dolari ca să-l auzi, poate pentru ultima oară, vorbind în aer liber

¹ Militant pe tărîm obştesc, preot.

pe acest Goodyhay, căci, cine știe, data viitoare, când el va predica, noi doi ne vom holba la el printre gratiile de la pușcărie — Căscă din nou cu poftă și-și scoase tunică militară. — Cărți nu avem ca să mai citim o pagină-două, așa că hai să ne culcăm.

Stinseră lumina și se culcară. Mink stătea întins pe spate și răsufla greu, cu mâinile încrucișate pe piept. Se gîndea : cu siguranță că o să-mi dea cel puțin trei dolari. Cu siguranță că o să-mi socotească și ziua de astăzi. Dar, dacă ȝiu seama și de duminică, înseamnă că am pierdut trei zile, dacă am să ajung la Memphis duminică, după ce o să-mi plătească, toate prăvăliile unde aş putea să cumpăr un revolver o să fie închise. După cît se pare, va trebui să aștept trei zile. Apoi își spuse mîhnit : oricum nu pot să fac nimic. Și în clipa aceea îl fură somnul. Dormi liniștit, fără vise. Când se trezi se luminase de-a binelea. Cîțva timp stătu nemișcat, pînă cînd înțelese că a rămas singur. Mai tîrziu i se păru că și atunci cînd își dăduse seama ce s-a întîmplat mai stătuse un minut calm și liniștit, învîrtind distrat în mîna acul de siguranță desprins din căpșeala buzunarului de la piept. Dar după o clipă sări în picioare și chiar înainte de a vedea că fereastra este deschisă și oblonul se bălăbănește, smulse din buzunarul de la piept bucata de ziar, de care fusese prinsă hîrtia de zece dolari. În loc de blesteme și înjurături scoase doar un văicărit jalnic. Bătu cu pumnul în ușă, pînă cînd Goodyhay o deschise. Acesta privi scurt fereastra deschisă.

— Înțeleg; ticălosul te-a jefuit, spuse Goodyhay.

— Mi-a luat zece dolari, zise Mink. Trebuie să-l prind. Dă-mi drumul.

— Stai puțin, îi spuse Goodyhay, continuînd să bareze ușa. N-ai cum să-l prinzi.

— Trebuie ! Am nevoie de acești zece dolari.

— Ai nevoie de ei ca să ajungi acasă ?

— Da, răspuse Mink și înjură din nou. Fără banii ăștia nu pot să mă mișc. Dă-mi drumul !

— N-ai mai fost de mult acasă ? Îl întrebă Goodyhay.

— De treizeci și opt de ani. Spune-mi, încotro crezi că a putut să se ducă ?

— Stai puțin, repetă Goodyhay, fără să se miște. Am să caut ca duminică să primești acești zece dolari. Știi să gătești ?

— Pot să prăjesc carne, să fac o omletă, răspuse Mink.

— Bine. Pregătește masa, iar eu o să încarc mașina. Să mergem.

Goodyhay îi arătă cum să aprindă plita și plecă. Mink adăugă apă în cafeaua din ajun, așa cum o făcea întotdeauna, pînă cînd zațul își pierdea orice miros și culoare. Apoi tăie slănină și, tot din obișnuință, presără puțină făină pe tigaie, luă ouăle pentru omletă și după ce stătu un timp lingă ușa deschisă se depărtă cîțiva pași și începu să se uite ȝintă la pistolul automat care atîrna sub cască. Se-gîndea liniștit : dacă aş lua pistolul pe vreo două zile, puțin mi-ar păsa de cei zece dolari. Ȃla m-a jefuit fără pic de milă, de ce n-aș avea și eu dreptul să jefuiesc ? În plus, mie, cei zece dolari îmi erau absolut necesari, îmi erau de o sută de ori, sau de o mie de ori mai necesari decît oricărui om din lume. Dar nu, n-am furat niciodată, n-am căzut niciodată atît de jos și n-o să fur niciodată.

Cînd ieși în ușă să-l cheme pe Goodyhay la masă, acesta încărcase de-acum, ajutat de un om necunoscut, un camion cu scînduri și pereți de casă nedescăcuți. Plecară toți trei. Cocolat pe mormanul de scînduri, Mink gonea din nou pe șoseaua spre Memphis. Se gîndi : poate c-o să mergem chiar pînă la Memphis și dacă aş fi avut cei zece dolari . . . Încetă curînd să se mai gîndească

la ceva. Camionul o cotise pe un drum de țară. Întâlnă printre plantații și câmpii întinse, acoperite de bumbac copt, care-și aștepta culegătorii. Apoi o luară peste câmp și ajunseră la o poiană înconjurată de sălcii, unde se mai afla o camionetă încărcată cu asemenea scinduri. Alături se aflau trei sau patru bărbați, care semănau în mod ciudat cu Goodyhay și cu șoferul autocamionului în care se afla Mink. N-ar fi putut să spună prin ce anume semănau și nici nu se gândi la asta. Observă doar încă o haină militară și apoi o frînghie întinsă în dreptunghi pe niște pari care indicau locul unde urma să înceapă construcția. Descărcară scindurile și Goodyhay spuse:

— Du-te cu Albert după transportul următor.

Se urcă în cabină, lângă Albert, și plecă. Încărcară încă o dată camionul și mai făcură o cursă. Între timp — dacă și ceilalți ar fi lucrat cu aceeași ritmă ca Goodyhay — Mink se gîdea că puteau să înalțe un perete. Dar iată că la întoarcere nu mai găsiră acolo nici pe Goodyhay și nici autocamionul. Frînghia și parii care marcau lotul dispăruseră și ele. Trei bărbați ședeau liniștiți lângă un morman de scinduri și birne.

— Ce-i asta? întrebă Albert.

— S-a răzgîndit, răspunse unul din cei trei.

— Ce? strigă Mink. Cine s-a răzgîndit? Eu trebuie să plec. Și așa am intrat destul.

— Stăpînul locului, zise Albert. La început a dat voie să se construiască aici o casă de rugăciuni. Dar cineva l-a silit să se răzgîndească. Cred că l-au silit cei de la bancă, fiindcă au ipotecă asupra locului. Sau, poate Legiunea.

— Care Legiune? întrebă Mink.

— Legiunea americană. Fac ce vor, ca în 1918. N-ai auzit niciodată de ei?

— Spuneți-mi, unde-i preacuviosul Goodyhay? întrebă Mink din nou. Trebuie să plec.

— Salutare, făcu Albert. Eu am șters-o!

Mink rămase să aștepte. Autocamionul veni în viteză abia după amiază și Goodyhay sări jos din cabină înainte ca mașina să se oprească.

— Treceți și încărcăți, porunci el.

Și iarăși o porniră pe șoseaua spre Memphis. Camioneta gonea în urma autocamionului, ca să nu-l piardă din vedere pe Goodyhay. În timp ce mașina gonea, Mink se gîdea: Ei, dacă aș fi avut acum cei zece dolari! Dar, foarte probabil că n-o să ajungem nici de data asta pînă la Memphis. Și nu ajunseră. Mașina în care se afla Goodyhay coti și pentru ca Goodyhay să nu-i piardă pe drum, luă virajul în plină viteză din care pricină fură la un pas de a se răsturna. Delta roditoare se termina. Acum se vedeau dealuri golașe de argilă și locuri virane pustii. Goodyhay opri. În fața lor se afla o îngrămădire de carcase ruginite de automobile, bucăți de cazane de beton, mașini pentru egrenat bumbacul, mormane de cărămizi sparte. Parii fuseseră bătuți și frînghia întinsă între ei în dreptunghi. Goodyhay stătea lângă autocamionul său și, dînd din mîini, îi chema:

— Aici! Am ajuns. Începeți.

Se apucară de lucru cu toată nădejdea. Era însă tîrziu, jumătate de zi se pierduse, iar ziua următoare era sîmbătă, prin urmare, Mink avea doar o singură zi completă de lucru.

Mink deschise vorba despre asta, însă Goodyhay îl întrerupse imediat:

— Ți-am spus că ai să capeți duminică cei zece dolari. Ce mai vrei?

Seara, Goodyhay nu-l mai întrebă: «ştii să pregăteşti cina?», ci deschise uşiţa răcitorului, scoase o bucată de carne învelită într-o hîrtie mînjită de sînge, o puse pe masă şi ieşi din bucătărie. Mink îşi aduse aminte că ştiuse cîndva să facă fiertură de ovăz, găsi fulgii şi o cratiţă potrivită. Cînd se culcară, Goodyhay nu-l mai încuie. Mink încercă uşa, apoi o încuie pe dinăuntru şi se culcă liniştit pe spate, cu mîinile pe piept, ca un mort. Dormi pînă cînd Goodyhay îl trezi şi-l puse să facă ouă cu slănină. Autocamionul era pregătit. De data aceasta se adunaseră vreo doisprezece oameni. Contururile casei de rugăciuni începeau să se precizeze. Lucrură pînă se lăsă întunericul. Mink spuse:

— Azi nu-i frig. Aş putea să mă culc sub copacul de colo şi să mă apuc de lucru de cum se crapă de ziua înaintea ca ceilalţi . . .

— Duminica e zi de repaus, îl întrerupse Goodyhay. Să mergem.

Duminica dimineată cernea o ploaie mărunţă de toamnă timpurie. Un bărbat cu soţia lui veniră într-un turism rablagit să-l ia pe Goodyhay. Din nou cotiră la o răscruce. Împrejur, cîmpie şi numai cîmpie. În sfîrşit, se zări o clădire nespoită, care parcă-i aminti lui Mink o altă căsuţă prin care trecuse el, în urmă cu treizeci şi opt de ani. E o şcoală pentru negri — se gîndi el şi coborî. În dreptul căsuţei aşteptau cinci sau şase maşini la fel de murdare şi de rablagite ca aceea în care călătorise el. Lîngă maşini — un grup de oameni. Vreo doi-trei bătrîni şi restul tineri de aceeaşi vîrstă cu Goodyhay sau, poate chiar mai tineri. Mink observă că-i unea o trăsătură comună şi că se asemănau foarte mult la îmbrăcăminte: tunici militare, mantale verzi, un chipiu care purta urmele unei cocarde ofiţereşti. În spatele lui Mink cineva rosti sec: «Noroc». Era Albert. Mink o recunoscu şi pe domnişoara sau doamna Holcomb în a cărei curte făcuse curăţenie. Apoi văzu o negresă înaltă, femeie între două vîrste, foarte grasă. Se opri. Nu era mirat, ci mai de grabă neîncrezător.

— Primiţi aici şi negri? întrebă el.

— Pe asta o primim, spuse Albert.

Goodyhay intră în casă. Ceilalţi îl urmară, îmbulzindu-se la uşă. Fiul ei a avut aceeaşi soartă ca fiii femeilor albe, cu toate că numele lui nu e scris pe monument, alături de numele celorlalţi. O vezi pe femeia aia cu pălărie galbenă? Pălăria era cam murdară, totuşi, bătea la ochi. Paltonul ei alb era de asemenea bătător la ochi. Femeii cu pălăria şi paltonul i s-ar fi putut da douăzeci şi cinci de ani. Nu era veştedă, totuşi arăta prost, arăta foarte slăbită. Da, de aia e vorba, spuse Albert. Şi acum arăta a tîrfă, dar s-o fi văzut-o primăvara trecută, cînd a venit din casa aceea de pe Catalpa-Street! Soţul ei, locotenent, comanda un pluton de infanterie, într-o regiune din Asia unde japonezii ne băteau de ne zburau fulgii. Ne retrăgeam grămadă — australieni, englezi, francezi din Indochina — şi nici gînd n-aveam să ne mai oprim undeva. La căderea nopţii, săpam în grabă tranşee şi-i adunam pe cei rămaşi în urmă şi pe cei ascunşi prin şanţurile părăsite. Iar dimineaţa o luam din nou la fugă, bineînţeles cei care mai rămîneau vii pînă dimineaţa. Plutonul de sub comanda locotenentului a fost trimis într-o noapte în observaţie în tranşeele din faţă unde oamenii lui se împrăştiaseră în trăgători. Negrul despre care vorbesc s-a apropiat tîrîş să le aducă muniţii. Locotenentul picase de curînd pe front şi nu văzuse mutrele japonezilor de aproape. Şi, îţi închipui cum se petrec lucrurile într-o asemenea împrejurare: stai în groapă încovoiat, în jur beznă şi o duhoare înfiorătoare, stai, va să zică, într-o groapă umedă şi puturoasă, iar urechile îţi sînt atît de încordate de parcă dintr-o clipă într-alta o să se desprindă de scăfîrlie şi o să zboare la dracu-n praznic. În jur tîrîie nişte greeri în iarbă şi, deodată, îţi dai seama că nu sînt greeri, ci glasuri care vorbesc despre tine în engleză:

«În zori vei muri, în zori vei muri». Și atunci sosește tîrîș negrul ăsta cu grenade de mînă și discuri de automate. Locotenentul îi poruncește să se întindă în tranșee, îi pune mîna pe trăgaciul automatului și-i spune: Așteaptă aici pînă mă întorc. Iar el se tîrîște înapoi cîcă să raporteze comandantului, într-un cuvînt, o șterge. Știi cum se întîmplă asta. Fiecare om are o limită de rezistență. Singur nu-și dă seama cînd va ajunge la limita asta, dar atunci cînd sosește momentul, el înțelege că totul s-a terminat. Desigur, oricui i se face greață de treaba asta, dar nu-i nimeni de vină, nu-i nimic de făcut. Nenorocirea este că nu știi dinainte cînd îți vei pierde cumpătul, și că nu e nimeni în preajma ta care să-ți spuie: ține-te tare. Și mai cu seamă în război! Fără să vrei, te gîndești că neamul nostru omenesc nici n-are ce căuta în război, din moment ce e atît de slab. Nu-i așa? Iar dacă războaiele vor mai continua, atunci trebuie inventat ceva mai tare decît oamenii care să se bată. Într-un cuvînt, cînd mijiră zorile, în tranșeea noastră zbură ca o minge de baschet primul cap tăiat. Poate e al omului cu care ieri ai împărțit ultima rație de mîncare. Capul era al negrului. Și cum ar fi putut să fie altfel? Negrul crescuse pe o plantație din Arkansas și aici, un om alb, locotenent pe deasupra, și cu accent din Arkansas îi poruncește: ia pușca asta și așteaptă pînă mă întorc... Mai tîrziu, cînd i-am respins pe japonezi atît cît să putem să ne ascundem o zi întreagă liniștiți de atacurile lor aeriene, locotenentul nostru s-a dus după un morman de vreascuri pe care le căram cu noi ca să facem foc... Da, ciudată mai e și jungla asta. Toată ziua ești lac de sudoare, ești lac de sudoare și noaptea, iar gîtul ți-e tot timpul uscat, apa lipsește în junglă și nu poți spera să găsești o picătură, iar cînd ajungi la soare, pînă să-ți închei cămașa, vezi că te-ai și umplut de bășici. Începi să crezi că dacă o să scapi din mînă gamela sau baioneta, ori dacă o să lovești cu tocul ghintuit o rădăcină, o să sară îndată scînteii și totul în jur o să se aprindă. Dar încearcă numai să faci foc. Atunci să vezi chin! Într-un cuvînt, locotenentul nostru s-a dus după mormanul de crengi uscate, unde nu putea să-l vadă nimeni și și-a băgat țeava revolverului în gură. Înțelege acum de ce i se dă voie negresii să vină aici.

Intraseră cu toții în clădire. Mink își aminti chiar și după treizeci și opt de ani, că într-o odaie unde au locuit odată negri, mirosul lor persistă multă vreme — miros de mizerie și teamă ascunsă, de răbdare și putere de-a îndura, iar speranța e prea slabă ca să împrăstie acest miros. Toți cei prezenți (își spuse că probabil la ei asta se cheamă adunare de rugăciune) luară loc în băncile fără spetează. Femeia cu pălărie galbenă se așeză în prima bancă, iar negresa înaltă se așeză singură, în ultima bancă. Goodyhay rămase în picioare în fața lor, sprijinindu-se de o scîndură pusă pe o capră. Brațele îi spînzurau liniștite pe lîngă trup. Aștepta să se facă liniște.

— Dacă cineva crede că este destul să se așeze la cîrmă și să aștepte pînă cînd binecuvîntarea va pogori singură asupra lui, ca o rupere de nori sau așa ceva, acela n-are ce căuta aici — spuse Goodyhay. Trebuie să stai bine înfîpt în picioare, să cauți binecuvîntarea pînă cînd o prinzi, iar apoi s-o ții cît mai tare, să lupți pentru mîntuirea sufletului tău, dacă va fi nevoie. Și cînd binecuvîntarea nu pogoară asupra ta, făurește-o singur, la dracu! Făurește-ți singur binecuvîntarea, mîntuirea sufletului. Făurește-o astfel ca El s-o recunoască, cîștigă-ți dreptul la ea, ține-o strîns, bate-te pentru ea, dacă e nevoie, dar n-o lăsa din mîini, nici atunci cînd totul se duce la dracu...

În clipa aceea un glas bărbătesc îl întrerupse:

— Povestește totul de la început, Jo. Hal. Povestește încă odată.

— Ce anume? Întrebă Goodyhay.

— Povestește încăodată, repetă glasul bărbătesc. Hai !
— Dar v-am povestit, zise Goodyhay. M-ați ascultat. Nu pot s-o iau iar de la început.

— Ba da, poți, spuse vocea bărbătească.

Se auziră și glasuri femeiești :

— Hai, jo. Povestește !

Mink se uita mereu la mâinile lui Goodyhay, la ochii reci de anahoret — ochi de sihastru din secolul al V-lea, care priveau în gol din peștera sa din Mesopotamia, la trupul lui încordat în nemișcare.

— Bine, zise Goodyhay. După cum v-am spus, zăceam la fund. Ne bombar-daseră al dracului de tare și, cum e și firesc, ne băgaserăm la fund. Știți că în apă nu-ți simți greutatea. Stăteam întins, iar lumina venea de sus, ca prin niște obloane cu gratii care tremură în bătaia vântului. Zăceam și vedeam cum îmi plutesc mâinile în apă. Nu era nevoie să le mișc. Mă uit la picioare, plutesc și ele, și-au pierdut și ele greutatea. N-am unde să merg, nu trebuie să mă-rșăluiesc, nu trebuie nici măcar să respir, să dorm, nu trebuie să fac nimic. Într-un cuvânt, totul era așa cum trebuie să fie. M-am dus la fund. Și deodată văd că El stă deasupra mea. Arăta ca un locotenent obișnuit, venit de-a dreptul din tranșee. Poate ceva mai în vîrstă. Și apoi nu purta nici bonetă, nici cască. Ședea cu capul descoperit și fuma o țigară. Pe fața lui treceau umbre.

— Scoală, soldat ! spuse el.

— Nu pot, i-am răspuns eu. Simțeam că atîta timp cît stau liniștit mi-e bine. Dar îndată ce aș fi voit să mă mișc, sau să mă gîndesc că trebuie să mă mișc, totul s-ar fi dus pe copcă. Și de ce dracu aș fi încercat să mă mișc ? Mie bine și așa. Am isprăvit războiul. Am dat ortul popii și gata. N-au decît ei, căcănarii să facă ce vor cu războiul lor căcăcios, dar fără mine.

— Unu ! spuse El. Ai dreptul să refuzi doar de trei ori. Cum îndrăznești să spui «nu pot», tu, care ești încheietor de pluton ? ! Tu ai fi fost numit încheietor de pluton pe lingă Château-Thierry sau lingă Saint Michel. Spune-mi, acum, la voi, în unitățile de la Guadalcanal, mai există încheietori de pluton ?

— Există, i-am răspuns eu.

— Bine, încheietorule de pluton, spuse El. Treci în front. — Și în clipa aceea m-am sculat. — Pe loc repaus, zise El. Ai văzut ?

— Credeam că n-o să mă pot scula în picioare.

— Așa e, zise El. Ce vrem noi de la voi ? Avem o mulțime de oameni care știu că pot, dar nu fac nimic, pentru că din moment ce știu că pot, se gîndesc că e deajuns să nu facă nimic. Noi avem însă nevoie de oameni care cred că nu pot să facă nimic și totuși fac. Ceilalți n-au nevoie de noi și nici noi nu avem nevoie de ei. N-o să-i primim în rai, ca să se încurce printre picioarele noastre. Și dacă nu sînt buni pentru rai, atunci la ce sînt buni în general ? Așa e ?

— Așa e, sir ! i-am răspuns eu.

— Poți să spui «sir» unde vrei — și aici, și sus. Aici e o țară liberă. Nimănu-i nu-i pasă de nimeni. Ei, ți-ai venit în fire ?

— Da, sir.

— Drept ! spuse el. — De încordare îmi ieșiră ochii din cap, deși eram plin de mîl. — La stînga împrejur ! zise El. Cred că niciodată nu văzuse o comandă mai bine executată. Înainte marș ! adăugă El. Dădusem să pășesc înainte, cînd îmi comandă din nou : Sta ! și m-am oprit. Și cu asta ce faci, îl lași așa ? mă întrebă El. Așa e, uitasem cu totul de celălalt. Iar ticălosul acela care se speriasse în momentul cel mai nepotrivit, zăcea liniștit și cuminte. Dăduse drumul la timonă și încercase să se ascundă în cală. Din cauza lui a și fost toată povestea

asta. Mare noroc pe noi că nu purta pe umăr niște epoleți căcăcioși, căci altfel tot echipajul intra mesa.

— Nu pot să-l car în spinare, am zis eu.

— Doi, strigă El. Ai mai spus o dată «nu pot». Acum ai dreptul să mai refuzi o singură dată. Refuză și ai scăpat imediat de toate.

— Nu pot să-l car, am repetat eu.

— Perfect ! spuse El. Ai refuzat de trei ori și basta. De acum încolo n-ai dreptul să mai spui «nu pot». Tu ești un caz aparte și ți s-a îngăduit să refuzi de trei ori. Acum însă a ieșit un ordin nou care nu dă dreptul să refuzi decât o singură dată. Hai, ia-l în spinare ! — Și l-am luat. — Pe loc repaus, mai adăugă El.

— Asta-i tot. La dracu, v-am mai spus că lucrurile astea nu le poți povesti. S-au întimplat și gata. Lucrurile astea nu le poți povesti.

Mink se uita la el atent, fără să participe la însuflețirea lor, neîmpăcat, și fără puțința de a fi împăcat. Îi privea fără dispreț, pur și simplu pentru că el trebuia să aștepte. Era liniștit, calm, căci chiar dacă ar fi ajuns la Memphis acum, duminică dimineața, la zece sau la unsprezece, tot ar fi trebuit să aștepte douăzeci și patru de ore, pînă cînd ar fi putut întreprinde pasul următor. Sta și se uita la acești oameni : iată colo o pereche mai în vîrstă, soț și soție — fără îndoială — probabil fermieri sau arendași, veniți de pe plantațiile de bumbac ipotecate și suprapotecate la bănci. De pe aceste plantații, fiii lor au fost mobilizați cu trei sau patru ani în urmă și-și dăduseră viața departe de casă. Și acum ei șed aici, bătrîni, cu gîndul aiurea, prea bătrîni pentru a-i mai interesa ceva pe lume ; în lacrimile lor zgîrcite, care seamănă mai mult a urme de arsură nu există împăcare. Nici unul dintre albi n-a observat că negresa, care ședea singură s-a sculat de pe banca din fund și s-a îndreptat spre banca unde femeia tînără, cu pălăria murdară își ascunsese fața în brațul îndoit, ca un copil cuprins de disperare. Albii de pe bancă se strînsă ca să-i facă loc negresii și ea se așeză alături de femeia albă tînără și-i petrecu un braț pe după umeri. Goodyhay continuă să stea în picioare, cu coatele sprijinite în scîndură. Privi drept înainte cu ochii săi reci și repetă vorbele pe care le rostise în urmă cu trei zile, la bucătărie cînd stătuseră toți trei îngenuchiați : Mîntuiește-ne, Hristos, pe noi, ticăloși ! Și în clipa aceea Goodyhay se uită la Mink și-i strigă : «Scoală-te în picioare ! » Mink se sculă. «Asta vrea să ajungă acasă. N-a lucrat decât o zi completă, dar are nevoie de zece dolari ca să ajungă acasă. Lipsește de-acasă de treizeci și opt de ani. Îi mai trebuie nouă dolari. Ce-i de făcut?»

— Îi dau eu, spuse bărbatul cu chipiu ofițeresc. Am cîștigat ieri treizeci și opt de dolari la cărți și poate să-și ia din ei zece.

— Am spus nouă, fiindcă un dolar i se cuvine de drept, zise Goodyhay. Dă-i o hîrtie de zece și o să-ți restitui eu un dolar. V-am spus, însă, că trebuie să ajungă la Memphis. Pleacă cineva într-acolo diseară :

— Plec eu, spuse un alt bărbat.

— Bine, zise Goodyhay. Cine o să cînte? . . .

Și iată că îi fu dat să revadă Memphisul în condițiile cele mai bune, cele mai prielnice, mai ales pentru un om care nu mai călcase pe acolo — de cînd nu mai călcase? Socoti pe loc. Se însurase la douăzeci de ani. Pînă la douăzeci de ani scosese de vreo trei ori ceva bani de la ruda care îl culesese de pe drumuri, după ce rămăsese orfan și care nu-i plătea nimic pentru munca la fermă — și cu puținii bani storși, dumnezeu știe cum, se dusesse la bordel la Memphis. Ultima oară fusese acolo în anul cînd se căsătorise. La douăzeci și șase de ani a fost internat la Parchman. Dacă scazi douăzeci de dolari din douăzeci și

șase — rămîn șase dolari. Stătuse la Parchman treizeci și opt de ani. Șase dolari plus treizeci și opt de dolari fac patruzeci și patru de dolari. Prin urmare, a revăzut Memphisul după patruzeci și patru de ani, în condițiile cele mai uimitoare: seara, cînd pămîntul întunecat alerga de o parte și de alta a mașinii, iar în față se vedeau lumini de neon, cum nu mai văzuse el niciodată, și mai departe, în vale, alte lumini prevestind orașul. El ședea pe marginea canapelei, așa cum șed copiii și privea țintă drumul pe care goneau mașini, contopindu-se într-un șuvoi scînteietor. Șuvoiul gonea tot mai repede, de parcă orașul îl atrăgea de departe ca un magnet. Deodată, în dreapta, trecu în viteză un tren. Se zări un șir lung de ferestre luminate, fugare și iluzorii, ca un vis. În depărtare se ivi o răscruce spre care duceau o mulțime de drumuri, ca spițele unei roți întunecate, gigantice. Pe ele mergeau des, ca niște furnici, automobile și niște namile, care, după cum i s-a explicat mai tîrziu, se numeau autobuze. Era ca și cum pămîntul ar fi pornit-o din loc și ar fi gonit cu lumini verzi și roșii spre cer, într-o monstroasă și neînchipuită desfătare sau fericire.

Drumurile care se apropiau unul de altul se împodobiră cu felinare mari și rotunde, atîrnate sus, în copaci, ca niște cocoși de munte, înșirați unul după altul.

- Să-mi spuneți cînd o să ne apropiem, se rugă el.
- De cine să ne apropiem? îl întrebă cel care conducea mașina.
- Cînd o să ne apropiem de Memphis.
- Păi sîntem în Memphis. Am străbătut o milă prin oraș.

Atunci el înțelese că dacă ar fi continuat să meargă singur pe jos și nu ar fi avut pe cine să întreb, n-ar fi avut cine să-i arate drumul, marile greutateți ar fi început tocmai aici, în Memphis. Memphisul pe care-l văzuse el cu patruzeci de ani în urmă dispăruse. Mink se gîndi: am lipsit prea multă vreme. Iar cînd un om are o treabă ca a mea și trebuie să afle singur totul, și mai trebuie să mai străbată optzeci de mile, unui astfel de om nu îi este permis să lipsească atît de mult cît am lipsit eu. În trecut ar fi găsit repede pe cineva din Rîpa Francezului să-l ducă la Memphis, sau poate ar fi mers în doi, ori în trei călare pe cățiri pînă la Jefferson cu un sac de porumb legat de șeaua împrumutată. La Jefferson ar fi legat cățirii în curtea din spatele Hotelului Comercial, ar fi plătit negrului cîte un bănuț de căciulă ca să dea de mîncare cățirilor, apoi s-ar fi urcat într-un tren din gara de mărfuri, iar în gara de pasageri ar fi trecut într-un tren de pasageri, care mergea pînă la Memphis, — la Memphis, gara se afla aproape de centrul orașului.

Acum însă totul s-a schimbat. În urmă cu patru zile i se explicase că prin părțile astea, rar de mai circulă trenuri — prin urmare, chiar dacă ar fi avut bani pentru bilet, tot n-ar fi ajuns unde vroia. I se povestise că acum s-au pus pretutindeni autobuze, dar în cele patru zile nu văzuse nimic care să semene a stație, de unde să poată cumpăra bilet de autobuz. În urmă cu patruzeci și patru de ani se putea ajunge de la marginea Memphisului pînă în centru într-o oră; acum, după cum spunea șoferul, mergeau de-o milă prin oraș și totuși nu se vedeau decît reflexele orbitoare de pe cer. Și cu toate că ajunsese la Memphis, poate că pînă la locul pe care-l ținea minte și pe care-l căuta, era o distanță la fel de mare ca distanța dintre prăvălia lui Varner și orașul Jefferson. Bine că fusese adus cu mașina și că șoferul știa unde trebuie să-l lase, altfel, poate, ar fi fost nevoit să cheltuiască cei zece dolari tot rătăcind prin Memphis, în căutarea locului unde știa el că se vînd revolvere.

Mașina lor se încadraseră bine în șuvoiul celorlalte mașini cu lumini multicolore. În jur totul strălucea, totul răsuna. Deodată, zidul de lumini verzi,

roșii și albe, clipitoare, se ridică și spintecă noaptea. El știa, simțea ce este asta, dar din prudență nu mai puse întrebări, căutînd să se convingă pe sine : Nu uita. Nu uita. N-o să și se întîmple nimic rău, dacă nimeni nu va afla că tu nu știi nimic.

Prin urmare, așa era orașul. La început, orașul se ridicase în întîmpinarea lui, scinteietor, compact, mai înalt decît stelele. Apoi îl înghițișe ; se aplecase asupra lui, se lipise de el, apăsîndu-i ceafa și îngreindu-i răsufierea — parcă ducea în spate povara acestui monstru de beton și începu să-i fie din ce în ce mai greu să respire, să soarbă aerul cu buzele. Pe urmă i se păru că înțelese totul : pe aici oamenii nu cunosc somnul — se gîndi el. E atît de multă vreme de cînd trăiesc fără somn, încît s-au dezvățat să doarmă și acum nu se mai pot opri, nu pot să se obișnuiască din nou cu somnul. Mașina strînsă între clădirile uriașe se tîra, se oprea și din nou se tîra, supunîndu-se alternanței uniforme și neîntreruptului clipit al luminilor multicolore, care semănau cu semafoarele de la calea ferată. Însfîșit, mașina ieși din suvoi și se opri.

— Iată stația de autobuze, spuse șoferul. Aici ai vrut să ajungi, nu-i așa ?

— Mulțumesc.

— De aici pornesc autobuze în toate direcțiile. Dacă vrei intru cu dumneata să ne informăm.

— Foarte mulțumesc. Mă descurc eu și singur.

— Atunci, cu bine.

— Foarte mulțumesc. Cu bine.

Va să zică, ajunsese într-adevăr într-o stație de autobuz. Dar merita oare să intre în stație ? După legile lor noi — auzise încă la Parchman că acum, după legile noi, un om n-are dreptul să taie un copac pentru scînduri și să le bată în cuie, dacă nu plătește și nu capătă aprobare, că nu poate cultiva bumbac pe pămîntul său, dacă statul nu-i dă voie — te pomeniști că-l obligă să se urce în primul autobuz, indiferent unde ar merge ! Trebuia însă să aștepte, să-și petreacă întreaga noapte așteptînd, căci sosise după închiderea prăvăliilor. Pentru următoarele douăsprezece ore trebuia să devină un trecător fără nume printre chipurile vagi, fără nume, care se înghesuiau în jurul lui fără sfîrșit, fără număr, grăbindu-se sub luminile multicolore — oameni excitați, veseli, fără somn. Și, deodată, se petrecu ceva neobișnuit. Pe neașteptate, orașul prinse a se învîrți vertiginos, amețitor și tot pe neașteptate se opri. Înțelese imediat unde și cum își va petrece cele douăsprezece ore. Trebuia numai să traverseze strada la semnalul stopului, supunîndu-se mulțimii, să se cufunde, să dispară în ea, iar după ce va traversa, să iasă din mulțime și să rămînă din nou singur. Iată și locul — se numește « Parcul Confederației ». E o piață brăzdată de cărări și porțiuni de gazon, la fel cum și-o amintea el. De-a lungul parapetului de piatră, în ale cărui scobituri stau tunuri scunde de pe timpul războiului civil, se întinde un șir de bănci, iar de dincolo de parapet răzbate mirosul rîului. Aici venea el să privească vapoarele în urmă cu patruzeci și patru, patruzeci și cinci și patruzeci și șase de ani, după ce cheltuia jumătate din bani la bordul și păstra cealaltă jumătate pentru ultima noapte, la sfîrșitul căreia nu-i mai rămînea nimic în buzunar în afară de biletul de întoarcere la Jefferson.

Pe atunci erau ancorate lîngă dig vase cu denumiri ciudate, ca de pildă « Stacker Lee », « Ozark Belle » sau « Crescent Queen », sosite din Cairo sau din New Orleans ; veneau și plecau sub ochii lui, iar pe chei duideaui căruțe, la care erau înhămați cai și catîri, urlau hamalii, iar baloturile de bumbac, la care erau înhămați cai și catîri, urlau hamalii și tot felul de saci și lăzi se mișcau în jos și

în sus pe scări. Pe băncile de lângă parapet se îmbulzeau alți gură-cască ca și el. Acum însă băncile erau pustii. Când se apropie mai mult de parapetul de piatră, unde erau tunurile vechi, nu văzu nimic pe rîu decît un pustiu întins de apă, nu simți decît răceala umedă și întunecoasă care venea de acolo, astfel că trebui să se încheie imediat la haina de pînză pe care o purta peste cămașa de pînză. În jur nici un sunet, doar în spate vuietul de insomnie al orașului. Nici o mișcare, în afară de mașinile care mișunau în depărtare ca niște furnici pe pod, mai jos de rîu. Erau grăbite, atrase de vuietul nepotolit de patimi și veselie, de spuma șuvoiului care-l atrăsese odinioară și pe Mink, iar apoi îl azvîrlise de acolo, fiindcă fusese trădat, fiindcă fusese silit să plece pentru multă vreme departe de toate acestea. Stătea zgribulit de frig, în spatele tunului vechi, care mirosea a fier vechi și rece. Stătea zgribulit în hainele lui aspre de pînză, care erau prea noi și de aceea prea lipite de corp și nu-l încălzeau. Curînd îi va fi și mai frig, deși putea să stea aici liniștit cele douăsprezece ore. Dar își aminti un de alt loc care se numea Court Square. Acolo îl vor feri de umezeala ce venea dinspre rîu clădirile înalte. Trebuie doar să aștepte puțin pentru ca cei care stau acum pe băncile de-acolo să plece acasă să se culce.

Cînd se întoarse din nou la lumină și zgomot, vuietul betonului, tot nu se potolise, începuse, însă, să scadă, să se destrame, așa cum se spulberă, urcînd, fumul sau aburul și rămînî cîteva urme ușoare, undeva sus, între streșini; mașinile răzlețe continuau să treacă în goană cu luminile lor multicolore, dar păreau că fug îngrozite în singurătate și de singurătate. Aici era mai cald. Și el era singur-singurel. Își alegea o bancă comodă, se culcă, își trase genunchii sub haina descheiată; părea aproape un copil, atît era de părăsit. Deodată simți ceva tare lovindu-i tălpile. Trecuse mult și noaptea era rece și pustie. Alături stătea un polițist; îl recunoscuse chiar și după patruzeci și patru de ani, cu toate schimbările care avuseseră loc.

— Cu siguranță că ești vreunul din Mississippi — dracul să te ia — spuse polițistul. Unde stai? Ce? N-ai unde să dormi? Știi unde-i gara? Pentru cincizeci de cenți îți dă un pat. Hai, mișcă! — Dar el nu se clinti. Părea părăsit și stîngher, totuși nu stîrnea mai multă milă decît un scorpion. — Drace, pe semne că n-ai nici un ban! Ține! — Polițistul scoase o monedă de jumătate dolar și i-o dădu. — Hai, marș! Bagă de seamă, că nu mă mișc de aici pînă nu te cari!

— Foarte mulțumesc, spuse el. — Jumătate de dolar. Se vede că acum mai apăruse o nouă lege. Își aminti că auzise și de asta la Parchman. Se cheamă parcă ajutor sau nu știu cum. Același guvern care nu-ți permite să semeni bumbac pe propriul tău pămînt, se oferă deodată să te ajute și-ți dă o saltea, sau alimente, sau niște bani — după ce mai întîi te pune să juri că n-ai nici o proprietate, iar ca să dovedești acest lucru, trebuie să-ți treci casa, pămîntul sau chiar și căruța cu harnașamentul pe numele nevastei, al copiilor sau al unor rude în care poți avea încredere. Și cine știe? Chiar dacă revolverele vechi s-au scumpit cum s-a scumpit totul, poate că acești cincizeci de cenți în plus o să-i fie suficienți și nu va mai fi nevoit să caute să se întîlnească cu alt polițist.

Al doilea polițist se ivi și necăutat. Gara era aproape. Gara, cel puțin era ca și înainte: același peron pustiu, pe care-l străbătuse cînd venise de trei ori de la Jefferson la Memphis — în acele vizite de neuitat (socotise că ultima dată fusese aici cu patruzeci și patru de ani în urmă, iar prima dată cu încă trei dolari mai mult, adică cu patruzeci și șapte de ani în urmă), cînd strîngea în pumni jalnicele monezi amare cerșite, iar cu el venise mentorul și călăuza lui — de la el aflase casele din Memphis, unde sînt multe femei albe și poți

s-o ai pe fiecare, dacă dispui de bani. Pînă la acele vizite cunoscuse doar întîlnirile furtunoase și întîmplătoare, cînd abia apuca să-și deschieie cu zgomot nasturii și se lăsa în iarba prăfuită de lîngă drum sau pe miriștea de bumbac, unde îl aștepta ascunsă o fetișcană neagră și nespălată. La Memphis însă totul era altfel: ieșise cu călăuza lui în stradă și întreg orașul se întinse în fața lor ca să-i îmbrățișeze. În buzunar parcă-l ardeau bănuții storși din cîștiguri întîmplătoare la tăiat lemne, din lunile de arat pe pămînt străin și neîndurător. Și încă mai trebuia de fiecare dată să-și ia cu forța partea din acești bani de la tatăl său, să se bată cu el pentru fiecare monedă de nichel.

În gară era de asemenea cald și aproape pustiu. De data asta însă polițistul îl zgîlțîi înainte de a fi apucat să adoarmă. Era în haine civile, însă el cunoștea și astfel de polițiști.

— Ce tren aștepți? îl întrebă polițistul.

— Niciunul.

— Atunci pleacă de aici. Du-te acasă. Și apoi la fel ca și primul: Te pomești că n-ai unde dormi? Atunci du-te de unde ai venit, chiar dacă acolo nu ai unde dormi. Cară-te! Și văzînd că Mink rămîne liniștit, repetă: Am spus, cară-te! Ce mai aștepți?

— Să-mi dați o jumătate de dolar.

— Ce, ce? I făcu polițistul. Să-ți dau o ju... Eh, fire-ai al...

În clipa aceea Mink sări înapoi, aplecîndu-se ca să nu fie lovit. Era mic ca un băiețandru, astfel că unui om atît de înalt ca polițistul îi era greu să-l prindă în sala aceea uriașă... Nu fugi, ci grăbi oleacă pasul; polițistul nu-l putea prinde, dar, totodată, n-avea motiv să strige: «stai!» Coborî treptele gării spre stradă, fără să se uite înapoi, iar polițistul se opri și strigă în urma lui: «Să nu te mai prind pe aici!»

Acum se orienta din ce în ce mai bine. Dincolo de încrucișare mai era o gară, dar și acolo putea să pățească ce-a pățit aici. Probabil că polițiștii care umblă în civil nu au nici o legătură cu ajutoarele ce se împart după noua lege. Apoi și noaptea era pe sfîrșite. Simțea acest lucru. Începu să se plimbe prin apropiere, locurile îi erau cunoscute. Din cînd în cînd se oprea prin ulicioarele pustii, se așeza să se odihnească la intrările caselor sau în dosul lăzilor de gunoi și se trezea de fiecare dată cînd somnul începea să-l biruie. Și apoi o pornea mai departe, și orașul tăcut și pustiu — cel puțin cartierul ăsta — îi aparținea și se gîndea cu aceeași uimire ca altădată, deși trecuseră atîția ani: Omul poate să îndure orice, numai să meargă, să meargă mereu înainte.

Se luminase de ziuă, dar orașul nu se trezise, căci orașul nu doarme niciodată; apărură aceleași fețe palide, șterse, purtînd pecetea nesomnului, aceiași oameni care se grăbeau spre desfătări de neînchipuit. Acum își dădea seama cu precizie unde se află: pe caldarîmul ăsta s-ar fi putut păstra urmele pașilor lui, căci trecuse pe aici cu patruzeci și patru de ani în urmă. Pentru prima oară, de cînd ieșise pe poarta de la Parchman, acum cinci zile, se simțea sigur, invulnerabil, intangibil. Acum aș putea să cheltuiesc și un dolar pentru asta și n-o să mi se întîmple nimic — se gîndi el, intrînd într-o prăvălioară murdară, unde cîțiva negri cumpărau cîte ceva. Stăpînul prăvălioarei era de asemenea negru, dar poate că era doar un vînzător. Sau, cine știe, prăvălioara îi aparținea, poate după legile noi chiar și negrii aveau dreptul să țină prăvălie, și după treizeci și opt de ani își aminti de un lucru:

— Dați-mi o prăjitură «Menajeria» spuse el. — Acum era în siguranță, invulnerabil, intangibil. — Poate și asta s-a mai scumpit cu zece-cincisprezece cenți?

adăugă el, uitându-se la cutia de carton pestriță ca o baracă de circ, pe care erau desenate tot felul de fiare.

- Zece cenți, spuse negrul.
- Cu zece cenți mai scumpă? întrebă el.
- Nu, pur și simplu zece cenți. Luați sau nu?
- Dă-mi două, răspunse Mink.

Și o porni iarăși pe străzi. Soarele lumina cu lumina lui adevărată. Se contopi cu mulțimea grăbită, ronțâind prăjiturilele care miroseau a vanilie. Avea timp destul, — acum nu-l mai amenința nimic, și știa cu precizie unde se află. Era suficient să se întoarcă (dar nu s-a întors) ca să vadă aceeași stradă, aceeași casă (desigur, nu știa că acum casa aia e ținută de fiica lui mai mică și nici n-ar fi recunoscut-o), unde intrase cu mentorul său în noaptea aceea, cu patruzeci și șapte de ani în urmă și unde-l așteptau umerii scînteietori ai unor femei ca Elena, Eva și Lilith, care făceau același lucru ca și Elena, Eva și Lilith și aveau și pielea albă ca ele, casa unde, în patul unei femei vîndute, el a spus «nu» tuturor anilor grei și sălbatici ai vieții sale goale, și a spus «nu» și morții.

Ferestruica rămăsese aceeași: același geam murdar dincolo de o rețea de sîrmă, unde se aflau aceleași banjouri uzate și tejghele cu mărgelile de sticlă.

— Am nevoie de un revolver, spuse el unor bărbați care stăteau la tejghea și care aveau bărbile vinete ca ale unor pirați.

— Permis aveți? îl întrebă unul din ei.

— Permis? făcu el. Vreau să cumpăr un revolver. Mi s-a spus că aici se vînd revolve. Am bani.

— Cine v-a spus că se vînd aici revolve? îl întrebă același bărbat.

— Poate că nu vrea să cumpere, ci să-l scoată de la amanet, zise al doilea.

— Aha, asta-i altceva, spuse primul. Ce revolver vrei să scoți de la amanet, tătucule?

— Cum adică? întrebă Mink.

— Cîți bani ai? îl întrebă primul.

Mink scoase pachetul de hîrtie de ziar din buzunarul de la piept și desfăcu bancnota de zece dolari.

— Asta-i tot ce ai?

— Arătați-mi mai întîi revolverul, spuse el.

— Cu zece dolari n-ai să-l cumperi, tătucule, zise primul. Mai scotocește-te și prin alte buzunare.

— Stai puțin, zise al doilea. Poate că revolverul pe care vrea să-l răscumpere e în rezerva mea personală... se aplecă și căuta jub tejghea.

— E o idee, spuse primul. Dacă se va găsi ceva pentru el în rezerva ta personală, n-o să mai aibe nevoie nici de permis.

Al doilea scoase de sub tejghea un obiect și-l puse în fața lui. Mink se uită calm la obiect.

— Seamănă cu o broască țestoasă, spuse el.

Și, într-adevăr, revolverul cu țeava tăiată, cu toba umflată, ruginit, cu un mîner strîmb și cu un trîgaci neted, aducea mult cu scheletul osificat al unei mici broaște țestoase antideluviene.

— Ce prostie! spuse primul. E un adevărat bulldog special pentru detectivi, calibrul patruzeci și unu, un mijloc mai bun de auto-apărare n-ai să găsești nicăieri, oricît ai căuta. Doar ai nevoie de el ca să te aperi, nu-i așa? Fiindcă dacă-ți trebuie pentru altceva, dacă vrei să-l ieși cu dumneata în Arkansas, ca să tragi în oameni și să jefuiești, legea nu-ți îngăduie așa ceva. Pentru asta chiar

și în Arkansas te bagă în închisoare. Pînă și la voi, în Mississippi nu se îngăduie asta.

— Chiar așa, am nevoie ca să mă apăr, zise Mink. — Puse bancnota de zece dolari pe tejghea, luă revolverul, ridică trăgaciul și se uită prin țeavă spre lumină. — Dar ce murdar e !

— Dacă-i murdar, cum poți să vezi prin țeavă? zise primul. Crezi că un glonte de calibru patruzeci și unu nu va trece printr-o gaură prin care vezi cu ochiul liber? !

Mink lăsă revolverul în jos și începu să tragă închizătorul. În acel moment descoperi că bancnota a dispărut.

— Stați puțin, spuse el.

— Mă rog, mă rog, făcu primul punînd bancnota înapoi pe tejghea. Dă înapoi revolverul. Ce crezi că poți face cu zece dolari? !

— Dar cît vrei pe el?

— Cîți bani mai ai la dumneata?

— Mi-au rămas trei dolari. Și mai trebuie să ajung și acasă la Jefferson.

— E clar că trebuie să ajungă acasă, zise al doilea. Dă-i-l cu unsprezece dolari. Nu sîntem pungași, să știi.

— Dar gloanțele? Văd că nu-i încărcat, spuse Mink.

— După colț, pe strada principală, e o prăvălie unde găsești cartușe de calibru patruzeci și unu cîte vrei, cu patru dolari cutia, zise primul.

— N-am cei patru dolari, spuse el. N-o să-mi rămînă decît doi și trebuie să mai ajung și acasă . . .

— La ce-ți trebuie o cutie întregă pentru autoapărare? spuse al doilea. Fie. O să-ți cedez vreo două cartușe din rezerva mea personală. Trebuie însă să plătești un dolar.

— Am nevoie măcar de un cartuș în plus ca să verific revolverul, zise Mink. În afară de cazul că-mi garantezi că . . .

— Da ce, noi te rugăm să ne garantezi că n-ai să jefuiești și n-ai să împuști pe nimeni? îl întrerupse primul.

— Lasă, lasă, trebuie să controleze, spuse al doilea. Mai dăi un cartuș cu . . . Mai dai un sfert de dolar? Înțelegi și dumneata că e imposibil să găsești cartușe pentru calibrul patruzeci și unu.

— Poate mi-l lăsați cu zece cenți? întrebă Mink. Trebuie să ajung acasă.

— Bine, bine, zise al doilea. Dă-i revolverul și trei cartușe cu doisprezece dolari și zece cenți. Doar trebuie să ajungă acasă. E un ticălos cel care vrea să jefuiască pe un om care trebuie să ajungă acasă.

Acum totul era în ordine. Leși în strada scăldată de lumina vie a soarelui din acea toamnă timpurie. Acum totul era în ordine. Nu-i mai trebuia decît să ajungă la Jefferson — cale de optzeci de mile.

(Continuare și sfîrșit în numărul viitor.)

În romînește de FĂNUȘ NEAGU
și AURORA LEICAND

Ilustrații de I. OROVEANU

RAUL OLIVA

Arhitectul Raúl Oliva, care ne-a vizitat țara cu prilejul deschiderii Expoziției de pictură contemporană din Cuba, s-a născut în 1935 la Ciego de Avila (Cuba). Dragostea sa pentru teatru s-a manifestat de timpuriu printr-o susținută activitate de scenograf. Fiind unul dintre pionierii scenografiei moderne în Cuba, Raúl Oliva, azi prim scenograf la Teatrul Național din Havana și profesor la Institutul de Artă Dramatică, muncește neobosit pentru crearea unui teatru nou, a unui teatru original și revoluționar, care să exprime viața clocotitoare pe care o trăiește poporul Cubei. El militează la realizarea unor spectacole cât mai interesante și mai educative, pentru introducerea tehnicii moderne în cadrul scenografiei.

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII TEATRULUI ÎN CUBA

Dezvoltarea artei teatrale în Cuba este o parte integrantă a procesului general de desfășurare a istoriei și vieții noastre culturale. De aceea, pentru a înțelege mai bine situația sa actuală este necesar un scurt istoric al evoluției teatrului în această parte a lumii.

La începutul secolului XVII pătrund în Cuba, venind din Spania, primele entremeses (intermezzo-uri n.t.) și comedii, fapt care arată că abia atunci teatrul nostru începea să-și croiască un drum propriu. Primele reprezentații, care se dădeau la început cu ocazia anumitor evenimente importante, se înmulțesc, extinzându-se și în afara Havanei, asupra altor centre însemnate ca Matanzas, Santa Clara, Santiago. Astfel, odată cu creșterea numărului de spectacole teatrale, începe și acțiunea de construire a unor săli adecvate care să satisfacă cerințele mereu crescînde ale publicului iubitor de teatru. La începutul secolului XIX, teatrul cuban cunoaște o mare înflorire. Acest secol marchează de altfel și un adevărat avînt al literaturii noastre dramatice, prin impulsul dat de Francisco Cobarrubias, unul dintre primii noștri artiști profesioniști, care adaptează vodevilul și sceneta spaniolă (tonadilla și sainete) la realitățile cubane. Astfel apare teatrul nostru buf care aduce pe scenă tipuri populare ale epocii și diverse aspecte ale muzicii și dansului folcloric. Totodată, încep să figureze în repertoriile vremii, în care pînă în acel moment apar numai piese de autori spanioli și francezi, și nume de autori cubani, în ciuda rezistenței pe care o opuneau companiile spaniole deținătoare ale monopolului teatrelor din Cuba.

Anul 1868 marchează începutul luptei poporului nostru pentru eliberarea de sub jugul colonial spaniol. Anii care urmează pînă la sfîrșitul secolului, au fost ani grei și teatrul nostru nu putea să rămînă indiferent. Piese care s-au pus în scenă în acea epocă făceau aluzii directe la aspirațiile de libertate ale poporului nostru. În ziua de 22 ianuarie 1869 teatrul Villanueva a fost înconjurat de corpuri de armată plătite de către spanioli, care reprezentau

interesele cele mai reacționare și care au fost autorii episoadelor cele mai crude ale stăpînirii coloniale în Cuba. Unele numere din spectacolul jucat în acea seară aveau un caracter cu adevărat revoluționar și au fost călduros aplaudate de familiile cubane, care formau, în general, marea majoritate a spectatorilor. Asupritorii nu puteau răbda această îndrăzneală și s-au hotărît să ia măsuri represive. În noaptea aceea, după ce datorită strigătelor soldaților mercenari reprezentația a fost întreruptă, s-a încins o adevărată bătaie între spectatori și soldați. Pentru a-i pedepsi pe cubani, mercenarii au vrut la început să dea foc teatrului, dar s-au mulțumit să-i înregistreze pe cei prezenți și să smulgă din părul și de pe rochiile femeilor podoabele albastre și roșii pe care le purtau pentru a aminti steagul nostru. Dar ei nu au putut să smulgă și spiritul revoluționar care însușește poporul cuban în lupta sa pentru independență.

La 20 mai 1902 a încetat dominația colonială spaniolă asupra vieții noastre economice și sociale, dar speranțele poporului au fost înmormîntate sub povara unei noi asupriri, aceea a capitalismului monopolist nord-american, care a obținut controlul economiei și dreptul de a interveni în treburile țării, limitînd astfel și posibilitățile de dezvoltare ale unei culturi intelectuale cubane.

Teatrul buf a început să decadă și să-și piardă poziția critică care l-a caracterizat în epocile anterioare. Publicul va părăsi și el sălile de spectacol, unde nu mai întâlnea ecoul aspirațiilor sale. Mulți autori au încercat să salveze această situație: José Antonio Ramos, Sánchez Galarraga și alții. În special opera primului se caracterizează prin prezența sentimentului național, prin gîndirea sa politică progresistă și prin spiritul său înnoitor. Dar în ciuda eforturilor lăudabile, opera acestor autori era mai mult o compilație din dramaturgia europeană a epocii.

Abia în 1936 începe să se întrevadă o schimbare de atitudine în teatrul cuban, determinată în bună parte și de vizita companiei Margaritei Xirgu la Havana. Această nouă atitudine aparține unui grup de tineri intelectuali care urmăreau obiective fundamentale: să modifice scena noastră prin introducerea unei tehnici moderne specifice teatrului contemporan și să creeze un centru de învățămînt în care să se poată sistematiza cunoștințele. Intențiile lor s-au concretizat mai întîi prin crearea teatrului *La Cueva* și apoi, în 1941, a *Academiei de Artă Dramatică*, folosindu-se pentru aceasta și de prezența în Cuba a unor oameni de teatru din Europa, ca francezul Vermel, spaniolii Martínez Allende și Rubia Bercia, și austriacul Schajowicz. Rezultatul acestui prim efort a fost înființarea, după cîțiva ani, a altor colective teatrale ca *Teatro Universitario*, *Patronato del Teatro*, *Adad* care publica și o revistă de teatru, *Farseros*, *Las Mascaras* și *Prometeo*. Tot atunci au început să apară și primii artiști care considerau scenografia nu numai un simplu cadru pentru desfășurarea acțiunii, printre aceștia numărîndu-se Fiko Villalba, Jorge Rigol, Andrés García, Luis Marqués. În această direcție munca cea mai interesantă a depus-o Rubén Vigón care a reușit pentru prima dată să facă în așa fel ca scenografia să joace un rol activ și funcțional în exprimarea ideii de bază a operei dramatice.

La 1 ianuarie 1959, odată cu eliberarea poporului nostru, teatrului cuban i s-au oferit toate posibilitățile de a rupe barierele care-l țineau pe loc. Spiritul creator al Revoluției și permanenta sa preocupare pentru dezvoltarea culturală a poporului, au format baza necesară începerii unei activități rodnice. După mai mult de cincizeci de ani de așteptare, se înființează Teatrul Național, care desfășoară o bogată activitate creatoare de «reînsuflețire» a colectivelor teatrale existente. Vechea dorință a actorilor noștri se împlinește acum: puținilor spectatori,

B. BEREZIN (U.R.S.S.)

Pline și soare

V. PETROVA (U.R.S.S.)

„Neocolonialism“

FRITZ SCHULZE (R.D.G.)

„Jos capitalismul”

A. BORODIN (U.R.S.S.)

In tundra

întâlniți prin teatre înainte, li se adaugă un număr imens de chipuri noi, pline de curiozitate, care vin, pentru prima dată, plini de prospețime și sensibilitate, să vadă spectacolele Teatrului revoluționar.

Dramaturgii noștri au înțeles acest fenomen și lucrează cu mult elan pentru a crea un teatru care să răspundă cu adevărat noii noastre realități, un teatru care să reflecte problemele construcției societății socialiste. S-au și înregistrat multe realizări, deși sarcina dramaturgului este grea. Pentru a da numai câteva exemple, putem cita pe Rolando Ferrer (*La Taza de Café, Fiquito, El Corte* — Ceașca de cafea, Fiquito, Recoltarea trestiei de zahăr), Manuel Reguera Saumell (*La tardeen el Transpatio, El General Antonio* . . . — Sara în curtea interioară, Generalul Antonio . . .), José Triana (*Medeea en el Espejo* — Medeea în oglindă) Anton Arrufat (*El Vivo al Pollo* — Viii cu viii, Nicolás Dorr (*Las Pericas* — Papagalițele) și mulți alții care, zi de zi, se alătură conștient luptei pentru construirea vieții noi. Și din punct de vedere tehnic, asistăm la o schimbare în teatrul nostru. În cursul ultimilor ani s-a pornit o adevărată luptă împotriva decorurilor academiste și încărcate, luptă care a fost încununată de succes. Lucrînd în strînsă legătură cu regizorii, scenograful creează decoruri care formează un tot organic cu textul operei, astfel încît expresia plastică să poată permite spectatorului să pătrundă în atmosfera și să înțeleagă mai bine stilul și conținutul piesei. Mulți au și găsit mijloacele cele mai adecvate pentru o exprimare artistică reușită, înțelegînd astfel că scenografia poate și trebuie să joace un rol important în educația estetică a publicului.

În afara prezenței masive a unui nou public, unul dintre fenomenele cele mai importante în materie de teatru, este mișcarea de amatori, care crește pe zi ce trece. Astfel, Consiliul Național pentru Cultură, în colaborare cu Teatrul Național, a desfășurat în fabrici și cooperative, în sate și orașe, o intensă campanie pentru a trezi interesul pentru teatru. Obiectivul nu a fost numai formarea unui public ci și a unei mișcări de amatori, toți oamenii ai muncii. Această activitate s-a cristalizat prin prezentarea, în martie 1961, a primului Festival al Teatrului Muncitoresc și Țărănesc, în care majoritatea operelor jucate erau semnate de autori cubani; a fost rezultatul unui efort colectiv al actorilor, regizorilor, scenografilor și tehnicienilor tineri care, pentru prima dată, în viață, se prezentau în fața publicului, dînd un exemplu viu de ceea ce însemna spiritul nou și puternic al Revoluției noastre.

Ultima realizare a Guvernului Revoluționar în privința teatrului a fost înființarea Teatrului Experimental, instituție care funcționează independent de Teatrul Național și care-și propune să reprezinte opere originale, piese de înaintate, să-i apropie de scenă pe artiștii plastici, pe dansatori, muzicieni și scriitori. Printre obiectivele de viitor figurează și organizarea unui teatru de avangardă — care să pună în scenă piese de cele mai diferite stiluri din repertoriul universal.

În fața teatrului cuban se deschide un orizont larg care ne mobilizează pe toți să muncim neobosiți, pentru a contribui la realizarea marelui nostru țel, triumful Revoluției socialiste.

IMAGINEA PREZENTULUI ÎN LUME

REALISMUL SOCIALIST

ȘI LITERATURA MONDIALĂ

Studiile de literatură universală capătă o amploare din ce în ce mai mare în Uniunea Sovietică. Ne-o dovedesc numeroasele istorii ale literaturilor (franceză, germană, engleză etc.) elaborate în ultima vreme, tratatele universitare voluminoase, scrise de cercetătorii cei mai competenți, monografiile despre scriitorii străini — contemporani și clasici — sau studiile — monografice și de sinteză — ce se publică frecvent în paginile revistelor de specialitate. Un consiliu, funcționând pe lângă Academia de Științe U.R.S.S., alcătuit din cei mai de seamă istorici literari, lucrează la realizarea unei lucrări ample cu titlul *Legile de dezvoltare ale literaturii mondiale în epoca contemporană* și se preconizează alcătuirea unui *Istorie a literaturii universale*. Pe linia acestor preocupări consecutive și de actualitate se situează și volumul publicat de Institutul de literatură mondială «A. M. Gorki» al Academiei de Științe U.R.S.S. intitulat *Realismul socialist în literatura universală*. Conceput ca o culegere de articole cu subiecte independente, volumul reprezintă munca unui grup de cercetători, specialiști în literatură universală, sau în unele sau altele din literaturile străine. Titlul vorbește de la sine despre importanța volumului, asupra căreia aproape că nu mai este cazul să insistăm, decât doar pentru a sublinia orientarea ideologică fermă a tuturor articolelor incluse, caracterul lor polemic, ele constituind răspunsuri convingătoare la insinuările revizioniste sau la diferitele «teorii» burgheze. Articolul care deschide volumul *Cel mai de seamă fenomen al artei contemporane* (A. F. Ivașcenko) scoate în evi-

dență însemnătatea temei dezbătute în volum și subliniază locul deosebit ce revine metodei realist-socialiste în literatura universală contemporană. Regretatul A. F. Ivașcenko dezvoltă ideea că realismul socialist este un fenomen logic, o etapă firească și necesară în dezvoltarea literaturii universale. El abordează totodată problema relațiilor realismului socialist cu alte fenomene literare contemporane (decadentism, modernism) și relevă câteva din trăsăturile specifice ale noii metode literare, insistând în deosebi asupra spiritului de partid.

Articolele ce urmează privesc istoria, afirmarea și dezvoltarea realismului socialist în câteva literaturi ale lumii. Astfel literaturii franceze îi sînt consacrate studiile: *Apariția realismului socialist în literatura franceză* (F. S. Nakrier), *Problemele realismului socialist în lucrările de critică literară ale lui Aragon* (T. V. Balașova), *Un roman despre trecut, îndreptat cu fața spre viitor* (E. M. Evnina). I. M. Fradkin cunoscute prin cercetările sale cu privire la literatura germană semnează studiul: *Despre unele trăsături ale metodei artistice a lui Bertolt Brecht*. Două articole se ocupă de literaturile țărilor de democrație populară: I. A. Bernstein, *Unele probleme ale romanului ceh contemporan* și I. A. Kojevnikov — *Două etape în însușirea unei teme istorice* (Mihail Sadoveanu de la «Șoimii» la «Nicoară Potcoavă»). Articolul lui P. I. Balașov *În drum spre un nou erou* abordează probleme de literatură engleză, iar cel al lui A. P. Saruhanian este consacrat lui Sean O'Casey. Un studiu închinat lui Pablo Neruda (L. I. Ospovat — *Drumul*

lui Pablo Neruda spre realismul socialist) completează această trecere în revistă a citorva din cele mai de seamă literaturi contemporane prin prisma dezvoltării în cadrul lor a metodei realist-socialiste. După cum vedem aria geografică cuprinsă e destul de vastă. Ea s-ar mai fi putut totuși lărgi, și cu interes pentru cititori, îmbrățișându-se literaturi ca de pildă cea italiană în cadrul căreia se desfășoară procese ce merită a fi cercetate. Din punctul nostru de vedere am fi dorit să găsim mai multe articole cu privire la fenomenul literar din țările de democrație populară.

Articolele incluse în volum nu au același profil și nu sînt concepute după același tipic, ceea ce conferă volumului o anume varietate, fără a dăuna omogenității. Unele studii înclină spre considerarea mai mult teoretică a problemelor, desigur fără a face nici un moment abstracție de legătura cu procesul literar, cu istoria literară, fără a ignora analiza și ilustrarea prin exemple concrete. Altele au un caracter prin excelență istorico-literar, urmărind problema realismului socialist în strînsă legătură cu procesele istorice și literare specifice epocii date pentru respectiva literatură națională.

Tendința de a purta discuția pe un plan mai ales teoretic și de a ajunge la concluzii generalizatoare, pornind de la fapte și date literare concrete din istoria unei anumite literaturi manifestă îndeosebi studiile lui F. I. Nakrier și I. M. Fradkin.

Analizînd procesul care s-a desfășurat în Franța începînd cu anii primului război mondial și în urma căruia «realismul socialist a devenit o etapă logică și necesară în dezvoltarea literaturii franceze» (p. 20), Nakrier arată izvoarele și cauzele care au dus la apariția noii metode literare în literatura respectivă. Autorul discută cu multă competență și ascuțime condițiile în care a luat naștere realismul socialist în literatura franceză și subliniază rolul pe care l-a

jucat în apariția noii metode creația lui Henry Barbusse (în deosebi romanul *Focul*), a lui Paul Vaillant Couturier, Raymond Lefevre etc. Raportarea continuă la epocă, la condițiile istorice, cercetarea pătrunzătoare a specificului literar al acestor opere care se află la izvoarele literaturii franceze realist-socialiste, asigură studiului o temelie științifică solidă și-i sporește interesul.

Propunîndu-și drept scop — după cum arată chiar titlul studiului — să discute *Despre unele trăsături ale metodei artistice a lui Bertolt Brecht*, I. M. Fradkin urmărește drumul scriitorului german spre realismul socialist și se oprește mai în amănunt asupra creației sale dramatice. Cercetarea teatrului brechtian — în planul concepțiilor teoretice și a realizării lor practice — analiza ideii «teatrului epic» inițiat de dramaturgul german, duce pe autor la concluzii interesante în ce privește procedeele artistice specifice, folosite de scriitor. Fradkin analizează judicios și cu ascuțime rolul unor astfel de procedee ca: grotescul, parodia, convenționalul, fantasticul, în piesele lui Brecht, și ajunge la concluzia, prezentată cititorului în mod convingător, că aceste mijloace specifice pentru teatrul scriitorului german sînt folosite în scopuri adecvate artei realist-socialiste, fără nici o destinație modernistă.

Articolele care analizează drumul spre metoda realist-socialistă a unor scriitori ca Pablo Neruda, Sean O'Casey și James Aldridge au caracterul unor mici monografii sau poate studii de sinteză privind desfășurarea vieții și evoluția operei respectivelor autori. Un merit al acestor studii (mai ales al celor închinat lui Sean O'Casey și J. Aldridge) este pe de o parte îmbinarea cu succes a analizei creației cu relatarea biografiei, iar pe de altă continuă raportare la ansamblul proceselor literare naționale și uneori chiar la literatura universală. Studiul lui Osipor ne dă o imagine preg-

nantă asupra drumului parcurs de Pablo Neruda de la primele sale volume (*Crepusculario* și *Verate poemas de amor y una canción desesperada*) pînă la renumita epopee *Canto general*, drum ce a dus pe poet la apropierea de popor, la îmbrățișarea idealurilor acestuia, la o creație însoțită de umanism și spirit democratic. Această privire de ansamblu asupra creației poetului chilian include interesante considerații asupra legăturilor sale cu poezii spanioli antifasciști (Frederico Garcia Lorca, Alberti etc), ca și notări judicioase asupra evoluției temelor, a formelor poeziei sale.

În studiul lui A. P. Saruhanian *Epopea autobiografică a lui Sean O'Casey* merită a fi relevată, analiza ca atare a romanului autobiografic al binecunoscutului scriitor. Dar mai ales ne rețin atenția relațiile pe care le stabilește autorul cu alte opere din literatura engleză și universală, încercînd filiațiuni, comparații sau, dimpotrivă, subliniind diferențe, stabilind disocieri. De pildă sînt interesante comparația și unele afinități stabilite cu trilogia autobiografică a lui Maxim Gorki. Cercetînd legăturile cu tradiția, cu romanul englez de pînă la Sean O'Casey și din timpul lui, relevînd deosebirile față de romanul cronică de familie, A. P. Saruhanian subliniază caracterul inovator al «epopeii autobiografice» a lui Sean O'Casey. El relevă perspectiva nouă, vastă, prin care acesta privește viața, fundalul larg social și istoric în care își încadrează eroii, prezentînd astfel oamenii în ambianța complexă a epocii.

După un principiu similar procedează și P. I. Balașov care stabilește, în studiul său, locul creațiilor de tinerete ale lui James Aldridge (*O chestiune de onoare*, *Vulturul de mare*, *Despre mulți oameni*) în cadrul literaturii engleze din anii războiului și de după război. Caracterul artistic original al scrierilor lui Aldridge iese și mai bine în evidență prin comparație cu

operele lui J. Graham Greene, J. B. Priestley etc. Cercetătorul reușește să demonstreze cu evidență țelurile noi pe care le urmărește romancierul englez, creînd eroi activi, luptători, legați de popor, felul său nou de a considera raporturile între caracterul original pe care-l îmbracă romanele sale (ca problematică, rezolvări, caractere), între individ și colectivitate, individ și popor, și în aceste tendințe inovatoare, el vede, pe bună dreptate, roadele noii metode de creație spre care se îndreaptă Aldridge. Iar aceste constatări duc la o concluzie cu valoare și mai generală: «Cercetînd drumul literar al lui Aldridge — romancierul, putem să înțelegem procesul de formare a metodei lui de creație și totodată și unele legi mai generale de formare a realismului socialist în literatura engleză în stadiul actual al dezvoltării ei» (p.308).

Două din studiile culegerii tratează despre tema istorică în cadrul literaturii realist-socialiste. Articolul Evninei cuprinde o analiză amănunțită a romanului lui Aragon *Săptămîna Patimilor* și se remarcă prin spiritul său ascuțit polemic, îndreptat fiind împotriva celor ce caută să vadă în acest roman istoric o renunțare la realismul-socialist, decizerea de epopeea Comunistii. Autoarea respinge aceste insinuări ale criticii burgheze și demonstrează convingător unitatea de metodă ce leagă *Săptămîna Patimilor* de *Comunistii*, relevînd totodată semnificația și valoarea unui roman istoric realist-socialist.

Studiul lui I. A. Kojevnikov urmărește formarea și afirmarea realismului socialist în creația de după 1944 a lui Mihail Sadoveanu. În acest scop el cercetează în plan comparativ cele două romane: *Șoimii* și *Nicoară Potcoavă*, subliniind deosebirile ce despart romanul istoric romantic de cel realist-socialist. Din această comparație între opere așezate la două extremități ale drumului de creație ale scriitorului, foarte deosebite între ele ca factură, concepție,

stil, personalitatea fiecăreia și mai ales a romanului *Nicoară Potcoavă* se reliefează pregnant.

Articolul cu care se încheie volumul dă o privire de sinteză asupra dezvoltării romanului ceh în zilele noastre, stabilind tradițiile pe care le-a continuat și dezvoltat (tradițiile literaturii clasice și ale romanului social de la 1920—1930 în care începuseră să se formeze elemente realist-socialiste) și mai ales biruințele pe care le-au adus o serie întreagă de opere în afirmarea

cu succes a realismului socialist (romanele Mariei Purmanova, ale lui Valenta, Otce-našek etc.).

În concluzie: este un volum foarte util pentru specialiștii, criticii și istoricii literari din țara noastră, interesant pentru masele largi de cititori de la noi. Ar merita ca vreuna din editurile noastre să-l includă în planul ei de traduceri.

TATIANA NICOLESCU

UN PROZATOR SIBERIAN

Lipatov este un tânăr scriitor siberian. A debutat în anul 1956 cu o povestire publicată în revista *Iunosti*. A fost o primă încercare promițătoare. Încurajat de aprecierile, în general pozitive ale criticii, Vil Lipatov a mai publicat câteva povestiri tot în reviste de tineret. Cu toate că abordau teme noi, ca nivel artistic, aceste povestiri nu depășeau pe cea dintâi. Saltul s-a produs abia în anul 1959 odată cu apariția nuvelei *Căpitanul vasului Smelli*, în revista *Novli Mir*.

Vil Lipatov s-a născut în anul 1927, în familia unui ziarist. Și-a petrecut copilăria într-un sat siberian. După terminarea Institutului Pedagogic din Tomsk, a lucrat șapte ani ca redactor la ziarul regional *Krasnoe znanie*. A străbătut Siberia în lung și-n lat, a admirat frumusețea pădurilor ei uriașe, a cunoscut oamenii. Nuvelele și povestirile lui au devenit colocvii cu cititorul despre minunatul ținut siberian, despre viața nouă care se construiește acolo.

Lipatov este fără îndoială un scriitor talentat. Nu e un talent spontan. E de-abia în drum spre cartea sa de căpetenie¹. Tânărul scriitor este însă dirz, perseverent, aduce mereu elemente noi în opera sa. Vrea să cunoască omul contemporan cât mai profund. De aceea, nuvelele sale sînt în majoritate mici monografii, închinat unui personaj principal, care se află parcă obsedant în centrul atenției, mereu pe primul plan.

Peisajul preferat al autorului e taigaua siberiană și fluviul Obi, cu afluenții lui.

¹ *Expreria aparține poetei Olga Berggolt, care o folosește pentru a se defini în cartea Stele în plină zi.*

Predilecțiile lui Lipatov se îndreaptă, evident, spre natură. Aproape că nu întâlnești la el interioare. Un tânăr își vizitează acasă iubita. Nu rămîne decît cîteva minute în casă. Un șef de brigadă intră în cabinetul directorului unui trust forestier. Stră aici doar cît fumează o țigară. Un căpitan de vas petrece în familie scara dinaintea plecării în cursă. La un popas, își vizitează un prieten din copilărie. Autorul nu dă nici de astă dată amănunte de interior. Întîlnesci doar o singură excepție: camera unui tânăr pasionat de mecanică. Dar această cameră e mai mult un atelier. Peste tot vezi scule, piese, cărți tehnice. Autorul preferă evident natura siberiană cu frumusețea ei aspră, emoționantă. Aici e generos, darnic cu amănuntele, nu evită nuanțele. Urmărește asemenea unui pictor cum își schimbă culorile apa, cerul, pădurea, în funcție de lumină și anotimp. Și în asemenea cazuri ne apare liric ca Esenin. Uneori, natura apare în haină exotică, dar fără abuz. Și cu toată predilecția sa marcată pentru peisaj, pentru exterioare, pînă la urmă acestea trec pe nesimțite pe al doilea plan, lăsînd în centru, în primul plan oamenii.

Astfel, nuvela cu titlul *Căpitanul vasului Smelli* este, de fapt, povestea vieții unui om. Nu începe cu nașterea acestuia, nu ne vorbește despre tinerețea lui, nu e o biografie. E un portret. Boris Zinovievici Volov este căpitanul vasului «Smelli». Conduce vasul de peste patruzeci și trei de ani, dar n-a obosit. I se propune să se retragă. (Comisia medicală îl găsește bolnav.) Nu primește. Aparent e tânăr încă: scund, subțirețec, cu ochii de culoare închisă,

plini de vioiciune. Căpitanul pornește într-o nouă cursă cu «Smelli». Vasul ajută la transportul lemnului pe Obi și afluenții acestuia. Căpitanul e un om cutezător: a plănuit să transporte o încărcătură de trei ori mai mare decât în mod obișnuit. În nopțile de insomnie, în timpul iernii, el și-a imaginat tot drumul etapă cu etapă. Începe transportul plutelor. Căpitanul (ca toți căpitanii) e aparent liniștit, deși plin de încordare. În momente de tensiune are senzația că timpul și-a suspendat zborul. Încercarea căpitanului e cu adevărat cutozătoare. Dacă plutele vor fi furate de curent, ele se vor desface, munca forestierilor va fi pierdută, buștenii vor rupe plasele pescarilor... Căpitanul e prevăzător, și-a luat din timp toate măsurile, și mai ales, n-a uitat principalul: să însufle echipajului de pe bord încrederea, convingerea că totul se va termina cu bine. Până la urmă, vasul, dibăcia echipajului și a căpitanului, înving forțele naturii. *Căpitanul vasului Smelli* e povestea unei vieți, nu o simplă întâmplare descrisă, chiar dacă e plină de spectaculos. Un om nu se poate desprinde de muncă, nu vrea să renunțe. Dar, în final, îl vedem supunându-se prescripțiilor medicilor: pentru prima oară călătorește pe vas ca pasager. E trist, dar cu sentimentul datoriei împlinite.

Numărul 6 al colecției *Roman gazeta* pe anul 1961 a adus o nouă lucrare a lui Vil Lipatov, intitulată *Glubaia meată*¹, zugrăvind un nou aspect din viața și munca siberienilor. O brigadă pornește în taigă să pregătească lemnul pe care-l vor transporta, în primăvară, afluenții fluviului Obi. Munca este grea, încordată, mai ales că în anul acela primăvara a venit mai devreme ca de obicei. Zilele se scurg monotone. (Lipatov nu evită cotidianul.) Priviți de la distanță,

oamenii par niște furnici harnice. Și totuși, grupul este numai aparent armonios. Cei zece din brigadă se diferențiază după vîrstă: doi sînt tineri absolvenți ai școlii medii, majoritatea sînt de vîrstă mijlocie, dar întîlnești printre ei și un bătrîn de peste șaptezeci de ani. Dar, mai ales, firea acestor oameni e diferită. Udocikin e un om blind, încrezător, la fel și Daria — bucătăreasa. Tractoristul Titov este un anarhic, mereu nemulțumit, fără să fie însă un invidios. Rakov, cel de al doilea tractorist al brigăzii e... prea perfect. Iziukin — mecanicul brigăzii — este un carierist. Semionov, brigadierul (personajul cel mai izbutit) e un amestec de forță și naivitate. Grupul este, deci, eterogen. Munca se desfășoară, totuși, după grafic, în virtutea inerției. Nu se întîmplă nimic neobișnuit, chiar dacă Rakov se îmbată într-o seară, iar Silantiev (flușturatec și zgîrcit) îi face curte Dariei cu intenții nu prea curate. Dintr-odată, însă, această aparentă armonie se năruie. La tractorul lui Rakov s-a ars bobina, și alta de schimb nu au. Brigadierul pleacă la sediul trustului la șaizeci de kilometri distanță și biruind o serie întregă de greutăți reușește să aducă piesa necesară. Munca se reia. Dar printr-o întâmplare, se descoperă că Iziukin a ascuns sub dușumea o bobină nou-nouță, ceea ce duce la demascarea mecanicului brigăzii ca un om laș și necinstit, care a înșelat încrederea tovarășilor săi de muncă și provoacă un puternic conflict între acesta și Titov. *Glubaia meată* reprezintă un moment nou în creația tînrului scriitor. Încep să apară personaje complexe, contradictorii.

Ultima lucrare publicată în revista *Novii Mir* (nr. 5—6/1961) este nuvela *Virtejul*, mai amplă ca problematică și volum. De altfel, și personajele sînt mai numeroase, autorul pîrînd să pîrîsenscă preferința pentru povestirile-monografii. În nuvela *Virtejul*, acțiunea se petrece pe timp de vară într-un sat situat tot pe fluviul Obi.

¹ Denumirea unui loc în taiga, devenit șantier de exploatarea lemnului. Vezi recenzia în «Secolul 20», nr. 9/1961.

E un poem închinat muncii pescarilor. Nuvela ne atrage atenția prin figurile variate și bine individualizate pe care le aduce în fața cititorului. Bătrînul Moș Istignei e neîntrecut în meseria de pescar. Se dăruie muncii, oamenilor. Se simte răspunzător față de propria lui conștiință nu numai pentru îndeplinirea planului, ci și pentru destinele oamenilor mai tineri, care pot aluneca lesne alături de drumul cel bun. Așa de pildă, alături de el lucrează Ulian Tihii, un om tânăr care s-a apucat de beție și pare pierdut pentru societate. Ulian Tihii a fost nedreptățit și n-a avut tăria să lupte pentru adevăr. Bătrînul știe că numai revenind pe vas Ulian se va lecui de beție și reușește să obțină re-integrarea lui în rîndurile echipajului de pe vasul pe care slujise. Ulian este însă din nou jignit, de astă dată de cineva din brigada de pescari. Este din nou prins de « vîrtej ».

Un bețiv este fără îndoială alături de drumul cel bun, dar o fată principială care are întotdeauna dreptate și este un exemplu de corectitudine poate fi oare, și ea departe de ceea ce se cheamă un om adevărat? Autorul ne convinge că da, prin cel mai izbutit personaj din creația sa de pînă acum. Victoria este fiica unei directoare de liceu, care s-a străduit să-i dea o educație aleasă, să facă din ea un om dîrz, pregătit pentru viață. A învățat-o să fie exigentă cu sine, să-și călească permanent caracterul. Și a izbutit pe deplin, dar a creat un om rigid, lipsit de căldură, de sensibilitate, un om calculat. Victoria Perelighina spune întotdeauna adevărul, are întotdeauna dreptate, dar oamenii se tem de ea. O ocolesc. Sînt nefericiți din pricina ei. Ea este aceea care îl jignește pe Ulian. Brigada nu-i va da recomandarea dorită pentru învățămîntul superior, deși s-a purtat aparent corect. « Vei merge în clasa întâi a vieții... Vom începe să te învățăm viața » — îi spune bătrînul pescar Istignei.

Într-adevăr pescarii îi vin în ajutor lui Ulian, și n-o părăsesc nici pe Victoria. Alături de bătrînul Istignei, înțîneste și alți oameni cu un caracter ferm, de o mare frumusețe morală. Pescarul Stiopka Verholanțev, dezamăgit în prima lui dragoste (o iubea pe Victoria) e plin de neastîmpărul tinereții și îndrăgostit de meseria de pescar. De asemenea, pescărița Natalia, care lucrează cot la cot cu bărbații, este un chip izbutit de tînără sovietică. Pare ironică, rea, dar în realitate, e un om cu suflet. Ea este aceea care îi redă lui Tihii (caracter slab, șovăielnic) încrederea în sine. « De azi încolo n-o să mai bea... Mor, dar nu-l mai las să bea! Îmi pun sufletul zălog... Sufletul mi-l pun zălog, că n-am să-l mai las să bea » — spune Natașa. E o fată plină de curaj care întinde mîna tovarășului prins de vîrtej.

Lipatov nu ascunde asprimitățile vieții, contradicțiile ei. Unii dintre oamenii pe care-i zugrăvește au alunecat la fund, sau sînt la un pas de a fi prinși de vîrtej. Dar autorul îi consideră recuperabili pentru societate și ne arată că tovarășii lor de muncă, oamenii sovietici, nu-i părăsesc, caută să le vină în ajutor. Literatura sovietică e profund umanitară și plină de optimism. Vil Lipatov nu se abate de la acest principiu fundamental al realismului socialist.

Talentul scriitorului e încă în creștere, în fermentare. El luptă și caută să învingă obstacolele, greutățile. Nu întotdeauna izbutește pe deplin. Uneori, narațiunea înlocuiește prea mult acțiunea. Alteori, compoziția e prea vădit aleasă spre a stîrni curiozitatea cititorului (În nuvela *Glubaia meată*, de pildă, se dă la început jumătate din capitolul final). Unele personaje sînt numai schițate. Scriitorul își caută, perseverent, stilul propriu. Îl va găsi cu siguranță în curînd. E la primele sale lucrări, nu numai promițătoare, dar și realizate, cum e mai ales ultima, *Vîrtejul*.

FL. CALOIANU

FRĂȚII ȘI SURORILE INIMII MELE

Titlul acesta de roman pare o profesiune de credință. Frații și surorile inimii scriitorului polonez Stanislaw Wygodski sînt cei pe care teroarea fascistă, lagărele de exterminare, Gestapoul, toate mijloacele rafinate, utilizate cu scopul de a-l preschimba pe om în fiară — nu au reușit să-i înfrîngă. Sînt cei care au dovedit, fără emfază și ostentație că, în cele mai crîncene împrejurări ale vieții, știu să-și păstreze demnitatea umană.

Suneam că titlul sună a profesiune de credință, pentru că, în creația lui Wygodski, tema luptei comuniștilor în ilegalitate, dinlăuntrul sau din afara închisorilor, tema lagărelor de exterminare, a războiului tenace purtat îi cu zi de oameni simplii, «obișnuți», împotriva hitlerismului, revine în mod stăruitor.

Explicația cea mai la îndemînă a acestei preferințe o aflăm, evident, în primul rînd, în biografia scriitorului. Născut în 1907, într-un centru muncitoresc, Wygodski participă activ, din tinerețe, la lupta revoluționară a clasei muncitoare din Polonia burgheză-moșierească, și cunoaște din propria experiență regimul înuman aplicat deținuților politici.

Debutează în 1928 în presa de stînga. De atunci și pînă astăzi, lucrările sale, fie ele versuri, proză, critică literară ori publicistică, marchează cu consecvență drumul parcurs de un scriitor preocupat în mod deosebit de problemele morale ale contemporaneității. În timpul celui de al doilea război mondial, Stanislaw Wygodski cunoaște lagărele morții de la Oswiecim, Oranienburg și Dachau. Prima sa operă postbelică, volumul de versuri *Jurnalul dragostei*, apărut în anul 1948 și distins cu premiul Uniunii Scriitorilor Polonezi, aduce mărturia unei conștiințe vii, care a înregistrat cu acuitate cumplinele suferințe încercate de semenii săi în anii ocupației hitleriste și propria sa experiență tragică. Apoi se succed cu regularitate volumele de nuvele și povestiri: *În trecătoare* (1949), *Revedere* (1950), *Piața pustie* (1955), *Tăcerea* (1958) și, printre ultimele, volumul de nuvele *Omul cu roaba* (1961) și romanul *Frații și surorile Inimii mele* (1961), apărute aproape concomitent.

Bogata experiență a scriitorului nu trebuie însă confundată cu un material documentar abundent ce ar putea fi utilizat cu comoditate la nesfîrșit.

«Variațiunile pe aceeași temă» ale lui Wygodski constituie valorificări artistice mereu noi și inedite, rezultatul unei virtuozități de interpretare obținută cu multă trudă și care se bazează pe o înaltă conștiință scriitoricească. Wygodski nu se mulțumește cu relatarea brută, primară, a unor întâmplări, deși dramatismul lor intrinsec și semnificația lor implicită pot constitui pentru povestitorul improvizat o tentație explicabilă. El se face interpretul *oamenilor*, al celor care merită să poarte acest nume în sens gorkian, și se adresează cititorilor de pe pozițiile lor, ale «Frașilor și surorilor Inimii sale». În atmosfera sumbră bîntuită de schingiulri, suferințe și moarte a creației lui Wygodski, fiecare dintre eroi, oricît de chinătoare i-ar fi soarta și oricît de tragic sfîrșitul, aduce prin frumusețea sa morală o undă de lumină. Tăria sufletească a acestor fapte, hărăzite unei morți absurde, într-o lume aberantă, de coșmar, se întemeiază de cele mai multe ori pe credința chiar nedeșlășită în frumos, în bine, în adevăr și dreptate, care zace ascunsă undeva în străfundurile ființei umane celei mai umile. În împrejurări cu totul neobișnuite, acest grăunte de umanitate iese la suprafață, dă în vileag măreția virtuală a omului.

În creația de început a lui Wygodski apare manifestă tendința spre consemnarea fidelă, spre înregistrarea faptică.

În anul 1925, într-o regiune minieră unde partidul comunist polon înregistrase succese remarcabile, cad în mîinile poliției mai mulți tovarăși, deconspirați prin acțiunile criminale ale unui provocator. Tot atunci este arestat, la numai două ore de la sosirea sa în localitate, un tovarăș vechi, cadru de bază, a cărui identitate autoritățile se străduiesc zadarnic să o descopere. Adus la tribunalul din Varșovia, pentru confruntare, comunistul izbutește o evadare miraculoasă și ajunge teafăr la o veche adresă conspirativă (Nuvela: *Fuga de la tribunal*).

În momentul ocupării Poloniei de către armatele hitleriste, în anul 1939, un comunist se salvează din închisoare după 6 ani de detenție. Dorința lui cea mai vie este să lupte împotriva agresorilor în rîndurile armatei poloneze. Dar comandanții reacționari se tem de un comunist mai mult chiar decît de hitleristi, și-l dau cu bună știință pe mîna acestora (nuvela: *Hende hoch!*).

Dar pînă și în asemenea lucrări, cu o factură «documentară» mai pronunțată, în care predomină grija pentru autenticitate și în care autorul apare direct ca martor sau participant la evenimente, ne aflăm în fața unei narațiuni dramatice, plină de neprevăzut. În deosebi impresionează figurile de comuniști, care se disting printr-o remarcabilă forță morală și bogăție spirituală. Ulterior

revenind la teme similare, scriitorul își disimulează prezența și renunță la notația nudă a faptelor. Cititorul este asaltat acum de imagini dense, emoțional, de elocvență gravă a unei epici, care, printr-un proces subtil de abstragere, păstrează doar esențialul. Astfel conținutul de idei se concentrează, capătă o forță de comunicare neobișnuită. Din cimpul vizual al cititorului autorul elimină cu premeditare tot ce nu are legătură nemijlocită cu drama pe care i-o desfășoară în fața ochilor. În centrul atenției generale rămâne o singură problemă, enunțată în termenii cei mai proprii și care se dezbate precipitat, cu duritate, fără false menajamente. Este vorba aproape întotdeauna de o problemă morală, de străvechea dispută între bine și rău, transpusă și confruntată cu condițiile social-politice ale realității contemporane. Dar această realitate a încetat să fie axată pe coordonatele ei normale. Ordinea firească a lucrurilor și ierarhia valorilor umane au fost răsturnate. Domnește haosul, absurdul, demența, bestialitatea. Obsesiv se înalță protestul vehement împotriva unor stări de lucruri intolerabile. Dar apelul la justiție, adevăr și dreptate nu-i rostește propriu-zis nimeni. Denunțarea este implicită, iar precizia demascării îi dispensează pe autor de comentarii.

Un om sărman, «un om cu roaba» (din nuvela care a dat și numele întregului ciclu) este asasinat mișelește după ce a fost silit să iasă în stradă de aceiași SS-iști care interzic circulația în oraș după o anumită oră. De ce? Cum e cu puțință? Mintea omenească refuză să accepte asemenea monstruozități. Dar același om găsește tăria să-și mângie mama bătrână, să-i adormă temerile și moare simplu, atent, prevenitor, cum a trăit toată viața. O femeie adăpostește în pivniță un om străin, un evadat din lagărele hitleriste. De ce își primejduiește viața? Unde află îndemnul și tăria să înfrunte spaimele și primejdiile zilnice? Răspunsul este atât de limpede încât capătă aproape valoare de avertisment. Prin solidaritate cei mulți vor împiedica reînvierea fascismului.

În romanul *Frații și surorile inimii mele*, problematica obișnuită a lui Wygodski se îmbogățește cu un element nou. Eroi cărții sînt și aici comuniști care activează în ilegalitate, în condițiile nefînchupit de grele ale ocupației hitleriste. Dar de astă dată Wygodski își extinde investigația asupra tineretului, băieți și fete, pe care războiul i-a smuls preocupărilor potrivite vârstei, punându-le în față — prematur — complexe probleme de conștiință. Grupul de tineri asupra cărora își oprește Wygodski atenția sînt cu toții — și lucrul acesta merită deosebit de relevat fiindcă dă o acuită deosebită conflictului — oameni onești, cu un dezvoltat simț de răspundere, dispuși la orice sacrificii personale pentru a-și salva patria de fascism. Nu tutuitoră însă, la este clară calea luptei. Supuși unor influențe diverse, uneori reprobabile, în mijlocul tentaculilor multiple și primejdioase, tinerii sînt silit

să opteze, să ia o hotărîre definitivă. Unii găsesc mai ușor drumul spre tineretul comunist și devin fără șovăială soldați ai adevăratei cauze a poporului. Alții, deși nu lipsiți de calități morale, se lasă antrenati de propaganda dușmănoasă burgheză.

Consecvent concepției sale artistice, Wygodski pune din capul locului în discuție problema esențială: Pentru ce fel de Polonie luptă acești tineri? Va fi oare o Polonie în care poporul să-și poată făuri un viitor fericit, o Polonie socialistă? Conflictul atinge punctul culminant atunci cînd se preschimbă în ciocnirea dintre două generații. Bătrînul, vechi ilegalist, cu o bogată experiență, pentru a nu încălca legile conspirativității, nu-i destăinuiește fiului său motivele inactivității sale temporare, dar încearcă să-i înlesnească înțelegerea justă a stărilor de lucruri din patrie și a luptei împotriva dușmanului. Fiul, un băiat de 16 ani, se zmulge autorității bătrînului a cărui atitudine nu o înțelege și pe care îl suspectează, în mod eronat, de excesivă precauțiune. Băiatul preferă acțiunile temerare, de unul singur, primejdioase pentru securitatea sa personală și nefaste pentru mișcare. Datorită unui act necugetat, fata pe care o iubește moare sub ochii lui, răpusă de gloanțele unui fascist. Oscilînd între dorința de a trece la partizani și nevoia aprigă de a se răzbuna fără întîrziere împotriva hitleriștilor, băiatul cade cu arma în mînă într-o acțiune eşuată, înțelegînd prea tîrziu că dreptatea se afla de partea tatălui său.

Inedit prin temă, romanul lui Wygodski are meritul, comun întregii sale opere, de a dezbate probleme care aparțin doar aparent trecutului. Educația tinerilor comuniști, modul în care au ajuns să se clarifice ideologic, să se integreze luptei organizate pentru o lume nouă, socialistă, constituie și astăzi un subiect pasionant, demn de atenția generațiilor noi.

În romanul *Frații și surorile inimii mele*, Wygodski se relevă din nou ca un scriitor dotat cu un deosebit simț al observației morale.

Sfîrșitul tragic al romanului are în sine patetismul inexorabilului. Împrejurările adverse ale războiului și teroarea fascistă, apasă oamenii, îi claustrează, îi împiedică să comunice.

Totuși viziunea lumii care se desprinde din această carte, ca de altfel din întreaga operă a lui Wygodski, nu este una dezolantă, pesimistă. Lupta dintre bine și rău nu se petrece în abstract, pe terenul unei nebuloase metafizici. «Răul» pe care Wygodski îl denunță, ca fiind dușmanul principal al omului modern, are cauze reale care pot fi cunoscute și trebuie să fie învinse. Tocmai în această încredere nelimitată în forțele omului rezidă valoarea scrisului lui Wygodski. În faptul că eroii cărților sale, chiar și învinși sînt de fapt învingători.

OLGA ZACIK

AMINTIREA PĂMÎNTULUI

Primul volum al romanului *Amintirea pămîntului* de VI. Fomenko, apărut anul trecut în revista *Novli Mir* (nr. 6, 7, 8) a trezit interesul publicului cititor și s-a bucurat de prețuirea criticii literare.

În cuvîntarea rostită la congresul al XXII-lea al P.C.U.S., A. Tvardovski a menționat apariția romanului *Amintirea Pămîntului*, iar revista *Kommunist* l-a apreciat ca pe una din cele mai bune opere ale literaturii sovietice din ultimul timp.

VI. Fomenko nu face parte din scriitorii tinerei generații. Născut în anul 1911, el s-a afirmat în literatură la o vîrstă matură; primele lui scrieri au început să fie publicate în 1946. De atunci, timp de un deceniu și jumătate, scriitorul a publicat reportaje, schițe și povestiri din viața satului sovietic. Cititorii și critica literară au primit cu bunăvoință culegerile sale de schițe: *Un singur rînd* (1951), *Povestiri* (1954), *Omul în stepă* (1958), care, luate în ansamblu, reprezintă o cronică a vieții colhoznicilor de pe Don.

Ținem să amintim că numele lui VI. Fomenko nu este întru totul necunoscut nici în țara noastră. În anul 1949, *Colecția satului* ce apărea în editura Cartea Rusă a publicat o mică culegere intitulată *Oameni obișnuți*, care cuprindea cîteva din schițele sale.

Primul volum din romanul *Amintirea Pămîntului*, la care autorul a lucrat timp de aproape un deceniu, este cea dintîi operă de dimensiuni mai mari a lui Fomenko. Romanul a fost publicat în anul în care autorul împlinea cinci decenii de viață.

Acțiunea cărții se situează în perioada construirii canalului Volga-Don și a mutării

așezărilor colhoznice din zona care urma să fie inundată pe pămînturile nelocuite din stepă. În jurul acestor evenimente se deapănă liniile principale ale subiectului și ale conflictului din roman. Cătunul Korenovsk, locul unde se consumă cea mai mare parte din acțiune, urmează să devină fundul Mării Tîmleanskaia. Sosesc comisiile de specialiști pentru inventarierea locuințelor, a curților, grădinilor, a întregului avut imobil al fiecărei familii, în vederea compensațiilor ce le va acorda statul în noile ținuturi ce vor fi populate. Folosind acest moment, scriitorul întreprinde explorări de o deosebită profunzime psihologică în conștiința protagoniștilor romanului. Pasiunile din trecut, ce păreau a fi dispărute, ies la iveală cu înverșunare: «În cîteva zile, locuitorii din Korenovsk s-au schimbat, de parcă i-ar fi înlocuit cineva cu alții. Unii au devenit mai tari, precum fierul care, trecut prin foc și apă, începe să sune a oțel; unii — s-au înmuiat; alții, lepădînd ca o haină nefolositoare conștiința acumulată în decursul anilor, căutau prilejul să se pricopsească la înghesuială; fiecare și-a dat pe față esența caracterului său».

Amintirea Pămîntului nu face parte din categoria acelor romane în care se urmărește desfășurarea destinului unui erou sau al cîtorva. Este greu de stabilit care dintre personaje se află în centrul atenției scriitorului. Fomenko zugrăvește cu multă iscusință starea de spirit și psihologia maselor, surprinde cu talent schimbările care au loc în conștiința oamenilor. Cartea lui se înscrie în rîndul romanelor-frescă cu subiect bogat, cu avînt epic amplu, cu ramificații și incursiuni în viața multor

eroi, cu construcție arhitectonică complexă, după modelul mozaicului. Comentariul autorului este degajat, punînd în lumină un povestitor inteligent, realist și profund lucid.

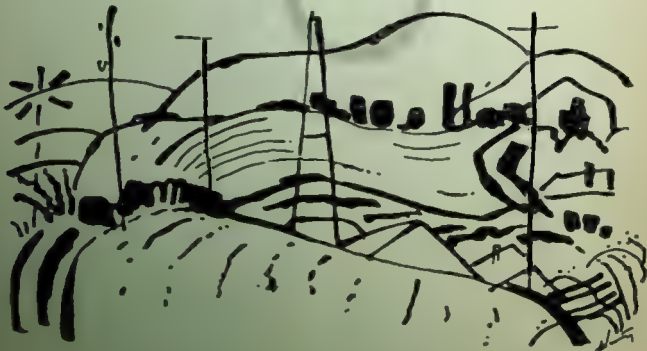
Scriitorul a arătat în mod viu și convingător felul cum procesul amplu legat de rezolvarea problemelor sociale și etico-morale, ivite cu prilejul marilor transformări de pe Don, determină schimbări esențiale în soarta oamenilor, naște conflicte puternice în relațiile dintre ei.

De pildă, soarta tinerilor Vasili Freanskov și Liuba Cirskih, căsătoriți cu cîteva zile înainte de precipitarea evenimentelor, n-ar fi luat o întorsătură atît de neașteptată dacă acest eveniment nu i-ar fi obligat să-și manifeste adevărata lor fire. După puțin timp, Liuba își părăsește soțul, descoperind că în caracterul lui Vasili există puternice rămășițe ale spiritului îngust de proprietate privată, care îl împiedică să vadă, să înțeleagă și să simtă necesitatea de a contribui la asigurarea viitorului oamenilor din colhozul său.

Scriitorul urmărește cu mult curaj tensiunea conflictului complex din viața colhozului din Korenovsk, reușind astfel

să creeze o narațiune de un autentic dramatism, străbătută totodată de un înalt patos constructiv, înnoitor. Acest conflict se manifestă între majoritatea zdrobitoare și o infimă minoritate, contaminată încă de boala proprietății private și care nu înțelege sensul evenimentelor; între purtătorii stilului leninist în activitatea de partid și de stat și cei ai stilului de muncă administrativ-birocratic; între masa oamenilor și anumiți «șefi» ce se gîndesc doar la propria lor persoană, între elementele înaintate și cele înapoiate chiar din sînul aceleiași familii.

Fermitatea concepției comuniste și cunoașterea adîncă a sensului vieții constituie un tot inseparabil în factura talentului viguros realist al lui VI. Fomenko. El reușește să demonstreze prin mijloacele prozei artistice faptul că afirmarea în viață a elementului nou, comunist, angajează toate sferele existenței reale și spirituale. Spirit pătrunzător, Fomenko nu caută de loc să înfrumusețeze, să netezească asperitățile realității, ci să le dezvăluie cauza cu tot curajul comunistului posedînd un simț înalt al răspunderii. Dar atmosfera pe care o degajă romanul nu este sumbră,

ci luminoasă, datorită faptului că autorul privește adevărul în față de pe poziția extrem de clară a idealului communist.

Un mare merit al scriitorului este zugrăvirea complexă, plastică, adică nuanțată, a caracterelor frumoase, a unor oameni ca Nastasia Scepalkova, Konkin, Serghei Golikov și soția lui. Descifrarea dialecticii sufletului uman este preocuparea dominantă a autorului acestui roman, acordând în primul rând atenție oamenilor care contribuie în mod partinic la rezolvarea mărețelor sarcini ale construirii comunismului.

Fin creionată este figura președintei colhozului Nastasia Semionovna Scepalkova. Conducător cu autoritate, iubită și prețuită de oameni, mamă duioasă, ea suportă cu durere în suflet despărțirea de meaeagurile unde s-a născut, unde și-a petrecut tinerețea, de locul unde este înmormântat soțul ei căzut în ultimul război; în același timp, ea știe să convingă cu răbdare și tact pe cei nemulțumiți, cu îndrumă și încurajează cu atenție pe cei slabi, nehotărâți. Un alt personaj realizat este Daria Cernenkova, secretara organizației de partid a colhozului, femeie curajoasă, veselă, aprigă la muncă și la petrecere.

Una din temele cele mai importante, pe care VI. Fomenko le abordează în mod original în romanul său, este, după părerea noastră, desvoltarea unui conflict similar cu cel tratat de Galina Nikolaeva (Valgan-Bahirev) și Vsevolod Kocetov (Artamonov-Denisov). Confruntarea dintre metodele de muncă și de conducere înaintate, partinice și cele retrograde se realizează în romanul *Amintirea Pământului* prin figurile lui Konkin și Orlov. Pe Orlov nu-l interesează rentabilitatea economică a colhozurilor din raion, acestea sînt pentru el probleme «minore», «detalii», nu chestiuni «de principiu», de linie «generală», cu aspect «politic» etc. Frazele generale, cuvintele bombastice s-au

impregnat atît de adînc în întreaga sa fire încît, o dată, aflîndu-se la o nuntă, nu poate să se exprime altfel decît în același fel emfatic: «Familia e lucru mare... Știe să se înveselească poporul rus».

În opoziție cu Orlov, Konkin îmbină gîndirea avîntată cu înțelegerea caldă față de fiecare om, visul de a transforma întreaga planetă într-o grădină înfloritoare, cu activitatea cotidiană încordată pentru înlăturarea «miilor de greșeli». Venind la conducerea sovietului sătesc din Korenovsk, Konkin restabilește principiile de muncă leninistă, încălcate de demagogi și carieriști. Fire oarecum înăspriță, «colțuroasă», el nu cunoaște altceva decît munca pusă în slujba oamenilor, de soarta cărora se simte legat organic. În construcțiile de pe Don, el vede începutul «ofensivei» pentru transformarea planetei noastre, dar ca un adevărat activist de partid, el luptă ca fiecare om să înțeleagă cele ce se înfăptuiesc în jur. Konkin vede și înțelege că «pentru o gospodină, chiar un pervaz în căsuța ei, fie el cît de dărăpănat și de mîncat de carii, este ca aerul. Cînd s-a născut — el era acolo, cînd s-a căsătorit — el era acolo, cînd și-a petrecut fiii la război — de asemenea el era neclintit acolo; iar acum — el trebuie dărimat».

Cu multă căldură, este realizată figura simpatică a tînărului secretar al comitetului raional de partid Serghei Golikov. Fost ofițer politic, de meserie inginer în domeniul construcției de avioane, cu înclinații și pasiune spre cercetarea științifică de specialitate, el este trimis să muncească la țară. Nu simte nici o atracție pentru noua lui muncă și este cu totul străin de problemele colhoznice. La început, admiră cu sinceritate «claritatea» și «stilul ferm» al lui Orlov. Treptat, el se convinge că «fermitatea» și «claritatea» lui Orlov se bazează pe disprețul față de oameni. Fiind lipsit de experiență, dar conducînd

du-se după principiul că «trebuie să trăiești cinstit», Serghei începe să se preocupe de soarta colhoznicilor, procedînd așa cum îi dictează conștiința lui cetățenească. Cinstea lui partinică îi dă forța să pășească pe un drum mai greu, mai spinos, dar mai trainic. Încetul cu încetul, se îndepărtează de «principiile» lui Orlov și vine chiar în conflict cu ele, scopul lui devenind grija pentru viața și viitorul colhoznicilor.

Prin figura lui Serghei Golikov, scriitorul demonstrează cu multă vigoare felul cum

se formează și se ridică în toilul luptei pentru bunăstarea oamenilor, noi și noi conducători de tip leninist ai poporului.

Scrișă într-o limbă vie, succulentă, plină de pitoresc, cartea lui VI. Fomenko reprezintă un tablou emoționant al transformărilor adînci petrecute în ținuturile Donului sovietic, în inima și conștiința oamenilor de pe aceste meleaguri, în drumul lor spre comunism.

GHEORGHE BARBĂ

UN MECANISM FUNCȚIONÎND ÎN GOL

Viața literară franceză, riscă să devină, în absența unor opere valoroase «un mecanism funcționând în gol» — iată tema unui articol de fond din *Franco-Observateur*. Presa, editurile, cercurile mondene au stabilit în viața literară, arată autorul articolului, o mentalitate festivă, o agitație permanentă, nenumărate premii menite să încoroneze cărți, dar mai ales să lanseze pe piață tiraje profitabile, și această complicată mașinărie perfect pusă la punct funcționează fără accident însă nu și fără un deficit cultural. Poate că în obiectivele acestei uzine, menite să producă succesul și să-l întrețină, intră inițial și crearea unor opere valoroase, dar ea a devenit de mult numai un circuit tehnic pentru răspindirea producției mediocre.

Nici anul acesta nu va exista nici o carte, care să justifice zgomotul de presă, atenția cronicarilor literari și sărbătoreștile vitrine ale librăriilor. «Căci pentru ce am folosi expresia echivocă sau perifraza, când toată

lumea știe, când toată lumea spune, când toată lumea e mișcată și surdă trist. Vor fi ca de obicei, începând de săptămîna viitoare, cîteva zeci de romane, care vor concura la diverse premii literare. Dar nici un titlu nu ne poate reține atenția. Trebuie, în aceste condiții, să vorbim despre criza romanului sau să ne bucurăm de cantitatea de talente! Ca și în alte domenii prea plinul nu e totdeauna preferabil vidului. De altminteri va fi necesară toată șiretenia și toată arta serviciilor publicitare pentru a ne face să credem că există favoriți, că există o aprigă luptă între talente, că vor exista nedreptăți. Vom avea desigur, un laureat pentru fiecare premiu, vom avea supeuri și dejunuri festive și bineînțeles cele 100.000 de exemplare pe care le presupune premiul Goncourt. Rămîne numai să demonstrăm că toate acestea reprezintă o bogată viață culturală, că toate acestea reprezintă o literatură.»

CUM NU SE POATE TRĂI

Recent a apărut o culegere de nuvele a talentatului scriitor spaniol Juan Goytisolo. Ea a întrunit opiniile cele mai favorabile, ca de altminteri și alte opere ale acestui foarte interesant autor decis să zugrăvească în mod realist mizeria morală și materială, atmosfera de stagnare și teroare care domnește într-o țară ce suportă de un sfert de veac opresiunea fascistă. Culegerea intitulată *Pentru a trăi aici* este strigătul

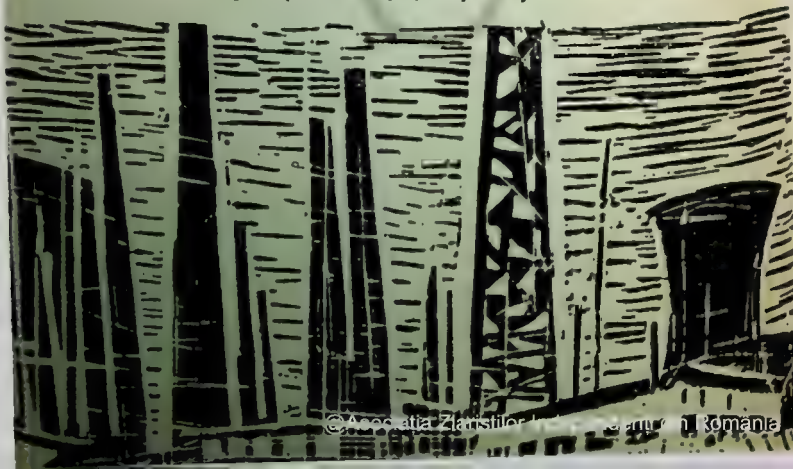
de oroare și de protest al unui scriitor care dezvăluie sărăcia cumplită, abrutizarea morală, trista alianță a stupidității și a crimei din Spania contemporană. Recenzind în *L'Express* cartea, Dominique Fernandez scrie: «Pentru a trăi aici, în Spania lui Franco, ce trebuie să faci? Trebuie de fapt să fugi cît mai iute și cît mai departe» — spune unul din eroii cărții. Dar o astfel de soluție nu poate împăca o conștiință

și ea va primi o replică aspră din partea autorului. Personajele nuvelor nu mai suportă apăsarea obscură și generală, imobilitatea terifiantă. Încotro să mergem, cum să uităm această viață, strigă ele. Universitățile sînt goale, uzinele sînt în ruină. Să ne amăgim cu vinul, să ne înșelăm nostalgiile cu femeile? Singurul protest care ni se îngăduie este să frecventăm casele de toleranță. Avem de ales între viața de baruri și bordeluri, între cazărmi și temnițe. Juan Goytisolo arată în cartea sa cît este de sumbră în dezolanta ei micime unica formă de revoltă, de opoziție pe care o îngăduie fascismul. De altmînteri nedemnitatea ei măsoară perfect caracterul acestui regim antiuman. Cea mai frumoasă nuvelă din volum se intitulează *Călătoria*. Un

bărbat și o femeie pleacă într-o călătorie, cu mașina, în sudul țării, căutînd o evadare. Ei nutresc speranța că fuga lor dinaintea ororii, nu-i sordidă. Viscază o existență liberă, poetică, sub soarele maritim al sudului, în preajma muncitorilor, a țăranilor și a pescarilor. Dar curînd cei doi își dau seama că poezia era o iluzie, libertatea lor o trădare, interesul arătat oamenilor indiferență și că de fapt ei formează un cuplu cinic și crud.

Singura formă reală de libertate rămîne lupta. Vor fi capabili însă bărbatul și femeia aceasta să se alăture mișcării de luptă clandestină? Autorul nădăjduiește că ei vor găsi totuși în cele din urmă resurse pentru a se angaja în unica acțiune care le poate garanta fericirea.

VLADIMIR JARKOVJAK (R. S. Cehoslovacă) *Peisaj*

ÎMPOTRIVA FABRICANȚILOR DE PIESE

Există în lumea teatrală franceză o seamă de scriitori care-și datoresc renumele mai puțin talentului cit excepționalei lor productivități. Acești dramaturgi care trăiesc literalmente cu condeiul în mână, semnând piese originale, adaptări, localizări și traduceri, țin afișul teatral în virtutea masivei lor producții totdeauna adaptată gustului ușuratic, exigențelor mediocre și conformismului unui public venit în sălile de spectacol să se amuze prin degradări și complezențe artistice. Cu ajutorul unui asemenea public ei își continuă de ani de zile o operă minoră cu idei puține, mereu aceleași, sensibili la succesul imediat pe care-l vinează, gata de orice tranzacție. Ei nu urmăresc un ideal și o idee proprie, de aceea cele mai multe din lucrările lor pier în anonimatul culturii după ce au reușit să facă un număr oarecare de spectacole. Pentru ca acest deces artistic să treacă neobservat, alte lucrări (la fel de mediocre) le vor lua locul, împinse în atenția generală de impresari, de presa burgheză, și de apetiturile artistice a celor care cumpără, într-o sală de spectacole, cele mai scumpe bilete. Nu e pentru nimeni un secret cum se fabrică astfel de piese și cum se organizează efemerul lor succes.

După ce descrie amănunțit această stare de lucruri Gilles Sandier scrie în revista

ROMANUL DE CITIT ÎN TOATE SENSURILE

A apărut în sfârșit romanul lui Marc Saporta, *Composition* Nr. 1, anunțat de multă vreme ca unul din evenimentele-

Arts-Spectacles combătind tendința unor scriitori de a legitima o astfel de pernicioasă activitate literară: «Onoarea unui autor de teatru este să fie un fabricant de piese. Iată o frază cunoscută — notează Gilles Sandier. Dacă autorul ei era Molière, acest umil elogiu al muncii putea să aibe noblete. Căci Molière, Shakespeare, Calderon și Brecht au fost și ei fabricanți de piese. Dar venit din partea celor ce n-au decit abilitate, este o frază indecentă. Onoarea unui autor de teatru este alta: a găsi un limbaj dramatic, care prin temele și semnificațiile lui să răspundă speranțelor, neliniștilor, aspirațiilor, cu un cuvânt exigențelor timpului nostru. Onoarea unui autor de teatru este să respecte publicul și arta, considerind publicul capabil să vadă, să audă și să înțeleagă ca un om adult, iar teatrul ca un mijloc superior de exprimare.

A juca în 1961—1962 *Ubu-Roi* sau *Arturo Ui* înscamnă un act de curaj. A reprezenta *Georges Dandin* ca un film documentar al condițiilor sociale reprezintă un fapt inteligent și pasionant. Dar a juca *Ramoliții se țin bine* constituie un act neartistic». Gilles Sandier își încheie articolul cerind un teatru valoros și al cărui unic merit să nu fie acela de a fi fost scris cu abilitate.

B. E.

cheie ale actualului sezon literar. Scriitorul, care este unul dintre adepții mai recentii ai romanului de tip *nouvelle-vague*, a reluat de fapt în proză experiența făcută în poezie de Raymond Queneau cu ale sale *Cent mille milliards de poèmes*: cititorul cu ajutorul hazardului și al citorva propuneri din partea scriitorului poate să realizeze în cursul lecturii un număr enorm (o sută de

mii de miliarde?) de povestiri diferite avînd aceleași personaje și aceleași fapte. Cum? Cartea lui Saporta comportă, evident, și un mod de întrebuițare.

Înainte de a trece la descrierea felului în care trebuie citită cartea lui Saporta, trebuie însă descrisă cartea însăși — dacă poate fi totuși încă vorba de o carte.

Romanul *Composition Nr. 1* se prezintă ca obiect material sub forma unei cutii care are aspectul și mărimea unui roman obișnuit al Editurii du Seuil; în cutie se află 150 de file, mai bine spus 150 de cartoane imprimate numai pe o singură față și nenumerate.

Pentru a citi «cartea» — prefata ei dă exact modul de întrebuițare — trebuie să amesteci cartoanele, așa cum se procedează cu cărțile de joc, să «tai» cu mîna stîngă așa cum cer cărturăresele, și apoi să citești cartoanele în ordinea pe care a stabilit-o hazardul. La sfîrșit, amesteci din nou, «tai», etc. Operațiunea se poate repeta în orice caz pînă la epuizarea cititorului; concluzia imediată care se poate trage dintr-o asemenea lectură este că de fapt rolul de organizator al unui ansamblu artistic a fost părăsit de scriitor în favoarea unei acrobații amuzante care poate, cel mult, împlini funcțiunea unui joc de societate. Dar o constatare mai profundă vine să strice plăcerea neviovată a acestui joc. Cronicarul săptămînalului *L'Express* scria cu oarecare tristețe: «*Composition Nr. 1* dă asupra destinului nostru o viziune care mă deprimă. Eu! acestui roman, eroul central nu există — sau mai degrabă există între file, adică în funcție de ordinea în care cititorul va citi aceste

file. Fiecare din ele este o scenă — un instantaneu ar spune Robbe-Grillet — descrisă la timpul prezent și în mod obiectiv. În funcție de cronologia lecturii, această scenă (la Facultatea de Drept, spre exemplu, *Eu* este student) este fie trăită imediat, fie un flash-back. Nu mai există diferență între prezent și trecut... Montajul romanului *Composition Nr. 1* — sau mai degrabă refuzul unui montaj, lăsat la bunul plac al cititorului — subliniază cît de departe e destinul nostru de a fi cu adevărat unul, și cum se compune el, de fapt, dintr-o succesiune de episoade divergente, din fragmente, din personaje efemere, fără altă legătură între ele decît acest *Eu* incert, fluid. Nu e aici nimic prea reconfortant.» (Jean-Louis Bory).

Romanul lui Marc Saporta care și-a propus să sfărme nu numai tradițiile literare ale genului dar și cele ale obiectului-carte, ne apare ca o culme a tendințelor subiectiviste, agnostice și antirealiste, profesate în cadrul unei cețoase concepții politice și estetice, de reprezentanții noului val. Distrugerea personajului și transformarea vieții omenești într-un hazard deplin, aduce, după cum mărturisește și cronicarul de la *L'Express* o imagine deprimantă asupra omului; dar din nenorocire pentru Marc Saporta această imagine are un dublu inconvenient: ea nu este numai deprimantă dar și falsă. Și oricît am amesteca și «tăia» cu mîna stîngă foile romanului lui, realitatea nu va înceta să desmintă acest «joc» nebuloș și mistificator.

G. H.

PANE VERDE

Scriitorul italian Nino Palumbo a terminat în 1960 un roman care împreună cu *Impiegato d'imposte* (tradus în românește cu titlul *Drama lui Tranfilo*) se impune ca una din operele reprezentative ale epicei italiene contemporane. Frescă patetică a sudului, din perioada anilor 1930—1936, când criza economică și fascismul au accentuat mizeria maselor și tensiunea spiritelor, *Pane verde* (Plină mușegdită) se înscrie în seria romanelor a căror temă simplă pornește de la baza vieții de toate zilele: familia, munca zilnică, drama existenței celor lipsiți de strictul necesar.

Romanul lui Palumbo continuă, prin teribila lui simplitate și adevăr, seria romanelor lui Giovanni Verga (*Familia Malavoglia*, *Mastro Don Gesualdo*) sau Corrado Alvaro (*Gente dell'Aspromonte*), cu personaje intrate adânc în drama vieții, pescari și păstori, care-și pun speranța într-un lucru obișnuit, o barcă sau un animal, care-i fac să-și continue existența pînă la epuizare. Amitrano, personajul lui Palumbo, mai contemporan, trăiește în condițiile unei crize economice care îl forțează să-și părăsească satul (din provincia Puglia) cu întreaga familie (6 copii) pentru a căuta de lucru la oraș (în Bari). Criza accentuându-se, mizeria devine insuportabilă și Amitrano hotărăște o a doua dezrădăcinare din pămîntul care ar fi trebuit să fie al făgăduinței, pentru a se îndrepta, morganatic, înspre nord, la Milano.

Infrîngerea muncitorului tapițer Amitrano, ostil oricărei tentații de supunere în fața avantajelor cu care îl orbeau notabilitățile fasciste, și demn în fața oricăror împrejurări umilitoare create de înavuțiți,

este o înfrîngere care prin intensitatea martirajului suportat capătă atributul de eroică.

Lupta lui Amitrano a fost dublă: împotriva celor bogați «care au aplaudat cei dintîi noul regim fascist» și împotriva

celor care au vrut să-l umilească pentru un drept care i se cuvenea. Era «un cap înfierbîntat». Aceasta înseamnă «că nu se lasă socotit o oaie și nu se pleacă în fața stăpînilor vechi și noi». El a refuzat într-adevăr să se înscrie în partidul fascist, perfect conștient că acest lucru îi va aduce o nenorocire după alta. Respingerea meschinului Don Farina — care de mai bine de un an îi datora suma de 50 de lire pentru o reparație — a fost pe cît de categorică pe atît de acuzatoare: «... dă banii aceștia cui vrei! Copiii mei îți fac ei, această pomană!». Reflecția celui alungat, referitoare la clasa nobililor și bogătaşilor se concretizează într-o imprecizie: «Nenorociții ăștia, cu cît devenim niște biete oi în fața lor, cu atît ne sfîșie mai mult! Ei cred că noi sîntem gata să ne îndoim spinarea și să tremurăm oridecîteori ne vorbesc».

Este un adevăr istoric, mărturisit cu cruzime și înțelegere supremă. Palumbo ne amintește de gravitatea și durerea lui Dante Alighieri, care a încercat aceeași stare în condiții similare («Vedeai-vei cît de amară cale să urci și să cobori străine scări») sau de patetismul realist al lui Gogol și Dostoievski.

Acasă, tîrziu, în așteptarea lui, Assunta povestea copiilor un basm în care personajelor li se serveau porții de alimente pe saturete.

Plecarea la Bari și instalarea într-o casă mai mult decît infectă, în baza unor polițe pe care Amitrano se angajează să le achite cu timpul lui Don Giuseppe, încercările lui desperate și ale copiilor mai mari (9 și 12 ani) de a găsi undeva de lucru, moartea subită a bunicului, îndurerat pînă în ultima clipă de mizeria în care se zbăteau nepoții, și apoi părăsirea acestei vieți de cîine, de către întreaga familie, pentru a porni în căutarea alteia, undeva în nord, la Milano, — sînt momente care împlinesc realitatea de pură cronică

a cărții. Condițiile acestei existențe nu sînt lipsite, în veridicitatea lor, de fapte minore, dar care au importanța lor covârșitoare, în viața lui Amitrano: întreruperea în chip fraudulos a contorului electric în încăperea locuită de familia lui, pentru a plăti cît mai puțin consumul de lumină, sustragerea cu regularitate a unor alimente din magazinul unui negustor de brînzeturi pentru a-și hrăni familia, cînd disperarea nu mai avea margini, și mai ales «disciplina» impusă copiilor de a minca numai dimineața, și seara — sînt pagini de reportaj care constituiesc o acuzație puternică pe care autorul o face societății capitaliste. «Copiii văzînd exemplul mamei și al tatălui, se supuneau acestei încercări de bună voie». Starea de lucruri din casa lui Amitrano, și mai ales acest din urmă aspect, reflectînd viața înapoiată a sudului, a mai fost descrisă și de alții: Ezio Taddei, în romanele lui, Danilo Doici în reportaje și chiar de ziare; Palumbo nu face decît să-i reconfirme autenticitatea.

Pane verde este plină plină de mucegai, aruncată animalelor, dar adunată de jos de copiii Assuntei și ai lui Amitrano: «și asta face parte din calvarul nostru».

Cartea lui Palumbo, prin actualitatea ei, este contemporană. Nimic nu-i este abstract. Corespondența cu realitatea istorică a Italiei din anii 1930—1935 este totală: în ultimele pagini ale cărții se vorbește de războiul din Etiopia, de sancțiunile legilor, cauzate de criza ucigătoare, de aurul vărsat de cetățeni în sacii regimului, pentru așa zisa «salvare a patriei» etc.

Panorama politică și socială înfățișată aici, prevestind haosul războiului și înfrîngerea Italiei în anii următori, este limpede. Acțiunea romanului se încadrează în timp, într-un tot.

Palumbo concepe această carte întemeiat pe o realitate efectivă, scriitorul însuși fiind un om politic, care — parafrazînd cuvintele lui Antonio Gramsci — se inte-

rezează nu numai de ceea ce este, dar și de ce trebuie să fie.

Pane verde — chiar dacă forțează uneori tensiunea unor emoții — se distinge printr-o fină observație și o elocvență psihologică, demnă de un scriitor clasic. Romanul este uman, are atribuțiile unei înțelegeri

afective totale. El este prologul pe care scriitorul Palumbo — după propria lui mărturisire — îl va continua cu alte două romane, încadrate și mai puternic în istoria Italiei până la eliberarea de fascism.

GEORGE LĂZĂRESCU

PRIVIRE ASUPRA LITERATURII NEOGRECEȘTI

Mă simt fericit că pot răspunde invitației revistei *Secolul 20* făcute cu ocazia vizitei mele în România, de a expune, în linii generale, pentru prietenii noștri români, tendințele literaturii neogrecești. Este evident că, fiind departe de fișele mele de documentare, nu pot trasa aici decât unele orientări generale și nu pot decât să dau o imagine succintă a unei literaturi, care se caracterizează prin tendința de a exprima tot mai cuprinzător, spiritul de azi al poporului grec, valorificând tradițiile vîi ale artei cuvîntului din ultimul veac.

Începuturile literaturii neogrecești se găsesc înrădăcinate adînc în pămîntul realității noastre naționale. De fapt, literatura noastră este tot atît de tînără ca și celelalte literaturi balcanice. Nașterea și dezvoltarea ei sînt legate de nașterea și dezvoltarea națiunii neogrecești. Folclorul înflorit în epoca bizantină, este izvorul literaturii neogrecești; mai tîrziu iluminismul secolului al XVIII-lea, apărut ca urmare a relațiilor capitaliste incipiente, cu

toate consecințele culturale ale unui astfel de proces istoric, a avut o influență hotărîtoare în dezvoltarea literaturii naționale. La pepiniera iluminismului neogrecesc, literatura își formează primele ei celule, valorificînd, în poezie, tradiția excelentă a cîntecului popular, iar, în proză, izbinzile tradiției populare care folosea un limbaj popular viu (*dimotiki*). Artă cuvîntului s-a alimentat și se alimentează pînă azi din această ramură populară a literaturii, îmbinînd tradiția cu ideile sociale vîi. Și ne face plăcere să amintim, că o parte importantă a iluminismului grecesc s-a maturizat aici, în patria durneavoastră, la București și la Iași, care au fost leagăne ale creației culturale progresiste grecești. Poezia, proza, dramaturgia, gîndirea, au găsit în țările românești un sol favorabil să rodească și totodată să fertilizeze literatura poporului frate român. Comunitatea tradiției culturale în spațiul balcanic și-a găsit expresia și în influența reciprocă a literaturilor noastre.

Ne-am obișnuit, în Grecia, să considerăm, în chip simbolic, pe Rigas, Korais și Solomós drept părinți ai literaturii noastre. Dar din punctul de vedere al istoriei literare, începuturile literaturii noastre trebuie să căutate mai departe, în trecut: atunci cînd studenții greci din Veneția tipăreau antologia de poezie *Flori pioase* (1703), iar

cronicarii își formulau gândirea în limbaj simplu, popular.

Poezia noastră crescută în simplitatea cîntecului popular, atunci cînd se angajează tot mai mult să exprime condițiile obiective, social-istorice de viață ale poporului, adică atunci cînd trebuie să-și potrivească pasul cu revoluția națională, face să răsară doi poeți mari: Dionísios Solomós și Andreas Kálvos. Cel dintîi aparține acelei minunate primăveri spirituale a Europei, pe care o datorăm marilor elanuri democratice de la începutul secolului XIX și care a îmbogățit poezia europeană cu răsunătoarele nume ale lui Keats și Shelley în Anglia, ale lui Goethe și Schiller în Germania, ale lui Manzoni, Alfieri și Foscolo în Italia. Cel de al doilea poet, mai apropiat de stilul arhaic, exprimă, în opera sa, pasiunea de luptă, vibranta și progresistă în conținutul ei democratic. O cîntă în versuri de o excepțională sobrietate și originalitate, constituind un fenomen care nu s-a mai repetat în poezia noastră.

Trădarea luptei populare pentru libertatea națională din 1821—1828, a fost urmată de o cădere verticală, de o demoralizare care a avut repercusiuni nemijlocite asupra literaturii.

Cei ce au absentat de pe cîmpul de luptă ca și adepții oligarhiei au pus mîna pe putere și au impus pării regimul stăpînirii străine. Un rege bavarez și-a asumat «din mila domnului» guvernarea Greciei, iar forțele vii, populare (cu al căror sînge și oseminte se ridică edificiul independenței grecești) au fost date la o parte, au fost prigonite. Cu toate acestea, în decursul unei jumătăți de secol, lupta poporului n-a încetat, ideile progresiste din 1830, care au zguduit întreaga Europă, s-au făcut simțite și în literele noastre. În 1843 s-a dezlănțuit în Grecia un șir lung de lupte pentru obținerea unei constituții, lupte care au fost încununete de succes. Și aceste frămîntări social-poli-

tice s-au răsfrînt asupra preocupărilor literare ale epocii, după cum s-a întîmplat și cinci ani mai tîrziu, cînd Grecia, urmînd curentul general al răscoalelor burghezo-democrate europene din 1848, s-a ridicat împotriva coruptului regim monarhic al bavarocrației, cerînd democrație și rezolvarea problemelor revoluției burgheze.

Totuși un efort vădit pentru realizarea unei renașteri burgheze în Grecia, se observă — oarecum întîrziat, în comparație cu celelalte țări europene — în jurul lui 1880. Boierimea dăduse faliment din punct de vedere politic, iar înaintarea spre forme sociale superioare se impunea în mod imperios.

Încercarea burgheziei de a-și pregăti o renaștere în Grecia, este urmată de un curent puternic de avînt și în domeniul cultural. Limba populară (dimotiki) începe să fie studiată și apreciată la adevărata ei valoare. Folclorul neogrecesc își găsește cercetătorii lui competenți (prof. Nicolás Politis); făuritorii formeii populare sînt rechemăți pe scena vieții culturale. Acum încep luptele pentru afirmarea limbii populare, care au un efect direct asupra literaturii. Poezia, sub influența ideilor noi, se schimbă radical. Se afirmă corifeul tradiției noastre, de după eliberarea de sub jugul otoman, Kostis Palamas, iar în jurul lui, o generație nouă de poeți umanizează poezia, îndepărtînd-o de negura neoclasicismului și a unui romantism morbid, aducînd-o mai aproape de natură și viață.

În mod paralel, în proză, apar numele ei de vază: Papadiamándis, în ale cărui opere viața păturilor de jos este redată cu o minunată limpezime lirică, în timp ce începe să răsară la orizont realismul neogrecesc, (întîi cu Andreas Karkavítsas și mai tîrziu cu Grigórios Xenópoulos), care a prilejuit o cotitură hotărîtoare în proza noastră spre teme din viața și psihologia burgheză privite în mod critic și

totodată a integrat influența binefăcătoare a celei dintîi mișcări de idei socialiste din țara noastră.

O altă generație de scriitori, pe la începuturile secolului a introdus hotărîtor în opera ei problematica socială. Kostas Theotokis este primul prozator care a încercat să redea drama țăranului grec prin prisma ideologică socialistă, în timp ce Kostas Paroritis introduce, de asemeni primul, figuri ale clasei muncitoare în literatura noastră. Asemenea fenomene există și în poezie. Marele nostru Kostis Palamas, a fost adesea sensibil la elanurile de luptă națională ca și socială ale poporului. Dar și opera unor poeți mai tineri, dovedește o evidentă influență a ideilor socialiste (Kostas Hatzópoulos, Rigas Gólfis ș.a.). Pînă și celălalt reprezentant de vază al poeziei noastre, Kostas Kavafi cu toată aparența «apolitică» a versurilor sale, încearcă, prin labirintul simbolurilor istorice, culese din decadența timpurilor alexandrine, să judece aspru și cu ironie, societatea contemporană lui, fără, firește, să extindă protestul dincolo de zidurile clasei sale.

Perioada actuală a literelor grecești, începe în fond, după primul război mondial.

Multitudinea curenților estetice și ideologice burgheze își face loc și în literale noastre, marcînd renunțarea burgheziei la vechile sale idealuri progresiste și pactizarea ei cu moșierimea feudală; faptul devine revelator pentru noile generații. Mai ales după înfrîngerea militară din 1922, în Asia Mică, înfrîngere care a însemnat falimentul politicii denumite «Ideea măreață» — adică al propagandei șovine și expansioniste în dauna popoarelor vecine.

Din tumultul general, se disting totuși limpede, în literatură, două curente. Unul este curentul democrat-revoluționar, care, sub influența Revoluției din Octombrie, luptă pentru o artă nouă, profund națională și democratică. Curentul acesta se va adresa

poporului, în fruntea lui fiind marele nostru poet Kostas Várnalis și gînditorul, deschizător de drumuri, Dimitris Glinos. Celălalt curent, cel cosmopolit, introdus la noi de așa numita «Generație a lui 1930», cere «europenizarea» culturii neogrecești în cadrul burghez, sprijinită pe unele curente ale artei decadente și pe filozofia neokantiană, principala armă împotriva ideilor marxiste. Reprezentanții principali ai acestui curent sînt: K. Tsatsos și P. Kanelopoulos, actuali purtători de cuvînt ai extremei drepte din Grecia.

Artă democratică din această epocă a produs o serie de remarcabile opere anti-războinice, tema respectivă găsind la noi un teren fertil (sînt de citat operele lui Stratis Mirivilis, Ilias Venézis, Kostas Brikas, Tatiana Stavrou ș.a.).

Curentul progresist în artă, bazat în majoritate pe ideologia marxistă, este cel care va alimenta arta Rezistenței în Grecia. Putem considera ca cert, că dacă cei care au făcut parte din mișcarea de Rezistență n-ar fi cunoscut în anii de după eliberare, prigoana pe care au suferit-o, ar fi îmbogățit literale noastre cu opere impunătoare. Cu toate acestea poeți ca Iannis Ritsos, Odiséas Elitis, Nikiforos Vrettakos, Rita Boumi-Papa, ca și Gheorghis Seferis în opera lui din timpul ocupației, au îmbogățit literatura noastră cu o poezie foarte puternică de Rezistență, în timp ce prozatori cunoscuți ca Kosmas Politis, Dimitris Hatzis, Thémios Kornaros, Nikos Papatzis, Zisis Skaros, au dat, imediat după eliberare, romane, povestiri, schițe și cronici de Rezistență.

Cel mai mare eveniment pentru literatura noastră actuală este intrarea triumfală a clasei muncitoare în tematica ei ca și a luptei pentru pace și democrație în Grecia. O generație nouă de poeți, care continuă tradiția progresistă a literaturii noastre își aduce contribuția, în clipa de față, alături de cei mai vechi și consacrați (K. Várnalis,

I. Ritsos, N. Vrettakos, Kostas Livaditis ș.a.) la prezentarea și îmbogățirea acestor teme. Totodată se înmulțesc operele în proză avînd temele din Rezistență și din lupta clasei muncitoare și a țărănimii (Kostas Kotzias, Andreas Franghias, Dido Sotiriou, Z. Skaros ș.a.). În domeniul cronicii literare trebuie să notez numele decanului cronicii progresiste Márkos Avgheris, al lui M. M. Papaioanu, al lui D. Raftopoulos și a altora mai tineri.

Vreau să închei această notă cu o referire la cărțile apărute în anul din urmă și care au făcut o puternică impresie în țara noastră. Omiros Péllas, un scriitor necunoscut pînă azi, ne-a dăruit o carte zguduitoare despre lagărele naziste sub titlul *Stalag VII*, Didó

Sotirlou a scris o cronică vibrantă din epoca dezastrului din Asia Mică (1922) cu titlul *Ani de singe*, iar Níkos Galázis a publicat un revelator roman antimilitarist *Movila italiană*, inspirat din războiul greco-italian din 1940–41.

Dar de asemenea subliniez că activitatea literară a scriitorilor care trăiesc în străinătate ca emigranți politici aparține în fond culturii contemporane progresiste din Grecia (Dimitris Hatzis, M. Alexandrópoulos, Elli Alexiou Axioti, Dímos Réndis, Menelaos Ludemis, Foula Hatzidaki, Gheorghe Zoidis, Tákis Adámos ș.a.).

TASOS VOURNAS

În românește de I. Veakis

BRECHT ÎN ULTIMUL RĂZBOI MONDIAL

După venirea lui Hitler la putere, un număr impresionant de scriitori germani a pornit pe drumul lung al exilului. Bertolt Brecht, dușman declarat al fascismului, se văzu și el nevoit să caute un refugiu provizoriu dincolo de granițele germane. Prin intermediul unui articol semnat de Hans Bunge în revista *Neue Deutsche Literatur*, aflăm date noi în legătură cu anii petrecuți în emigrație de marele dramaturg și poet german. Interesul lor istorico-literar este dublat de unul politic, astăzi când în lumea capitalistă mai dăinuie practicile persecutării intelectualității progresiste, inclusiv în Germania de Vest, adică pe o bună parte a teritoriului țării din care a plecat odinioară Brecht.

Scriitorul pleacă din Germania la vârsta de 35 de ani. Printre antifasciștii urmăriți cu perseverență de naziști — arată autorul articolului — Brecht era unul dintre cei mulți. Dar el n-a fost un dușman anonim al lui Hitler. Cîntecele lui revoluționare erau cîntate de muncitori cînd ieșeau să demonstreze în stradă, piesele sale erau reprezentate pe scenele multor țări, vocea lui Brecht era auzită în lume. Fasciștii germani știau că Brecht este dușman periculos, tocmai de aceea l-au și trecut pe listele de urmărire. Țările în care caută adăpost — aproape douăsprezece la număr — sînt abandonate la intervale scurte deoarece din umbră îl urmărește fie Gestapo-ul, fie, după cîțiva ani, Wehrmacht-ul pornit în aventură europeană. Nu se află nicăieri în siguranță; țara care îl oferă seara găzduire, dimineața

nu este exclus să-i devină ostilă. Deocamdată se stabilește în Danemarca dar fasciștii danezi cer deportarea lui. Nu obține pașaport pentru Suedia; studenții din această țară găsesc totuși mijlocul de a-l aduce peste graniță: îl invită să le țină conferințe. După ocuparea Danemarcei și Norvegiei Brecht trece în Finlanda, dînd curs invitației mai vechi a scriitoarei comuniste Hella Wuolijoki. Brecht caută locul unde armele sale — armele unui scriitor — pot fi cît mai folositoare. Ieșit din rîndurile burgheziei, devine dușman al burgheziei. În această luptă a fost încercat; pe acest front avea șanse de reușită. Cîntărindu-și forțele, semnificativ, Brecht socotește să fie acolo unde e mai multă nevoie de luptători, acolo unde domnește capitalismul. În cele din urmă se stabilește în Statele Unite.

Luînd drumul exilului, din primele momente Brecht își intensifică munca creatoare oferind ceea ce are mai bun luptei împotriva fascismului. Pamflete, piese, o cantitate enormă din cele mai bune poezii ale sale sînt compuse acum. Scriitorul urmărește cu o deosebită atenție evenimentele din Germania și de pretutindeni, ele constituind deseori puncte de plecare în scrisul său. În Elveția, ne informează mai departe Hans Bunge, Brecht caută să fundeze împreună cu alți scriitori o arhivă pentru studierea cauzelor apariției fascismului mergînd pînă la rădăcinile sale ideologice și economice. La începerea procesului incendiarii Reichstag-ului demonstrează netemeinicia acuzației aduse comu-

niștilor. Brecht nu refuză niciodată ziarele care-i solicită colaborarea dorind să-și facă vocea permanent auzită: le trimite versuri, articole, scene reprezentative extrase din piese, sumedenii de materiale de strictă actualitate. Textele pieselor brechtiene devin pretextul unor admirabile emisiuni radiofonice, atât la Moscova cât și la postul olandez «Radio Hilversum». *Einheitsfrontlied* pe muzică compusă de Hans Eisler e răspândit în lumea întreagă. Toate poeziile apărute în acea vreme ori sînt scrise împotriva naziștilor din Germania, ori glorifică lupta eroică a antifasciștilor. Este perioada extrem de fecundă a scrisului său.

Brecht își extinde activitatea dincolo de munca literară propriu-zisă. El depune eforturi considerabile pentru organizarea în comun a luptei intelectualității antifasciste germane. Călătorește mereu, punînd la cale convorbiri cu exilații răspîndiți

în felurite țări. La congresul scriitorilor pentru apărarea culturii, ținut la Paris, vorbește în calitate oficială; muncește în cadrul diverselor comitete (printre care și PEN-Club-ul). Împreună cu Lion Feuchtwanger și Willi Brecht preia conducerea redacțională a revistei *Das Wort*, editată la Moscova. Se străduiește să înighebeze o revistă teatrală și «Asociația Diderot» menite să contribuie la unirea artiștilor antifasciști. Face parte și din rîndurile membrilor fondatori ai «Consiliului pentru o Germanie democratică». Marele poet și dramaturg a adus o contribuție însemnată la lupta pentru doborîrea hitlerismului și a creerii unei Germanii libere și democratice. Sosirea în Germania răsăriteană e consemnată într-un poem care începe cu versurile: «Cînd m-am întors/Păru! încă nu-mi era alb. Și am fost fericit».

PETRE STOICA

ATLANTICUL NU TACE

Naufragiul fregatei-școală vest-germane «Panir», petrecut acum cinci ani în Oceanul Atlantic, a stîrnit un puternic ecou în întreaga presă a timpului.

În presa din 28 septembrie 1957, au fost consemnate unele date în legătură cu aceasta: din întregul echipaj compus din 93 de oameni pentru care 52 cadeți în vîrstă de 16—18 ani, au putut fi salvați doar 5 oameni. Cum în ultimii 30 de ani se întîmpla pentru a patra oară ca un vas școală vest-german

să se scufunde, s-a ridicat întrebarea «dacă merită să se riște asemenea jefuri?» În jurul acestei întrebări, scriitorul Jürgen Lenz din R.D.G. a încheiat o proză de reală valoare artistică, cu vădit caracter de document, romanul *Atlanticul nu tace*.

Evocînd tulburător de veridic ultimile zile de existență a fregatei-școală «Panama» (numele dat de autor), J. Lenz elucidcăzî întregul complex de cauze care au dus la catastrofa respectivă. Venit din R.F.G. la Buenos Aires ca să încarce cereale pentru Bremen, vasul este primit cu deosebit entuziasm de colonia germană de aici. Este entuziasmul afaceriștilor care-și văd realizîndu-se interesele, datorită atmosferei ce se crează în presă în jurul tinerilor cadeți... «vikingii germani». În cîteva zile, cadeții (căci docherii din Buenos

Aires erau în grevă) au încărcat în pîntecele bătrînei fregate cantitea prevăzută, precum și cîteva sute de tone în plus care, în respectiva conjunctură a grevei, aveau să aducă bani frumoși buzunarelor armatorilor.

Supraîncărcat, vasul o pornește către patrie. Ceea ce urmează e asemenea unei reacții în lanț.

Căpitanul Bolenstret, prea plecata slugă a armatorilor, sfidează prevederile stațiunii meteorologice din Washington (care semnalase un ciclon). Nu ocolește zona cu pricina, convins fiind că un vas și un echipaj «german» se cuvine să-și dovedească capacitatea de a învinge orice piedică. Pretexind o cablogramă sosită din partea armatorilor, care cereau grăbirea cursei, dă frîu liber tentației de a se împăuna cu gloria de a fi luptat cu ciclonul.

Viu și răscolitor este descrisă disperata luptă cu oceanul, care pune din ce în ce mai multă stăpînire pe vas. În loc să comande aruncarea peste bord a acelor sute de tone încărcate în plus, ori să ceară ajutorul vaselor aflate prin apropiere, Bolenstret se încăpățînează să păstreze tot ce se cuvine «stăpînitorilor» și să nu facă vreo mișcare care ar putea scădea cumva prestigiul marinei germane în ochii «străinilor».

Zadarnice au fost încercările prim-ofițerului Wülfing de a abate pe căpitan de la hotărîrile lui hazardate și lipsite de simț de răspundere. Semnalele S.O.S. au fost

lansate mult prea tîrziu. Fregata s-a scufundat, Echivocuri, în privința cauzelor nu există.

Din toată cartea, răzbate amărăciunea autorului că, în lumea imperialismului monopolist, ca urmare a viciosului sistem de educație, tînăra generație ultra-disciplinată, e incapabilă să întrevadă rădăcinile «prosperității Heimata-ului». Impresionat, dar și indignat rămîne cititorul care a făcut cunoștință cu naivul cadet Christen, atît de obișnuit cu ditirambi la adresa bunelor intenții ale «mai marilor», încît nu înțelege și nici nu vrea să dea crezare cuvintelor doctorului Richard (medicul vasului), care aproape cu cinism demască dedesupturile afaceriștii ale acestei curse, întreprinși, chipurile, pentru verificarea capacităților marinărești ale cadeților. De altfel, dr. Richard și Wülfing reprezintă observatorii clarvăzători, prin care autorul a înțeles să comenteze cauzele naufragiului.

Atlantîcul nu tace nu e o simplă consemnare a celor petrecute înainte de naufragiu. Cartea lui J. Lenz este pasionantă și nu numai ca un «document». Străbătută parcă de un curent de înaltă tensiune, ea captivează cititorul. Personajele invită la generalizări, iar paginile care ilustrează eforturile supraomenești pe care le-au făcut tinerii marinari pentru a ține piept uraganului sînt dintre cele mai emoționante.

C. J.

DESPRE

O

INTRODUCERE

Nu de mult, editura londoneză Faber and Faber a publicat un mănunchi de nuvele într-un volum intitulat *Introduction*, subtitlul fiind *Stories by New Writers* (Poveștile ale unor scriitori tineri). Laconica

notă a editurii informează pe cititori că volumul cuprinde povestiri scrise de șase autori, născuți între 1930 și 1939. Opera fiecăruia dintre ei este reprezentată prin cîte trei nuvele.

E greu de întîlnit o culegere făcută cu un scop similar care să aibă, în ansamblul său, un caracter mai inegal, mai heteroclit, mai contradictoriu, mai greu de definit decît volumul care face obiectul recenziei de față. Întîlnim autori cu o vîdită atitu-

dine protestatară cum este, de exemplu, Alan Coren, alături de alții, ca Ted Hughes, ale cărui scrieri abstractizante sînt total rupte de realitate.

În această antologie, autorii sînt așezați în ordine alfabetică, primul fiind A. O. Charter, născut la Aberdeen în 1933. De profesie botanist, s-a apucat de literatură în ultimii cîțiva ani ca «un mijloc de evadare din mediul înconjurător». Într-adevăr, aceasta este, în linii mari, esența celor trei nuvele ale sale: *The Archery Contest* (Întrecere între arcași), *The Circus* (Circul) și *Dr. Bendberg's Mirror* (Oglinda doctorului Bendberg). Nuvelele au mai multe trăsături comune: acțiunea, se petrece undeva în provincie, fără a se face o localizare exactă, o atmosferă patriarhală învăluie personajele și peisajele, nu prea pregnant descrise; sfîrșitul este același: abrupt, artificial, nedramatic și neconvingător.

Cam aceleași lucruri, mult amplificate însă, se pot spune și despre Ted Hughes. Nuvela sa intitulată *Snow* (Zăpadă) reprezintă un summum de îndepărtare de realitate, subiectul rezumîndu-se la căutările unui om care rătăcește timp de cinci luni prin zăpezile eterne, neștiind sigur dacă se află la polul nord sau polul sud, ducînd cu el un scaun vechi de bucătărie, pe care se află lipite bucăți de chewing-gum.

Situația este diferită în ceea ce privește alți doi scriitori: Alan Coren și Jim Hunter. Alan Coren s-a născut la Londra în 1938 și a studiat la Oxford pînă în 1960. Două din nuvelele sale au ca subiect prezența americanilor în alte părți ale lumii. Astfel, *This Green Plot* (Acest colțisor înverzit) are ca personaje principale doi soldați, un american și un englez, aflați în Franța. Demn de menționat însă ca realizare artistică din mai multe puncte de vedere este nuvela *The Cactus Land* (Țara cactușilor). Este o întâmplare din viața lui Ahmed, un ghid din Tanger, revoltat împotriva vieții pe care o duce, de-abia distigînd cîțiva gologani

și fiind la cheremul turiștilor străini, mai ales americani. Strînd gînditor pe terasa unei cafenele în așteptarea turiștilor, Ahmed, vorbind cu sine însuși, rezumă astfel munca pe care e silit să o facă: «Doriți un hotel, sir? restaurant? magazine bune — ieftine — puteți cumpăra multe amintiri. Băiat bun sînt, sir, vorbesc toate limbile, cunosc Tangerul pe degete... doriți pesetas? franci? ... nu, sir, nu vă iau bani, vă conduc numai... numai ca să vă conduc! Dacă vreți... o să-mi dați și mie ceva acolo... numai dacă vreți. Vă plac cabaretele, băutura, femeile... vă duc acolo sir, fără bani... prieteni. Vă rog, sir!» Și autorul continuă, redînd indirect gîndurile lui Ahmed: «Să te înjosești pentru ei, să te tirăști, să cerșești, să sâruiți tălpile cuceritorilor. Să-ți vinzi demnitatea, mindria, trupul, totul, celui care plătește mai mult. Oricul plătește. Iar după cîteva paragrafe: «Lupta pe care o dăduse Tangerul pe vremuri împotriva bogătașilor veniți din afară fusese un simplu joc; acum era lupta pentru pîine. Pe vremuri turiștii stîrneau batjocură glumeață; acum stîrnesc ură».

Jim Hunter, născut în 1939, se apropie intrucîtva de Alan Coren fără însă a ajunge nici pe departe la vehemența protestară a acestuia din nuvela *The Cactus Land*. În *An Expert at Make-Believe* (Un specialist în iluzionism), el pune problema copiilor ai căror părinți mor sau au murit în război. Desigur că ideea centrală oarecum se pierde prin tratarea naturalistă a subiectului, prin tendința autorului de a introduce o pluralitate de asemenea idei. În celelalte două nuvele ale sale, *Requiescat* și *Taid*, naturalismul, și uneori morbiditatea, primează.

Ne-au mai rămas de spus cîteva cuvinte despre ultimii doi autori incluși în această culegere. Ei sînt Jason McManus, un american, singurul de altfel din cei șase, și Julian Mitchell.

Julian Mitchell este un autor cu tendințe nete de bagatelizare a literaturii ca artă,

cu interpretări reacționare în discutarea marilor probleme ale contemporaneității, ca de exemplu în *The Grocer's Assistant* (Ajutorul de băcan), făcând, în privința stilului, o penibilă tentativă de imitare a umorului lui Jerome K. Jerome. Jason McManus, în schimb, este foarte inegal în cele trei nuvele prezentate. Născut în 1935 în Statele Unite, nuvelele sale au fost incluse în volumul *Introduction* intrucit în ultima vreme el a studiat în Anglia, la Oxford, «pe drum lepădându-și intenția de a îmbrăca haina preoțească», după cum se arată în nota biografică. Această experiență a sa îl face ca în nuvela *Prodigal Summer* (Vară zadarnică), scrisă sub formă de jurnal, la persoana întâi, să demaște caracterul declamator, gratuit al predicilor pe care le ținea. Nuvela este plină de o ironie suculentă la adresa religiei și predicatorilor, care calculează cu precizie «actoricească» fiecare efect al cuvintelor lor. Iată ce gîndește eroul, chiar din copilărie, despre preoți: «... pe oricine ar trimite Dumnezeu în iad, dar pe preoții săi nu; căci ei sînt cow-boy ai săi pe pămînt, care muncesc împreună cu el împiedicînd pe oameni s-o ia razna...» În celelalte două nuvele însă, vîna satirică a lui McManus dispăre, făcînd loc, în *The Fairy Queen* (Crăiasa Zinelor), unor discuții

abstracte cu iz de psihologic behaviouristă, ce aduc aminte de tonul retoric întrebunțat de Oscar Wilde în *Intentions*. Observăm de asemenea un intelectualism exagerat în descrierea stărilor sufletești.

Cele publicate în volumul discutat mai sus constituie, după cum proclamă și editorii, o introducere la opera viitoare a fiecăruia dintre cei șase scriitori, dar și o prezentare a perioadei literare respective. O introducere nu în toate cazurile suficientă și mulțumitoare.

Atitudinea critică și realistă a unora, evadarea din realitate a altora în semn de protest împotriva realității engleze, dezorientarea multora, lipsa de finalitate a tuturor producțiilor lor literare, individualismul lor confirmă teza, expusă de Anthony Hartley într-un număr din vara aceasta al revistei *Spectator*, cum că, «intelectualii englezi se află încă sub șocul schimbărilor revoluționare care, de la război încoace, au cuprins societatea în care trăiesc și, drept urmare, nu reușesc să înțeleagă exact care sînt aceste schimbări sau cum trebuie să-și modifice felul de a gîndi pentru a putea, eventual, să înțeleagă esența acestor schimbări...»).

G. SÂNDULESCU

* Vezi și Secolul 20 nr. 7/1962.

TEATRUL ȘI ALTCEVA

Sub titlul «Înainte, pe alături și înapoi», săptămînalul britanic *The Times Literary Supplement* a publicat de curînd o succintă prezentare a realizărilor dramaturgiei engleze în ultimul an. De la început, autorul articolului face afirmația că «În anul care a trecut, teatrul britanic a cunoscut un proces de stabilizare și consolidare, după

cinci ani de evenimente complexe și surprinzătoare». Iar apoi continuă: «Cei aproape treizeci de tineri scriitori, care au dat dovadă de anumite calități sau care și-au făcut un renume începînd din anul 1956, mai sînt în mijlocul nostru, mai scriu încă și, de fapt, se află abia la începutul carierei: ... există toate motivele pentru a presupune că cel puțin o parte din ei vor continua să ne prezinte satisfacții mai puțin senzaționale dar mai substanțiale, creînd mai departe piese bune».

Cele ce urmează, însă, nu ilustrează constatățile acestora, așternute pe hîrtie

cu atîta certitudine de corespondentul lui *Times Literary Supplement*.

Astfel, în ultimul an, se remarcă în articol, au apărut doi dramaturgi noi, dar piesa unuia dintre ei, David Rudkin, *Afore Night Came* (Înainte de lăsarea nopții) este doar « un exercițiu strălucit de dramă rituală, poetic, ce inspiră groază, dar foarte teatral... ».

Ceialți, ale căror opere au văzut lumina rampei și în stagiunile precedente, « repurtează un succes comercial considerabil » și se pare că numai atît și nimic mai mult. De pildă, John Mortimer aduce venituri frumoase unui teatru din West End cu piesa sa *Two Stars for Comfort* (Două stele pentru confort) care, în cuvintele autorului articolului, « este o dezamăgire, deși slăbiciunile ei nu surprind de fapt pe nimeni: sînt mai de grabă o continuare a slăbiciunilor de care Mortimer a dat dovadă încă de la început... ». În piesă este vorba de o ultimă escapadă a unui hedonist fără minte cu o studentă care i-ar putea fi fiică, prilej pentru dramaturg de a-și etala bagajul de anecdotă pe care le posedă, punîndu-le în gura fiecăruia dintre eroii săi. Altă piesă, care înregistrează un succes de casă, este *Chips with Everything* (Cartofi prăjiți cu de toate) de Arnold Wesker, inferioară creațiilor sale anterioare prin teatralismul și schematismul

personajelor, care slăbesc puterea mesajului transmis de dramaturg. Și Osborne se situează printre autorii « rentabili », prezentînd scenei suita dramatică cu titlul general *Plays for England* (Piese pentru Anglia), care conține, de fapt, două lucrări: *Under the Plain Cover* (Simplă acoperire) și *The Blood of the Bambergs* (Sîngele Bambergilor). Prima pare a fi o fantasmagorie plină de aberații sexuale și de neprevăzut. Cealaltă, o satiră bufă, avînd drept motiv o căsătorie regală, pare ceva mai interesantă, fără a se ridica, însă, pînă la problematica pusă în *The World of Paul Slickey* (Lumea lui Paul Slickey). Iar, despre alte două piese, care țin afișul (*The Private Ear și The Public Eye*), semnate de dramaturgul Peter Shaffer, *The Times Literary Supplement* nu poate să afirme decît că « sînt destul de agreabile », dar că « nu prea ai aproape nimic de spus despre ele ». Nici chiar singura piesă pentru care recenzentul are cuvinte de laudă, *Home Sweet Honeycomb* (Acasă-i un fagure de miere) de Bernard Kops, nu este decît « o operă intens de umbră și plină de tristețe ».

Oare toate aceste lucrări dramatice amintite în articol îl îndreptățesc pe autor să constate că teatrul britanic se stabilizează și se consolidează?)

Mai degrabă, reversul...

S. D.

OCHII CELOR ÎNGROPĂȚI

Românul cu acest titlu este ultima latură a triunghiului în care cunoscutul scriitor guatemaltez Miguel Angel Asturias a înscris cu o rară autenticitate viața grea a poporului

său, în special a populației ocupată în producția de banane.

Una dintre cele mai mari bogății ale Guatemalei, bananele, sînt implicit și una dintre cele mai mari tragedii pe care le trăiește poporul ei, în condițiile exploatareii imperialiste. Faimoasa societate americană United Fruit-Company, a cărei rapacitate a ruinat milioane de oameni, a pătruns în Guatemala cu decenii în urmă, îngropînd ultima speranță de viață a celor săraci.

Autorul și-a început trilogia cu *Vint puternic* în care descrie cu lux de amănunte infiltrarea monopolurilor străine în țara sa, constituirea acestora într-o asociație de exploatare și distrugerea rapidă a micilor producători.

În cea de a doua parte, *Monstrul verde*, Miguel Angel Asturias demască mijloacele despotice prin care asociația, devenită companie după toate legile și normele vieții capitaliste, s-a îmbogățit din singele, sudoarea și pământul Guatemalci.

Prin *Ochii celor îngropați* autorul își licheie lucrarea oferindu-ne un tablou complet al zbuciumatei realități din Sud.

Cartea povestește istoria grevei generale care l-a doborât pe dictatorul țării, îndreptându-și prima lovitură împotriva Companiei de banane pe care de asemenea a înfrânt-o. Deși legată de celelalte două cărți prin tematica zugrăvită și eroii care trec dintr-un roman într-altul, *Ochii celor îngropați* poate fi citită singură, independența aceasta rezultând din felul în care scriitorul își dispune planurile acțiunii făcând dese incursiuni în trecutul Companiei.

Astfel prin Nepo se amintește începutul acesteia, mijloacele folosite de nord-americani pentru a-i despuia pe săraci de ultima bucă de pământ și viața de mizerie a populației încătușate.

Denunțând avariția companiei, Nepo adaugă: «O pot proba cu ajutorul unei mulate, o cunoaștință a mea, a cărei familie a fost desmoștenită și alungată de aici. Anastasia se cheamă și dacă n-ajunge un singur mărtor, îl pot aduce și pe Juambo fratele ei, care de asemenea a văzut cum a început Compania, furind pământurile, aprinzând casele, distrugând vasele, aruncând semințele și omorînd puținele animale care mai existau.»

Titlul cărții corespunde unei vechi legende indigene care susține că morșii stau cu ochii deschiși sub pământ, închizându-i numai atunci când începe dreptatea pentru care au luptat. Simbolic, greva generală care zdro-

bește întreprinderea de fructe, se convertește într-un punct în care se adună trecutul fantastic și prezentul real, credința frumoasă a unei lumi apuse și existența dureroasă a lumii de care depind viitoarele generații. Între trecut și viitor, autorul își dezvoltă romanul într-un ritm aproape cinematografic, împletind povestirea cu o serie de tradiții și obiceiuri băstinașe, poate prea multe față de economia cărții.

Pe fondul acesta foarte bogat în teme epice, romancierul introduce părți lirice foarte frumoase. Uneori viața eroilor pare incredibilă, impresionând prin amestecul de fantastic. Rămîne neuitat pentru cititori Juan Pablo Mondragon, pe numele lui conspirativ Tabo San, care fiind urmărit de jandarmi își deformează fața mîncînd un soi anumit de ciuperci. Rolul lui în dezvoltarea cărții este cel mai important datorită celor două unghiuri în care e privit: dragostea lui pentru poporul asuprit și iubirea față de Melenă, profesoara pe care o cîștigă în cele din urmă de partea răsculaților, pentru ca acest pămînt «să nu mai fie transformat în cimitire sau închisori». Alt personaj construit cu măiestrie de Miguel Angel Asturias, este preotul mexican care trebuie să părăsească țara pentru că slujește cultul religios autohton. «Părințele — i se adresează unul din jandarmi — am ordin să te trimit peste graniță... ești acuzat că sprijini organizarea grevei. Și-apoi cum se poate să slujești pentru o fecioară indiană aici, unde pînă și sînții trebuie să fie americani și să aibă ochii albaștri?»

Ochii celor îngropați e un roman social cu o temă revoluționară bazat pe istoria reală a poporului guatemaltez. Greva, în jurul căreia se desfășoară întreaga acțiune, triumfă. Compania este înfrîntă. Morșii pot închide ochii și dormi liniștiți. Dar nu pentru totdeauna, pentru că numai după zece ani de la această grevă, dictatura lui Castillo Armas și Ydigoras a venit din nou să li-i deschidă. Pînă la eliberarea definitivă.

Ecouri românești

PROZA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

plamen

Sub titlul *Proza română contemporană*, numărul 8 al revistei cehă *Plamen* publică un articol de sinteză al Evei Strebingerová, dedicat literaturii din țara noastră.

Arătând că, în cei optsprezece ani care au trecut de la eliberare, creația literară din România a obținut uriașe succese, autoarea (admiratoare și bună cunoscătoare a limbii și literaturii române) accentuează principalele caracteristici ale dezvoltării prozei noastre în acești ani.

Pornind de la reprezentatii de frunte ai prozei române — Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Marin Preda, Titus Popovici, autoarea se oprește mai ales asupra operelor inspirate din viața satului, arătând legătura ce există între aceste opere și unele lucrări scrise între cele două războaie mondiale, cum sînt de exemplu romanele lui Liviu Rebreanu *Ion* și *Răscoala*. Analizînd pe scurt romanele *Mitrea Cocor*, *Desculț*, *Moromeții* și *Setea*, Eva Strebingerová arată că, în aceste lucrări, « autorii se străduiesc să afle prefigurarea omului nou, să-i explice trăsăturile morale prin înțelegerea științifică a procesului social și să zugrăvească reprezentanții unei societăți superioare ».

Trecînd apoi la noua generație de prozatori, Eva Strebingerová se oprește la cîteva din operele lui Eugen Barbu, Remus Luca, Nicuță Tănase, Ștefan Luca, Fănuș Neagu, Vasile Rebreanu și alții, scoțînd în evidență trăsăturile caracteristice ale creației lor, încercînd să găsească ce au comun aceste opere și ce le face să se deosebească între ele.

Deși de mică întindere, articolul Evei Strebingerová reușește să dea o privire de ansamblu asupra acestui important domeniu al creației noastre literare. Articolul este urmat de traducerea în limba cehă (a cărei autoare este tot Eva Strebingerová) a povestirii lui Eugen Barbu, *Un pumn de calce*.

SANDA APOSTOLESU

MEMORIE CULTURALĂ

